

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΦΥΤΟΓΕΝΕΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΠΕΡΡΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Επιβλέπουσα : Αναπληρώτρια Καθηγήτρια **Ευπραξία Αθ. Μαριά**

ΧΑΝΙΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση του παρόντος πονήματος και δράττοντας της ευκαιρίας θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συμπορεύτηκαν μαζί μου και με στήριξαν, καθένας με τον τρόπο του στην περάτωση της. Αναλυτικότερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Ευπραξία – Αίθρα Μαριά, για το μέγιστο ενδιαφέρον που επέδειξε κατά την διάρκεια εκπόνησης της διατριβής αυτής και την αμέριστη βοήθεια που μου παρείχε καθ' όλη την πορεία της συγγραφής της, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της 3μελούς Επιτροπής, κ. Τρύφωνα Δάρα και κ. Δημήτρη Πατέλη για τη βοήθεια και τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω σε όλους τους κοντινούς μου ανθρώπους, η αρωγή των οποίων υπήρξε καταλυτική για την επιτυχή συγγραφή της διπλωματικής διατριβής μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	11
Βιολογική ποικιλότητα και φυτογενετικοί πόροι: Εννοιολογική Οριοθέτηση και τρόποι διατήρησης	
Έννοιες και ορισμοί.....	11
1.1.Η έννοια της βιολογικής ποικιλότητας	11
1.1.1.Η έννοια της γεωργικής βιολογικής ποικιλότητας (αγροβιοποικιλότητα).....	12
1.1.2.Οι γενετικοί πόροι και οι φυτογενετικοί πόροι: Εννοιολογική Οριοθέτηση	14
1.1.3.Οι γενετικοί πόροι.....	14
1.1.4.Οι φυτογενετικοί πόροι.....	16
1.1.5.Οι γενετικοί πόροι στην Διεθνή Νομοθεσία. Λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας.....	18
1.1.6. Γενετικό υλικό με πραγματική ή δυνητική αξία.....	18
1.2.Παραδοσιακές Ποικιλίες: Χαρακτηριστικά και εννοιολογική οριοθέτηση...	20
1.2.1.Οι παραδοσιακές ποικιλίες.....	20
1.2.2.Περαιτέρω αποσαφήνιση των χαρακτηριστικών των παραδοσιακών ποικιλιών..	21
1.2.2.1.Αναγνωρίσιμη, ευδιάκριτη ταυτότητα	21
1.2.2.2.Δυναμικός πληθυσμός.....	22
1.2.2.3.Γενετική ποικιλότητα.....	23
1.2.2.4.Ιστορική προέλευση.....	23
1.2.2.5.Στερούνται επίσημης γενετικής βελτίωσης.....	24
1.2.2.6. Προσαρμόζονται στο τοπικό περιβάλλον	25
1.2.2.7.Συνδέονται με τις τοπικές πολιτισμικές, ιστορικές και θρησκευτικές αξίες. ..	25
1.2.2.8.Σχετίζονται με παραδοσιακά γεωργικά συστήματα.....	26
1.2.3.Οι παραδοσιακές ποικιλίες και ο κίνδυνος της γενετικής διάβρωσης.....	27
1.3.Τρόποι διατήρησης των φυτογενετικών πόρων	29
1.3.1.Μέθοδοι διατήρησης φυτογενετικών πόρων (συμπεριλαμβανομένων και των άγριων συγγενών των καλλιεργούμενων) : “ex situ” και “in situ” – “on farm”.....	29
1.3.2.Συστήματα διατήρησης φυτογενετικών πόρων: Διατήρηση εκτός φυσικών συνθηκών (ex situ)	32
1.3. 3.Σύστημα διατήρησης φυτογενετικών πόρων: Επιτόπια διατήρηση (in situ / On farm).....	33
1.3.4.Μελλοντικός σχεδιασμός και στόχοι για την διατήρηση των φυτογενετικών πόρων.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	38
Πρακτικές και χρήση των φυτογενετικών πόρων	38
2.1.Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την παραδοσιακή γνώση, τις παραδοσιακές ποικιλίες και τη γεωργική βιολογική ποικιλότητα (αγροβιοποικιλότητα).....	39
2.1.1.Η παραδοσιακή γνώση.....	39
2.1.2.Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την παραδοσιακή γνώση	42

2.1.3.Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με τις παραδοσιακές ποικιλίες	44
2.1.4.Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την αγροβιοποικιλότητα.....	45
2.2.Πρακτικές και χρήση των φυτογενετικών πόρων στο πλαίσιο της αγροβιοποικιλότητας.....	46
2.2.1.Η σημασία και η ανάγκη προώθησης της αγροβιοποικιλότητας	46
2.2.2.Συστήματα προώθησης και κατανομής των φυτογενετικών πόρων. Ο ρόλος της αγοράς και των πολυεθνικών εταιρειών, της βιοτεχνολογίας και της καινοτομίας....	49
2.2.3.Οι Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί.	51
2.2.4.Εύρεση και ανάπτυξη νέων αγορών για τις τοπικές ποικιλίες	53
2.3.Η χρήση των φυτογενετικών πόρων και τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας.....	55
2.3.1.Η σχέση των γενετικών πόρων με την γνώση και την επιστήμη.	55
2.3.2.Τρόποι χρησιμοποίησης των γενετικών πόρων..	57
2.3.3.Διπλώματα ευρεσιτεχνίας (WIPO) και ο ρόλος του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου (WTO)..	60
2.3.4.Οι Φυτογενετικοί Πόροι και η Διεθνής Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPS)	63
2.3.5. Η πρόσβαση στους Φυτογενετικούς Πόρους και η δίκαιη και ισότιμη κατανομή που προκύπτει από τη χρήση και τη διατήρησή τους	68
2.3.6.Τα Δικαιώματα των Αγροτών	72
2.3.6.1.Τα Δικαιώματα των Αγροτών στην ITPGRFA.....	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο.....

Η πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων υπό το πρίσμα της νομοθεσίας.....

3.1.Υπό το πρίσμα της διεθνούς νομοθεσίας.....

3.1.1.Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει

3.1.1.1. Η Σύμβαση για την Βιολογική Ποικιλότητα (CBD).....

3.1.1.1.1. Οι οικονομικές και κοινωνικές πτυχές της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD).....

3.1.1.1.2. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής, η παραδοσιακή γνώση, οι καινοτομίες και οι πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων. Το άρθρο 8(ι) της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα.....

3.1.1.2.Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια «για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και την δίκαιη και ισότιμη κατανομή που προκύπτει από χρησιμοποίησή τους»

3.1.1.2.1.Το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. «Η παραδοσιακή γνώση σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους».....

3.1.1.3.Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια

3.1.1.3.1. Οι κοινωνικό – οικονομικές εκτιμήσεις που προκύπτουν από τη χρήση ζώντων τροποποιημένων οργανισμών. Το άρθρο 26 του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης.....

3.1.2.Για τους Φυτογενετικούς Πόρους.....

3.1.2.1.Η Διεθνής Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (IU).....

3.1.2.2.Η Διεθνής Συμφωνία για τους Φυτογενετικούς Πόρους, για την Διατροφή και την Γεωργία (ITPGRFA)

3.1.2.2.1.Το Πολυμερές Σύστημα για την πρόσβαση και κατανομή των ωφελειών που προέρχονται από τους φυτογενετικούς πόρους, της Συνθήκης του FAO για την Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA)

3.1.2.2.2. Το Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών (MLS) της ITPGRFA και το Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών (ABS) της CBD. Ομοιότητες και Διαφορές.....	99
--	----

3.1.3. Για την Πολιτισμική Κληρονομιά	101
3.1.3.1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (WHC)	101
3.1.3.2. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς	109
3.1.3.3. Η Σύμβαση ILO (International Labour Organization) 169	112
3.1.3.4. Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Πληθυσμών (DRIPs)	114
3.1.3.5. Διεθνείς Επιτροπές που σχετίζονται με τους Φυτογενετικούς Πόρους	115
3.1.3.5.1. Η Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και την Γεωργία (CGRFA)	115
3.1.3.5.2. Η Διακυβερνητική Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους, την Παραδοσιακή Γνώση και την Λαϊκή Παράδοση (IGC)	116

3.1.4. Κριτική θεώρηση.	117
-------------------------------------	------------

3.2. Υπό το πρίσμα του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	119
--	------------

3.2.1. Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει.....	119
--	------------

3.2.2. Για τους Φυτογενετικούς Πόρους.....	120
---	------------

3.2.2.1. Η Συνθήκη της Ρώμης.....	120
-----------------------------------	-----

3.2.2.2. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της γεωργικής πολιτικής	122
--	-----

3.2.2.3. Τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.).....	125
---	-----

3.2.2.4. Η υπόθεση “Kokopelli”.....	127
-------------------------------------	-----

3.2.2.5. Οδηγία 2008/62 της Επιτροπής «για την πρόβλεψη ορισμένων παρεκκλίσεων για την αποδοχή ντόπιων αβελτίωτων φυλών και ποικιλιών κηπευτικών που είναι φυσικώς προσαρμοσμένες στις τοπικές και περιφερειακές συνθήκες και απειλούνται από γενετική διάβρωση καθώς και για την διάθεση στην αγορά σπόρων και σπόρων γεωμήλων των εν λόγω ντόπιων φυλών και ποικιλιών» (Εναρμόνιση στο εθνικό δίκαιο: ΚΥΑ 324975/11378/2009 ΦΕΚ Β/2038/21.9.2009. Τροποποίηση: ΚΥΑ 523/8481/2014 ΦΕΚ 165/Β/30-01-2014).....	132
---	-----

3.2.2.6. Οδηγία 2009/145 της Επιτροπής «σχετικά με την πρόβλεψη ορισμένων παρεκκλίσεων για την αποδοχή ντόπιων αβελτίωτων φυλών και ποικιλιών κηπευτικών που καλλιεργούνται κατά παράδοση σε συγκεκριμένους τόπους και περιφέρειες και απειλούνται με γενετική διάβρωση και ποικιλιών κηπευτικών οι οποίες δεν έχουν εγγενή αξία για εμπορική φυτική παραγωγή αλλά αναπτύσσονται για καλλιέργεια υπό ιδιαίτερες, για την εμπορία συνθήκες, και για την εμπορία σπόρων προς σπορά των εν λόγω ντόπιων φυλών και ποικιλιών», (Εναρμόνιση στο εθνικό δίκαιο: ΚΥΑ 134599/2011 ΦΕΚ 194/Β/11-02-2011. Τροποποίηση: ΚΥΑ 2337/30503/2014 ΦΕΚ 565/Β/07-03-2014.).....	133
--	-----

3.2.2.7. Σύσταση 2010/С 200/01 της Επιτροπής «σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη εθνικών μέτρων συνύπαρξης για την αποφυγή της ακούσιας παρουσίας ΓΤΟ σε συμβατικές και βιολογικές καλλιέργειες»	134
--	-----

3.2.3. Για τους γενετικούς πόρους.....	135
---	------------

3.2.3.1. Κανονισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αριθ. 511/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Απριλίου 2014 σχετικά με τα μέτρα συμμόρφωσης των χρηστών βάσει του πρωτοκόλλου της Ναγκόγια για την πρόσβαση	
---	--

στους γενετικούς πόρους και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που απορρέουν από την χρησιμοποίησή τους στην Ένωση.....	135
3.2.4.Για την πολιτιστική κληρονομιά.....	138
3.2.5.Κριτική θεώρηση.....	140
3.3.Υπό το πρίσμα της Εθνικής Νομοθεσίας.....	142
3.3.1. Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει.....	142
3.3.1.1.N.1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986) «Για την προστασία του περιβάλλοντος».....	142
3.3.1.2.N.2204/1994 (ΦΕΚ 59 Α/15-04-1994) περί «Κύρωσης Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα».....	144
3.3.1.3. Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α/31-03-2011) «Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».....	145
3.3.1.4.N.3233/2004 (ΦΕΚ 51 Α/18-02-2004) «Κύρωση του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης».....	147
3.3.2. Για τους Φυτογενετικούς Πόρους.....	147
3.3.2.1. Ν.1564/1985 "Οργάνωση παραγωγής και εμπορίας πολλαπλασιαστικού υλικού φυτικών ειδών" (Α 164).....	147
3.3.2.2.Π.Δ 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990) «περί προστασίας του φυτικού γενετικού υλικού της χώρας».....	148
3.3.2.3. Ν. 3165/2003 (ΦΕΚ 177 Α/02-07-2003) «Κύρωση της Διεθνούς Συνθήκης σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία».	149
3.3.2.4.ΚΥΑ αρ. 332657/2001 (ΦΕΚ 176 Β/21-2-2001) «Τεχνικός Κανονισμός πιστοποίησης και ελέγχου κατά την εμπορία σπόρων προς σπορά συμβατικών ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών για την παρουσία προσμίξεων από γενετικά τροποποιημένου σπόρους».....	150
3.3.2.5.ΚΥΑ αρ. 38639/2017/21-9-2005 (ΦΕΚ 1334 Β 2005): Καθορισμός μέτρων και όρων για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/18 "για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ" του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2001 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.....	151
3.3.2.6.Η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα.....	152
3.3.2.7.Η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού.....	154
3.3.3.Για την πολιτιστική κληρονομιά.....	155
3.3.3.1.Ο Ν.3028/2002 (ΦΕΚ Α΄ 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς».....	155
3.3.3.2.Ο Ν.3521/2006 (ΦΕΚ Α΄ 17/29.1.2007), «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς».....	157
3.3.4.Κριτική θεώρηση.....	158
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο.....	159
4.1.Κριτική αποτίμηση της νομοθετικής προσέγγισης της πολιτισμικής διάστασης των φυτογενετικών πόρων.....	159
4.2.Συμπερασματικές σκέψεις και προοπτικές.....	162
 Βιβλιογραφία.....	169

Περίληψη

Σημαντικό τμήμα της βιολογικής ποικιλότητας είναι οι φυτογενετικοί πόροι, οι οποίοι αποτελούν υποσύνολο των γενετικών πόρων και αντικείμενο μεγάλου αριθμού διεθνών, ενωσιακών και εθνικών διατάξεων. Η δημιουργία των φυτογενετικών πόρων είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. Για αυτό τον λόγο έχουν κοινωνική, οικονομική, επιστημονική, νομική, γεωπολιτική και πολιτισμική αξία. Η συνειδητοποίηση της σπουδαιότητάς τους, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, εγείρει ερωτήματα που αφορούν την πολιτισμική τους διάσταση. Για να γίνει αντιληπτή η έννοια και το περιεχόμενο αυτής της διάστασης χρειάζεται να γίνει μία προσπάθεια κατανόησης των διάφορων τρόπων με τους οποίους οι φυτογενετικοί πόροι συνδέονται με τη γεωργική βιολογική ποικιλότητα, το Δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, τα Δικαιώματα των Αγροτών και των Καλλιεργητών.

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, είναι η ανάδειξη της πολιτισμικής τους διάστασης και του κομβικού ρόλου που διαδραματίζουν στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και της επισιτιστικής ασφάλειας. Λαμβάνονται υπόψη, επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους, εστιάζοντας ταυτόχρονα, στη νομική τους θεώρηση, όπως αυτή αποτυπώνεται στο σύγχρονο διεθνές, ενωσιακό και εθνικό δίκαιο. Επιχειρείται λοιπόν, η σφαιρική ανάδειξη αυτού του νομικού πλαισίου.

Παρουσιάζεται το εννοιολογικό πλαίσιο, κυρίως μετά την έναρξη ισχύος της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα, μέσα στο οποίο εντάσσονται η βιολογική ποικιλότητα, οι γενετικοί πόροι, άρα και οι φυτογενετικοί πόροι και οι βασικές μέθοδοι διατήρησής τους. Σκιαγραφείται ο ρόλος που επιτελούν για την εξέλιξη της γεωργικής βιολογικής ποικιλότητας και της παραδοσιακής γνώσης των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων. Γίνεται προσπάθεια κριτικής αποτίμησης του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου και διατυπώνονται σκέψεις και προτάσεις για την ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης των φυτογενετικών πόρων, καθώς και των μελλοντικών προκλήσεων που απορρέουν από αυτή.

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένα ενιαίο νομικό καθεστώς για την διακυβέρνηση των πόρων αυτών, αλλά διάσπαρτα διεθνή, περιφερειακά και εθνικά νομικά κείμενα δεσμευτικά ή μη, τα οποία άλλοτε αλληλοσυμπληρώνονται και συνυπάρχουν και άλλοτε είναι αντικρουόμενα.

Abstract

An important part of biological diversity are Plant Genetic Resources (PGR's), which constitute subset of genetic resources and subject to international, EU and national provisions. Plant genetic resources are the result of interaction between humans and the natural environment. For that reason they have a social, economic, scientific, legal, geopolitical and cultural value. The realization of their importance, especially during last decades, provokes questions that concern their cultural aspect. In order to understand the meaning and the scope of this aspect is required to comprehend the different ways in which plant genetic resources are related to agricultural biological diversity, Intellectual Property Law, Rights of Farmers and Cultivators.

The purpose of the present postgraduate dissertation is to point out the PGRs' cultural aspect and the critical role they play in the maintenance of the biological diversity and food security. Scientific and technological achievements that relate with plant genetic resources are considered, focusing at the same time on their legal approach, as it is illustrated in modern international, EU and national law. We thus purport to generally stress this legal framework.

The conceptual framework is being introduced, especially after the entry into force of the Convention on Biological Diversity, which includes biological diversity, genetic resources, and consequently the plant genetic resources and their basic method of conservation. The role they achieve for the development of agricultural biological diversity and traditional knowledge of native population and local communities is outlined. In addition, the current framework is critically evaluated. Thoughts and suggestions are formulated to highlight the cultural aspect of plant genetic resources, as well as future challenges arising from it.

To this day there is not an integrated legal framework for the governance of these resources, but dispersed international, regional and national legal documents binding or not, which sometimes complement and coexist and sometimes contrast.

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της παγκόσμιας πολιτικής διακυβέρνησης τα ζητήματα που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία, και δη για τις παραδοσιακές ποικιλίες βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Αυτό συμβαίνει διότι συνδέονται με μία σειρά από πολύ σημαντικούς παράγοντες και τομείς της πολιτικής και της επιστήμης. Σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα, τη γεωργία, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, τη βιοτεχνολογία, την κρατική κυριαρχία, την περιβαλλοντική πολιτική, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πολιτισμό.

Κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα επίμονες νομικές διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο διαφόρων διεθνών οργανισμών προσπάθησαν να συγκεράσουν τα παραπάνω ζητήματα. Η αξιοπιστία τους όμως δοκιμάστηκε, λόγω της σύγκρουσης των συμφερόντων μεταξύ των εκβιομηχανισμένων και ισχυρών οικονομικά κρατών, που αποτελούν τους κύριους χρήστες των γενετικών πόρων, και των χωρών με μεταβατική ή αναπτυσσόμενη οικονομία που αποτελούν, κυρίως τους παρόχους. Λόγω της διάστασης μεταξύ τους, η διεθνής κοινότητα οδηγήθηκε στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Ρίο, 1992), η οποία αφορούσε τη διαχείριση της βιοποικιλότητας εν γένει.

Εν συνεχεία, η ραγδαία ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νομικών ζητημάτων που σχετίζονταν με τη διευθέτηση θεμάτων πρόσβασης, κατανομής ωφελειών και ιδιοκτησίας των γενετικών πόρων. Αποτέλεσμα ήταν η επισύναψη στη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια (2003), και του πρόσφατου Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια για την πρόσβαση και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση των γενετικών πόρων (2014). Το νομικό πλαίσιο σε αυτό το πεδίο συμπληρώνεται από το Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών που προκύπτουν από την πρόσβαση και τη χρήση των φυτογενετικών πόρων, της Διεθνούς Συνθήκης για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (2001).

Στενά συνδεδεμένη με τους φυτογενετικούς πόρους είναι και η παραδοσιακή γνώση, καθώς οι φυτογενετικοί πόροι αποτέλεσαν αναπόσπαστο κομμάτι ανάπτυξης και εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών και βασικό πόρο για την επιβίωση του ανθρώπου. Η σχέση αυτή είναι εμφανής στις καλλιεργητικές πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων, αγροτών και καλλιεργητών, που μεταφέρουν αυτήν τη γνώση διά μέσου των γενεών επί αιώνες, διαφυλάττοντας την αξία και την ακεραιότητά της. Η γνώση αυτή ταυτίζεται εν πολλοίς με την πολιτισμική ιστορία ενός τόπου, ενός λαού ή ενός πληθυσμού.

Οι προκλήσεις για τη βιώσιμη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων είναι μεγαλύτερες από ποτέ και για να αντιμετωπιστούν απαιτείται να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παραδοσιακών και εθιμικών πρακτικών κάθε τόπου και λαού.

Η διάρθρωση αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής ακολουθεί την εξής δομή, στην οποία γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν τα παραπάνω ζητήματα.

Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η εννοιολογική οριοθέτηση μεταξύ της βιολογικής ποικιλότητας και της γεωργικής βιολογικής ποικιλότητας (αγροβιοποικιλότητας), των γενετικών και φυτογενετικών πόρων καθώς και των χαρακτηριστικών των παραδοσιακών ποικιλιών. Γίνεται αναφορά στην υφιστάμενη και εν δυνάμει κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και πνευματική αξία που έχουν οι φυτογενετικοί πόροι, ως μονάδες γενετικού υλικού και παρουσιάζονται οι τρόποι και τα συστήματα διατήρησής τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι πρακτικές και η χρήση των φυτογενετικών πόρων στο πλαίσιο της αγροβιοποικιλότητας και εγείρεται το ερώτημα, κατά πόσον η πρόσβαση στους φυτογενετικούς πόρους και στην παραδοσιακή γνώση και πρακτική που σχετίζεται με αυτούς, μπορεί να προστατευθεί επαρκώς μέσα σε ένα νομικό καθεστώς πνευματικής ιδιοκτησίας κατά τον τρόπο με τον οποίο έχουν θεσμοθετηθεί από τον Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου (WTO) και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO). Παρουσιάζονται τρόποι εύρεσης και ανάπτυξης νέων αγορών για τις τοπικές ποικιλίες μέσα σε ένα χώρο που κυριαρχούν οι πολυεθνικές εταιρείες και η βιοτεχνολογία.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων υπό το πρίσμα του διεθνούς, ενωσιακού και εθνικού δικαίου και επιχειρείται μία κριτική αποτίμησή του.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μία κριτική αποτίμηση της νομοθετικής προσέγγισης της πολιτισμικής διάστασης των φυτογενετικών πόρων και διατυπώνονται συμπερασματικές σκέψεις και προτάσεις.

Το ζήτημα που αναδύεται στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή είναι κατά πόσο το κατακερματισμένο διεθνές, ενωσιακό και εθνικό νομικό πλαίσιο με βάση το οποίο καθιερώνονται οι διεθνείς ρυθμίσεις για τη βιοποικιλότητα και τους φυτογενετικούς πόρους, θα καταφέρει να αναδείξει την πολιτισμική τους διάσταση, να προστατεύσει την παραδοσιακή γνώση των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων και να διαφυλάξει τα δικαιώματα των αγροτών, όταν τίθενται θέματα κατοχύρωσης και εκμετάλλευσης της βιοποικιλότητας, των φυτογενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής με διπλώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΥΤΟΓΕΝΕΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

1. Έννοιες και ορισμοί

1.1. Η έννοια της βιολογικής ποικιλότητας.

Η βιολογική ποικιλότητα (βιοποικιλότητα), διακρίνεται στην υδάτινη και χερσαία βιολογική ποικιλότητα. Ο Lovejoy T.H. εισήγαγε πρώτος τον όρο την δεκαετία του 1980 στην επιστημονική κοινότητα με το βιβλίο του “Conservation Biology”. Ο όρος έγινε από τότε ευρέως γνωστός και αναφέρεται στην ποικιλομορφία της ζωής στη Γη.

Ο όρος της βιολογικής ποικιλότητας είναι σχετικά πρόσφατος. Παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του Εθνικού Φόρουμ για τη Βιοποικιλότητα που οργανώθηκε από την Αμερικανική Ακαδημία Ερευνών (NRC) το 1986.

Το 1992, η Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED) υιοθέτησε τον ακόλουθο ορισμό για τη βιολογική ποικιλότητα: *«ως βιοποικιλότητα νοείται η ποικιλία των ζώντων οργανισμών πάσης προελεύσεως περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, χερσαίων, θαλάσσιων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος. Επίσης, περιλαμβάνεται η ποικιλότητα εντός των ειδών, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων»*. Ο ορισμός συμπεριλήφθηκε στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Convention on Biological Diversity – CBD) (1992).

Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι η βιολογική ποικιλότητα περιλαμβάνει τρεις βασικές διαστάσεις: την γενετική ποικιλότητα (εντός των ειδών), την ποικιλότητα των οργανισμών (μεταξύ των ειδών) και την οικολογική ποικιλότητα (μεταξύ οικοσυστημάτων).

Η βιολογική ποικιλότητα αλληλεπιδρά με το οικοσύστημα, το οποίο ορίζεται ως ένα δυναμικό σύμπλεγμα κοινοτήτων φυτών, ζώων και μικροοργανισμών, καθώς και του αβιοτικού τους περιβάλλοντος που αλληλοεπηρεάζονται ως μία λειτουργική ομάδα¹ που δημιουργεί μία σειρά από υπηρεσίες για το περιβάλλον και τον άνθρωπο, οι οποίες είναι: α) «ρυθμιστικές», όπως για παράδειγμα η ορθή ατμοσφαιρική και κλιματική λειτουργία, η διαμόρφωση και η συντήρηση του εδάφους, β) «υποστηρικτικές», όπως η διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας, γ) «προμηθευτικές» όπως η εξασφάλιση τροφής, πρώτων υλών, νερού και φαρμακευτικών πόρων και τέλος δ) «πολιτισμικές», σε αυτές συγκαταλέγονται η αναψυχή και η αισθητική, οι πνευματικές, εκπαιδευτικές και δημιουργικές αξίες.

¹Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 2. Use of Terms”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-02>

Όλες οι παραπάνω υπηρεσίες και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση και τη συνέχιση της ζωής στη Γη. Οι υπηρεσίες αυτές έχουν αξία για τον άνθρωπο τόσο οικονομική, κοινωνικό-πολιτισμική όσο και βιοφυσική.² Κάποιες από αυτές, έχουν άμεση οικονομική αξία για τον άνθρωπο και κάποιες άλλες έμμεση. Ωστόσο, η αξία της βιοποικιλότητας δεν έχει μόνον οικονομική χροιά. Στις λεγόμενες πολιτισμικές υπηρεσίες της βιοποικιλότητας ως αξίες μπορούν να θεωρηθούν συστήματα θρησκευτικών αξιών, κοινωνικών σχέσεων, συστήματα γνώσεων, εκπαιδευτικές αξίες καθώς και αξίες που σχετίζονται με την άυλη πολιτισμική κληρονομιά.

Η πολιτισμική αξία της βιοποικιλότητας δεν εμπεριέχει οικονομική διάσταση, τουλάχιστον άμεση, ωστόσο συνδέεται με ένα σύστημα πρόσβασης και κατανομής ωφελειών σε αρκετές περιπτώσεις³.

1.1.1. Η έννοια της γεωργικής βιολογικής ποικιλότητας (αγροβιοποικιλότητα)

Η έννοια της αγροβιοποικιλότητας (Agrobiodiversity), είναι σχετικά νέα στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία. Ήρθε στο προσκήνιο τις δύο τελευταίες δεκαετίες και δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τη διατύπωσή της. Ωστόσο, έχει γίνει προσπάθεια να αποσαφηνιστεί ο όρος.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό για τη Διατροφή και τη Γεωργία των Ηνωμένων Εθνών (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO) ως αγροβιοποικιλότητα ορίζεται: *Η ποικιλία και η μεταβλητότητα των ζώων, των φυτών και των μικροοργανισμών που χρησιμοποιούνται άμεσα ή έμμεσα για την διατροφή και την γεωργία, συμπεριλαμβανομένων των καλλιεργειών, της κτηνοτροφίας, της δασοκομίας και της αλιείας. Αποτελείται από την ποικιλομορφία των γενετικών πόρων και των ειδών που χρησιμοποιούνται για τρόφιμα, ζωοτροφές, ίνες, καύσιμα και φαρμακευτικά προϊόντα. Περιλαμβάνει επίσης, την ποικιλία των μη αλιευόμενων ειδών που υποστηρίζουν την παραγωγή (μικροοργανισμούς του εδάφους, αρπακτικά, επικονιαστές), καθώς και των ειδών στο ευρύτερο περιβάλλον που υποστηρίζουν τα αγροοικοσυστήματα, καθώς και την πολυμορφία των αγροοικοσυστημάτων».*⁴

Για τη διατήρηση της αγροβιοποικιλότητας καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι αγρότες, οι αλιείς, οι κτηνοτρόφοι, σε συνδυασμό με την αλληλεπίδραση του

² Βλ. S. Maestre Andres et al., "Ineffective biodiversity policy due to five rebound effects", Ecosystem Services, Vol. 1, Issue 1, (2012), pp. 101 – 110

Daniel T. C., et al. "Contributions of cultural services to the ecosystem services agenda", Arizona State University, Vol. 109, No. 23, (2012)

Cardinale B. J., et al, "The functional role of producer diversity in ecosystems", American Journal of Botany, Vol 98, No 3 (2011), pp. 572 – 592

³Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "The Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing" Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/>

⁴Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Building on gender, agrobiodiversity and local knowledge – A training manual", FAO (2005), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-y5956e.pdf>

περιβάλλοντος, των γενετικών πόρων και των πρακτικών που παραδοσιακά χρησιμοποιούνται από τους γηγενείς πληθυσμούς.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τη Βιολογική ποικιλότητα (CBD), ως αγροβιοποικιλότητα, σύμφωνα με την Απόφαση V/5, όπως υιοθετήθηκε κατά την Πέμπτη Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης (COP 5) ορίζεται ως «ένας ευρύς ορισμός που περιλαμβάνει όλα τα συστατικά της βιολογικής ποικιλότητας που σχετίζονται με τη διατροφή και τη γεωργία, και όλα τα συστατικά της βιολογικής ποικιλότητας που συνιστούν το οικοσύστημα: την ποικιλία και την μεταβλητότητα των ζώων, των φυτών, και των μικροοργανισμών, σε επίπεδο γενετικό, ειδών και οικοσυστήματος, τα οποία είναι απαραίτητα για να διατηρηθούν θεμελιώδεις λειτουργίες του οικοσυστήματος, της δομής και των διαδικασιών του»⁵.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση CBD, η βιοποικιλότητα είναι η βάση της αγροβιοποικιλότητας,⁶ ενώ η αγροβιοποικιλότητα θεωρείται υποσύνολό της. Σύμφωνα με την ίδια Σύμβαση, η αγροβιοποικιλότητα επιτελεί τις παρακάτω λειτουργίες, παρέχει ζωτικές υπηρεσίες στα οικοσυστήματα και περιλαμβάνει τους εξής γενετικούς πόρους:

A) Γενετικούς πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία:

α) Φυτογενετικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων των καλλιεργούμενων φυτών, «άγριων» φυτών που συλλέγονται και προορίζονται για τη διατροφή, δέντρα σε αγροκτήματα, φυτικά είδη που βρίσκονται σε αγροκτήματα και λιβαδικές εκτάσεις.

β) Ζωικούς γενετικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων των εξημερωμένων ζώων, «άγριων» ζώων που θηρεύονται, «άγρια» και εκτρεφόμενα ψάρια και άλλους υδρόβιους οργανισμούς.

γ) Μικροβιακούς και μυκητισιακούς γενετικούς πόρους.

B) Στοιχεία της βιοποικιλότητας που υποστηρίζουν τις υπηρεσίες στις οποίες βασίζεται η αγροβιοποικιλότητα:

Αυτές περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα οργανισμών που συμβάλλουν σε διάφορες κλίμακες, μεταξύ άλλων, στην ανακύκλωση των θρεπτικών συστατικών, στη ρύθμιση των ασθενειών, στον έλεγχο της ρύπανσης και της επικονίασης, στη συντήρηση του υδρολογικού κύκλου, στον έλεγχο της διάβρωσης του εδάφους, στην κλιματική ρύθμιση και στην δέσμευση του άνθρακα.

⁵ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), COP 5, Decision V/5, "Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi – year work programme", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7147>

⁶ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Agricultural Biodiversity - Why is it important?", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/importance.shtml>

Γ) Σε αβιοτικούς παράγοντες, οι οποίοι έχουν καθοριστική επίδραση στην αγροβιοποικιλότητα.

Δ) Σε κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές διαστάσεις:

Η αγροβιοποικιλότητα σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνεται και συντηρείται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και πρακτικές διαχείρισης. Αυτές οι διαστάσεις περιλαμβάνουν την παραδοσιακή και τοπική γνώση της αγροβιοποικιλότητας, πολιτισμικούς παράγοντες και συμμετοχικές διαδικασίες, καθώς επίσης, τον αγροτουρισμό που σχετίζεται με τα αγροτικά τοπία⁷.

Η αγροβιοποικιλότητα, αποτελεί τη βάση της παραγωγικότητας και της σταθερότητας της γεωργικής παραγωγής. Αποτελεί επίσης, τη βάση για την κοινωνική ευημερία σε μικρές αγροτικές κοινότητες, καθώς αποτελεί το μοναδικό τρόπο βιοπορισμού. Πάρα πολλοί αγρότες και μικροκαλλιεργητές συμβάλουν στη διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας και της ποικιλότητας των καλλιεργειών με τη διατήρηση και την ανάπτυξη των παραδοσιακών ποικιλιών⁸.

Το πλαίσιο αναφοράς, επομένως, της αγροβιοποικιλότητας, είναι οικολογικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό. Επιπρόσθετα, καλύπτει και ένα ευρύ φάσμα επιστημών, από την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία έως την οικονομία και τη γενετική.

Εξυπηρετεί επίσης μία σειρά αναγκών, όπως είναι η ανθρώπινη ανάγκη για επισιτισμό, η ενίσχυση της ποιότητας του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, ενώ στηρίζει την οικονομική βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των αγροτών και της κοινωνίας⁹.

1.1.2. Οι γενετικοί πόροι και οι φυτογενετικοί πόροι: Εννοιολογική Οριοθέτηση

1.1.3. Οι γενετικοί πόροι.

Ο πρώτος ορισμός της έννοιας των γενετικών πόρων δίνεται από τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD). Πριν την διατύπωση από τη Σύμβαση δεν υπήρχε ένας σαφής ορισμός για το τι είναι γενετικοί πόροι, ούτε αποτελούσαν σαφώς καθορισμένα αντικείμενα ιδιοκτησίας. Δεν υπήρχε επίσης, ένα σαφές νομικό πλαίσιο το οποίο να καθορίζει την πρόσβαση σε αυτούς καθώς και την κατανομή των ωφελημάτων που απέρρεαν από τη χρήση και αξιοποίησή τους.

⁷ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), "What is Agricultural Biodiversity?" Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/whatis.shtml>

⁸ Βλ. Frison, E.A., Cherfas, J., Hodgkin, "Agricultural Biodiversity is Essential for a Sustainable Improvement in Food and Nutrition Security", Sustainability (2011), 3, pp. 238 – 253

⁹ Βλ. Jackson L., Bawa K., Pascual U., Perrings C., "Agrobiodiversity: A new science agenda for biodiversity in support of sustainable agroecosystems", DIVERSITAS Report No 4 (2005).

Στο άρθρο 2 της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα δίνονται διάφοροι ορισμοί, όπως εκείνοι των γενετικών πόρων, του γενετικού υλικού, της χώρας προέλευσης των γενετικών πόρων, της χώρας που παρέχει τους γενετικούς πόρους καθώς και των βιολογικών πόρων. Ειδικότερα σύμφωνα, με το παραπάνω άρθρο ως γενετικοί πόροι:

- «*νοείται το γενετικό υλικό με πραγματική ή δυνητική αξία*»,

ως γενετικό υλικό :

- «*γενετικό υλικό, νοείται κάθε είδους φυτικό, ζωικό, μικροβιακό ή άλλης προελεύσεως υλικό που περιέχει λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας*»,

ως χώρα προέλευσης των γενετικών πόρων :

- «*χώρα προέλευσης των γενετικών πόρων, νοείται η χώρα η οποία διακατέχει τους συγκεκριμένους γενετικούς πόρους στις φυσικές συνθήκες (in – situ)*»,

ως χώρα που παρέχει τους γενετικούς πόρους :

- «*χώρα που παρέχει τους γενετικούς πόρους, νοείται η χώρα που διαθέτει γενετικούς πόρους που συλλέγονται από επιτόπιες πηγές (in situ), συμπεριλαμβανομένων τόσο πληθυσμών αγρίων, όσο και οικόσιτων ειδών, ή που λαμβάνονται από πηγές εκτός αυτών (ex – situ) και οι οποίοι μπορεί να προέρχονται ή όχι από την εν λόγω χώρα*».

ως βιολογικοί πόροι :

- «*βιολογικοί πόροι, νοείται η τεχνολογική εφαρμογή που χρησιμοποιεί βιολογικά συστήματα, ζώντες οργανισμούς ή παράγωγα αυτών, για την παραγωγή ή τροποποίηση προϊόντων ή για διαδικασίες ειδικών χρήσεων*».¹⁰

Όπως ανακύπτει και από τους παραπάνω ορισμούς, το γενετικό υλικό μπορεί να έχει οποιαδήποτε βιολογική προέλευση, είτε φυτική, είτε ζωική είτε άλλη, ενώ οι γενετικοί πόροι αποτελούν υποσύνολο των βιολογικών πόρων.

Επίσης ο όρος «λειτουργικότητα» παρατίθεται στον ορισμό του γενετικού υλικού συνδυαστικά με τον όρο «μονάδες κληρονομικότητας», οι οποίες μπορούν να έχουν πραγματική ή δυνητική αξία. Με τον τρόπο αυτό συνδέεται το γενετικό υλικό με τους γενετικούς πόρους, η σύνδεση δε αυτή προσδίδει στους τελευταίους το στοιχείο της πραγματικής ή δυνητικής αξίας.

Ο όρος «γενετικοί πόροι» έχει γίνει τα τελευταία χρόνια αντικείμενο έρευνας και έχει συμπεριληφθεί σε πολλές διεθνείς συνθήκες, συμβάσεις και διακυβερνητικές επιτροπές. Έχει, επίσης, αποτελέσει αντικείμενο διεπιστημονικών συζητήσεων, παγκόσμιων συνεδρίων και επιστημονικού ενδιαφέροντος¹¹.

¹⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations, “Article 2. Use of Terms”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-02>

¹¹ Βλ. π.χ. Genetic resources for Food and Agriculture of the United Nations (FAO), The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA), Intergovernmental Committee (IGC) on Intellectual Property and Genetic Resources (GRs)

Η ανάγκη ρύθμισης με νομικούς κανόνες του τομέα των γενετικών πόρων είναι αδιαμφισβήτητη καθώς η τυχόν ελλιπής νομική του ρύθμιση εγείρει σοβαρά ζητήματα ως προς τη διατήρηση αλλά και διαχείρισή τους¹².

Χαρακτηριστικό του ρυθμιστικού αυτού νομικού πλαισίου πρέπει να είναι η νομική βεβαιότητα τόσο στις χώρες - παρόχους, τόσο στις χώρες προέλευσης των γενετικών πόρων, όσο και στους χρήστες των γενετικών πόρων, οι οποίοι στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να είναι τρίτες χώρες στις οποίες ανακατανέμονται οι γενετικοί πόροι, ερευνητικά κέντρα, επιχειρήσεις, ή ακόμα και μεμονωμένα άτομα.

1.1.4. Οι φυτογενετικοί πόροι

Οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν στρατηγική πηγή για τη βιώσιμη παραγωγή των καλλιεργειών. Η επαρκής διατήρηση και χρήση τους είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση των τροφίμων και της διατροφικής ασφάλειας, της τωρινής και της μελλοντικής¹³.

Επίσης, άμεσα ή έμμεσα υποστηρίζουν τη διαβίωση κάθε ατόμου πάνω στη Γη. Οι φυτογενετικοί πόροι για τη διατροφή και τη γεωργία (PGRFA), αποτελούνται από την ποικιλότητα σπόρων και φυτικού υλικού των παραδοσιακών ποικιλιών και των μοντέρνων καλλιεργειών, άγρια είδη που είναι συγγενή των καλλιεργούμενων ειδών και άγρια φυτικά είδη. Οι πόροι αυτοί, συνήθως χρησιμοποιούνται για τη διατροφή του ανθρώπου, ως ζωοτροφές για οικόσιτα ζώα, ως φυτικές ίνες, ως ρουχισμός, ακόμα και ως στέγη. Η διατήρηση και η βιώσιμη χρήση των φυτογενετικών πόρων είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της παραγωγής των καλλιεργειών και την κάλυψη των αυξανόμενων περιβαλλοντικών προκλήσεων και της κλιματικής αλλαγής που συνεχώς συντελείται¹⁴.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και την Γεωργία (ITPGRFA) (2001)

- Ως φυτογενετικοί πόροι για τη διατροφή και τη γεωργία ορίζονται: «το γενετικό υλικό φυτικής προέλευσης που έχει πραγματική ή δυνητική αξία για την διατροφή και την γεωργία».

Traditional Knowledge (TK) and Folklore, International Undertaking on Plant Genetic Resources (IU), Commission on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, the World Intellectual Property Organization (WIPO) Standing Committee on the Law of Patents (SCP).

¹²Βλ. UNEP/CBD/WG – ABS/9/INF/1, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

¹³ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) "AGP – Genebank Standards for Plant Genetic Resources", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/gbs/en/>

¹⁴ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Seeds and Plant Genetic Resources", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/en/>

- Ως γενετικό υλικό ορίζεται: «το υλικό φυτικής προέλευσης, συμπεριλαμβανομένου του υλικού αναπαραγωγής και βλαστικού πολλαπλασιασμού, που περιέχει λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας»¹⁵.

Είναι εμφανές ότι, ο ορισμός των φυτογενετικών πόρων της Συνθήκης ITPGRFA, βασίζεται πάνω στον ορισμό των γενετικών πόρων της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), αν και περιορίζεται μόνον στους φυτογενετικούς πόρους που σχετίζονται με τη διατροφή και τη γεωργία.

Η Διεθνής Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (International Undertaking on Plant Genetic Resources - IUPGR), υιοθετήθηκε από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO), το 1983. Η εν λόγω Δέσμευση του Οργανισμού αν και προγενέστερη της Συνθήκης ITPGRFA, δεν αναφέρεται σε «λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας με πραγματική ή δυνητική αξία», όσον αφορά τον ορισμό που δίνει για τους φυτογενετικούς πόρους.

Η Διεθνής Δέσμευση (IUPGR), αν και δεν έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα για τις χώρες - μέλη που έχουν προσχωρήσει σε αυτήν, ο ορισμός που δίνει για τους φυτογενετικούς πόρους έχει πιο συγκεκριμένη έννοια και περιεχόμενο όσον αφορά την οικονομική και κοινωνική αξία των φυτογενετικών πόρων και ειδικά στον σκοπό της επισιτιστικής ασφάλειας¹⁶.

Σύμφωνα με το Άρθρο 2.1 της Δέσμευσης IUPGR, «φυτογενετικοί πόροι είναι το υλικό αναπαραγωγής και βλαστικού πολλαπλασιασμού των ακόλουθων κατηγοριών φυτών»:

- 1) Καλλιεργούμενων ποικιλιών (cultivars), ήδη καλλιεργούμενων και νεοαναπτυσσόμενων ποικιλιών.
- 2) Παλαιών ποικιλιών.
- 3) Εγχώριων ποικιλιών παραδοσιακής καλλιέργειας (land races).
- 4) Άγριων και ημιάγριων ειδών που είναι συγγενικά των καλλιεργούμενων ειδών.
- 5) Ειδικών γενετικών αποθεμάτων (συμπεριλαμβανομένων επιλεγμένων από σειρές βελτιωτών και μεταλλαγμένων)¹⁷.

¹⁵ Βλ. Διεθνής Συνθήκη σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και την Γεωργία, «Άρθρο 2 – Χρήση όρων», Ιστότοπος:

ftp://ftp.fao.org/ag/agp/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

¹⁶ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Resolution 8/83 of the Twenty – second Session of the Conference - Article 2 – Definitions and Scope 2.2.), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#Resolution9>

¹⁷ Βλ. . Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO),), “Resolution 8/83 of the Twenty – second Session of the Conference - Article 2 – Definitions and Scope 2.1, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm>

1.1.5. Οι γενετικοί πόροι στη Διεθνή Νομοθεσία. Λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας

Στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) και στη Διεθνή Συνθήκη των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), «ως γενετικοί πόροι» νοείται οποιοδήποτε υλικό εμπεριέχει «λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας», χωρίς να γίνεται περαιτέρω αποσαφήνιση του όρου.

Ο πρώτος που μίλησε για διακριτές «μονάδες κληρονομικότητας» στη Βιολογία, ήταν ο Αυγουστίνος επιστήμονας και μοναχός Gregor Mendel (1822 – 1884), αναφερόμενος στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ή φαινότυπους, που κληρονομήθηκαν από τους γονείς στους απογόνους τους. Οι διατυπώσεις του Mendel, στηρίχθηκαν πάνω στη μελέτη του φυτού *pisum sativum*^{18, 19}.

Σήμερα η έννοια και ο ορισμός του γονιδίου έχει αλλάξει ριζικά. Οι σύγχρονες εξελίξεις και ανακαλύψεις της μοριακής βιολογίας αναφέρουν ως γονίδιο «τη διακριτή αλληλουχία νουκλεοτιδίων που αποτελούν μέρος ενός χρωμοσώματος, η σειρά των οποίων καθορίζει τη σειρά των μονομερών σε ένα πολυπεπτίδιο ή νουκλεϊνικό οξύ μόριο το οποίο μπορεί να συνθέσει ένα κύτταρο (ή ιό)²⁰.

Ο όρος «λειτουργικός» που παρατίθεται στη Σύμβαση, σύμφωνα με την ερμηνεία της στην αγγλική γλώσσα έχει πολλαπλή σημασία. Λειτουργικός είναι αυτός ο οποίος: α) έχει μια ειδική δραστηριότητα, κάποιον σκοπό ή έργο (of or having a special activity, purpose, or task), β) σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο κάτι «δουλεύει» ή λειτουργεί (relating to the way in which something works or operates), γ) είναι αυτός ο οποίος έχει σχεδιαστεί να είναι πρακτικός και χρήσιμος (designed to be practical and useful)²¹.

1.1.6. Γενετικό υλικό με πραγματική ή δυνητική αξία.

Ο ορισμός των γενετικών και των φυτογενετικών πόρων εμπεριέχει τους όρους «πραγματική» και «δυνητική» όσον αφορά την αξία τους, χωρίς να αποσαφηνίζεται περαιτέρω σε τι μπορεί να αναφέρεται αυτή η αξία.

Η έννοια της αξίας, ωστόσο, δεν περικλείει μόνον οικονομική χροιά. Η «αξία», εκτός από οικονομική μπορεί να λογίζεται και ως κοινωνική,

¹⁸ Βλ. Miko I., "Gregor Mendel and the Principles of Inheritance", Nature Education 1(1):134 (2008)

¹⁹ Βλ. Griffiths A. J.F., Miller J. H., Suzuki D. T. Leworth R.C. Gelbart, "Mendel's experiments", NCBI, New York: W.H. Freeman and Company, (2000)

²⁰Βλ. Oxford Dictionaries, Ιστότοπος: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/gene>

²¹Βλ. Oxford Dictionaries, Ιστότοπος: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/functional>

πολιτισμική, πνευματική²² και δεν έχει απαραίτητα υλική υπόσταση και διάσταση.

Οι δύο έννοιες των γενετικών πόρων σχετίζονται με την πρόσβαση σε αυτούς και με την κατανομή των ωφελημάτων που απορρέουν από την χρήση τους, είτε αφορούν οικονομικά οφέλη είτε όχι²³.

Ο όρος «πραγματική αξία» είναι λιγότερο ξεκάθαρος. Με τη λέξη «πραγματική» ο ορισμός μπορεί να αναφέρεται στην αξία του γενετικού υλικού σε συνδυασμό με τις τεχνικές που είναι γνωστές και έχουν αναπτυχθεί μέχρι τη στιγμή της πρόσβασης, ενώ η «δυνητική αξία» μπορεί να αναφέρεται στις μελλοντικές τεχνικές που ίσως ανακαλύψουν την αξία των λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας.

Η «δυνητική αξία», αναφέρεται σε μελλοντικούς τρόπους αναγνώρισης της αξίας των λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας. Η μελλοντική αξία, αναφέρεται επίσης, στη γνώση και στην τεχνολογική εξέλιξη του γενετικού υλικού²⁴.

Γενικά, η «πραγματική» αξία αφορά την αξία του γενετικού υλικού και μπορεί να γίνει κατανοητή ως αναφορά στην τεχνολογία αιχμής. Η πραγματική αξία αναφέρεται στην αξία του γενετικού υλικού σε συνδυασμό με τις τεχνικές που είναι γνωστές και έχουν αναπτυχθεί μέχρι την χρονική στιγμή της πρόσβασης σε αυτή, ενώ η «εν δυνάμει» αξία μπορεί να γίνει κατανοητή ως πιθανή τεχνική του μέλλοντος που ίσως αποκαλύψει την αξία των λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας.

Η «δυνητική αξία» είναι η λιγότερο αποσαφηνισμένη. Επίσης, το γενετικό υλικό μπορεί να έχει άλλη αξία σε κάποιων ειδών χρήσεις και διαφορετική σε κάποιου άλλου τύπου. Η αξία του υλικού είναι εν δυνάμει, με την έννοια ότι δεν μπορεί κάποιος να γνωρίζει τη συγκεκριμένη αξία πριν αυτή γίνει αντιληπτή. Ακόμα, η αξία μπορεί να αποδειχτεί κάτι διαφορετικό από αυτό για το οποίο υπήρχε κάποια αρχική σκέψη ή ένδειξη. Έτσι, ακόμη και όπου δεν υπάρχουν αυτή τη στιγμή αποδεδειγμένες αξίες μπορεί το γενετικό υλικό να αποτελεί γενετικό πόρο. Στην «εν δυνάμει αξία» περικλείονται μελλοντικοί τρόποι αναγνώρισης της αξίας των λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας, πράγμα το οποίο υπονοεί αναφορά στην πρόοδο της γνώσης και της τεχνολογίας, που είναι δυνατόν να μας δώσει τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε νέες αξίες.

Ωστόσο, το κριτήριο εφαρμογής της εν δυνάμει αξίας των γενετικών πόρων δεν είναι εύκολα εφαρμόσιμο από νομικής πλευράς. Η αξία του γενετικού υλικού όταν πρόκειται για λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας δεν είναι γενικά εύκολα αντιληπτή όταν γίνεται η πρόσβαση σε αυτό. Σε αυτό το χρονικό σημείο,

²²Βλ. UNEP/CBD/WG – ABS/9/INF/1, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

²³ Βλ. Text of the Nagoya Protocol, “Annex. “Monetary and Non – monetary Benefits”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-37>

²⁴Βλ. UNEP/CBD/ WG/ - ABS/9/INF/1, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

ο χρήστης δεν ξέρει τι μπορεί να περιμένει από μία καινοτόμα διαδικασία έρευνας βασισμένη στο υλικό.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, συμπεραίνεται ότι το να αποσαφηνιστεί η πιθανή αξία, οικονομική ή οποιαδήποτε άλλη του γενετικού υλικού δεν είναι μία εύκολη διαδικασία, όπως επίσης, να συμπεράνει κανείς ότι το υλικό δεν θα έχει καμία αξία. Επομένως, μονάδες κληρονομικότητας που πρόσφατα θεωρούνταν χωρίς χρησιμότητα (junk) ίσως αργότερα αποδειχτούν σημαντικές.

Επιπρόσθετα, επειδή η ενδεχόμενη αξία και το επίπεδο της γνώσης για τη λειτουργικότητα στη βιολογία αλλάζουν, η διατύπωση ενός δεσμευτικού νομικά ορισμού χρειάζεται να εμπεριέχει και την εξελισσόμενη γνώση και τεχνολογία. Ο παραπάνω ισχυρισμός μπορεί να καλύψει όλα τα βιολογικά υλικά, με «πραγματική» ή «εν δυνάμει αξία»²⁵.

Ένα σημαντικό επίτευγμα της Σύμβασης CBD, είναι οι μετέπειτα διατυπωθείσες Κατευθυντήριες Οδηγίες της Βόννης (2002), οι οποίες αφορούν τον δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό που προκύπτει από την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων. Στο Δεύτερο Παράρτημα των Κατευθυντήριων Οδηγιών παρατίθενται τα χρηματικά και μη χρηματικά οφέλη που απορρέουν από την κατανομή ωφελημάτων των γενετικών πόρων. Αν και το κείμενο δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, ωστόσο βοηθάει στην κατανόηση του όρου των γενετικών πόρων ως υλικού βιολογικής προέλευσης με λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας, πραγματικής ή δυνητικής αξίας.

1.2. Παραδοσιακές ποικιλίες: Χαρακτηριστικά και εννοιολογική οριοθέτηση

1.2.1 Οι παραδοσιακές ποικιλίες

Οι πρώτες αναφορές στις παραδοσιακές ποικιλίες ως γενετικών πόρων εμφανίστηκαν το 19^ο αιώνα. Το 1890 πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη το Διεθνές Συνέδριο για τη Γεωργία και τη Δασοκομία ²⁶, χωρίς ωστόσο το ζήτημα της διατήρησης των παραδοσιακών ποικιλιών και η έννοια που απορρέει από αυτές να αποτελέσει αντικείμενο εξέτασης και συζήτησης. Το θέμα επανήλθε στο επόμενο Συνέδριο, το 1906 με τα ίδια αποτελέσματα όσον αφορά τις παραδοσιακές ποικιλίες. Το 1927, στο Διεθνές Συνέδριο για τη Γεωργία στη Ρώμη, το οποίο αποτέλεσε και προκάτοχο του Οργανισμού FAO, η διατήρηση των παραδοσιακών ποικιλιών συζητήθηκε εμπεριστατωμένα ²⁷.

²⁵ Βλ. Schei P. J. and Tvedt M. W., "Genetic Resources in the CBD – The Wording, the Past, the Present and the Future", Fridtjof Nansen Institute, (2010)

²⁶ Βλ. FAO – CORPORATE DOCUMENT, "The international union of forest research organizations", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5398e/x5398e08.htm>,

²⁷ Βλ. Zeven A.C., "Landraces: A review of definitions and classifications", Euphytica, Vol. 104, Issue 2, pp. 127 – 139 (1998)

Ιστορικά οι παραδοσιακές ποικιλίες έχουν τις ρίζες τους στις απαρχές της γεωργίας, 10.000 χρόνια πριν. Τι είναι όμως αυτό, το οποίο οριοθετεί τις παραδοσιακές ποικιλίες;

Οι παραδοσιακές ποικιλίες, όπως απορρέει και από τη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (IUPGR), αποτελούν μία κατηγορία των φυτογενετικών πόρων. Ο ακριβής ορισμός των παραδοσιακών ποικιλιών είναι δύσκολο να δοθεί, καθώς δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός για το τι συνιστά τις «παραδοσιακές ποικιλίες». Υπάρχουν, ωστόσο, κάποια βιολογικά και κοινωνικοοικονομικά κοινά στοιχεία σε όλες τις παραδοσιακές ποικιλίες, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

*α) Δυναμικός πληθυσμός(-οί), ενός καλλιεργούμενου φυτού το οποίο έχει ιστορική προέλευση, διακριτή ταυτότητα και στερείται επίσημης γενετικής βελτίωσης, το οποίο είναι γενετικά ποικίλο, τοπικά προσαρμοσμένο και σχετίζεται με παραδοσιακά αγροτικά συστήματα*²⁸.

*β) Μία καλλιέργεια πολλαπλασιαζόμενη με σπόρους μπορεί να οριστεί ως ένας μεταβλητός πληθυσμός, ο οποίος είναι αναγνωρίσιμος και συνήθως έχει μία τοπική ονομασία. Στερείται επίσημης γενετικής βελτίωσης και χαρακτηρίζεται από μία ειδική προσαρμογή στις περιβαλλοντικές συνθήκες της περιοχής (ανεκτική ως προς τις βιοτικές ή αβιοτικές καταπονήσεις της περιοχής), και συνδέεται στενά με τις παραδοσιακές χρήσεις, τις γνώσεις, τις συνήθειες, τις διαλέκτους και τις γιορτές των ανθρώπων που τις ανέπτυξαν και συνεχίζουν να τις αναπτύσσουν*²⁹.

1.2.2. Περαιτέρω αποσαφήνιση των χαρακτηριστικών των παραδοσιακών ποικιλιών:

1.2.2.1. Αναγνωρίσιμη, ευδιάκριτη ταυτότητα.

Μία παραδοσιακή ποικιλία μπορεί να έχει μοναδικά χαρακτηριστικά τα οποία συνδέονται με το μέρος από το οποίο προέρχονται. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το αποτέλεσμα του μοναδικού συνδυασμού των φυσικών πηγών (κλιματικές συνθήκες, χαρακτηριστικά του εδάφους), των τοπικών δεξιοτήτων, καθώς και των πολιτισμικών πρακτικών παραδοσιακής γνώσης και συστημάτων know – how³⁰, που συμβάλλουν στην παραγωγή αυτών των ποικιλιών³¹.

²⁸ Βλ. Camacho Villa T.C., Maxted N., Scholten M., Ford - Lloyd B. "Defining and identifying crop landraces", Plant Genetic Resources: Characterization and Utilization, Cambridge Journals, Vol. 3, Issue 03, pp. 373 – 384, December 2005.

²⁹ Βλ. Negri V., "LR definitions, LR use and on farm conservation", Department of Applied Biology, University of Perugia, Conservation strategies for European crop wild relative and landrace diversity, 7 – 9 September 2011, Palanga, Lithuania

³⁰ Βλ. Το σύστημα γνώσης know – how στην προκειμένη περίπτωση σχετίζεται με την παραδοσιακή γνώση, τις δεξιότητες και τις πρακτικές που αναπτύχθηκαν, διατηρήθηκαν και

Αυτοί οι τρεις παράγοντες, περιοχή, φυσικές περιβαλλοντικές συνθήκες, ανθρώπινη παρέμβαση δίνουν σε μία ποικιλία συγκεκριμένα γνωρίσματα, τα οποία μπορούν να διαφέρουν από τα χαρακτηριστικά ποικιλιών που ανήκουν στην ίδια κατηγορία.

Ο Brown (1978), περιγράφει τις παραδοσιακές ποικιλίες ως γεωγραφικά ή οικολογικά διακριτούς πληθυσμούς οι οποίοι είναι εμφανώς διαφορετικοί ως προς τη γενετική τους σύσταση, τόσο μεταξύ τους (δηλαδή μεταξύ των παραδοσιακών ποικιλιών) όσο και εντός τους, διαφέρουν από τα άγρια συγγενικά τους είδη, επειδή έχουν εξελιχθεί μέσω της καλλιέργειας και διαφέρουν από τις μοντέρνες καλλιέργειες, επειδή δεν έχουν σκοπίμως και εντατικά επιλεγεί σε ένα προκαθορισμένο επίπεδο γενετικής ετερογένειας³².

Ο παράγοντας «περιοχή» μπορεί να είναι μία κοινότητα, μία ευρύτερη περιοχή ή μία χώρα και πολλές φορές αναγνωρίζονται με τοπικά ονόματα.

1.2.2.2. Δυναμικός πληθυσμός

Ως πληθυσμός των φυτογενετικών πόρων μπορεί να οριστεί μία ομάδα καλλιεργούμενων φυτών που προέρχονται από τα ίδια είδη, αναπτύσσονται μαζί σε μία συγκεκριμένη περιοχή και μοιράζονται την ίδια βάση γενετικών δεδομένων. Ο πληθυσμός αυτός μπορεί να είναι μία συγκεκριμένη παραδοσιακή ποικιλία ή μία ομάδα παραδοσιακών ποικιλιών του ίδιου είδους.

Ο πληθυσμός αυτός αποτελεί μία μονάδα διαχείρισης από τον αγρότη. Οι διαδικασίες σποράς, συγκομιδής, αποθήκευσης και πολλαπλασιαστικού υλικού για την επόμενη σοδειά καθορίζουν τη γενετική βάση του πληθυσμού.

Ο πληθυσμός των ποικιλιών διαθέτει κάποιες παραμέτρους. Αυτές είναι:

- α) Η δομή του πληθυσμού (μέγεθος, ωριμότητα και συνεκτικότητα),
- β) Η βιολογική αναπαραγωγή και διασπορά (επικονίαση, διασπορά σπόρων),
- γ) Η επιλογή, μετάλλαξη, ανασυνδυασμός και γενετική παρέκκλιση των ποικιλιών³³.

πέρασαν από γενιά σε γενιά μέσα σε μία κοινότητα, ομάδα ή κοινωνία. Συχνά ταυτίζεται ή αποτελεί μέρος μίας πολιτισμικής ταυτότητας.

³¹ Βλ. Vandecandelaere E., Arfini F., Belletti G., Marescotti A., "Linking People, Places and Products – A guide for promoting quality linked to geographical and sustainable geographical indications", Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) and SINER-GI, FAO 2009 – 2010

³² Βλ. Brown A.H.D., "Isozymes, Plant Population Genetic Structure and Genetic Conservation", Theoretical and Applied Genetics by Springer – Verlag (1978)

³³ Βλ. Jarvis D.I. et al., "A training Guide for In Situ Conservation On – farm", Version 1, International Plant Genetic Resources Institute IPGRI, (2000). Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/case-studies/ttcc/InSituTraining.pdf>.

1.2.2.3 Γενετική ποικιλότητα

Οι πληθυσμοί των παραδοσιακών ποικιλιών παρουσιάζουν μεγαλύτερη και πιο σπάνια γενετική ποικιλότητα (ετερογένεια). Αυτή η ανομοιομορφία δίνει στους πληθυσμούς των ποικιλιών αντοχή στις καταπονήσεις του φυσικού περιβάλλοντος και τους βοηθάει να προσαρμοστούν στο εκάστοτε περιβάλλον.

Η ποικιλομορφία αυτή, είναι επίσης, το αποτέλεσμα της επιλογής των ποικιλιών από τους αγρότες με κριτήριο την ανθεκτικότητά τους και τη σταθερότητά τους. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ποικιλομορφίας τους είναι:

α) Γενετική ποικιλότητα εντός των πληθυσμών, η οποία είναι απαραίτητη για την εξέλιξή τους.

β) Παραλλαγή του συστήματος αναπαραγωγής (όπως αλλαγές στο ρυθμό διασταύρωσης).

γ) Μεταβολή της αντίστασης στο χώρο και το χρόνο που σχετίζεται με τις πιέσεις του φυσικού περιβάλλοντος.

δ) Η δυναμική των σπόρων, (ανθεκτικότητα, διασπορά)³⁴.

Η γενετική ποικιλότητα των ποικιλιών έχει δύο διαστάσεις: μεταξύ της περιοχής και του πληθυσμού (inter – site variation), και εντός της περιοχής και του πληθυσμού (intra – site variation). Η πρώτη αναφέρεται στη χωρική ποικιλότητα, δηλαδή, την καλλιέργεια μίας ποικιλίας σε μία συγκεκριμένη περιοχή, ενώ η δεύτερη σχετίζεται με τη γενετική ετερογένεια κατά τη διάρκεια του χρόνου, δηλαδή με τις κοινωνικοοικονομικές, κλιματικές και βιολογικές αλλαγές που συμβαίνουν σε μία περιοχή³⁵.

1.2.2.4. Ιστορική προέλευση

Οι παραδοσιακές ποικιλίες διακρίνονται από τις λεγόμενες μοντέρνες ποικιλίες. Οι αναγνωρίσιμες ποικιλίες, όπως προαναφέρθηκε, έχουν συγκεκριμένη ταυτότητα, η οποία προσδιορίζει την εκάστοτε παραδοσιακή ποικιλία. Δύο τύποι παραδοσιακών ποικιλιών μπορούν να διακριθούν:

α) Οι πρωτεύουσες παραδοσιακές ποικιλίες, η οποία είναι μία καλλιέργεια που έχει αναπτύξει τα μοναδικά χαρακτηριστικά της καλλιεργούμενη σε μία συγκεκριμένη περιοχή και τα γενετικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της σχετίζονται με αυτήν την περιοχή. Η ποικιλία αυτή ονομάζεται αυτόχθονη και διακρίνεται από την αλλόχθονη, η οποία χαρακτηρίζει μία ποικιλία μίας περιοχής, η

³⁴ Βλ. Brown A.H. D., “Genes in the Field: On – Farm Conservation of Crop Diversity”, κεφ. “The genetic structure of landraces and the challenge to conserve them in situ on farms”, International Plant Genetic Resources Institute (IPGRI) Rome, Italy, International Development Research Centre (IDRC), Ottawa, Canada, Lewis Publishers, Boca Raton, U.S.A. (1999).

³⁵ Zeven (1998)

οποία έχει εισαχθεί σε μία άλλη περιοχή, έχει αναπτύξει τα χαρακτηριστικά της και έχει καταφέρει να προσαρμοστεί τοπικά μέσω της καλλιέργειας (Mayr 1934, 1937)³⁶.

β) Οι δευτερεύουσες παραδοσιακές ποικιλίες, οι οποίες είναι ποικιλίες που έχουν αναπτυχθεί μέσω των αρχικών παραδοσιακών ποικιλιών αλλά διατηρούνται μέσω επαναλαμβανόμενων “in situ” καλλιεργειών και αποθήκευσης σπόρων. Οι ποικιλίες αυτές, είναι πιθανό να είναι γενετικά διαφοροποιημένες από το αρχικά ανατρεφόμενο υλικό^{37, 38}.

Μία τρίτη κατηγορία παραδοσιακών ποικιλιών είναι της παραδοσιακής ποικιλίας “Creole” (Bellon & Brush, 1994)³⁹. Η ποικιλία αυτή προέρχεται από μία ποικιλία, η οποία αναπτύσσεται μέσω επαναλαμβανόμενων καλλιεργειών και εν συνεχεία αναμιγνύεται με γενετικό υλικό άλλων παραδοσιακών ποικιλιών.

1.2.2.5. Στερούνται επίσημης γενετικής βελτίωσης.

Υπάρχουν ερευνητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι παραδοσιακές ποικιλίες είναι το αποτέλεσμα φυσικής επιλογής, χωρίς να υπάρχει ανθρώπινη παρέμβαση και άλλοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αναπαραγωγή τους. Υπάρχει και μία τρίτη άποψη, η οποία υποστηρίζει ότι η επενέργεια του ανθρώπου στις παραδοσιακές ποικιλίες γίνεται ασυναίσθητα.

Τα ερευνητικά δεδομένα, ωστόσο έχουν αποδείξει ότι οι αγρότες πειραματίζονται με τα γονίδια των ποικιλιών, επιτηρούν τις καλλιέργειες και διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην ανάπτυξή τους. Όπως αναφέρει και ο Zeven (1998), η απαρχή των παραδοσιακών ποικιλιών ξεκίνησε όταν ο άνθρωπος άρχισε να εξημερώνει άγρια φυτά των οποίων οι φαινότυποι επιβίωναν όχι μόνο με τη φυσική αλλά και με τεχνητή επιλογή. Οι φαινότυποι και οι γενότυποι των άγριων φυτών άλλαξαν όταν ο άνθρωπος άρχισε να επιλέγει φυτά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά είτε υπήρχαν ήδη στα φυτά, είτε προέκυψαν κατά τη διάρκεια της καλλιέργειάς τους, και ο άνθρωπος διατήρησε και πολλαπλασίασε ανάλογα με τις ανάγκες του⁴⁰.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τις μοντέρνες ποικιλίες, οι παραδοσιακές ποικιλίες σχετίζονται με τις διαδικασίες παραγωγής και αναπαραγωγής της παραδοσιακής γεωργίας.

³⁶ Βλ. Zeven A.C. (1998)

³⁷ Βλ. Maxted N., Magos Brehm J., Kell S., “Resource Book for the Preparation of National Plans for Conservation of Crop Wild Relatives and Landraces”, University of Birmingham, UK, (2013)

³⁸ Βλ. Zeven A.C., “Landraces: A review of definitions and classifications”, Euphytica, Vol. 104, Issue 2, pp. 127 – 139 (1998),

³⁹ Βλ. Zeven A.C. (1998)

⁴⁰ Βλ. Zeven A.C. (1998), pp. 128

1.2.2.6. Προσαρμόζονται στο τοπικό περιβάλλον.

Έχει παρατηρηθεί ότι οι παραδοσιακές καλλιέργειες, μπορούν να προσαρμόζονται, να είναι πιο σταθερές και να αποδίδουν καλύτερα στις πιέσεις του φυσικού περιβάλλοντος σε σχέση με τις μοντέρνες ποικιλίες. Αυτό συμβαίνει γιατί οι παραδοσιακές ποικιλίες παρουσιάζουν ένα αριθμό γνωρισμάτων τα οποία εμφανίζονται μαζί και δημιουργούν ένα προσαρμοστικό σύμπλεγμα⁴¹.

Όπως σημειώνει και ο Harlam (1975)⁴², «οι παραδοσιακές ποικιλίες αποτελούνται από μία μίξη γονότυπων, οι οποίες είναι καλά προσαρμοσμένες στην περιοχή στην οποία εξελίχθηκαν». Αυτό συμβαίνει και εξαιτίας της πολυετούς καλλιέργειάς τους σε μία συγκεκριμένη περιοχή και σε ένα συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να καταφέρνουν να προσαρμόζονται καλύτερα.

1.2.2.7. Συνδέονται με τις τοπικές πολιτισμικές, ιστορικές και θρησκευτικές αξίες.

Για να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο οι παραδοσιακές ποικιλίες συνδέονται με τις παραπάνω αξίες, είναι απαραίτητο να κατανοηθεί πως οι τοπικές κοινότητες διαχειρίζονται τους φυτογενετικούς τους πόρους. Πολλές τοπικές κοινότητες, γηγενών πληθυσμών, αλλά και ευρύτερων κοινωνικών ομάδων παρουσιάζουν μία κοινωνική συνοχή, η οποία προέρχεται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι η ίδια εθνικότητα, η θρησκεία, η γλώσσα, τα κοινά ήθη και έθιμα. Η κοινωνική συνοχή που παρουσιάζει η κοινότητα της δίνει τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει καλύτερα τις εκάστοτε προκλήσεις που προκύπτουν και σχετίζονται με την επιβίωσή τους. Η διατήρηση και διαχείριση των γενετικών πόρων, στην προκειμένη περίπτωση των παραδοσιακών ποικιλιών, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Οι ποικιλίες αυτές σχετίζονται με τις τοπικές πολιτισμικές πρακτικές και διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην πολιτισμική επιβίωση των αρχαίων παραδόσεων, οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν παραδοσιακές συνταγές, τραγούδια, χειροτεχνίες, τοπικές ιστορίες και μοναδικές πρακτικές που σχετίζονται με την σπορά, τη συγκομιδή και τη διατήρηση των παραδοσιακών ποικιλιών.

Οι παραδοσιακές ποικιλίες συνδέονται άρρηκτα και με θρησκευτικά συστήματα και θρησκευτικές τελετουργίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παραδοσιακή ποικιλία ρυζιού “ketan”, στην Ινδονησία. Η ποικιλία αυτή χρησιμοποιείται για τη δημιουργία πιάτων που σερβίρονται κατά τη διάρκεια

⁴¹ Βλ. Zeven A.C. (1998)

⁴² Βλ. Zeven A.C. (1998), pp. 130

Ισλαμικών θρησκευτικών παραδόσεων. Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι αγρότες επιμένουν στη διατήρηση της «τελετουργικής» αυτής ποικιλίας και τη μη αντικατάστασή της από μοντέρνες ποικιλίες λόγω της υψηλής δημοτικότητάς της.⁴³

1.2.2.8. Σχετίζονται με παραδοσιακά γεωργικά συστήματα.

Οι περισσότερες παραδοσιακές ποικιλίες και τα συγγενικά τους είδη μπορούν να διατηρηθούν μόνο σε αγρό-οικοσυστήματα στα οποία εφαρμόζεται η παραδοσιακή τεχνική διαχείρισής τους, και η οποία ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις τους.

Οι παραδοσιακές ποικιλίες παρουσιάζουν μία σειρά από πλεονεκτήματα έναντι των μοντέρνων ποικιλιών. Οι ποικιλίες που αναπτύσσονται μακριά από τα κέντρα προέλευσής τους τείνουν να εμφανίζουν λιγότερο αναπτυγμένη γενετική άμυνα απέναντι σε παθογόνα παράσιτα και έντομα, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο τις καλλιέργειες πιο ευάλωτες στις επιδημίες⁴⁴ και στις καταπονήσεις του περιβάλλοντος, σε αντίθεση με τις ποικιλίες ενός παραδοσιακού αγρό-οικοσυστήματος.

Οι παραδοσιακές ποικιλίες χαρακτηρίζονται από γενετική ποικιλομορφία, παραγωγή σταθερής απόδοσης και ελαχιστοποίηση των κινδύνων που σχετίζονται με την παραγωγή τους.

Η διαχείριση και η διατήρηση των φυτογενετικών πόρων στα παραδοσιακά γεωργικά συστήματα σχετίζεται με την παραδοσιακή γνώση. Όπως σημειώνει και ο Altieri, είναι δύσκολο να διαχωριστεί η μελέτη των παραδοσιακών αγροτικών συστημάτων από τη μελέτη των πολιτισμών που τους τροφοδοτούν.⁴⁵

Τα παραδοσιακά γεωργικά συστήματα έχουν μία σειρά από χαρακτηριστικά, τα οποία τα διακρίνουν από τα σύγχρονα συστήματα αγροτικής παραγωγής. Αυτά μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

α) Προσαρμόζονται πιο εύκολα σε ένα συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον, βασίζονται για την ανάπτυξή τους σε τοπικούς πόρους, είναι μικρής γεωργικής κλίμακας και αποκεντρωμένα και τείνουν να διατηρούν τη βάση των γενετικών πόρων τους.

β) Συνδυάζουν μεγάλη γενετική και ποικιλότητα και μεταβλητότητα στο χώρο και στο χρόνο (μέσω της κάθετης και οριζόντιας οργάνωσης της παραγωγής).

⁴³ Βλ. Pfeiffer J. M., Dum S., Mulawarman B., Rice K. J., "Biocultural diversity in traditional rice – based agroecosystems: indigenous research and conservation of mavo (*Oryza sativa* L.) upland rice landraces of eastern Indonesia", Springer Science & Business Media B. V. (2006)

⁴⁴ Βλ. Altieri M. A., Merrick L.C., "IN situ Conservation of Crop Genetic Resources through Maintenance of Traditional Systems", Economic Botany, Vol. 41, No 1 (Ιαν. – Μαρ. 1987), pp. 86-96

⁴⁵ Altieri M. A., "The significance of diversity in the maintenance of the sustainability of traditional agro – ecosystems", Agriculture Network, (1987)

γ) Εκμεταλλεύονται όλο το φάσμα του φυσικού μικροπεριβάλλοντός τους, που μπορεί να διαφέρει ως προς την παροχή νερού, τη θερμοκρασία, το υψόμετρο, την κλίση και τη γονιμότητα του εδάφους.

δ) Διατηρούν τον κύκλο των υλικών και των αποβλήτων μέσω αποτελεσματικών πρακτικών ανακύκλωσης.

ε) Στηρίζονται σε ένα σύμπλεγμα βιολογικών αλληλεξαρτήσεων το οποίο έχει ως αποτέλεσμα, ως ένα βαθμό, τη βιολογική καταστολή των παρασίτων.

στ) Για την ανάπτυξή τους χρησιμοποιείται τεχνολογία χαμηλών εισροών.

ζ) Βασίζονται σε καλλιέργειες τοπικών ποικιλιών και ενσωματώνουν για την ανάπτυξή τους τη χρήση άγριων φυτών και ζώων.

η) Η παραγωγή τους συνήθως προορίζεται για τοπική κατανάλωση⁴⁶.

1.2.3. Οι παραδοσιακές ποικιλίες και ο κίνδυνος της γενετικής διάβρωσης.

Η γενετική διάβρωση προέκυψε ως συνέπεια μίας σειράς μαζικών κοινωνικών και φυσικών φαινομένων που διαδραματιστήκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Ως γενετική διάβρωση ορίζεται η απώλεια μεμονωμένων γονιδίων ή συνδυασμός αυτών⁴⁷, ή η μείωση της ποικιλότητάς τους (καλλιέργειες, ποικιλίες) κατά την πάροδο του χρόνου σε μία συγκεκριμένη περιοχή⁴⁸, χωρίς ωστόσο, να υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της.

Η συστηματική γενετική διάβρωση ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, με τη λεγόμενη «Πράσινη Επανάσταση»⁴⁹, και έφτασε στο αποκορύφωμά της τη δεκαετία του 1990 σε Ευρώπη και Η.Π.Α., όπου παρατηρήθηκε το φαινόμενο της εκχέρσωσης καλλιεργειών και δασικών εκτάσεων και της αντικατάστασής τους με εκτεταμένες καλλιέργειες μαζικής παραγωγής. Ο Οργανισμός FAO, εκτιμά ότι στις

⁴⁶ Βλ. Altieri M. A. (1987)

⁴⁷ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "FAO moves to halt plant genetic erosion", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/news/story/en/item/113740/icode/>

⁴⁸ Βλ. Maxted N., Guarino L., "Genetic erosion and genetic pollution of crop wild relatives" στο «Genetic Erosion and Pollution Assessment Methodologies», Biodiversity International (2006)

⁴⁹ Βλ. Ο όρος «Πράσινη Επανάσταση», αναφέρεται στην αναγέννηση των αγροτικών πρακτικών που ξεκίνησαν από το Μεξικό την δεκαετία του 1940. Λόγω της επιτυχίας στην παραγωγή περισσότερων αγροτικών προϊόντων, η Πράσινη Επανάσταση εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο την δεκαετία του 1950 και '60, αυξάνοντας των αριθμό και την ποσότητα των θερμίδων που παράγεται ανά στρέμμα της γεωργίας (Πηγή: Green Revolution – History and Overview of the Green Revolution, Ιστότοπος: <http://geography.about.com/od/globalproblemsandissues/a/greenrevolution.htm>)

αρχές του 21ου αιώνα, το 75% των ποικιλιών της παραδοσιακής γεωργίας θα έχει καταστραφεί λόγω της γενετικής διάβρωσης⁵⁰.

Η αστικοποίηση και η εγκατάλειψη του παραδοσιακού τρόπου ζωής και καλλιέργειας, η ξηρασία, η λειψυδρία, η κλιματική αλλαγή, η αποψίλωση των δασών και οι δασικές πυρκαγιές, είναι κάποιοι από τους βασικότερους λόγους που είχαν ως αποτέλεσμα τη γενετική διάβρωση των παραδοσιακών καλλιεργειών. Οι κυβερνητικές επιλογές, που έχουν ως στόχο τη μαζική γεωργική παραγωγή και την αύξηση της παραγωγικότητας έχουν οδηγήσει στη βιομηχανοποίηση και στην εμπορευματοποίηση της γεωργικής παραγωγής. Η σημαντικότερη ωστόσο αιτία, είναι η εκχέρωση παραδοσιακών ποικιλιών και των άγριων συγγενικών τους ειδών και η αντικατάστασή τους από ομοιόμορφες μονοκαλλιέργειες. Η διαδικασία αυτή, έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία προσαρμογής στο φυσικό περιβάλλον των νέων καλλιεργειών, οι οποίες είναι ευάλωτες στις ασθένειες και στις βιοτικές και αβιοτικές πιέσεις του φυσικού περιβάλλοντος, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη χρήση χημικών φαρμάκων και λιπασμάτων για τη διατήρηση αυτών των καλλιεργειών⁵¹.

Πέρα από τις συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον, η γενετική διάβρωση έχει και μία σειρά από κοινωνικό - οικονομικές συνέπειες, οι οποίες επηρεάζουν την παραδοσιακή γεωργική πρακτική που σχετίζεται με την παραδοσιακή γνώση. Η αντικατάσταση πολλών ποικιλιών με υβριδικές ποικιλίες απομάκρυνε τους αγρότες από την ικανότητα που είχαν να διαχειρίζονται τους φυτογενετικούς τους πόρους.

Σε μία προσπάθεια μείωσης της γενετικής διάβρωσης, έχουν ληφθεί νομικές πρωτοβουλίες από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO). Στο άρθρο 6 (f) της Συνθήκης ITPGRFA (2004), αναφέρεται ότι *«ενθαρρύνεται, με κατάλληλο τρόπο, μεγαλύτερη χρήση της ποικιλότητας των ποικιλιών και ειδών στη διαχείριση, διατήρηση και αειφόρο χρήση των καλλιεργούμενων στον αγρό φυτών και δημιουργία στενών δεσμών μεταξύ της βελτίωσης των φυτών και της γενετικής διάβρωσης και προώθησης προς την κατεύθυνση επίτευξης αυξημένης παγκόσμιας διατροφικής παραγωγής συμβατής με αειφόρο ανάπτυξη»*.⁵²

Εκτός από το γενετικό υλικό, το οποίο χάνεται και η πολύτιμη παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τους φυτογενετικούς πόρους και τα συστήματα παραγωγής χάνεται και αυτή. Η γενετική διάβρωση, αποτελεί πρωτίστως, μία κοινωνικό-οικονομική διαδικασία η οποία περιλαμβάνει πολύ περισσότερες αρνητικές συνέπειες από την απώλεια συγκεκριμένων συνδυασμών γονιδίων των φυτών. Είναι το αποτέλεσμα μίας συνολικής αλλαγής στα συστήματα καλλιέργειας συνδέεται συχνά με την απώλεια της γνώσης των αυτοχθόνων πληθυσμών και των αγροτών σε σχέση με τον τρόπο χρήσης των τοπικών ποικιλιών των φυτών με παραγωγικό και βιώσιμο τρόπο. Επίσης, η επίδραση της γενετικής διάβρωσης στην ανάπτυξη των καλλιεργειών, σε μία συγκεκριμένη περιοχή εξαρτάται από την αξιολόγηση των

⁵⁰ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Harvesting nature's diversity", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/004/v1430e/V1430E04.htm>

⁵¹ Βλ. . Maxted N., Magos Brehm J., Kell S., "Resource Book for the Preparation of National Plans for Conservation of Crop Wild Relatives and Landraces", University of Birmingham, UK, (2013).

⁵² Βλ. Διεθνής Συνθήκη σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), Άρθρο 6(στ), «Αειφόρος Ανάπτυξη των Φυτογενετικών Πόρων» (2004), Ιστότοπος: ftp://ftp.fao.org/ag/agp/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

κοινωνικοοικονομικών συνθηκών υπό τις οποίες πραγματοποιείται η γενετική διάβρωση.⁵³

Τα περισσότερα θύματα του φαινομένου είναι οι φτωχοί αγρότες των «αναπτυσσόμενων χωρών», δεδομένου ότι η γενετική διάβρωση πλήττει κυρίως τις παραδοσιακές καλλιέργειες, ο κύριος όγκος των οποίων βρίσκεται στις εν λόγω χώρες.⁵⁴

1.3. Τρόποι διατήρησης των φυτογενετικών πόρων

1.3.1. Μέθοδοι διατήρησης φυτογενετικών πόρων (συμπεριλαμβανομένων και των άγριων συγγενών των καλλιεργούμενων) : “ex situ” και “in situ” – “on farm”.

Ο άνθρωπος ξεκίνησε να διατηρεί σπόρους για αναπαραγωγή φυτών από τις απαρχές της γεωργίας, που χρονολογείται 10.000 χρόνια πριν⁵⁵. Συστηματικά συλλέγονται και ανταλλάσσονται τα τελευταία 500 χρόνια, ωστόσο, η ευρεία και μεγάλης κλίμακας διατήρηση των φυτογενετικών πόρων για την αναπαραγωγή της γεωργικής παραγωγής, ξεκίνησε μόλις τη δεκαετία του 1950, εξαιτίας της εκτεταμένης γενετικής διάβρωσης των φυτογενετικών πόρων.

Ο σπουδαιότερος πρωτοπόρος στη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων με τη μέθοδο της συλλογής και αποθήκευσης υπήρξε ο Ρώσος ακαδημαϊκός N. I. Vavilon (1897 – 1943). Σε μία σειρά από αποστολές κατά τη διάρκεια των ετών 1916 – 1933, ο Vavilon και οι φοιτητές του συνέλεξαν πάνω από 250.000 είδη φυτών από όλο τον κόσμο^{56, 57}. Οι εθνό-βοτανικές παρατηρήσεις του Vavilon, συνδέουν τους

⁵³ Βλ. Hansen G. T., “Erosion of plant genetic resources: causes and effects”, Geografisk Tidsskrift –Danish Journal of Geography, (1999).

⁵⁴ Βλ. Ο όρος «αναπτυσσόμενες χώρες» αναφέρεται ένα έθνος ή κυρίαρχο κράτος με περιορισμένες βιομηχανικές βάσεις και χαμηλό Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης σε σχέση με άλλες χώρες. Ωστόσο, δεν υπάρχουν καθολικά συμφωνηθέντα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό μίας χώρας ως αναπτυσσόμενης έναντι μίας αναπτυγμένης αν και υπάρχουν γενικά σημεία αναφοράς, όπως το κατά κεφαλήν εισόδημα ΑΕΠ ενός έθνους, σε σύγκριση με άλλα έθνη. Σύμφωνα με τον συγγραφέα Walt Whitman Rostow, οι αναπτυσσόμενες χώρες βρίσκονται στο μεταβατικό στάδιο του παραδοσιακού τρόπου ζωής προς τον σύγχρονο που ξεκίνησε στην Βιομηχανική Επανάσταση τον 18^ο και 19^ο αιώνα (Πηγή: Wikipedia)

⁵⁵ Βλ. Paroda R.S. & Arora R.K., “Plant Genetic Resources: General Perspective”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h05.htm#TopOfPage

⁵⁶ Βλ. Hawtin G. C., Chermas J., “Plant Genebanks: Food Security”, Actionbioscience (2003),

⁵⁷ Βλ. Wikipedia, “Nikolai Vavilon”, Ιστότοπος: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Vavilon

ανθρώπινους πολιτισμούς και τη γλωσσολογία τους με τη γεωργία των καλλιεργούμενων φυτών⁵⁸.

Η διατήρηση του γενετικού υλικού των φυτών δεν έχει μόνο ως στόχο τη συντήρηση, την αναπαραγωγή και τη βιωσιμότητά τους αλλά και τη γενετική βελτίωση και ανθεκτικότητά τους, απέναντι στους παθογόνους μικροοργανισμούς με σκοπό την όσο δυνατόν μεγαλύτερη αξιοποίησή τους. Η διατήρηση των φυτογενετικών πόρων είναι μία σύνθετη διαδικασία που περιλαμβάνει τη συλλογή του γενετικού υλικού, την πρόσβαση σε αυτό, την εξέλιξή του και την αξιοποίησή του⁵⁹.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, οι χώρες άρχισαν να συλλέγουν όσον το δυνατόν περισσότερο γενετικό υλικό και να το φυλάσσουν σε τράπεζες γενετικού υλικού. Ωστόσο, τη δεκαετία του 1970, κάποιες κυβερνήσεις στις λεγόμενες οικονομικά «αναπτυσσόμενες» χώρες, άρχισαν να διεκδικούν την ιδιοκτησία των γενετικών τους πόρων. Την ίδια περίοδο, οι οικονομικά «αναπτυγμένες» και εκβιομηχανισμένες χώρες δημιούργησαν τη Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία των Νέων Ποικιλιών, η οποία περιελάμβανε μέτρα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί των νέων φυτικών ποικιλιών.

Η προσπάθεια των αναπτυγμένων χωρών να πείσουν τις αναπτυσσόμενες χώρες να υιοθετήσουν τη Σύμβαση και να τις αναγκάσουν να πληρώνουν δικαιώματα για ποικιλίες των οποίων το γενετικό υλικό προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες, προκάλεσε παγκόσμιες αντιδράσεις.

Πέρα από αυτό, οι αγρότες παραδοσιακά μεταφύτευαν, αντάλλασαν ή πωλούσαν σπόρους και αυτές οι πρακτικές θα επέβαλλαν περιορισμούς στις δυνατότητες των αγροτών⁶⁰.

Για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων ο FAO, το 1983 υιοθέτησε τη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (International Undertaking), κείμενο που στόχευε να εξασφαλίσει ότι οι φυτογενετικοί πόροι, ιδιαίτερα εκείνοι που έχουν τωρινή ή μελλοντική οικονομική και κοινωνική σημασία, θα διατηρούνται, χρησιμοποιούνται και θα είναι διαθέσιμοι για τη βελτίωση των φυτών καθώς και για άλλους επιστημονικούς σκοπούς⁶¹.

Το 1992, η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), καθόρισε τον τρόπο πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και την κατανομή των ωφελειών που απορρέουν από τη χρήση τους και το 2001 η Διεθνής Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), η οποία έχει χαρακτηριστικά τόσο της Διεθνούς Δέσμευσης (IU), όσο και της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα (CBD),

⁵⁸ Βλ. Auer C., "A century of Crop Improvement: From Vavilov to Biotechnology", Oxford Journals, Bioscience, Vol. 59, Issue 5, (2009), pp 436 – 438.

⁵⁹ Βλ. Withers L. A., "Biotechnology and Plant Genetic Resources Conservation", Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h15.htm#TopOfPage

⁶⁰ Βλ. European Academies Science Advisory Council (EASAC), "Plant genetic resources for food and agriculture: roles and research priorities in the European Union" December 2011

⁶¹ Βλ. Rose G. L., "The International Undertaking on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture: Will the Paper be Worth the Trees?", Faculty of Law, Humanities and the Arts, University of Wallongong, Australia, (2004)

εγκαθίδρυσε το Πολυμερές Σύστημα για την Πρόσβαση και την Κατανομή καλλιεργούμενων ειδών, σημαντικών για την επισιτιστική ασφάλεια⁶².

Η Συνθήκη ITPGRFA, συμπεριέλαβε στο άρθρο 6 μέτρα για βιώσιμη χρήση των φυτογενετικών πόρων. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6(στ) ορίζει ότι η βιώσιμη χρήση των φυτογενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία μπορεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέτρα: *«ενθάρρυνση, με κατάλληλο τρόπο μεγαλύτερης χρήσης της ποικιλότητας των ποικιλιών και ειδών στη διαχείριση, διατήρηση και αειφόρο χρήση των καλλιεργούμενων στον αγρό φυτών και δημιουργία στενών δεσμών μεταξύ της βελτίωσης των φυτών και της γεωργικής ανάπτυξης για μείωση της ευπάθειας των καλλιεργούμενων φυτών και της γενετικής διάβρωσης και προώθηση προς την κατεύθυνση επίτευξης αυξημένης παγκόσμιας διατροφικής παραγωγής συμβατής με αειφόρο ανάπτυξη⁶³»*.

Πέρα από τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία, ιδιαίτερης σημασίας είναι η διατήρηση των παραδοσιακών ποικιλιών, των μοντέρνων ποικιλιών και των άγριων συγγενικών τους ειδών, ιδιαίτερα εκείνων που απειλούνται με εξαφάνιση λόγω της καταστροφής των οικοτόπων και των περιβαλλοντικών πιέσεων που δέχονται. Ωστόσο, οι φυτογενετικοί πόροι σε μεγάλο βαθμό διαφυλάσσονται με κριτήριο την οικονομική τους αξία και την διατροφική ασφάλεια που παρέχουν⁶⁴. Άλλοι λόγοι είναι η διασφάλιση της προσαρμοστικότητας, των χαρακτηριστικών⁶⁵ των ποικιλιών, των άγριων πληθυσμών και των συγγενικών τους ειδών, η προώθηση της χρήσης των γενετικών πόρων στο εμπόριο και στη βιοτεχνολογία καθώς και η διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας για πολιτισμικούς λόγους⁶⁶.

Οι τρόποι διατήρησης των φυτογενετικών πόρων είναι δύο: εκτός των φυσικών συνθηκών (ex situ) και εντός των φυσικών συνθηκών (in situ/on farm) του περιβάλλοντος.

Κάθε ένα από τα δύο συστήματα διατήρησης έχει τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματά του. Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος διατήρησης των φυτογενετικών πόρων θα ήταν ο συνδυασμός και των δύο μεθόδων καθώς δεν είναι δυνατόν να καλύψουν ξεχωριστά το καθένα όλο το φάσμα της γενετικής ποικιλότητας των φυτογενετικών πόρων⁶⁷.

⁶² Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture", 2001, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

⁶³ Βλ. Διεθνής Συνθήκη σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (2001), «Άρθρο 6(στ), Ιστότοπος: ftp://ftp.fao.org/ag/agp/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

⁶⁴ Βλ. Brummer C. et al, "Plant Genetic Resources: An essential Foundation for U.S. and Global Provisioning, Economy, Sustainability and Security", Crop Science Society of America (2013), Ιστότοπος: <https://www.agronomy.org/files/science-policy/issues/reports/cssa-germplasm.pdf>

⁶⁵ Βλ. Ο χαρακτηρισμός των ειδών όσον αφορά την ex situ διατήρηση και στην διαχείριση του γενετικού υλικού αναφέρεται στα κληρονομήσιμα χαρακτηριστικά που είναι εύκολα διακριτά. Με γενετικούς όρους αναφέρεται στην ανίχνευση και της μεταβολής στις αλληλουχίες του DNA, σε συγκεκριμένα γονίδια ή σε τροποποιημένους παράγοντες.

⁶⁶ Βλ. Food and Agriculture Organization (FAO), "AGP – Conservation of Plant Genetic Resources", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/conservation/en/>

⁶⁷ Βλ. Khanna P. P., & Singh N., "Conservation of Plant Genetic Resources", Biodiversity International, Ιστότοπος:

1.3.2. Συστήματα διατήρησης φυτογενετικών πόρων: Διατήρηση εκτός φυσικών συνθηκών (ex situ)

Το σύστημα διατήρησης ex situ, βασίζεται στη συλλογή, δειγματοποίηση και αποθήκευση γενετικού υλικού των φυτογενετικών πόρων έξω από το φυσικό τους περιβάλλον, στο οποίο μεγαλώνουν και αναπτύσσονται. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο άρθρο 2 της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), μεταξύ άλλων, ότι ως «διατήρηση εκτός φυσικών συνθηκών» (ex situ), ορίζεται η διατήρηση των συστατικών της βιοποικιλότητας εκτός των φυσικών οικοτόπων τους.⁶⁸ Εν συνεχεία στο άρθρο 9 της Σύμβασης οριοθετείται το περιεχόμενο και ο τρόπος εφαρμογής της εκτός τόπου διατήρησης των συστατικών της βιοποικιλότητας και κατά συνέπεια των φυτογενετικών πόρων. Σε αυτό ρητά τονίζεται ότι τα μέτρα που υιοθετούνται και θεσπίζονται για την εκτός τόπου διατήρηση των συστατικών της βιοποικιλότητας, θα πρέπει να εφαρμόζονται κατά προτίμηση στην χώρα προέλευσης των συστατικών αυτών.⁶⁹

Το σύστημα διατήρησης “ex situ” στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές όσον αφορά τη διατήρηση του γενετικού υλικού: προϋποθέτουν ένα ελεγχόμενο περιβάλλον, στο οποίο οι σπόροι αποξηραίνονται και αποθηκεύονται σε χαμηλή θερμοκρασία χωρίς να χάνουν τη βιωσιμότητά τους (τράπεζες γενετικού υλικού). Οι φυτείες και οι βοτανικοί κήποι να είναι χρήσιμοι για τα είδη που είναι δύσκολο ή αδύνατο να αποθηκευτούν σε τράπεζες σπόρων, και τέλος με τις “in vitro” μεθόδους διατήρησης, μέρη των φυτών, του ιστού ή των κυττάρων τους να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διατήρηση ειδών που δεν παράγουν εύκολα σπόρους, ή όταν οι σπόροι δεν δύναται να αποξηρανθούν χωρίς να καταστραφούν⁷⁰.

Επιπρόσθετα, οι τράπεζες γενετικού υλικού πρέπει να πληρούν τρία βασικά κριτήρια: α) μακροπρόθεσμη δυνατότητα αποθήκευσης των σπόρων, β) αναπλήρωση και αντικατάσταση του γενετικού υλικού όταν απαιτείται και γ) δυνατότητα αποθήκευσης πληροφοριών σχετικά με το γενετικό υλικό των φυτών των συλλογών⁷¹.

Ένα σημαντικό μειονέκτημα της ex situ διατήρησης είναι το υψηλό κόστος συντήρησης του γενετικού υλικού, που επηρεάζει την επιλογή των σπόρων προς διατήρηση. Αντίθετα, ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της ex situ διατήρησης αποτελεί η υψηλή ασφάλεια που παρέχει από τον κίνδυνο φυσικών καταστροφών.

Οι συλλογές φυτικού γενετικού υλικού ex situ που περιέχονται στο παράρτημα 1 (Annex 1) της Συνθήκης ITPGRFA είναι διαθέσιμες μέσα από ένα σύστημα ανοιχτής

http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h13.htm#TopOfPage

⁶⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, Article 2 “Use of Terms”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-02>

⁶⁹ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, Article 9, “Ex-situ Conservation”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-09>

⁷⁰ Βλ. Βλ. Food and Agriculture Organization (FAO), “Conservation and use of genetic resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/004/v1430e/V1430E06.htm>

⁷¹ Βλ. Hawtin G. C., Cherfas J., “Plant Genebanks: Food Security”, Actionbioscience (2003)

πρόσβασης (Multilateral System – MLS), όπως αυτό εμπεριέχεται στο άρθρο 10 της Συνθήκης.

Το Πολυμερές Σύστημα της ITPGRFA, όπως αναφέρεται στο άρθρο 11.1, «*περικλείει όλους τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία που παρατίθενται στο παράρτημα I, τους οποίους διαχειρίζονται και διοικούν τα συμβαλλόμενα μέρη και οι οποίοι ανάγονται στην ευθύνη του δημόσιου τομέα*».

Επιπρόσθετα, το άρθρο 12.3(α), αναφέρει: «*Η πρόσβαση παρέχεται όταν αποκλειστικός σκοπός είναι η διατήρηση και χρήση για έρευνα, γενετική βελτίωση και επιμόρφωση για τη διατροφή και τη γεωργία*»⁷².

Γενικά, το πώς αντιμετωπίζεται το γενετικό υλικό στις *ex situ* συλλογές, συχνά εξαρτάται από τον σκοπό χρήσης του υλικού. Μία άλλη βασική αδυναμία της *ex situ* διατήρησης έγκειται στην περιορισμένη δυνατότητα αποθήκευσης του γενετικού υλικού.

1.3.3. Σύστημα διατήρησης φυτογενετικών πόρων: Επιτόπια διατήρηση (*in situ* / On farm)

Το σύστημα διατήρησης “*in situ*”, συχνά αναφέρεται και ως “*on farm*” διατήρηση και ορίζεται ως : η συντήρηση και η αποκατάσταση βιώσιμων πληθυσμών των ειδών στο φυσικό τους περιβάλλον και στην περίπτωση των καλλιεργούμενων ή εξημερωμένων ειδών στον περιβάλλοντα χώρο, όπου έχουν αναπτύξει τα χαρακτηριστικά τους⁷³.

Στο άρθρο 2 της Σύμβασης CBD «*ως επιτόπια διατήρηση (*in situ*) νοείται η προστασία των οικοσυστημάτων, φυσικών ενδιαιτημάτων και η συντήρηση και ανάκαμψη των έμβιων πληθυσμών στο φυσικό τους περιβάλλον, και στην περίπτωση των κατοικίδιων ή καλλιεργούμενων ειδών, στο περιβάλλον όπου ανέπτυξαν τις διακριτικές ιδιότητες που τα χαρακτηρίζουν*».⁷⁴ Με το άρθρο 8 της Σύμβασης οριοθετείται το περιεχόμενο της επιτόπιας διατήρησης της βιοποικιλότητας και κατ’ επέκταση των φυτογενετικών πόρων ως συστατικών της. Στο συγκεκριμένο άρθρο λαμβάνεται υπόψη η συμβολή των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων στην διατήρηση και βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας μέσω των γνώσεων που έχουν και των καινοτομιών και πρακτικών που εφαρμόζουν.⁷⁵ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ζητείται από τα συμβαλλόμενα μέρη ισότιμη κατανομή των πλεονεκτημάτων, που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση αυτών των γνώσεων, των καινοτομιών και των πρακτικών, κατόπιν συναίνεσης όλων των εμπλεκομένων.

⁷² Διεθνής Συνθήκη Σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για την Διατροφή και την Γεωργία, «Άρθρο 10 – Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης και Διανομής της Ωφέλειας, Ιστότοπος: http://ftp.fao.org/ag/agn/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

⁷³ Βλ. Food and Agriculture Organization (FAO), “AGP – Conservation of Plant Genetic Resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/conservation/en/>

⁷⁴ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, Article 2 “Use of Terms”

⁷⁵ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, Article 8 “In-situ Conservation”

Η *in situ* εστίαση προέρχεται κατά κύριο λόγο από τις επιστημονικές εκτιμήσεις σχετικά με τα οφέλη της διατήρησης. Το οικοσύστημα νοείται ως ένας ολοκληρωμένος οικότοπος, ο οποίος χρήζει προστασίας. Ωστόσο, μία πιο προσεκτική ματιά στο κείμενο του παραπάνω άρθρου αποκαλύπτει τις ανησυχίες των αναπτυσσόμενων χωρών που επιθυμούσαν τον τερματισμό της εξόρυξης των βιολογικών τους πόρων από εταιρείες με πρακτικές αποικιακού χαρακτήρα.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, ότι τόσο στο άρθρο 9(β), όσο και το άρθρο 8(ιγ) θεσπίζονται μέτρα για τη διατήρηση των γενετικών πόρων στις χώρες προέλευσής τους, με τις αναπτυσσόμενες χώρες να καλύπτουν το μεγαλύτερο όγκο προέλευσης των γενετικών πόρων.

Το σύστημα “*in situ*” διαθέτει μία σειρά από πλεονεκτήματα έναντι του συστήματος διατήρησης “*ex situ*”. Αυτά είναι η διατήρηση των διαδικασιών της εξέλιξης και της προσαρμογής. Με αυτόν τον τρόπο το γενετικό υλικό μπορεί να εξελιχθεί και όχι μόνο να διατηρηθεί καθώς το γενετικό υλικό των καλλιεργούμενων ποικιλιών αλληλεπιδρά με τα άγρια και συγγενικά τους είδη.

Η ποικιλότητα διατηρείται σε όλα τα επίπεδα. Η *in situ* διατήρηση των αγροοικοσυστημάτων περιλαμβάνει και τα τρία επίπεδα της βιοποικιλότητας: οικοσύστημα, είδη και γενετική ποικιλότητα. Η μεταξύ τους αλληλεπίδραση, η εξελικτική τους διαδικασία και οι περιβαλλοντικές πιέσεις επηρεάζουν και διατηρούν τη γενετική ποικιλότητα.

Οι αγρότες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων καθώς μέσα από την εμπειρία τους και την καθημερινή αλληλεπίδρασή τους με τις καλλιέργειές τους συμβάλλουν στη γενετική βελτίωση των ποικιλιών τους.

Το σύστημα διατήρησης “*in situ*”, συμβάλλει στην εξοικονόμηση των υπηρεσιών που προσφέρει το οικοσύστημα. Αυτό συμβαίνει με τις διαδικασίες διαμόρφωσης τους εδάφους, τη μείωση των χημικών και των αποβλήτων και τον περιορισμό της εξάπλωσης της ευπάθειας των φυτών στις ασθένειες.

Η μέθοδος διατήρησης “*in situ*” συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των οικονομικά αδύναμων αγροτών, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο, καθώς η πρόσβαση των αγροτών στους φυτογενετικούς πόρους διατηρείται ή αυξάνεται. Με αυτόν τον τρόπο διατήρησης οι αγρότες και οι τοπικές κοινότητες αναγνωρίζονται ως θεματοφύλακες της τοπικής γενετικής ποικιλότητας, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με τη γνώση των τοπικών πληθυσμών.

Προκύπτουν δημόσια και ιδιωτικά οφέλη (κοινωνικά, οικονομικά, οικολογικά και γενετικά). Κοινωνικά οφέλη μπορούν να προκύψουν από τη σταθερότητα των αγροοικοσυστημάτων και τη μειωμένη χρήση των χημικών ουσιών στη γεωργία. Κοινωνικοοικονομικά οφέλη, μπορούν επίσης, να προκύψουν από τη γενετική ποικιλότητα που συμβάλλει στην επισιτιστική ασφάλεια και από την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων. Για τους αγρότες, η “*in situ*” διατήρηση στη γεωργική εκμετάλλευση χρησιμεύει για τη στήριξη των πολιτισμικών παραδόσεων και παρέχει

ασφάλεια όσον αφορά την εξασφάλιση γενετικού υλικού σε μία πιθανή μελλοντική περιβαλλοντική και οικονομική κρίση⁷⁶.

Η Σύμβαση CBD, με τα άρθρα 7 και 8 καθορίζει τον τρόπο της επιτόπιας (in situ) διατήρησης των γενετικών πόρων και το νομικό πλαίσιο προστασίας της, η οποία επιτάσσει τη θέσπιση ενός συστήματος προστατευόμενων περιοχών, όπου θα λαμβάνονται ιδιαίτερα μέτρα για τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας⁷⁷.

Βασικό μειονέκτημα της in situ/on farm διατήρησης είναι η έλλειψη ασφάλειας απέναντι στις φυσικές καταστροφές. Επίσης, σημαντικό μέρος των άγριων συγγενικών ειδών των καλλιεργειών μπορεί να χαθεί όταν αλλάξει η χρήση των καλλιεργειών. Μία ακόμα αδυναμία είναι το κόστος συντήρησης των καλλιεργειών που τις περισσότερες φορές καλύπτεται από τους αγρότες χωρίς περαιτέρω οικονομική ενίσχυσή τους.

1.3.4. Μελλοντικός σχεδιασμός και στόχοι για τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων

Οι σύγχρονες εξελίξεις στις τεχνολογίες που σχετίζονται με τη διατήρηση και συντήρηση των φυτογενετικών πόρων δίνουν τη δυνατότητα στους ερευνητές να ελπίζουν σε νέους καινοτόμους τρόπους διατήρησής τους στο μέλλον. Οι ανακαλύψεις της βιολογίας σε συνδυασμό με τις τεχνολογίες πληροφόρησης δίνουν νέες προοπτικές στη δειγματοποίηση, διαχείριση και χρήση των φυτογενετικών πόρων.

Οι επενδύσεις στην έρευνα συνδέουν συγκεκριμένα γονίδια με τα χαρακτηριστικά των καλλιεργειών και την απόδοσή τους, ενώ οι τεχνολογίες της πληροφόρησης επιτρέπουν την ενοποίηση και τη λειτουργικότητα των δεδομένων από ένα ευρύ φάσμα πηγών. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μεγαλύτερης ποικιλομορφίας μεταξύ των ειδών και των γενετικών δικτύων που αποτελούν τη βάση της παραγωγικότητας και της ανθεκτικότητας των γεωργικών συστημάτων⁷⁸.

Οι πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της διατήρησης των φυτογενετικών πόρων τις τελευταίες δεκαετίες επικεντρώνονται στη βιοτεχνολογία, στη μοριακή βιολογία και στη γενετική μηχανική. Επιγραμματικά, οι πιο διαδεδομένες ex situ μορφές διατήρησης είναι οι εξής:

⁷⁶ Βλ. Jarvis D. I. et al, "A training guide for In situ conservation On farm", Version 1, International Plant Genetic Resources Institute (IPGRI), 2000

⁷⁷ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Article 8. In situ conservation", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Article 7. Identification and Monitoring", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-07>

⁷⁸ Βλ. Brummer C. et al, "Plant Genetic Resources: An essential Foundation for U.S. and Global Provisioning, Economy, Sustainability and Security", Crop Science Society of America (2013)

α) Διατήρηση *in vitro*. Η μέθοδος *in vitro* είναι μία βιοχημική τεχνική που σχετίζεται με το χειρισμό του γενετικού υλικού των φυτών και κυρίως χρησιμοποιείται για την εξάλειψη των ασθενειών και των παρασίτων. Η καινοτομία αυτή τακτική προσφέρει υψηλή γενετική σταθερότητα που είναι σημαντική για την αποθήκευση του γενετικού υλικού⁷⁹.

β) Η μέθοδος της «κρυοσυντήρησης». Με τη μέθοδο αυτή οι αποθηκευμένοι σπόροι διατηρούνται σε θερμοκρασία υγρού αζώτου (-196⁰ C) παρέχοντας την δυνατότητα μακράς αποθήκευσης των σπόρων με τη μέγιστη γενετική σταθερότητα. Η μέθοδος αυτή αποτελεί την πιο υποσχόμενη μέθοδο διατήρησης του γενετικού υλικού.

γ) Κλωνοποίηση φυτών. Η μέθοδος αυτή σχετίζεται με την κρυοσυντήρηση. Προσφέρει επίσης, τη δυνατότητα πολλαπλασιασμού των γονιδίων με ευκολία και ασφάλεια.

δ) Διατήρηση της γύρης. Η αποθήκευση της γύρης έχει σημαντική αξία για τη συμπλήρωση των διαδικασιών διατήρησης και βελτίωσης του γενετικού υλικού των καλλιεργειών.⁸⁰

Όσον αφορά την *in situ* διατήρηση των φυτογενετικών πόρων μία σημαντική μέθοδος εφαρμογής της, είναι η συλλογή άγριων φυτών και η καλλιέργειά τους σε ένα φυσικό περιβάλλον διαφορετικό από αυτό στο οποίο έχουν αναπτυχθεί και εξελιχθεί. Ο άνθρωπος επεμβαίνει στη γενετική τροποποίηση αυτών των ειδών με την προσθήκη ή αντικατάσταση των γονιδίων, τις διασταυρώσεις και τις διαθρωτικές μεταβολές των χρωμοσωμάτων. Σκοπός, πέρα από τη διατήρηση είναι η αξιοποίηση των ποικιλιών για τη δημιουργία καλλιεργειών μεγάλης κλίμακας σε νέες περιοχές ή για να χρησιμεύσουν ως δότες χρήσιμων χαρακτηριστικών, όπως είναι υψηλές γεωργικές αποδόσεις, η καλύτερη ποιότητα και η μεγαλύτερη αντοχή στις ασθένειες και στα παράσιτα⁸¹.

Υπάρχουν ωστόσο, περιπτώσεις όπως οι παραδοσιακές καλλιέργειες ή παραδοσιακές τοπικές ποικιλίες, οι οποίες είναι προσαρμοσμένες στο περιβάλλον από το οποίο προήλθαν και δεν μπορούν να επιβιώσουν ή να αναπαραχθούν έξω από αυτό. Τα είδη αυτά μπορούν να αποτελούν μέρος πολύπλοκων οικοσυστημάτων, όπως τα τροπικά δάση που αποτελούν μέρος ενός κλιματικού οικοσυστήματος ή είδη που έχουν εξειδικευμένα συστήματα εκτροφής. Η αναπαραγωγή τους δηλαδή, εξαρτάται από έντομα ή πτηνά, είτε συνεξελίσσονται με παράσιτα, είτε εξαρτώνται από άλλες συνιστώσες του οικοσυστήματος. Για αυτούς τους φυτογενετικούς πόρους η μέθοδος διατήρησης *in situ* θεωρείται ιδανική. Συγκεκριμένα η αξιοποίηση των

⁷⁹ Βλ. Guarino L., Khoury C. K., "Trends in Ex Situ conservation of plant genetic resources: A review of global crop and regional conservation strategies", Genetic Resources and Crop Evolution, (2010), pp. 625 - 639

⁸⁰ Βλ. Chandel K. P. S. & Pandey R., " Plant Genetic Resources Conservation: Recent Approaches", biodiversity International, Ιστότοπος:
http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h14.htm#TopOfPage

⁸¹ Βλ. Singh B. P., "Plant Introduction and Exchange", Biodiversity International, Ιστότοπος:
http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h08.htm#TopOfPage

αποθεματικών της βιόσφαιρας για τη διατήρηση των φυσικών περιοχών και του γενετικού υλικού αποτελεί ένα καινοτόμο πρόγραμμα *in situ* διατήρησης. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή κάθε βιόσφαιρα θα περιλαμβάνει μία περιοχή, η οποία θα αποτελεί μία αποτελεσματική μονάδα διατήρησης και διαιώνισης της γενετικής ποικιλομορφίας.

Η περιοχή αυτή, επιπρόσθετα, θα χρησιμοποιείται για την έρευνα, την εκπαίδευση, την ανάπτυξη των κατάλληλων τεχνικών για την οικολογική αποκατάσταση, την αξιοποίηση και την αρμονική αλληλεπίδρασή της με τους ανθρώπους. Μπορεί επίσης, να περιλαμβάνει περιοχές οι οποίες θα αξιοποιούνται με πρακτικές της παραδοσιακής αγροβιοποικιλότητας.⁸²

Συμπερασματικά, η διαφύλαξη των φυτογενετικών πόρων σε τράπεζες γενετικού υλικού, σε συλλογές καλλιέργειας, σε βοτανικούς κήπους και σε προγράμματα αναπαραγωγής έχουν ως στόχο τη διατήρησή τους και την προστασία της εν δυνάμει αξίας τους. Σύμφωνα με τη Σύμβαση CBD, οι συλλογές γενετικού υλικού έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν ως κέντρα που προωθούν την έρευνα και την ανάπτυξη βασισμένη στο γενετικό υλικό, που βρίσκεται στις συλλογές τους. Με την πάροδο του χρόνου αυτές οι δραστηριότητες έχουν εν δυνάμει αξία και δημιουργούν μακροπρόθεσμα οφέλη⁸³.

Τα οφέλη της *ex situ* διατήρησης, αν και σημαντικά, καθώς συμβάλλουν στη διατήρηση ποικιλιών που ενδεχομένως θα είχαν χαθεί, λόγω της εκτεταμένης οικολογικής καταστροφής, εντούτοις δεν αναδεικνύουν την πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων κατά τρόπο ολιστικό. Αυτή πραγματώνεται, μόνο μέσα από την *in situ/on farm* διατήρηση, στην οποία συμμετέχουν όλα τα συστατικά της βιοποικιλότητας και ο ανθρώπινος παράγοντας.

⁸² Βλ. Arora R. K., & Paroda R.S., "Biosphere Reserves and in – situ Conservation", Biodiversity International, Ιστότοπος:
http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/c_h16.htm#TopOfPage

⁸³ Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/9/INF/1, Ιστότοπος:
<https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΤΟΓΕΝΕΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Οι πρακτικές στην αγροτική διαχείριση των φυτογενετικών πόρων, αφορούν την αύξηση της γενετικής βάσης και της ποικιλομορφίας των καλλιεργειών στα συστήματα παραγωγής, και συμβάλλουν στη στρατηγική για διατήρηση των ποικιλιών. Μία από αυτές τις πρακτικές είναι η διατήρηση των φυτογενετικών πόρων, ειδικά της επιτόπιας (*in situ/on farm*) διατήρησης.

Η πρακτική αυτή βασίζεται στις πρακτικές της τοπικής κοινότητας και αφορά κυρίως τη διατήρηση τοπικών και παραδοσιακών ποικιλιών. Η σημασία της πρακτικής αυτής, έγκειται στη γενετική βελτίωση των καλλιεργειών και της εξέλιξης της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με την προσαρμογή και την καλλιέργεια των ποικιλιών.

Οι πληροφορίες που ενδέχεται να συλλεχθούν, μπορούν να υποστηρίξουν και να συνεισφέρουν στη δημιουργία χάραξης πολιτικών για την αγροτική ανάπτυξη, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των ικανοτήτων των τοπικών ομάδων.

Η πρακτική της διατήρησης των φυτογενετικών πόρων, αποτελεί πηγή για τη βελτίωση της ζωής των αγροτών, της κάλυψης των επισιτιστικών αναγκών του ανθρώπινου πληθυσμού και ευκαιρία οικονομικής ανάπτυξης. Οι πρακτικές που προωθούν τη χρήση των παραδοσιακών ποικιλιών και οι οικολογικές πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων συμβάλουν στην ενδυνάμωση των καλλιεργειών μικρής γεωργικής κλίμακας.

Μία άλλη εθιμική πρακτική που σχετίζεται με τους φυτογενετικούς πόρους είναι η ανταλλαγή σπόρων μεταξύ αγροτών και καλλιεργητών. Αυτή η γεωργική πρακτική, αποτελεί για τους αγρότες, ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων χωρών, τρόπο ζωής και μία μορφή οικολογικής διαχείρισης που συντελεί στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής. Ταυτοχρόνως αποτελεί και συστατικό στοιχείο της μεταβίβασης από γενιά σε γενιά της πολιτισμικής παράδοσης των σπόρων.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες του Δυτικού Κόσμου, οι πρακτικές αυτές σταδιακά εγκαταλείπονται και αντικαθίστανται με πρακτικές που σχετίζονται με την εντατικοποίηση της γεωργίας και την αποσύνδεση της γεωργίας με τον άνθρωπο, τον πολιτισμό και την αγροτική βιολογική ποικιλότητα.

Η χρήση των φυτογενετικών πόρων, αφορά την αξιοποίησή τους για την κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών του ανθρώπου. Καλύπτουν επισιτιστικές ανάγκες, παρέχουν φάρμακα, ρουχισμό και στέγη. Ο χαρακτηρισμός και η αξιολόγηση του γενετικού υλικού αποτελεί μέρος μίας διαδικασίας για τη μεγιστοποίηση της συλλογής των φυτογενετικών πόρων και της δημιουργίας μίας βάσης δεδομένων, ενώ συμβάλει στην επιλογή των επιθυμητών χαρακτηριστικών του φυτικού πολλαπλασιαστικού υλικού.

Οι αυτόχθονες και τοπικοί πληθυσμοί συλλέγουν φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά τα οποία τα χρησιμοποιούν για τη θεραπεία ασθενειών, τη βελτίωση της υγείας και της ευημερίας των πληθυσμών τους. Η δημιουργία φαρμακευτικών παρασκευασμάτων συνδέεται με την παραδοσιακή γνώση αυτών των κοινοτήτων, η οποία έχει κινήσει το ενδιαφέρον εταιρειών που ειδικεύονται στον τομέα της φαρμακολογίας, για την απόκτηση αυτής της γνώσης συχνά με αθέμιτο τρόπο και προς ίδιον όφελος.

2.1. Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την παραδοσιακή γνώση, τις παραδοσιακές ποικιλίες και τη γεωργική βιολογική ποικιλότητα (αγροβιοποικιλότητα)

2.1.1. Η παραδοσιακή γνώση

Ο έλεγχος της βιολογικής ποικιλότητας μέσω της καλλιέργειας και της «συνειδητής» επιλογής των φυτογενετικών πόρων από τους ανθρώπους συνέβαλαν στην εξέλιξη των καλλιεργειών. Η συνειδητή αυτή επιλογή βασίζεται σε συστήματα γνώσης που σχετίζονται με το περιβάλλον. Πρόκειται για μία γενικότερη παραδοσιακή γνώση που έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη γνώση των αυτοχθόνων πληθυσμών. Οι όροι, συχνά χρησιμοποιούνται στο ίδιο πλαίσιο ως συνώνυμες, για να τις διακρίνουμε από άλλα είδη γνώσης, όπως η επιστημονική ή η βιομηχανική γνώση, ωστόσο δεν είναι.

Η παραδοσιακή γνώση αποτελεί μία ευρύτερη κατηγορία, η οποία περιλαμβάνει τη γνώση των αυτοχθόνων πληθυσμών σαν ένα «τύπο» παραδοσιακής γνώσης που κατέχουν οι αυτόχθονες κοινότητες. Η παραδοσιακή γνώση έχει αναδειχθεί πλέον σε ένα θέμα που υπόκειται σε διεθνή διάλογο και σε ένα νέο νομικό μηχανισμό⁸⁴, όπως αναπτύσσεται πιο κάτω στο δεύτερο Κεφάλαιο.

Η γνώση των αυτοχθόνων πληθυσμών είναι ένα πεδίο εξερεύνησης από ανθρωπολόγους και ερευνητές και χρειάζεται περισσότερη ανάλυση. Όπως εύστοχα, παρατηρεί ο Posey, «η διάσταση της παραδοσιακής γνώσης δεν είναι η τοπική γνώση αλλά μία καθολική γνώση που εκφράζεται τοπικά». Για τους αυτόχθονες πληθυσμούς αυτή η γνώση του περιβάλλοντος πηγάζει όχι μόνο από τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και φύσης αλλά και από τη σχέση μεταξύ ορατού και αόρατου πνευματικού κόσμου⁸⁵.

Ο κεντρικός ρόλος της παραδοσιακής γνώσης των αυτοχθόνων πληθυσμών και κοινοτήτων απεικονίζεται στον τρόπο διαχείρισης και πρακτικής της δασοκομίας και της γεωργίας. Αυτές οι πρακτικές, προέρχονται από αρχαίες γνώσεις οι οποίες συχνά

⁸⁴ Βλ. Brush S. B., "Farmer's Rights and protection of Traditional Agricultural Knowledge", World Development, Vol. 35, No. 9, pp. 1499 – 1514 (2007).

⁸⁵ Βλ. Posey D.A., "Commodification of the sacred through intellectual property rights", Journal of Ethnopharmacology, Vol. 83, Issues 1-2, pp. 3-12, (2002).

είναι ενσωματωμένες στο εθνικό δίκαιο των αυτόχθονων κοινοτήτων. Τα συστήματα παραδοσιακής γνώσης πολλές φορές μπορούν να συμπληρώσουν την επιστημονική γνώση εκεί όπου οι τρέχουσες πληροφορίες είναι ανεπαρκείς. Η προσφυγή στην παραδοσιακή γνώση των αυτόχθονων κοινοτήτων αποτελεί συνήθη πρακτική της επιστημονικής κοινότητας, τόσο στον τομέα της φαρμακευτικής, όσο και της γεωργίας⁸⁶.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό για την Πνευματική Ιδιοκτησία (WIPO), ως παραδοσιακή γνώση νοείται «η τεχνογνωσία, οι δεξιότητες, οι καινοτομίες, οι πρακτικές, οι διδαχές των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων που είναι δυναμική και εξελισσόμενη και η οποία έχει περάσει κωδικοποιημένη ή προφορικά ή με άλλους τρόπους από γενιά σε γενιά». Η παραδοσιακή γνώση επίσης, «μπορεί να σχετίζεται με τομείς όπως, η γεωργική βιοποικιλότητα, το περιβάλλον, η υγεία και παραδοσιακές ιατρικές γνώσεις, γνώσεις επί των γενετικών πόρων, τεχνογνωσία παραδοσιακών τεχνολογιών, αρχιτεκτονικής και κατασκευών»⁸⁷.

Η γνώση αυτή κατοχυρώθηκε και προστατεύθηκε νομικά, πρώτη φορά με τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD). Το άρθρο 8(j) και 10(c) της Σύμβασης της CBD, αφορά την παραδοσιακή γνώση, τις καινοτομίες και τις πρακτικές που σχετίζονται με αυτήν και συγκεκριμένα των αυτοχθόνων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων.

Σύμφωνα με τη CBD, ως παραδοσιακή νοείται η γνώση που σχετίζεται με τις γνώσεις, τις καινοτομίες και τις πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων σε όλο τον κόσμο. Αποκτήθηκε από την εμπειρία αυτών των πληθυσμών κατά τη διάρκεια των αιώνων, προσαρμόστηκε στην τοπική κουλτούρα και το περιβάλλον και μεταδόθηκε προφορικά διαμέσου των γενεών. Η κατοχή της είναι συλλογική και ο πρακτικός χαρακτήρας της εκδηλώνεται σε τομείς όπως η γεωργία, η αλιεία, η υγεία, η δασοκομία και η διαχείριση του περιβάλλοντος γενικότερα⁸⁸.

Οι πρακτικές και οι δεξιότητες που έχουν αναπτυχθεί μέσω αυτής της γνώσης, συχνά αποτελούν μέρος της πολιτισμικής και πνευματικής ταυτότητας της κοινότητας⁸⁹, επίσης, η διατήρηση και η δημιουργία της παραδοσιακής γνώσης εξαρτάται από την παραδοσιακή πρακτική και διατήρηση των βιολογικών πόρων και την ανταλλαγή τους μεταξύ των ατόμων και των κοινοτήτων.

Η παραδοσιακή γνώση σχετίζεται με το περιβάλλον, ανταποκρίνεται και προσαρμόζεται στις περιβαλλοντικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές πιέσεις και απαιτήσεις. Ακόμα, η παραδοσιακή γνώση, θεωρείται το αποτέλεσμα μίας

⁸⁶ Βλ. Nijar G. S., "Traditional Knowledge Systems, International Law and National Challenges: Marginalization or Emancipation?", The European Journal of International Law, Vol. 24, No 4 (3013).

⁸⁷ Βλ. WIPO, Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, "The protection of Traditional Knowledge: Draft Articles", Twenty Eighth Session, Geneva, July 7 to 9, (2014).

⁸⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity – What is traditional Knowledge?", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>

⁸⁹ Βλ. World Intellectual Property Organization (WIPO), "Traditional Knowledge (TK)", Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/tk/>

συλλογικής προσπάθειας, με την έννοια ότι συμβαίνει και εξελίσσεται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.⁹⁰

Η αξία της παραδοσιακής γνώσης είναι ανεκτίμητη, καθώς το φάσμα της διέπει όλες τις χρήσεις της καθημερινής ζωής, από τη σύγχρονη βιομηχανία, τη βιοτεχνολογία και τη γεωργία. Η παραδοσιακή γνώση μέσω των γενεών έχει διατηρηθεί, έχει ενισχύσει την τοπική βιοποικιλότητα και έχει συμβάλει στη διατήρηση των οικοσυστημάτων και στη βιώσιμη ανάπτυξη.⁹¹

Το πρωτόκολλο της Ναγκόγια (2010, σε ισχύ 2014), δημιουργήθηκε με σκοπό την Πρόσβαση και Κατανομή των Ωφελειών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Αποτελεί, μία συμπληρωματική συμφωνία της Σύμβασης CBD. Το πρωτόκολλο ήρθε να εξειδικεύσει την πρόβλεψη που υπήρχε στη CBD σχετικά με την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και στη δίκαιη και ισόρροπη κατανομή που απορρέει από τη χρήση τους (ABS)⁹².

Το άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου αναφέρεται στην πρόσβαση της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους και συνδέει ευθέως την παραδοσιακή γνώση που απορρέει από αυτούς, με τους γηγενείς πληθυσμούς και τις τοπικές κοινότητες.

Συγκεκριμένα αναφέρεται: «σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, κάθε συμβεβλημένο κράτος – μέλος λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα, με σκοπό να εξασφαλίζεται ότι η πρόσβαση σε συνδεδεμένες με γενετικούς πόρους παραδοσιακές γνώσεις, τις οποίες κατέχουν αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες, παρέχεται με τη συναίνεση μετά από ενημέρωση ή την έγκριση και τη συμμετοχή των εν λόγω αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων, και ότι έχουν συμφωνηθεί αμοιβαία αποδεκτοί όροι⁹³».

Σύμφωνα με τις τοπικές κοινωνίες, η γνώση των υλικών βιολογικών πόρων και της άυλης παραδοσιακής γνώσης δεν μπορεί να διαχωριστεί. Η παραδοσιακή γνώση συνδέεται άρρηκτα με πολιτισμικές και πνευματικές αξίες και πεποιθήσεις.

Στις πνευματικές αξίες περιλαμβάνονται ιερές φυσικές τοποθεσίες και άλλες περιοχές με ιδιαίτερο πνευματικό περιεχόμενο, οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες με ηθικά συστήματα και θρησκευτικές πεποιθήσεις. Επίσης, αξίες που βασίζονται στον παραδοσιακό τρόπο ζωής και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την κοσμοθεωρία ενός λαού, την εθιμική αλλά και εθνική του ταυτότητα. Σε αυτές τις πολιτισμικές αξίες μπορεί να συμπεριλαμβάνονται πολιτικοί θεσμοί, ήθη, έθιμα, ηθικές αρχές και συμπεριφορά που επιτρέπει τη βιώσιμη χρήση των βιολογικών πόρων, καθώς πολλές

⁹⁰ Βλ. Muller M. R., "Protecting Shared and Widely Distributed Traditional Knowledge: Issues, challenges and options", International Centre for Trade and Sustainable Development, (2013)

⁹¹ Βλ. Cordonier - Segger M. C., Phillips F. K., "Indigenous traditional knowledge for sustainable development: the biodiversity convention and plant treaty regimes", Science – policy Interface and Traditional Knowledge in Social Ecological Production Landscapes and Seascapes (SEPLS), (2015) 20:431 – 437.

⁹² Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), Nagoya Protocol on Access and Benefit – sharing, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/>

⁹³ Βλ. Text of the Nagoya Protocol: "Article 7. Access to Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-07>

τοπικές κοινωνίες θεωρούν ότι η γνώση για τη φύση πηγάζει από μία πνευματική βάση⁹⁴.

2.1.2. Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την παραδοσιακή γνώση

Η βασική αρχή του Οργανισμού FAO, είναι ότι «οι φυτογενετικοί πόροι θεωρούνται κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας και πρέπει να είναι διαθέσιμοι, χωρίς περιορισμούς, για την αναπαραγωγή των φυτών, για επιστημονικούς και αναπτυξιακούς σκοπούς σε όλες τις ενδιαφερόμενες χώρες και θεσμούς»⁹⁵ (FAO, Resolution 8/83).

Εξαιτίας της ιδιαίτερης σημασίας κάποιων ποικιλιών και ειδών των φυτογενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης με την οποία είναι συνδεδεμένες μέσω διεθνών συνθηκών και θεσμών, έχει γίνει προσπάθεια νομικής προστασίας τους.

Η νομική προστασία των φυτογενετικών πόρων έγινε κυρίως για λόγους εθνικής κυριαρχίας επί των πόρων αυτών και εμπορευματοποίησής τους. Για τον λόγο αυτό κατά καιρούς έχουν εγερθεί ηθικά ζητήματα όσον αφορά τη νομική κατοχύρωση βιολογικών πόρων και γενετικού υλικού. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις κρίθηκε αναγκαία, η νομική προστασία τους λόγω της εξαφάνισης όχι μόνο των βιολογικών πόρων αλλά και των πολιτισμικών, κοινωνικών, και θρησκευτικών δομών που σχετίζεται με αυτούς αλλά και λόγω της αυξανόμενης βιοπειρατείας. Αυτό το φαινόμενο, το οποίο έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, ορίζεται ως η υφαρπαγή του γενετικού πλούτου ή της παραδοσιακής γνώσης, κυρίως αναπτυσσόμενων χωρών από εταιρείες ή τρίτους, με αθέμιτο τρόπο, χωρίς την έγκριση των χωρών καταγωγής ή των τοπικών κοινοτήτων, οι οποίες είναι φορείς αυτής της γνώσης.

Η εκμετάλλευση μπορεί να γίνεται με ποικίλους τρόπους και βιολογικά ή πολιτιστικά αγαθά μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα βιοπειρατείας. Συγκεκριμένα, ως βιοπειρατεία δηλώνεται η οικειοποίηση της γνώσης και των γενετικών πόρων των αγροτικών και αυτοχθόνων κοινοτήτων από μεμονωμένα άτομα, οργανισμούς ή επιχειρήσεις που επιδιώκουν δικαιώματα μονοπωλιακού ελέγχου, συνήθως μέσω διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, πάνω στους εν λόγω γενετικούς πόρους και στην προϋπάρχουσα γνώση περί αυτών⁹⁶.

Το 1994, υιοθετήθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (WTO) η συμφωνία των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPS). Η συμφωνία αυτή και συγκεκριμένα οι εμπορικές πτυχές της προέβλεπαν διατάξεις που αφορούσαν την

⁹⁴ Βλ. Infield M., Mugisha A., "Culture, values and conservation: A review of perspectives, policies and practices for the integration of cultural and ethical values into conservation", Culture Values and Conservation Programme, Fauna & Flora International, (2013).

⁹⁵ Βλ. FAO – Corporate Document Repository, " E. Plant genetic resources (follow – up of conference resolution 6/81), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5563e/x5563e0a.htm>

⁹⁶ Βλ. Suman S., Pavithran P., Barpujari I., "Biopiracy, Imitations Not Innovations", Gene Campaign, (2007)

προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας⁹⁷. Σύμφωνα με τη Συμφωνία TRIPS η παραδοσιακή γνώση αποτελεί μία κατηγορία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Το άρθρο 27. 3(b) της Συμφωνίας TRIPS επιτρέπει στις κυβερνήσεις των συμβεβλημένων κρατών - μελών να εξαιρούν από τη νομική κατοχύρωση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας κάποια είδη φυτών και ζώων⁹⁸.

Όσον αφορά τις φυτικές ποικιλίες, κάποιες μπορεί να είναι επιλέξιμες για να κατοχυρωθούν νομικά με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (πατέντες) ή να προστατευθούν μέσω ενός συστήματος, που έχει δημιουργηθεί ειδικά για το σκοπό αυτό (*sui generis*), ή ενός συνδυασμού και των δύο⁹⁹.

Οι παραδοσιακές ποικιλίες, έχουν επίσης, συνδεθεί με τις γεωγραφικές ενδείξεις (*geographical indications – GI*). Οι γεωγραφικές ενδείξεις, είναι συνήθως τοπωνύμια ή λέξεις που σε ορισμένες χώρες σχετίζονται με ένα μέρος ή μία συγκεκριμένη περιοχή και χρησιμοποιούνται για να προσδιοριστούν προϊόντα που προέρχονται από αυτές τις περιοχές και έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Τα άρθρα 22 (Προστασία γεωγραφικών ενδείξεων), 23 (Πρόσθετη προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων για τα κρασιά και τα οινοπνευματώδη ποτά), 24 (Διεθνείς Διαπραγματεύσεις - Εξαιρέσεις) της Συμφωνίας TRIPS, καθορίζουν το νομικό καθεστώς προστασίας των γεωγραφικών ενδείξεων¹⁰⁰, στις οποίες θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και τοπικές ποικιλίες λόγω της μοναδικότητας των χαρακτηριστικών τους, του τόπου προέλευσής τους, της διατήρησης και καλλιέργειάς τους.

Η προστασία των ποικιλιών που άπτονται της προστασίας με γεωγραφικές ενδείξεις, απορρέει όχι μόνο από τη καταγωγή τους αλλά και από την παραδοσιακή γνώση του τρόπου διατήρησης και καλλιέργειάς τους.

Τα προϊόντα προστατεύονται με γεωγραφικές ενδείξεις, επειδή αναγνωρίζεται η στενή σχέση μεταξύ μίας συγκεκριμένης περιοχής με την παραγωγή, διανομή και δημόσια αναγνώριση ενός προϊόντος. Για τον λόγο αυτό μπορεί να ειπωθεί ότι ένα προϊόν, το οποίο προστατεύεται με γεωγραφικές ενδείξεις συνδέεται με την παραδοσιακή γνώση και σχετίζεται με τις τοπικές κοινότητες. Σκοπός των γεωγραφικών ενδείξεων, δεν είναι η παραδοσιακή γνώση αυτή καθ' εαυτή που σχετίζεται με το προϊόν, ούτε η προστασία των εμπορικών δικαιωμάτων των κατόχων της εν λόγω γνώσης, αλλά η ποιότητα, τα χαρακτηριστικά και η φήμη του προϊόντος που το συνιστούν εμπορεύσιμο.

Εντούτοις, δεδομένου ότι η παραγωγή προϊόντων γεωγραφικών ενδείξεων σχετίζεται με παραδοσιακούς τρόπους παραγωγής και ένα συγκεκριμένο *know – how*

⁹⁷ Βλ. World Trade Organization, “Agreement on trade – related aspects of intellectual property rights”, (1994), Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

⁹⁸ Βλ. Sahai S., Pavithran P., Barpujari I., “Biopiracy – Imitations Not Innovations, Gene Campaign, (2007), Ιστότοπος: <http://www.biopirateria.org/download/documentos/libros/2007/07-3%20Biopiracy%20Imitations%20not%20Innovations.pdf>

⁹⁹ Βλ. World Trade Organization, “TRIPS: Reviews, Article 27. 3(b) and related issues”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_background_e.htm

¹⁰⁰ Βλ. World Trade Organization, “TRIPS – Standards concerning the availability, scope and use of Intellectual Property Rights”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_04b_e.htm#3

σύστημα, τα προϊόντα γεωγραφικών ενδείξεων είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την παραδοσιακή γνώση. Ο τρόπος παραγωγής των συγκεκριμένων προϊόντων δημιουργήθηκε περνώντας από γενιά σε γενιά και καθιερώθηκε σε μία συγκεκριμένη περιοχή¹⁰¹. Για το λόγο αυτό τα προϊόντα των γεωγραφικών ενδείξεων αποτελούν πρωτίστως προϊόντα παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής.

Δεν είναι λίγοι οι ερευνητές, οι οποίοι θεωρούν ότι τα υφιστάμενα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των γεωγραφικών ενδείξεων είναι ανεπαρκή. Η παραδοσιακή γνώση δεν αποτελεί δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας για να κατοχυρωθεί ενώ έχει διαφορετικό πεδίο λειτουργίας από νομικής πλευράς. Σχετίζεται περισσότερο με την αποφυγή του αθέμιτου ανταγωνισμού και του άδικου πλουτισμού εις βάρος των τοπικών κοινοτήτων. Δυστυχώς, σε αυτό το σημείο, οι περισσότερες νομικές πηγές προστασίας της παραδοσιακής γνώσης είναι μη δεσμευτικές (soft law), εκτός από τη Διεθνή Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους (ITPGRFA) και τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD)¹⁰².

Ωστόσο, θα μπορούσε να υπάρξει ένα πεδίο συνεργασίας ανάμεσα στην Συμφωνία TRIPS που κατοχυρώνει νομικά τις γεωγραφικές ενδείξεις, στη Σύμβαση CBD και στη Συνθήκη ITPGRFA που περιλαμβάνουν ρητή πρόβλεψη για την παραδοσιακή γνώση. Οι δύο τομείς δεν μπορούν να αποσυνδεθούν και να απομονωθούν από τη στιγμή που ο τομέας της γεωργίας γίνεται ολοένα και πιο ανταγωνιστικός. Πέρα από αυτό, οι γεωγραφικές ενδείξεις απαιτούν, ορισμένα επίπεδα επισημοποίησής τους για λογαριασμό των αυτοχθόνων πληθυσμών ή κοινοτήτων, ομάδων ή φυλών που εμπορεύονται τα συγκεκριμένα προϊόντα και οι οποίοι είναι κάτοχοι της γνώσης και των τεχνικών παραγωγής τους. Σε αυτήν την περίπτωση είναι αναγκαία η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων σε αυτές τις ομάδες¹⁰³.

2.1.3. Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με τις παραδοσιακές ποικιλίες

Οι φυτογενετικοί πόροι συνδέονται άρρηκτα με τις παραδοσιακές ποικιλίες καθώς σε αυτές ενσωματώνεται η παραδοσιακή γνώση και πρακτική του παρελθόντος, η ανάπτυξη, η διατήρηση και η διαχείρισή τους από τις τωρινές γενεές. Οι παραδοσιακές ποικιλίες αποτελούν μέρος «του υλικού αναπαραγωγής και βλαστικού πολλαπλασιασμού» των φυτογενετικών πόρων.

Οι παραδοσιακές ποικιλίες αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή γενετικού υλικού, των φυτογενετικών πόρων. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη συμμετοχή των καλλιεργητών σε ένα τοπικό παραδοσιακό σύστημα διαχείρισης των φυτογενετικών

¹⁰¹ Βλ. Geographical Indications: An Introduction, World Intellectual Property Organization (WIPO)

¹⁰² Βλ. Panizzon Marion, "Traditional Knowledge and Geographical Indications: Foundations, Interests and Negotiating Positions", nccr trade regulation, Swiss National Science Foundation, (2006)

¹⁰³ Βλ. Muller M.R. "Protecting Shared and Widely Distributed Traditional Knowledge: Issues, challenges and options", International Centre for Trade and Sustainable Development,

πόρων, το οποίο περιλαμβάνει τη συμμετοχή των αγροτών στην αναπαραγωγή του γενετικού υλικού, στην επιλογή του, στην παραγωγή των ποικιλιών και στη διατήρησή τους.

Η διαδικασία αυτή σε συνδυασμό με τη γενετική διασταύρωση των παραδοσιακών ποικιλιών και των άγριων συγγενικών τους ειδών, καθώς και η ανταλλαγή αυτών των ποικιλιών με άλλους αγρότες παραδοσιακών αγρο-οικοσυστημάτων, έχουν ως αποτέλεσμα την εξέλιξη των καλλιεργειών¹⁰⁴.

Το παραδοσιακό σύστημα διατήρησης των παραδοσιακών πόρων έχει μία σειρά από πλεονεκτήματα, ιδιαίτερα σε αγρότες μικρής γεωργικής κλίμακας. Πέρα από την πρόσβαση στο γενετικό υλικό, αυξάνεται η παραγωγικότητα και μειώνονται οι κίνδυνοι που σχετίζονται με αυτήν, ενώ παράλληλα, οι τοπικές ποικιλίες και η γνώση που προέρχεται από αυτές εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο συναλλαγής και βελτίωσης.

2.1.4. Η σχέση των φυτογενετικών πόρων με την αγροβιοποικιλότητα

Οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν σημαντικό μέρος της αγροβιοποικιλότητας, εφόσον καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος των διαθέσιμων βιολογικών πόρων. Στους φυτογενετικούς πόρους της αγροβιοποικιλότητας συμπεριλαμβάνονται βοσκότοποι και λιβαδικές εκτάσεις, βιολογικοί πόροι δέντρων που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γεωργικών συστημάτων καθώς και άγρια φυτικά είδη. Σύμφωνα με την Απόφαση V/5 (2000) των μερών (COP) της Σύμβασης CBD, η διαχείριση της αγροβιοποικιλότητας γίνεται από τους αγρότες, των οποίων η αρωγή είναι καταλυτική για την ορθή γεωργική πρακτική που βασίζεται στην παραδοσιακή γνώση και κουλτούρα και η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της αγροβιοποικιλότητας.

Για τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων που σχετίζονται με την αγροβιοποικιλότητα καταλυτικό μέρος διαδραματίζει ο ανθρώπινος παράγοντας καθώς η διατήρηση του παραγωγικού συστήματος σε ένα αγρο-οικοσύστημα συνδέεται άμεσα με τη βιώσιμη χρήση των βιολογικών πόρων ενώ έχει κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές προεκτάσεις, που συνδέονται άμεσα με την παραδοσιακή και τοπική γνώση και συμμετοχική διαδικασία¹⁰⁵.

Η παραδοσιακή διαχείριση των αγρο-οικοσυστημάτων σχετίζεται με την παραδοσιακή γνώση μέσω μίας «συσσωρευμένης εμπειρίας». Η εμπειρία αυτή, δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια των αιώνων και είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των αγροτών και του φυσικού περιβάλλοντος. Η γνώση αυτή ορίζεται από τους Gadgil, Berkes και Folke, *“ως ένα σύνολο συσσωρευμένης γνώσης*

¹⁰⁴ Βλ. Agriculture Network, “Traditional local PGR systems”, Ιστότοπος: <http://www.agriculturesnetwork.org/resources/learning/mod3-online/learning-block-2/2.3/2.3.1>

¹⁰⁵ Βλ. “Convention on Biological Diversity (CBD), “Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi – year work programme”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7147>

και πεποιθήσεων που περνά από γενιά σε γενιά μέσω μίας πολιτισμικής μετάβασης και ανθρωπίνων σχέσεων μεταξύ ατόμων και περιβάλλοντος.’’ Η γνώση αυτή είναι βασισμένη στην παρατήρηση του περιβάλλοντος πάνω σε μία περιορισμένη γεωγραφική κλίμακα¹⁰⁶.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η παραδοσιακή γνώση που συνδέεται με την αγροβιοποικιλότητα, τη διατήρηση και διαχείριση των φυτογενετικών πόρων στάθηκε ιδιαίτερα σημαντική εξαιτίας των επισιτιστικών προβλημάτων που αντιμετώπισε η ανθρωπότητα. Τα προβλήματα αυτά οφείλονταν στα συνεχώς αυξημένα επίπεδα φτώχειας, στην πληθυσμιακή αύξηση, στην υποβάθμιση του εδάφους, στην κλιματική αλλαγή και στην εισαγωγή μοντέρνων καλλιεργειών που οδήγησαν στη διάβρωση της καλλιεργούμενης γενετικής ποικιλότητας.

Για το λόγο αυτό, κινήματα αγροτών ανά τον κόσμο, τοπικές κοινότητες, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, και Διεθνείς Οργανισμοί κινητοποιήθηκαν για να αναπτύξουν ξανά τη γενετική ποικιλότητα των φυτογενετικών πόρων και να ενισχύσουν τους παραδοσιακούς καλλιεργητές.

Σύμφωνα με το κείμενο της Σύμβασης CBD, για την αγροβιοποικιλότητα στόχος είναι:

- α) Η διατήρηση, η εξέλιξη και η προσαρμογή των καλλιεργειών στο φυσικό τους περιβάλλον,
- β) Η διατήρηση της ποικιλότητας σε όλα τα επίπεδα του οικοσυστήματος, των ειδών και της γενετικής ποικιλότητας εντός των ειδών,
- γ) Η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των οικονομικά αδύναμων αγροτών,
- δ) Η διατήρηση ή η αύξηση του ελέγχου και της πρόσβασης των αγροτών στους γενετικούς τους πόρους και
- ε) Η ενσωμάτωση των αγροτών στο εθνικό σύστημα που αφορά τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων.¹⁰⁷

2.2. Πρακτικές και χρήση των φυτογενετικών πόρων στο πλαίσιο της αγροβιοποικιλότητας

2.2.1. Η σημασία και η ανάγκη προώθησης της αγροβιοποικιλότητας.

¹⁰⁶ Βλ. Gadgil M., Birke's F., Folke C., "Indigenous Knowledge for Biodiversity Conservation", *Ambio*, Vol 22, No. 2/3, Biodiversity: Ecology, Economics, Policy, (1993), pp. 151 - 156

¹⁰⁷ Βλ. UNEP/CBD/SBSTTA/7/INF/7

Η αγροβιοποικιλότητα συνδέεται στενά με τη βιοποικιλότητα. Παρέχει στους ανθρώπους όλα όσα χρειάζονται για την επιβίωσή τους: πρώτες ύλες για τροφή, για ένδυση, καταφύγιο, καύσιμα και φάρμακα, ενώ οι σύγχρονες πρακτικές καλλιέργειας και κτηνοτροφίας είναι το αποτέλεσμα χιλιάδων ετών ανθρώπινης παρέμβασης. Ταυτόχρονα, η αγροβιοποικιλότητα μπορεί να συνεισφέρει στη διατήρηση και βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας. Η συμβολή της είναι καθοριστική στη διατήρηση των υπηρεσιών που παρέχουν τα οικοσυστήματα στη βιοποικιλότητα, όπως είναι η προσαρμογή των ειδών στις περιβαλλοντικές συνθήκες, στις κλιματικές αλλαγές, στη διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους και των ζώντων οργανισμών καθώς και στην προστασία από τη γενετική διάβρωση^{108, 109}.

Λόγω του κοινωνικοοικονομικού, πολιτισμικού και περιβαλλοντικού περιεχομένου της η αγροβιοποικιλότητα, διαδραματίζει το ρόλο θεματοφύλακα της παραδοσιακής γνώσης και κουλτούρας που θεωρούνται αναπόσπαστα μέρη της διαχείρισης της. Επιπλέον, η αλληλεπίδραση μεταξύ περιβάλλοντος, γενετικών πόρων και πρακτικών διαχείρισης συμβαίνουν “in situ”, “εντός” δηλαδή των αγρο-οικοσυστημάτων δίνοντας μία δυναμική στη διαχείριση της βιοποικιλότητας¹¹⁰.

Οι επισιτιστικές ανάγκες ενός συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού σε συνδυασμό με την αστικοποίηση και τις αλλαγές στην αγροτική παραγωγή έχουν οδηγήσει στον εκμοντερνισμό της παραδοσιακής αγροβιοποικιλότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή μικρών γεωργικών μονάδων και την αντικατάστασή τους από ομοιογενείς καλλιέργειες μεγάλης κλίμακας. Αυτοί οι τρόποι γεωργικής καλλιέργειας επιτάσσουν την υπερεκμετάλλευση της γης, την εντατικοποίηση των συστημάτων γεωργικής παραγωγής, την υπερβολική χρήση χημικών και νερού καθώς και την εισαγωγή ξενικών ειδών στα αγρο-οικοσυστήματα. Για τους λόγους αυτούς εκτιμάται ότι το μεγαλύτερο μέρος της βιοποικιλότητας μεταξύ των ετών 2010 και 2050 θα έχει χαθεί¹¹¹.

Επιπρόσθετα μεγάλο μέρος των μικροκαλλιεργητών, ειδικά των παραδοσιακών ποικιλιών δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις εμπορικές ποικιλίες με συνέπεια να οδηγούνται στη φτώχεια και η πολύτιμη παραδοσιακή γνώση και πρακτική που σχετίζεται με αυτές τις ποικιλίες να χάνεται. Μαζί με αυτές χάνονται πολλά είδη ζώων, φυτών και μικροοργανισμών που είναι η βασική πηγή της γενετικής ποικιλότητας για την αντιμετώπιση των βιοτικών και αβιοτικών περιβαλλοντικών πιέσεων¹¹².

Επίσης, οξύμωρο, είναι το γεγονός ότι σε πολλές χώρες, από τις οποίες προέρχεται το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής, που καλύπτει το μεγαλύτερο

¹⁰⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Agricultural Biodiversity – Why is it important?”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/Importance.shtml>

¹⁰⁹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Sustainable Agriculture for Biodiversity Preservation and Stable Livelihoods”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/ibd/2008/sustainable-agriculture/>

¹¹⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “COP 5 Decision V/5”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7147>

¹¹¹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Agricultural Biodiversity – What’s the Problem?”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/whatstheproblem.shtml>

¹¹² Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “COP 3 Decision III/11”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7107>

ποσοστό του παγκόσμιου επισιτισμού, τα ποσοστά φτώχειας των αγροτών είναι σε πολύ υψηλά επίπεδα. Χαρακτηριστικό είναι, ότι στις χώρες αυτές οι επενδύσεις στη γεωργική έρευνα, στην ανάπτυξη και στην εκπαίδευση στοχεύουν σε μία παρατεταμένη αύξηση στην παραγωγικότητα της γεωργίας. Οι συγκρίσεις των γεωργικών αποδόσεων μεταξύ χωρών κατά την πάροδο του χρόνου, γίνεται συχνά χρησιμοποιώντας επιμέρους δείκτες παραγωγικότητας, όπως η μονάδα εδάφους, το ζωικό κεφάλαιο ή η εργατική δυναμική. Ωστόσο, αυτά τα στοιχεία δείχνουν μόνον τάσεις στην παραγωγή σε σχέση με τις εισροές και μπορεί να είναι παραπλανητικά σε περιπτώσεις όπου οι γεωργικές εισροές αλλάζουν¹¹³.

Ένας άλλος λόγος είναι, η μειωμένη δυνατότητα πρόσβασης των αγροτών των χωρών αυτών σε υποδομές, όπως δρόμοι ή συστήματα επικοινωνιών, καθώς και στην κατάλληλη τεχνολογία. Χωρίς αυτές τις υποδομές οι αγρότες αυτών των περιοχών δεν έχουν την κατάλληλη πρόσβαση στις αγορές, την πληροφόρηση και την έρευνα. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, επομένως, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τους φυτογενετικούς πόρους στα χωράφια των αγροτών¹¹⁴.

Για την προστασία και την προώθηση της αγροβιοποικιλότητας απαιτείται, πέρα από ένα ευρύ σύστημα πληροφοριών που θα περιλαμβάνει την ανταλλαγή πληροφοριών γενετικού υλικού *ex situ* συλλογών και ένα σύστημα διαχείρισης και αξιοποίησης της γεωργικής παραγωγής στο οποίο θα περιλαμβάνονται δείκτες παρακολούθησης της γενετικής διάβρωσης, της παραγωγικότητας και της υποβάθμισης του εδάφους. Υπάρχει επίσης ανάγκη, για επιστημονική και ακαδημαϊκή έρευνα που θα συνδέει τις οικολογικές λειτουργίες με τα συστήματα της αγροβιοποικιλότητας και θα παρέχει πληροφορίες για την αλληλεπίδραση των συστατικών της αγροβιοποικιλότητας και των συστημάτων παραγωγής.

Η Σύμβαση CBD και ο Οργανισμός FAO λόγω της δραματικής μείωσης των γεωργικών αγρο-οικοσυστημάτων ενθαρρύνουν τις χώρες – μέλη τους, να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών προγραμμάτων και σχεδίων δράσης για την προστασία και διατήρησή της¹¹⁵.

¹¹³ Βλ. Cervantes – Godoy D. and Dewbre J., “Economic Importance of Agriculture for Poverty Reduction”, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No 23, (2010), OECD Publishing, Ιστότοπος: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5kmmv9s20944.pdf?expires=1477221665&id=id&accname=guest&checksum=DBFCE735D91565B762A7A9FB5AE7DD5>

¹¹⁴ Βλ. Virchow D., “Conservation of Genetic Resources: Costs and Implications for a Sustainable Utilization of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, Springer, (1999).

¹¹⁵ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), Aichi Biodiversity Targets: Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020 (Target 6 on sustainable fisheries, Target 7 on sustainable management of agriculture, forestry and aquaculture, Target 8 on bringing pollution to levels that are not detrimental to ecosystem function and biodiversity, and Target 13 on maintaining and safeguarding genetic diversity), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Integrating Agriculture in National Adaptation Plans (NAP – Ag), Climate – Smart Agriculture (CSA), Agricultural Management of Agricultural Landscapes in Africa, Forest and Water Programme, The Strategic Framework for FAO 2010 -19, International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA) Participatory and science – based Strategic Action Plan to strengthen the conservation of plant genetic resources, Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture of FAO (CGRFA) The Strategic Plan for the Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture 2014 – 2023.

Όσον αφορά τους φυτογενετικούς πόρους, οι δράσεις αυτές σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο συμπεριλαμβάνουν συστήματα επιτόπιας διατήρησης, όπως είναι η τοπογραφική καταγραφή και βελτίωση των φυτογενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία, η υποστήριξη της διαχείρισης αυτών στον αγρό, η παροχή βοήθειας σε αγρότες σε περίπτωση φυσικών καταστροφών για την αποκατάσταση των αγρο-οικοσυστημάτων και η προώθηση της επιτόπιας διατήρησης των άγριων καλλιεργούμενων ειδών και των συγγενικών τους ειδών που προορίζονται για τη διατροφή και τη γεωργία.

Τα εκτός τόπου (*ex situ*) συστήματα διατήρησης μπορούν να περιλαμβάνουν τη διατήρηση των υπαρχουσών συλλογών, την αναγέννηση των απειλούμενων ειδών σε *ex situ* συλλογές, την αποθήκευση σε *ex situ* συλλογές φυτογενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία, την επέκταση και τη διατήρηση των *ex situ* δραστηριοτήτων.

Απαιτείται, επίσης, η προώθηση της αγροβιοποικιλότητας μέσω της διαφοροποίησης και της ευρύτερης ποικιλομορφίας στις καλλιέργειες, η προώθηση, η ανάπτυξη και η εμπορευματοποίηση των υπό- χρησιμοποιούμενων καλλιεργειών και ποικιλιών, η υποστήριξη της παραγωγής σπόρων, της διανομής τους καθώς και της ανάπτυξης νέων αγορών για τις τοπικές ποικιλίες.

Τα παραπάνω μπορούν να επιτευχθούν μέσω της προώθησης των δικτύων πληροφόρησης για τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία, την ανάπτυξη συστημάτων παρακολούθησης και έγκαιρης προειδοποίησης για την απώλεια των πόρων αυτών, την επέκταση και βελτίωση της εκπαίδευσης και κατάρτιση των αγροτών, ειδικά των μικροκαλλιεργητών και των κατόχων παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής που σχετίζεται με τα αγρο-οικοσυστήματα, καθώς και ενημέρωση της κοινής γνώμης για την ανάγκη διατήρησης και προώθησης των φυτογενετικών πόρων και της αγροβιοποικιλότητας¹¹⁶.

2.2.2. Συστήματα προώθησης και κατανομής των φυτογενετικών πόρων. Ο ρόλος της αγοράς και των πολυεθνικών εταιρειών, της βιοτεχνολογίας και της καινοτομίας

Είναι κοινά αποδεκτό ότι η προώθηση και η κατανομή των φυτογενετικών πόρων, ιδιαίτερα αυτών που σχετίζονται με τη διατροφή και τη γεωργία είναι αποτέλεσμα της

¹¹⁶Βλ. UNEP/CBD/SBSTTA/5/INF/10 (1999), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-05/information/sbstta-05-inf-10-en.pdf>

ζήτησης και της κατανάλωσης. Ωστόσο, η πρόσβαση και οι περιορισμοί στους φυτογενετικούς πόρους, οι επιδοτήσεις και η επιλεκτική εγχώρια στήριξη κάποιων γεωργικών προϊόντων έναντι κάποιων άλλων αποτελούν μέρος μίας καλά συντονισμένης γεωργικής πολιτικής που πολλές φορές ξεπερνάει τα εθνικά σύνορα μίας χώρας.

Άλλοι λόγοι είναι η τεχνολογική ανάπτυξη, οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, οι πολιτικές παρεμβάσεις που ηθελημένα ή όχι επηρεάζουν την αγροτική πολιτική, η οποία διαφέρει ανάλογα τη χώρα και επηρεάζεται από το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς που διέπει αυτή. Το νομικό πλαίσιο λοιπόν, που καθορίζει τους φυτογενετικούς πόρους και την περιβαλλοντική πολιτική κάθε χώρας είναι μείζων παράγοντας του τρόπου διάθεσης των φυτογενετικών πόρων στην αγορά.

Οι τιμές και η προώθηση των γεωργικών προϊόντων εξαρτώνται επιπρόσθετα, από γεωργικές εισροές που σχετίζονται με την παραγωγή, όπως οι αυξομειώσεις στις τιμές των φυτοφαρμάκων και των χημικών λιπασμάτων, στο εργατικό δυναμικό και στο εκάστοτε επενδεδυμένο αγροτικό κεφάλαιο. Έρευνες, ωστόσο έχουν δείξει ότι πολλά είδη μπορούν να επωφεληθούν από την ύπαρξη συγκεκριμένων συστημάτων γεωργικής παραγωγής. Ένα τέτοιο είδος είναι η βιολογική γεωργία, που έχει σαν βασικό της χαρακτηριστικό τη χρήση χαμηλών γεωργικών εισροών (χημικών λιπασμάτων, ζιζανιοκτόνων, μηχανημάτων).¹¹⁷

Οι αγρότες μικρής γεωργικής κλίμακας, ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες δεν μπορούν να συμμετέχουν σε μεγάλες αγορές και δεν έχουν τη δυνατότητα εξαγωγής των προϊόντων τους σε μεγάλες αγορές του εξωτερικού καθώς βιώνουν μεγαλύτερο ανταγωνισμό όσον αφορά την πρόσβαση στους φυτογενετικούς πόρους, γεγονός που περιθωριοποιεί και δυσχεραίνει τη θέση τους ακόμα περισσότερο.

Εξέχων ρόλο στο σύστημα προώθησης και κατανομής των φυτογενετικών πόρων διαδραματίζουν οι εταιρείες παραγωγής και εμπορίας σπόρων. Η βιομηχανία σπόρων έχοντας εκμεταλλευτεί στο έπακρο το νομικό σύστημα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (Intellectual Property Rights - IPR), επεμβαίνει στο γενετικό υλικό βελτιώνοντας τις ποικιλίες και κατοχυρώνοντας νομικά τη χρήση και την εμπορία τους. Η συνακόλουθη διοχέτευσή τους στην αγορά μέσω υβριδικών ποικιλιών περιορίζει τον ανταγωνισμό, εξειδικεύει την παραγωγή, αυξάνει τις μεγάλες επιδόσεις που προκύπτουν από τις μονοκαλλιέργειες μεγιστοποιώντας με αυτό τον τρόπο τα κέρδη της βιομηχανίας σπόρων.

¹¹⁷ Βλ. Convention on the Biological Diversity of the United Nations, Technical Series No 16, "The impact of trade liberalization on agricultural biological diversity" (2005), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-ts-16.pdf>

2.2.3. Οι Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί

Από τη δεκαετία του 1970 έχει ξεκινήσει και συνεχίζεται εντατικά η γενετική τροποποίηση των ζώντων ζωικών και φυτικών οργανισμών και η διάθεσή τους στην αγορά. Ως ζώντας τροποποιημένος οργανισμός, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης, «*νοείται κάθε ζωντανός οργανισμός που διαθέτει νέο συνδυασμό γενετικού υλικού που έχει ληφθεί μέσω της σύγχρονης βιοτεχνολογίας*». Ως «σύγχρονη βιοτεχνολογία», ορίζεται «*η εφαρμογή in vitro τεχνικών νουκλεϊκών οξέων, συμπεριλαμβανομένου του ανασυνδυασμένου δεοξυριβονουκλεϊνικού οξέος (DNA) και απευθείας έγχυση του νουκλεϊκού οξέος σε κύτταρα ή οργανίδια, ή η σύντηξη των κυττάρων από διαφορετικές ταξινομικές οικογένειες*»¹¹⁸.

Λόγω της ανοδικής τάσης του πληθυσμού της Γης, πολλοί επιστήμονες, πολιτικοί και ερευνητές θεωρούν ότι η λύση στο επισιτιστικό πρόβλημα που ενδεχομένως προκύψει στο μέλλον είναι οι Γ.Τ.Ο. μέσω των εφαρμογών της βιοτεχνολογίας στην γεωργία. Οι λόγοι έγκεινται στο γεγονός ότι οι Γ.Τ.Ο. παρουσιάζουν μία σειρά από διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά, όπως η αντοχή στα ζιζανιοκτόνα, η αντοχή στις βιοτικές και αβιοτικές πιέσεις του περιβάλλοντος, οι μεγάλες γεωργικές αποδόσεις και το μειωμένο κόστος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων¹¹⁹. Επιπρόσθετα, η βιοτεχνολογία που χρησιμοποιείται για τη γενετική βελτίωσή τους, βελτιώνει και τη θρεπτική περιεκτικότητα του οργανισμού.

Πέρα όμως από τους υποστηρικτές των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν ότι η απελευθέρωσή τους στο περιβάλλον ενέχει σοβαρούς κινδύνους για την έμβια ζωή.

Οι κίνδυνοι που ενδέχεται να παρουσιαστούν σχετίζονται με την εισαγωγή αλλεργιογόνων και άλλων παραγόντων σε τρόφιμα, την πιθανότητα μεταφοράς των γονιδίων τους από καλλιεργούμενα φυτά σε άγρια συγγενικά τους είδη, ενώ τα παράσιτα και οι παθογόνοι οργανισμοί αυξάνουν την ανθεκτικότητά τους στις τοξίνες που παράγονται από γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες.

Πέρα από τις επιπτώσεις στο περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία, επιστήμονες και ερευνητές αναφέρουν ότι εγείρονται ζητήματα ηθικής φύσεως. Όπως ενδεικτικά αναφέρει, η V. Shiva «φυτά και σπόροι είναι όλα εξελισσόμενοι, αυτό-οργανωμένοι και αυτάρκεις οργανισμοί. Εμπεριέχουν εγγενή αξία και κύρος. Κανείς δεν εφηύρε ένα σπόρο απλά και μόνο επειδή του πρόσθεσε ένα γονίδιο»¹²⁰.

Παράλληλα, θεωρείται ότι τίθενται σημαντικά θέματα βιοασφάλειας των τροφίμων. Οι αυξανόμενες ανησυχίες οδήγησαν στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου

¹¹⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations, "Text of the Cartagena Protocol on Biosafety", Article 3 – Use of Terms", Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

¹¹⁹ Βλ. International Service for the Acquisition of Agri – Biotech Applications, "Pocket K No. 1: Q and A About Genetically Modified Crops, (ISAAA), Ιστότοπος: <https://isaaa.org/resources/publications/pocketk/1/default.asp>

¹²⁰ Βλ. Vandana Shiva, «Ο Νόμος του Σπόρου», BiotechWatch.gr, Ιστότοπος: http://biotechwatch.gr/sites/default/files/tmp/O%20Nomos%20tou%20Sporou_Navdanya_Vandana%20Shiva%20%5Biliosporoi%2C%20peliti%2C%20biotechwatch%202013%5D.pdf

της Καρθαγένης για την Βιοασφάλεια το 2000, το οποίο αποτελεί μέρος της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD). Το εν λόγω Πρωτόκολλο αποτελεί μία Διεθνή Συμφωνία, η οποία έχει ως στόχο να διαβεβαιώσει ότι η μεταφορά, ο χειρισμός και η χρήση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (Γ.Τ.Ο.) που έχουν παραχθεί με τις μεθόδους της σύγχρονης βιοτεχνολογίας δεν έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα και στην υγεία του ανθρώπου¹²¹.

Ορισμένα σημεία τα οποία εξακολουθούν να κυριαρχούν στη διεθνή ημερήσια διάταξη των συζητήσεων σχετικά με τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς και τα οποία μέχρι σήμερα δεν έχουν επιλυθεί είναι το κατά πόσο θα πρέπει να επιτρέπεται σε χώρες, να αναπτύξουν Γ.Τ.Ο με βάση τις ανάγκες τους, και εάν ένα παγκόσμιο moratorium για τους Γ.Τ.Ο θα πρέπει να επιβληθεί σε παγκόσμιο επίπεδο¹²².

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Οδηγία 2001/18/EK, ορίζει με μία σειρά από διατάξεις τις υποχρεώσεις και τους κανονισμούς των κρατών – μελών όσον αφορά την απελευθέρωση των Γ.Τ.Ο στο περιβάλλον¹²³. Παράλληλα, έχει θεσπίσει ένα κατάλογο εγκεκριμένων Γ.Τ.Ο. σύμφωνα με την Οδηγία 1829/2003/EK¹²⁴.

Οι εν λόγω οδηγίες αφορούν και τους γενετικά τροποποιημένους φυτογενετικούς πόρους. Πολλά κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν εκφράσει τις επιφυλάξεις τους σχετικά με τον περιβαλλοντικό κίνδυνο που ενδεχομένως να ενέχουν οι Γ.Τ.Ο. όπως και τις αντιρρήσεις τους για τη διάθεσή τους στο εμπόριο καθώς μπορεί κάποιοι να συνιστούν κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία. Το 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε πρόταση κανονισμού για την αναθεώρηση της Οδηγίας 2001/18/EK, ώστε να παρέχεται νομική βάση στα κράτη της Ένωσης για να περιορίζουν ή και να απαγορεύουν ακόμα, την καλλιέργεια Γ.Τ.Ο. σε τμήμα ή στο σύνολο της επικράτειάς τους¹²⁵.

Οι χώρες οι οποίες έχουν υιοθετήσει αυτό το είδος αγρόβιοτεχνολογίας και πρωτοστατούν στην καλλιέργεια και παραγωγή Γ.Τ.Ο. είναι η Η.Π.Α., ο Καναδάς, η Βραζιλία, η Αργεντινή, η Νότιος Αφρική, η Ιαπωνία, η Αυστραλία, και η Νέα Ζηλανδία.¹²⁶ Οι Γ.Τ.Ο., όμως, σε μεγάλο βαθμό καλλιεργούνται και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Πολυεθνικές εταιρείες της γεωργικής βιομηχανίας έχουν εισάγει υβρίδια και οι εκτεταμένες γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες έχουν

¹²¹ Convention on Biological Diversity of the United Nations(CBD), "The Cartagena Protocol on Biosafety", Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/>

¹²² Βλ. Liaguno C., "Genetically Modified Organisms", Science Diliman (2001), 13:1, pp.73 - 76

¹²³ Βλ. Οδηγία 2001/18/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/EOK του Συμβουλίου - Δήλωση της Επιτροπής (Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 106 της 17/04/2001 σ. 0001 - 0039), Ιστότοπος: http://ethics.duth.gr/files/directive_18_2001_gr.pdf

¹²⁴ Βλ. Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 on genetically modified food and feed, Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/food/food/animalnutrition/labelling/Reg_1829_2003_en.pdf

¹²⁵ Βλ. Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, «Ερωτήσεις και απαντήσεις σχετικά με τις πολιτικές της ΕΕ για την καλλιέργεια και τις εισαγωγές Γ.Τ.Ο.», Ιστότοπος: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=o1WilkTR%2bFk%3d&tabid=436&language=el-GR>

¹²⁶ Βλ. Liaguno C. pp. 73

αντικαταστήσει τις παραδοσιακές καλλιέργειες σχεδόν από τη δεκαετία του 1990.¹²⁷ Το υπάρχον νομικό πλαίσιο σε αυτές τις χώρες σε συνδυασμό με την υιοθέτηση των μεταλλαγμένων καλλιεργειών από τους ντόπιους αγρότες λόγω της γενετικής ανθεκτικότητάς τους έχει συμβάλλει στη ραγδαία εξάπλωσή τους και στην υποβάθμιση των παραδοσιακών ποικιλιών.

Οι ευρέως διαδεδομένες Γ.Τ.Ο καλλιέργειες είναι η σόγια, το καλαμπόκι, το βαμβάκι, η ελαιοκράμβη και το ρύζι, ενώ πολλές ζωοτροφές προέρχονται από εισαγόμενα φυτικά υλικά που περιέχουν Γ.Τ.Ο.¹²⁸

2.2.4. Εύρεση και ανάπτυξη νέων αγορών για τις τοπικές ποικιλίες.

Είναι εμφανές σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, ότι η εύρεση αγορών για τις τοπικές ποικιλίες δεν είναι εύκολη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επιβάλει τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ)¹²⁹ τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση των παραδοσιακών ποικιλιών από εμπορικές ποικιλίες με ομοιόμορφα χαρακτηριστικά. Αυτό συμβαίνει γιατί τα παραπάνω κριτήρια προϋποθέτουν οι καλλιεργούμενες ποικιλίες να έχουν σταθερή συμπεριφορά στο χρόνο, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τη φύση τους, να εξελίσσονται δηλαδή δυναμικά και σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Η γενετική διάβρωση συνεπικουρεί σε αυτό το αποτέλεσμα. Η βιοτεχνολογία συμβάλλει στη δημιουργία υβριδίων και γενετικώς τροποποιημένων σπόρων οι οποίοι πληρούν τα άνω χαρακτηριστικά, εν συνεχεία κατοχυρώνονται με πνευματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας και μονοπωλούν το μεγαλύτερο μέρος της αγοράς.

Οι αγρότες μικρής κλίμακας και οι μικροκαλλιεργητές παραδοσιακών ποικιλιών δύσκολα θα βρουν πρόσφορο έδαφος για τη διάθεση των ποικιλιών τους μέσα σε ένα καθεστώς έντονου ανταγωνισμού με τους καλλιεργητές γεωργικών εκμεταλλεύσεων μεγάλης κλίμακας, οι οποίοι είναι τις περισσότερες φορές πελάτες μεγάλων σποροπαραγωγικών εταιρειών. Επιπρόσθετα, έρχονται αντιμέτωποι με ένα εχθρικό νομικό πλαίσιο που πολλές φορές δεν τους αφήνει πολλά περιθώρια εμπορίας των ποικιλιών τους.

Για τους λόγους αυτούς, οι αγρότες υιοθετούν τις εμπορικές ποικιλίες που προσφέρουν υψηλές αποδόσεις, εύκολη πρόσβαση στις αγορές και ανθεκτικότητα στις ασθένειες. Οι παραδοσιακές ποικιλίες έχουν πλέον περιοριστεί σε

¹²⁷ Βλ. Qaim M., Zilberman D., "Yield Effects of Genetically Modified Crops in Developing Countries" Science AAAS, (2012)

¹²⁸ Βλ. Key S., Ma J. K - C., Drake P. MW, "Genetically modified plants and human health", Journal of the Royal Society of Medicine (2008), 101(6), pp. 290 - 298

¹²⁹ Βλ. 1. Η Διακριτότητα αναφέρεται σε όλα τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του φυτού, φύλλα, άνθη, στελέχη καρπού, κλπ τα οποία πρέπει να είναι όλα ίδια. 2. Η ομοιομορφία παντού στους καρπούς, στο σχήμα, το χρώμα κλπ. 3. Η Σταθερότητα, να διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά μετά από διαδοχικούς κύκλους αναπαραγωγής (Πηγή: Εναλλακτική Κοινότητα «Πελίτι»)

απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές με αποτέλεσμα να μην φτάνουν ποτέ στις αγορές.¹³⁰

Αυτό που απαιτείται στην προκειμένη περίπτωση, είναι η πρόσβαση των αγροτών στις παραδοσιακές ποικιλίες. Η ιστορία των μηχανισμών διαπραγμάτευσης για την προστασία της γνώσης που συσχετίζεται με τις παραδοσιακές ποικιλίες παρέχει τις εξής κατευθυντήριες γραμμές διαμόρφωσης των εθνικών προγραμμάτων που αφορά τους αγρότες. Αρχικά, στόχος είναι η εξισορρόπηση των Δικαιωμάτων των Αγροτών με τα δικαιώματα των καλλιεργητών και η ενθάρρυνση προς τους αγρότες να συνεχίσουν να είναι διαχειριστές και πάροχοι των φυτογενετικών πόρων. Δεύτερον, οι αγρότες πρέπει να δρουν συλλογικά και ανεξάρτητα από άλλες αυτόχθονες ομάδες ή κοινότητες. Τρίτον, τα Δικαιώματα των Αγροτών δεν είναι αποκλειστικά και δεν χρησιμοποιούνται για να περιορίσουν την πρόσβαση στους φυτογενετικούς πόρους. Τέλος, απαιτούνται διεθνείς μηχανισμοί για την κατανομή των ωφελειών που προκύπτουν από το γενετικό υλικό των φυτογενετικών πόρων.¹³¹

Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO), μέσω των τοπικών συστημάτων διανομής σπόρων, προσπαθεί να προωθήσει τη χρήση και διάδοσή τους. Τα συστήματα διανομής χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες: σε ένα επίσημο και σε ένα τοπικό ή «ανεπίσημο», ή «παραδοσιακό», ή «αγροτικό», όπως συχνά αποκαλείται, σύστημα σπόρων.

Το επίσημο σύστημα σπόρων περιλαμβάνει ποικιλίες από πιστοποιημένους σπόρους. Οι κατευθυντήριες αρχές του συστήματος είναι η διατήρηση της ταυτότητας και της καθαρότητας της ποικιλίας για την παραγωγή σπόρων με τη βέλτιστη δυνατή ποιότητα. Οι πιστοποιημένοι σπόροι πωλούνται σε ένα περιορισμένο αριθμό, επίσημα αναγνωρισμένων σημείων πώλησης, συνήθως μόνον για οικονομικούς λόγους και όχι για την προώθηση της αγροβιοποικιλότητας.

Το τοπικό σύστημα σπόρων βασίζεται στους αγρότες, οι οποίοι παράγουν και διαδίδουν τους σπόρους στους οποίους έχουν πρόσβαση. Η διανομή γίνεται μέσω της μεταξύ τους ανταλλαγής, μέσω κοινωνικών δικτύων ανταλλαγής και μέσω τοπικών αγορών, χωρίς να ελέγχονται από κυβερνητικές πολιτικές και κανονισμούς. Τα συστήματα σπόρων σε ορισμένες τοπικές κοινότητες αποτελούν την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή της αγροτικής ζωής, καθώς είναι συνυφασμένα με τις κοινωνικές σχέσεις που διέπουν την εκάστοτε κοινότητα.

Επιπρόσθετα, τα κριτήρια ποιότητας και παραγωγής των αγροτών αρκετές φορές διαφέρουν από τα κριτήρια των παραγωγών καθώς οι εκτιμήσεις της ποιότητας μπορεί να είναι σχετικές.¹³²

Τα τοπικά συστήματα σπόρων, τα τελευταία χρόνια έχουν μάλιστα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε θέματα που άπτονται της διάδοσης των σπόρων, των

¹³⁰ Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Traditional wheat varieties of Tajikistan, Turkey, Uzbekistan are subject of research" (2016), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/europe/news/detail-news/en/c/381431/>

¹³¹ Βλ. Brush S. B., "Farmer's Rights and Protection of Traditional Agricultural Knowledge", World Development, Vol. 35, No. 9. Pp. 1499 – 1514, (2007).

¹³² Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "AGP –What are seed systems", (2016), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/compendium/tools-guidelines/what-are-seed-systems/en/>

δικαιωμάτων των αγροτών σχετικά με τους Γ.Τ.Ο. και της διατήρησης του γενετικού υλικού των παραδοσιακών καλλιεργειών. Ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες που πολλές φορές υπάρχει ένα ανεπαρκές νομικό πλαίσιο για την προστασία των παραδοσιακών καλλιεργειών και το οποίο ευνοεί την εξάπλωση των καλλιεργούμενων Γ.Τ.Ο.

Σε αυτές τις χώρες τα ανεπίσημα δίκτυα σπόρων είναι σημαντικά για τις βιώσιμες παραδοσιακές καλλιέργειες και για τη συμβολή τους στην κατανομή της γενετικής και ποικιλίας, για τη ροή του γενετικού υλικού μεταξύ των καλλιεργειών και των ποικιλιών που αγνοούνται από τον επίσημο τομέα παροχής σπόρων¹³³.

Τα τοπικά δίκτυα σπόρων, αποτελούν μία πραγματική καινοτομία μεταξύ των αγροτικών πληθυσμών, καθώς επεκτείνουν την εμβέλεια των αγορών σε αγρότες όπου οι αγορές είναι απρόσιτες για αυτούς.

2.3. Η χρήση των φυτογενετικών πόρων και τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας

2.3.1. Η σχέση των γενετικών πόρων με τη γνώση και την επιστήμη.

Από το 1992 που υπογράφηκε η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας που σχετίζονται με τη βιολογία και τη χρήση των γενετικών υλικών είναι ραγδαίες. Η βελτίωση των καλλιεργειών μέσω της δημιουργίας γενετικά τροποποιημένων οργανισμών και η διαφύλαξη των φυτογενετικών πόρων σε *ex situ* συλλογές για έρευνα και ανάπτυξη βασισμένη στις νέες τεχνολογίες, μεταξύ άλλων, δίνει νέες διαστάσεις στην πληροφοριακή σημασία των γενετικών πόρων και στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται σήμερα το γενετικό υλικό.

Στο πλαίσιο της γενωμικής¹³⁴, της πρωτεωμικής¹³⁵ και της βιοπληροφορικής¹³⁶ οι *ex situ* συλλογές δεν αποτελούν απλά δείγματα βιολογικού υλικού αλλά την ψηφιοποιημένη μορφή του DNA, του RNA και των πρωτεϊνών¹³⁷.

¹³³ Βλ. Coomes O. T. et al., "Farmer seed network make a limited contribution to agriculture? Four common misconceptions", Food Policy, Vol. 56, October 2015, pp. 41 – 50

¹³⁴ Βλ. «Η γενωμική είναι ένας πρόσφατος όρος που περιγράφει την μελέτη όλων των γονιδίων ενός ατόμου (το γονιδίωμα) συμπεριλαμβανομένων των αλληλεπιδράσεων αυτών των γονιδίων μεταξύ τους και με το περιβάλλον του ατόμου», National Human Genome Research Institute "A Brief Guide to Genomics" (2010)

¹³⁵ Βλ. «Ως πρωτεωμική θεωρείται η ανάλυση μεγάλης κλίμακας πρωτεϊνών. η ενεργοποίηση του DNA του DNA και των βάσεων των δεδομένων πρωτεϊνικών αλληλουχιών», Graves et al., "Molecular Biologist' Guide to Proteomics", Microbiology and Molecular Biology Reviews (2002), 66(1): 39 - 63

¹³⁶ Βλ. Βιοπληροφορική είναι η εφαρμογή της τεχνολογίας των υπολογιστών για την διαχείριση των βιολογικών πληροφοριών. Πρόκειται για ένα διεπιστημονικό πεδίο, το οποίο αξιοποιεί την επιστήμη των υπολογιστών, τα μαθηματικά, την φυσική και την βιολογία. Η βιοπληροφορική

Έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος κατανόησης των γενετικών πόρων και κατ' επέκταση των φυτογενετικών πόρων, των παραγώγων τους καθώς και των επιπτώσεων για την ανάπτυξη και την εμπορική έρευνα υπό το διεθνές καθεστώς πρόσβασης σε αυτούς και της κατανομής των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση τους.

Οι πληροφοριακές διαστάσεις των γενετικών πόρων γίνονται όλο ένα και πιο πολύτιμες, καθώς οι γνώσεις μας για αυτούς διευρύνονται και γίνονται ευρέως προσβάσιμοι σε βάσεις δεδομένων που σχετίζονται με τις λειτουργίες του κληρονομικού υλικού.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναφέρθηκε ότι το γενετικό υλικό μπορεί να έχει πραγματική ή εν δυνάμει αξία. Οι νέες εξελίξεις στον τομέα της γενετικής αποδεικνύουν ότι η λειτουργικότητα του γονιδίου μπορεί να είναι ευμετάβλητη και εξαρτώμενη από διάφορους ρυθμιστικούς, εξωγενείς παράγοντες, που έχουν την δυνατότητα να επιδρούν στο αρχικό γονιδίωμα. Όλα αυτά φανερώνουν ότι «οι λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας» ερμηνεύονται πέρα από το γονίδιο και ότι υπάρχει ανάγκη για μεγαλύτερη ευελιξία στην ερμηνεία αυτού. Μερικοί επιστήμονες θεωρούν, ότι το πλήρες γονιδίωμα θα πρέπει να θεωρηθεί ως «λειτουργική μονάδα κληρονομικότητας» με βάση την υπάρχουσα γνώση γύρω από αυτό¹³⁸.

Το γεγονός αυτό, έχει ιδιαίτερη σημασία δεδομένης της σύγκρουσης συμφερόντων που συντελείται τα τελευταία χρόνια στο χώρο της γενετικής και της κατοχύρωσης του γενετικού υλικού με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Επίσης, κάποιοι ή όλοι οι τύποι έμμεσης χρήσης του γενετικού υλικού θα πρέπει να είναι μέρος ενός μηχανισμού εφαρμογής πρόσβασης και κατανομής ωφελημάτων (Access and Benefit Sharing - ABS), της Σύμβασης CBD.

Η αξία των φυτογενετικών πόρων ως «λειτουργικές μονάδες κληρονομικότητας» βρίσκεται σε δύο, τουλάχιστον διαστάσεις: πρώτον, στη γενετική δομή που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και δεύτερον, στις πληροφορίες που περικλείονται στην αλληλουχία των νουκλεοτιδίων που μπορεί να διαβιβαστούν και να ψηφιοποιηθούν. Ο ορισμός της Σύμβασης CBD για τους γενετικούς πόρους επιτρέπει και τις δύο αυτές διαστάσεις¹³⁹.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η μοριακή βιολογία, έχει αναπτύξει μία ποικιλία μεθόδων για την ανάπτυξη και ανάλυση της γενετικής ποικιλότητας. Αυτές οι

είναι απαραίτητα για την αξιοποίηση των δεδομένων στην σύγχρονη ιατρική και βιολογία. Τα κύρια εργαλεία της βιοπληροφορικής είναι προγράμματα λογισμικού ηλεκτρονικών υπολογιστών και το Διαδίκτυο. Μία θεμελιώδης δραστηριότητα είναι η ανάλυση αλληλουχίας του DNA και πρωτεϊνών χρησιμοποιώντας διαθέσιμα προγράμματα και βάσεις δεδομένων. Bayat A, "Bionformatics", US National Library of Medicine, (2002), 1018 - 1022

¹³⁷ Βλ. Dextrynucleic acid - DNA και Ribonucleic acid - RNA, είναι νουκλεϊκά ή νουκλεϊνικά οξέα (πυρηνικά οξέα) τα οποία είναι βιολογικά μακρομόρια, που αποτελούνται από αλυσίδες νουκλεϊδίων που περιέχουν γενετικές πληροφορίες. Τα νουκλεϊκά οξέα υπάρχουν στα κύτταρα όλων των οργανισμών.

¹³⁸ Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/9/INF/1, "The concept of genetic resources in the convention on biological diversity and how it relates to a functional international regime on access and benefit - sharing" (2010), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

¹³⁹ Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/9/INF/1, (2010)

μέθοδοι διαφοροποιούνται ανάλογα με τις τεχνικές απαιτήσεις, το επίπεδο ποικιλομορφίας, την αναπαραγωγικότητα και το κόστος. Οι μοριακές μέθοδοι, κατέχουν ένα σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και στη χρήση των φυτογενετικών πόρων. Αυτές οι μέθοδοι, περιλαμβάνουν τους μοριακούς δείκτες, οι οποίοι εφαρμόζονται στη μελέτη της γενετικής ποικιλότητας των φυσικών πληθυσμών για να αποτυπώσουν μία αποτελεσματική στρατηγική δειγματοληψίας. Επίσης, χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων ταξινόμησης, καθώς και στη δημιουργία φυτογενετικών σχέσεων που βοηθούν στη θέσπιση κατάλληλων και αποτελεσματικών στρατηγικών αναπαραγωγής, συντήρησης και μεταφοράς γονιδίων από το ένα είδος στο άλλο. Οι μοριακές τεχνικές, είναι χρήσιμες για τη βελτίωση της διατήρησης των φυτογενετικών πόρων, γιατί είναι το μέσο ώστε να αντληθούν χρήσιμα συμπεράσματα και πληροφορίες για τα γενετικά δεδομένα των γονιδίων αυτών¹⁴⁰.

2.3.2. Τρόποι χρησιμοποίησης των γενετικών πόρων.

Α. Γενετική Τροποποίηση

Ανάπτυξη νέων ποικιλιών εντός των ειδών (μικροοργανισμοί, φυτά, ζώα και άλλοι οργανισμοί) εκτός του ανθρώπου, μέσω τεχνικών γενετικής τροποποίησης όπως:

- α) Μεταφορά ενός γενετικού στοιχείου, όπως ενός γονιδίου που προσδίδει αντίσταση σε φυτοφάρμακα, στο γονιδίωμα ενός άλλου είδους.
- β) Γενετική τροποποίηση ενός μικροοργανισμού για ένα συγκεκριμένο σκοπό όπως η παραγωγή ενζύμων ή βιοκαυσίμων.
- γ) Παραγωγή ανασυνδυασμένων κυτταρικών σειρών ή εξασθενημένων στελεχών που προορίζονται για τη δημιουργία εμβολίου.
- δ) Παραγωγή διαγονιδιακών οργανισμών (ζώων, φυτών, μικροοργανισμών).
- ε) Χρήση *in vitro* τεχνικών γενετικού υλικού, συμπεριλαμβανομένου ανασυνδυασμένου DNA και απευθείας ένεσης νουκλεϊκών οξέων σε κύτταρα ή οργανίδια.
- στ) Χρήση της σύντηξης κυττάρων από διαφορετικές ταξινομικές οικογένειες.

Το κοινό στοιχείο της γενετικής τροποποίησης είναι η λήψη γονιδίων και η μεταφορά τους από τον έναν οργανισμό στον άλλο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι μονάδες είναι λειτουργικές υπό την έννοια ότι πρόκειται να «δουλέψουν» εντός ενός (άλλου) οργανισμού. Οι παραπάνω χρήσεις συνάδουν με την αυστηρή διατύπωση του ορισμού των γενετικών πόρων, όσον αφορά την αξία τους ως «λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας». Στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να γίνεται λόγος για

¹⁴⁰ Βλ. Rao N. K., "Plant genetic resources: Advancing conservation and use through biotechnology", *African Journal of Biotechnology*, Vol. 3(2), pp. 136 – 145, (2004)

κατανομή ωφελειών που προκύπτει από τη χρήση και αξιοποίησή τους σύμφωνα με τη CBD.

B. Βιοσύνθεση

Χρήση του γενετικού υλικού ως «εργοστασίου» για την παραγωγή οργανικών ενώσεων όπως:

- α) Αντισωμάτων
- β) Βιταμινών
- γ) Ορμονών
- δ) Ενζύμων
- ε) Δραστικών ενώσεων για φαρμακευτική παραγωγή
- στ) Άλλων φυσικών οργανικών ενώσεων

Σε αυτήν την περίπτωση, το προϊόν με αξία προκύπτει στο τέλος της διαδικασίας, όμως η δημιουργία του απαιτεί τη χρησιμοποίηση του γενετικού υλικού. Επομένως και η βιοσύνθεση εμπίπτει και οδηγεί σε υποχρέωση κατανομής ωφελειών, παρόλο που οι τεχνικές αυτές δεν ήταν πλήρως ανεπτυγμένες κατά τη δημιουργία της Σύμβασης CBD.

Γ. Αναπαραγωγή και επιλογή

Δημιουργία νέων ποικιλιών, φυλών και στελεχών εκτός του ανθρώπινου είδους με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μέσω σεξουαλικής ή αγενούς αναπαραγωγής για σκοπούς, όπως οι ακόλουθοι:

- α) Αναπαραγωγή φυτών (π.χ. διασταυρώσεις, τεχνητές μεταλλάξεις, απλοειδής παραγωγή, υβρίδια).
- β) Αναπαραγωγή ζώων (π.χ. διασταυρώσεις, τεχνητή γονιμοποίηση, κλωνοποίηση).
- γ) Επιλογή μικροοργανισμών ή αλγών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.
- δ) Εξημέρωση άγριων ειδών φυτών και ζώων.

Οι παραπάνω τεχνικές αποτελούν την πιο διαδεδομένη και κοινή αντίληψη για τη χρησιμοποίηση του γενετικού υλικού και υπάγονται στη χρήση των γενετικών πόρων και στην κατανομή ωφελειών που απορρέουν από αυτούς.

Δ. Πολλαπλασιασμός και καλλιέργεια γενετικών πόρων στη μορφή που προσελήφθησαν

Παραγωγή (μη ανθρώπινων) οργανισμών μέσω σεξουαλικής ή αγενούς αναπαραγωγής για σκοπούς όπως οι εξής:

- α) Καλλιέργεια μικροοργανισμών ή φυτών
- β) Αναπαραγωγή ζώων
- γ) Παραγωγή φυτών, ζώων και μικροβιακών προϊόντων

Σε αυτήν την περίπτωση, το γενετικό υλικό χρησιμοποιείται με άμεσο τρόπο και εμπίπτει στην περίπτωση χρήσης των γενετικών πόρων και στην κατανομή ωφελειών που απορρέουν από αυτούς.

Ε. Διατήρηση

Διαφύλαξη (μη ανθρώπινων) οργανισμών για διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας, των γενετικών πόρων ή επαναφορά μέσω δραστηριοτήτων όπως:

- α) Προγράμματα αναπαραγωγής σε αιχμαλωσία.
- β) Εναπόθεση σε τράπεζες σπερμάτων, τράπεζες γενετικού υλικού, συλλογές καλλιεργειών, βοτανικούς κήπους, ζωολογικούς κήπους και ενυδρεία.

Η αποθήκευση γενετικού υλικού σε μία συλλογή, είναι ένας τρόπος διατήρησης και προστασίας της εν δυνάμει αξίας του. Στο πλαίσιο της χρησιμοποίησης και της κατανομής ωφελειών δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτές οι χρήσεις δημιουργούν άμεσα ωφέλειες που μπορούν να κατανεμηθούν.

ΣΤ. Χαρακτηρισμός και εκτίμηση

α) Αλληλοσυσχέτιση σειράς γονιδίων ή γονιδιωμάτων (π.χ. ταυτοποίηση που κωδικοποιείται για χρήσιμα γνωρίσματα, μοριακή συστηματική για την κατανόηση των εξελικτικών σχέσεων, προσδιορισμός του γονότυπου μικροοργανισμών, φυτών και ζώων και ταυτοποίησής τους, DNA barcoding φυτών, ζώων και μυκήτων, περιβαλλοντική γενωμική).

β) Προσδιορισμός φαινοτύπων των χαρακτηριστικών φυτών, ζώων και μικροοργανισμών για οικολογικούς και άλλους σκοπούς καθώς και μελέτες.

γ) Πειραματική εκτίμηση των κληρονομικών χαρακτηριστικών.

δ) Δημιουργία συλλογών δειγμάτων αναφοράς σε αποθετήρια, όπως μουσεία και βοτανολόγια.

ε) Απομόνωση μίας ένωσης από το γενετικό υλικό για χαρακτηρισμό και αξιολόγηση¹⁴¹.

¹⁴¹ Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/7/2, "Report of the meeting of the group of legal and technical experts on concepts, terms, working definitions and sectoral approaches" (2008), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-07/official/abswg-07-02-en.pdf>

Αυτές οι χρήσεις περιέχουν μία ακαδημαϊκή σημασία και δημιουργούν την ανάγκη επίτευξης μίας ακαδημαϊκής βάσης για πρόσβαση στους γενετικούς πόρους.

Ζ. Παραγωγή ενώσεων που υπάρχουν φυσιολογικά στο γενετικό υλικό

- α) Διαλογή και εξαγωγή μεταβολιτών από το γενετικό υλικό
- β) Χημική σύνθεση μεταβολιτών που υπάρχουν στο γενετικό υλικό
- γ) Σύνθεση μικρών τμημάτων DNA που έχουν ως βάση το γενετικό υλικό (π.χ. ολιγονουκλεοτίδια, ανιχνευτές και εκκινητές)
- δ) Παραγωγή αντιγράφων τμημάτων DNA μέσω PCR (Polymerase Chain Reaction – Αλυσιδωτή αντίδραση πολυμεράσης)¹⁴².

Οι παραπάνω χρήσεις στοχεύουν κυρίως στην πληροφοριακή διάσταση των γενετικών πόρων. Αναφέρονται στην εφαρμογή της επιστήμης των υπολογιστών και της τεχνολογίας στο πεδίο της βιολογίας και ιδιαίτερα της μοριακής βιολογίας.

Στη συγκεκριμένη κατηγορία εγείρεται το ερώτημα κατά πόσον τα φυσικά παράγωγα μπορούν να θεωρηθούν βιολογικοί πόροι και ως εκ τούτου υπόκεινται σε εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα και αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους, έτσι όπως έχουν διατυπωθεί στη Σύμβαση CBD.

Επιπρόσθετα, στις παραπάνω κατηγορίες (3,4,5,6,7), πέρα από την εμπορική αξία που ενδεχομένως να ενέχουν, έχουν και μια μη – εμπορική αξία, αυτή συνίσταται στη χρησιμοποίηση των γενετικών πόρων για τη βελτίωση της γνώσης και της κατανόησης του φυσικού κόσμου, με δραστηριότητες που προέρχονται από την ταξινομική έρευνα της ανάλυσης του οικοσυστήματος. Η μη – εμπορική αξία των γενετικών πόρων πολλές φορές συνδέεται στενά με ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα.

2.3.3. Διπλώματα ευρεσιτεχνίας (WIPO) και ο ρόλος του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου (WTO)

Οι γενετικοί πόροι, όπως προαναφέρθηκε μπορούν να κατοχυρωθούν με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω ενός θεσμοθετημένου νομικού πλαισίου. Το 1967, ιδρύθηκε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organization – WIPO) υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Στο καταστατικό του Οργανισμού αναφέρεται ότι σκοπός της ίδρυσής του είναι *«η συμβολή στην καλύτερη κατανόηση και συνεργασία μεταξύ των κρατών με σκοπό το αμοιβαίο όφελος στην βάση του σεβασμού, της εθνικής κυριαρχίας*

¹⁴² Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/7/2 (2008)

και της ισότητας», «η ενθάρρυνση της δημιουργικότητας, και η προώθηση της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας σε όλο τον κόσμο»¹⁴³.

Ο WIPO, αριθμεί προς το παρόν 188 κράτη – μέλη¹⁴⁴, διαχειρίζεται 26 διεθνείς συνθήκες και εδρεύει στη Γενεύη της Ελβετίας¹⁴⁵. Μεταξύ των διευρυνμένων αρμοδιοτήτων του Οργανισμού συγκαταλέγονται, η διαμόρφωση διεθνών κανόνων πνευματικής ιδιοκτησίας (IP) και η προστασία τους.¹⁴⁶ Για το λόγο αυτό, συνεργάζεται με εθνικές κυβερνήσεις, διακρατικούς και μη – κυβερνητικούς οργανισμούς, δημοσίων ή ιδιωτικών συμφερόντων με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών, τεχνικής υποστήριξης, γνώσης και δεδομένων σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁴⁷.

Η παροχή νομικής και τεχνικής βοήθειας, καθώς και εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υπηρεσιών σε χώρες που επιθυμούν να αναπτύξουν, να εναρμονίσουν και να επικυρώσουν στο δίκαιό τους τη χρήση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁴⁸. Τα δικαιώματα αυτά δύναται να προκύπτουν από την εξέλιξη της τεχνολογίας, της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, διαχείρισης και στρατηγικής, των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εμπορευματοποίηση της τεχνολογίας και από το marketing¹⁴⁹.

Η ανάδειξη της κατοχύρωσης της πληροφορίας με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως μέσο που σχετίζεται με την αποθήκευση και την πρόσβαση. Η πληροφορία και χρήση δεδομένων μπορεί ως δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας να σχετίζεται με την ακαδημαϊκή έρευνα ή και με τη χρήση δεδομένων της τεχνολογίας¹⁵⁰.

Ο Οργανισμός WIPO έχει σημαντικές πηγές χρηματοδότησης ανεξάρτητα από τη συνεισφορά των κρατών – μελών του, εν αντιθέσει με άλλους Οργανισμούς του ΟΗΕ. Το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων του WIPO προέρχεται από την είσπραξη τελών από τις διεθνείς συμφωνίες για τις εγγραφές και τις καταθέσεις αιτήσεων για τα διπλώματα κατοχύρωσης πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁵¹. Κατ’ αυτό τον τρόπο υπολογίζεται ότι ο Οργανισμός κάθε χρόνο καταφέρνει να εισπράττει εκατομμύρια ελβετικά φράγκα.

Τύποι πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρούνται σύμφωνα με τον WIPO, τα δικαιώματα που έχουν οι δημιουργοί πάνω στα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα

¹⁴³ Βλ. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, (signed at Stockholm on July 14 1967 and as amended on September 28, 1979), Ιστότοπος: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283854

¹⁴⁴ Βλ. WIPO, “What is WIPO?”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/about-wipo/en/>

¹⁴⁵ Βλ. WIPO – Administered Treaties, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/treaties/en/>

¹⁴⁶ Βλ. WIPO, “Policy”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/policy/en/>

WIPO, “IP Services”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/services/en/>

¹⁴⁷ Βλ. WIPO, “Cooperation”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/cooperation/en/>

¹⁴⁸ Βλ. WIPO, “Capacity Building”, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/cooperation/en/capacity_building/

¹⁴⁹ Βλ. WIPO, “Technology and Innovation Support Centers”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tisc/en/>

¹⁵⁰ Βλ. WIPO, “ASPI – Specialized Patent Information”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/aspi/en/>

¹⁵¹ Βλ. WIPO, “Assemblies of the member states of WIPO – Forty – Seventh Series of Meetings Geneva, September 22 to October 1, 2009” – “Proposed program and budget for the 2010/11 Biennium”, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/en/a_47/a_47_3.pdf

τους (copyright). Τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας (πατέντες) αφορούν αποκλειστικά δικαιώματα που χορηγούνται για την ανακάλυψη μίας εφεύρεσης. Σε αντάλλαγμα για το δικαίωμα αυτό, ο κάτοχος του δικαιώματος ευρεσιτεχνίας καθιστά διαθέσιμες στο κοινό, διάφορες τεχνικές λεπτομέρειες σχετικά με την εφεύρεσή του. Ο βιομηχανικός σχεδιασμός όπως το σχήμα ή η επιφάνεια ενός αντικειμένου, τρισδιάστατα χαρακτηριστικά ή μοτίβα, γραμμές ή χρώματα μπορούν να κατοχυρωθούν νομικά. Οι γεωγραφικές ενδείξεις που αφορούν ονομασίες προέλευσης, με προϊόντα που προέρχονται από μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, με συγκεκριμένες ιδιότητες και χαρακτηριστικά μπορούν, επίσης, να κατοχυρωθούν. Πιο συχνά, μία γεωγραφική ένδειξη, περιλαμβάνει το όνομα του τόπου προέλευσης των εμπορευμάτων. Τα εμπορικά σήματα (trademarks), διακρίνουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες μίας επιχείρησης από εκείνα άλλων επιχειρήσεων και αποτελούν προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁵².

Από το 1995 ο WIPO συνεργάζεται με τον Οργανισμό Παγκόσμιου Εμπορίου (World Trade Organization - WTO). Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου είναι ο μόνος διεθνής οργανισμός, που ασχολείται με τους κανόνες εμπορίου μεταξύ των κρατών. Ο Οργανισμός WTO ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1995 ως απόρροια των διαπραγματεύσεων του γύρου της Ουρουγουάης (1986 -94) και μέχρι σήμερα αριθμεί 164 χώρες – μέλη.

Κύριες ασχολίες του Οργανισμού είναι οι συμφωνίες που επισυνάπτει, οι διαπραγματεύσεις, η υπογραφή και επικύρωση των συμφωνιών από τα κοινοβούλια των χωρών- μελών. Ο Οργανισμός αναφέρει, ότι στόχος του είναι να βοηθήσει τους παραγωγούς αγαθών και υπηρεσιών καθώς και τους εισαγωγείς και εξαγωγείς που ασκούν τις δραστηριότητές τους¹⁵³.

Παράλληλα προσφέρει τεχνική υποστήριξη και εκπαίδευση όχι μόνο στις χώρες στις οποίες δραστηριοποιείται αλλά και στους διεθνείς οργανισμούς με τους οποίους συνεργάζεται. Ένας από αυτούς είναι και ο WIPO, με τον οποίο το Δεκέμβριο του 1995 (σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 1996), υπέγραψε τη συμφωνία για τις εμπορικές πτυχές των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS)¹⁵⁴.

Η αποδοχή της συμφωνίας TRIPS αποτελεί προϋπόθεση για μια χώρα προκειμένου να γίνει δεκτή στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO).

¹⁵² Βλ. WIPO “What is Intellectual Property?”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/about-ip/en/>

¹⁵³ Βλ. World Trade Organization (WTO), “What is the WTO?”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm.

¹⁵⁴ Βλ. World Trade Organization, “WTO – WIPO cooperation agreement”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/wtowip_e.htm.

2.3.4. Οι Φυτογενετικοί Πόροι και η Διεθνής Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPS)

Ο Οργανισμός WIPO καθορίζει μία σειρά δικαιωμάτων που αφορούν προϊόντα επιστημονικής και καλλιτεχνικής έρευνας, γεωγραφικές ενδείξεις, βιομηχανικό σχεδιασμό, διπλώματα ευρεσιτεχνίας και προστασίας εμπιστευτικών πληροφοριών. Στην προκειμένη περίπτωση δύο από αυτές τις πτυχές των πνευματικών δικαιωμάτων, οι γεωγραφικές ενδείξεις και τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας αφορούν άμεσα τους φυτογενετικούς πόρους.

Το 1994, η Διεθνής Συνθήκη για την Προστασία των νέων Ποικιλιών των Φυτών (International Union for the Protection of New Varieties of Plants - UPOV), θεσμοθέτησε νομικά δικαιώματα επί του γενετικού υλικού αυτών. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε σταθμό στη νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων επί των φυτογενετικών πόρων και δημιούργησε συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των εμπλεκομένων, μη κυβερνητικών οργανώσεων, κρατών και επιχειρήσεων.

Ένα χρόνο αργότερα από τη συνθήκη της UPOV, η συμφωνία TRIPS με το άρθρο 27.3(b), αναγνωρίζει στα κράτη – μέλη της, το δικαίωμα της πνευματικής κατοχύρωσης για κάθε είδους εφεύρεση, προϊόν ή διαδικασία, σε όλους τους τομείς της τεχνολογίας¹⁵⁵. Εξαιρούνται ωστόσο, τα φυτά και τα ζώα, καθώς και οι βιολογικές διαδικασίες για την παραγωγή φυτών και ζώων, ωστόσο, προβλέπεται η προστασία των φυτικών ποικιλιών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας από τα κράτη – μέλη ή με ένα αποτελεσματικό *sui generis* σύστημα¹⁵⁶ ή με οποιονδήποτε συνδυασμό αυτών¹⁵⁷.

Σύμφωνα με το άρθρο 28.1(a), της ίδιας συμφωνίας ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δίνει στον κάτοχό του το αποκλειστικό δικαίωμα να εμποδίζει τρίτους από την παραγωγή, τη χρησιμοποίηση, την προσφορά προς πώληση, την πώληση ή την εισαγωγή του κατοχυρωμένου προϊόντος χωρίς τη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη¹⁵⁸.

Η συμφωνία TRIPS έχει προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις καθώς η έννοια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος πάνω σε ποικιλίες φυτών είναι αντίθετη απέναντι στις πολιτιστικές παραδόσεις των αυτόχthonων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων και αντιτίθεται στις παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές, όπως η ελεύθερη ανταλλαγή σπόρων μεταξύ των αγροτών.

¹⁵⁵Βλ. World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 27 (1)

¹⁵⁶ Βλ. Ο όρος *sui generis* είναι μία λατινική έκφραση, που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι κάτι φέρει κυριολεκτικά την έννοια του δικού του είδους, ή γένους ή, κατέχει μοναδικά χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο ήδη προϋπάρχον σύνολο. Στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ο όρος *sui generis* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την ιδιοκτησία ενός έργου που οφείλει την ύπαρξη του αποκλειστικά και μόνο στον δημιουργό του.

Πηγή: Wikipedia, “Sui generis”, Ιστότοπος: https://el.wikipedia.org/wiki/Sui_generis

¹⁵⁷ Βλ. World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 27. 3(b)

¹⁵⁸ Βλ. World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 28.1(a).

Μη κυβερνητικές οργανώσεις προστασίας των αυτόχθονων πληθυσμών, των τοπικών κοινοτήτων και των αγροτών θεωρούν ότι η επέκταση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, θα περιορίσει σημαντικά τις παραδοσιακές χρήσεις των φυτών. Από την εμπλοκή του ιδιωτικού παράγοντα τα τελευταία 30 χρόνια, εξαιτίας της επικύρωσης των συμφωνιών UPOV και TRIPS αντίστοιχα, γίνεται όλο και πιο αισθητό το φαινόμενο της βιοπειρατείας. Γενικά, ως βιοπειρατεία ορίζεται το φαινόμενο της παράνομης ιδιοποίησης της βιολογικής ποικιλότητας και παραδοσιακής γνώσης των τοπικών κοινοτήτων των αναπτυσσόμενων χωρών από πολυεθνικές εταιρείες αναπτυγμένων χωρών και ερευνητικών οργανισμών. Ο ορισμός παίρνει δύο διαστάσεις: πρώτον, την πρόσβαση και χρήση των βιολογικών υλικών ή της παραδοσιακής γνώσης χωρίς την έγκριση της χώρας καταγωγής και των τοπικών κοινοτήτων, οι οποίες είναι κάτοχοι της εν λόγω γνώσης και πόρων, και δεύτερον, η έλλειψη ή η ανισομερής κατανομή των ωφελειών μεταξύ κρατών και κοινοτήτων που παρέχουν αυτές τις πηγές¹⁵⁹.

Είναι συχνό φαινόμενο λοιπόν, η κατά κόρον υφαρπαγή του φυτικού πλούτου στις αναπτυσσόμενες χώρες από εταιρείες που ειδικεύονται στη χρήση και τα επιτεύγματα της βιοτεχνολογίας, εκμεταλλευόμενες μάλιστα, αρκετές φορές την παραδοσιακή γνώση των ντόπιων πληθυσμών, χωρίς την καταβολή του ανάλογου αντίτιμου προκαλώντας αντιδράσεις. Η πνευματική ιδιοκτησία στους φυτογενετικούς πόρους, επεκτάθηκε στη διεθνή σκηνή, αρχικά μέσω της UPOV και εν συνεχεία ισχυροποιήθηκε ακόμα περισσότερο μέσω της Συμφωνίας TRIPS¹⁶⁰.

Δεν είναι λίγες οι φορές που αρκετές εφευρέσεις, οι οποίες βασίζονται στους φυτογενετικούς πόρους έχουν κατοχυρωθεί με διπλώματα ευρεσιτεχνίας, και οι κάτοχοί τους έχουν αποκομίσει σημαντικά οφέλη. Οι εφευρέσεις αυτές θα ήταν ανέφικτο να δημιουργηθούν χωρίς τη χρήση των πρώτων υλών, ωστόσο κανένα ποσοστό των ωφελημάτων από αυτές, δεν επιστρέφεται στη χώρα από την οποία προέρχονται οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιήθηκαν¹⁶¹.

Επιπρόσθετα, μία περαιτέρω συνέπεια των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας πάνω στο γενετικό υλικό των φυτών και τους φυτογενετικούς πόρους, ήταν η δραστική υπονόμευση του συστήματος ελεύθερης ανταλλαγής του φυτογενετικού υλικού για γεωργική έρευνα.

Την τελευταία τριακονταετία, μία σειρά από διεθνείς συνθήκες έρχονται να προστατεύσουν τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών και των αγροτών. Οι περισσότερες από αυτές τις συνθήκες βρίσκονται υπό την αιγίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Οι συνθήκες αυτές είναι δημιούργημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και κρίσης καθώς και της ληστρικής επιδρομής του φυσικού πλούτου

¹⁵⁹ Βλ. Abdelgawad W., "The Bt Case: The first legal action against Monsanto and its Indian collaborators for Biopiracy", *Biotechnology Law Report*, Vol. 31, Issue 2, pp. 136 – 139, (2012)

¹⁶⁰ Βλ. Oguamanam C., "Intellectual properties rights in plant genetic resources: Farmers Rights and food security on indigenous and local communities", *Drake Journal of Agricultural Law*, Vol 11, 273 – 305, (2006), Ιστότοπος: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2283472

¹⁶¹ Βλ. Sullivan N. Shawn, "Plant Genetic Resources and the Law, Past, Present and the Future", *Plant Physiology*, American Society of Plant Biologists, 2004, 135(1): 10-15

που έχουν υποστεί οι λεγόμενες οικονομικά «αναπτυσσόμενες» χώρες από τις «αναπτυγμένες», εκβιομηχανισμένες χώρες του Δυτικού κόσμου.

Το 1983, ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO), εγκαθίδρυσε την Επιτροπή για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture CGRFA), το οποίο υπήρξε το πρώτο διεθνές διακυβερνητικό όργανο, το οποίο είχε ως στόχο τη διατήρηση και την ανάπτυξη του φυτογενετικού υλικού¹⁶².

Η πρώτη νομική δράση της Επιτροπής ήταν η υιοθέτηση ενός δεσμευτικού ψηφίσματος για τα κράτη – μέλη, η Διεθνής Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (International Undertaking on Plant Genetic Resources – Resolution 8/83). Σύμφωνα με αυτήν αναγνωρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι «οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν κληρονομιά της ανθρωπότητας που πρέπει να διατηρηθεί και να είναι ελεύθερα διαθέσιμοι για χρήση, προς όφελος των σημερινών και μελλοντικών γενεών». Επίσης, η διεθνής κοινότητα οφείλει «να υιοθετήσει μια συγκεκριμένη δέσμη αρχών που αποσκοπούν στην προώθηση της έρευνας, την συντήρηση, την τεκμηρίωση, την διαθεσιμότητα και την πλήρη χρήση των σχετικών φυτογενετικών πόρων που είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξη της γεωργίας»¹⁶³.

Αντιδράσεις και έντονη δυσαρέσκεια ενάντια στις προτάσεις της Επιτροπής CGRFA υπήρξε από πολυεθνικές εταιρείες που ειδικεύονται στον σποροπαραγωγικό τομέα, οι οποίες θεώρησαν ότι η υιοθέτηση των προτάσεων αυτών ζημιώνει το ελεύθερο εμπόριο καθώς και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ένας μεγάλος αριθμός οικονομικά «αναπτυγμένων» χωρών που είδαν τα συμφέροντά τους να θίγονται από τις εν λόγω προτάσεις της επιτροπής CGRFA, αρνήθηκαν να τις υπογράψουν.

Το 1992, η Σύμβαση για την Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), με το άρθρο 15, καθορίζει την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους. Ωστόσο, είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι πολλά άρθρα στη Σύμβαση έχουν διατυπωθεί με προτρεπτικό και διφορούμενο χαρακτήρα. Εκφράσεις όπως, «προώθηση» ή «ενθάρρυνση», δεν εμπεριέχουν ρητούς όρους υποχρεωτικού χαρακτήρα, οι οποίοι να δεσμεύουν τα κράτη – μέλη. Ακόμα περισσότερο, η εφαρμογή των εν λόγω άρθρων γίνεται με την επιφύλαξη της εθνικής νομοθεσίας. Η υποχρεωτική απαίτηση για την εξασφάλιση συγκατάβασης για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους, ισχύει μόνο για τις κυβερνήσεις των κρατών – μελών και όχι για τους θεματοφύλακες της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζονται με τους γενετικούς πόρους ή από τους αυτόχθονες πληθυσμούς και τις τοπικές κοινότητες¹⁶⁴.

¹⁶² Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cgrfa-home/en/>

¹⁶³ FAO – CORPORATE DOCUMENT REPOSITORY, “International Undertaking on Plant Genetic Resources”, Resolution 8/83, Ιστότοπος: [http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20\(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681](http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681)

¹⁶⁴ Βλ. Nijar G. S., “Traditional Knowledge Law and National Challenges: Marginalization or Emancipation?”, The European Journal of International Law, Vol. 24, No 4, p. 1205 - 1221 (2013)

Οι αυτόχθονες πληθυσμοί και οι τοπικές κοινότητες είναι ομάδες, οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη γνώση και την πρακτική που σχετίζεται με τη δασοκομία, την αγροβιοποικιλότητα και κατά συνέπεια με το φυσικό περιβάλλον με το οποίο συμβιώνουν. Για αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες, φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά αλληλεπιδρούν και αλληλοσυμπληρώνονται.

Μία δεκαετία αργότερα το 2001 εγκρίθηκε από τον Οργανισμό FAO, η δημιουργία της Διεθνούς Συνθήκης για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (Treaty for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture TPGRFA), η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2004. Η Συνθήκη αυτή, μέσω της εγκαθίδρυσης ενός Πολυμερούς Συστήματος Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών (Multilateral System of Access and Benefit –sharing), συντονίζει τις ανταλλαγές των φυτογενετικών πόρων και σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, απαιτεί και την πληρωμή από πρόσωπα ή οποιονδήποτε εκμεταλλεύεται την πρόσβαση στο γενετικό υλικό που διατίθενται από το Πολυμερές Σύστημα σε ένα κοινό ταμείο, το οποίο ιδρύθηκε για αυτό το σκοπό το 2008. Το ταμείο αυτό, στοχεύει στη στήριξη της διατήρησης και της περαιτέρω ανάπτυξης της γεωργίας στον «αναπτυσσόμενο» κόσμο¹⁶⁵.

Η Διεθνής Σύμβαση CBD και η Διεθνής Συνθήκη PGRFA, μαζί με τη συμφωνία TRIPS καθορίζουν το νομικό σύστημα κατανομής ωφελειών καθώς και το ιδιοκτησιακό καθεστώς πάνω στους φυτογενετικούς πόρους.

		Principal for Assigning Ownership of PGR		
		Common Heritage	Property Rights	
			Sovereign (state-owned)	Private and Community
Mechanism for allocating benefits from PGR	<i>Market-based</i>	Traditional 19 th century system		Late 20 th century national patents: -U.S. -E.U. TRIPs UPOV treaties
	<i>Regulated</i>	FAO 1983 Undertaking FAO 2001 Treaty (R35, W35) CGIAR gene banks	FAO 1989 and 1991 revisions to Undertaking CBD (1992) FAO 2001 Treaty (other raw) CGIAR gene banks (immediately post 1992, before FAO 2001 Treaty)	FAO 2001 Treaty (other worked)

¹⁶⁵ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “The Multilateral System”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/plant-treaty/areas-of-work/the-multilateral-system/overview/en/>

Πίνακας 1: Οι κύριοι μηχανισμοί και οι Συνθήκες – Συμφωνίες για την κατανομή των ωφελειών και του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των φυτογενετικών πόρων.

Οι CGIAR τράπεζες γενετικού υλικού (και οι άλλες διεθνείς τράπεζες γενετικού υλικού), παραδοσιακά λειτουργούν κάτω από την αρχή της ελεύθερης πρόσβασης (ρυθμιζόμενα οφέλη – με την έννοια ότι το σύστημα οργανώθηκε και διατηρήθηκε για δημόσιους και όχι ιδιωτικούς σκοπούς), αλλά η δημιουργία της CBD το 1992 υποστηρίζει το ιδιοκτησιακό καθεστώς επί των PGR. Το 2001, ο FAO αναφέρει το ιδιοκτησιακό καθεστώς επί των PGR για καλλιέργειες, οι οποίες θεωρούνται σημαντικές για την κάλυψη σημαντικών επισιτιστικών αναγκών.

Πηγή: Raustalia K. & Victor G. David, “The Regime for Plant Genetic Resources”, Program on Energy and Sustainable Development – At the Center for Environmental Science and Policy” Stanford University, 2003.

Το ζήτημα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας όσον αφορά τους φυτογενετικούς πόρους είναι περισσότερο σύνθετο καθώς περιλαμβάνει το δικαίωμα στη διατήρηση, τον έλεγχο, την προστασία και την ανάπτυξη της πολιτισμικής κληρονομιάς που σχετίζεται με αυτούς. Η παραδοσιακή γνώση και οι πολιτιστικές εκφράσεις που σχετίζονται με τους γενετικούς πόρους είναι αλληλένδετοι με την επιστήμη, την τεχνολογία, τον πολιτισμό, την προφορική παράδοση, τη λογοτεχνία και τις πολιτιστικές εκφάνσεις¹⁶⁶.

Οι πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες είναι φορείς των παραπάνω πολιτισμικών χαρακτηριστικών έχουν και το δικαίωμα στον έλεγχο αυτής της πολιτιστικής ιδιοκτησίας, της κληρονομιάς καθώς και στους γενετικούς πόρους που σχετίζονται με αυτούς.

Τα πνευματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας κατά τον τρόπο με τον οποίο ορίζονται στη Συνθήκη για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPS) κρίνονται ανεπαρκή για την προστασία των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων πληθυσμών, όχι μόνο για τεχνικούς αλλά και για ιδεολογικούς λόγους¹⁶⁷. Οι ενστάσεις αφορούν την άποψη ότι τα πνευματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας κατά τον τρόπο που ορίζονται στη διεθνή νομοθεσία προάγουν το ατομικό συμφέρον και όχι το συλλογικό, πράγμα το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο λειτουργίας των αυτόχθονων κοινοτήτων.

Το 2001, δημιουργήθηκε από τον WIPO, η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Πνευματική Ιδιοκτησία, τους Γενετικούς Πόρους, την Παραδοσιακή Γνώση και τις Παραδοσιακές Εκφάνσεις (Intergovernmental Committee – IGC). Η επιτροπή αυτή αναλαμβάνει τις διαπραγματεύσεις για την επίτευξη νομικής συμφωνίας, η οποία θα διασφαλίζει την αποτελεσματική προστασία των παραδοσιακών γνώσεων (Traditional Knowledge - TK), των παραδοσιακών πολιτιστικών εκφράσεων

¹⁶⁶ Βλ. Ως «πολιτισμικές εκφάνσεις», ορίζονται συνοπτικά, οι μορφές με τις οποίες εκφράζεται ένας πολιτισμός. Οι πολιτισμικές εκφάνσεις μπορεί να είναι άυλες ή υλικές, ή συνηθέστερα ένας συνδυασμός και των δύο. Μπορεί να είναι παραδοσιακοί χοροί και τραγούδια, χειροτεχνίες, τελετές, παραμύθια ή αντικείμενα τέχνης με συμβολικό ή θρησκευτικό περιεχόμενο.

Πηγή: Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, World Intellectual Property Organization, 2015.

¹⁶⁷ Βλ. Muller M. R., “Protecting Shared and Widely Distributed Traditional Knowledge: Issues, challenges and options”, International Centre for Trade and Sustainable Development, (2013)

(Traditional Cultural Expressions – TCEs) και των γενετικών πόρων (Genetic Resources – GRs)¹⁶⁸.

Έπειτα από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, τον Απρίλιο του 2013, δημιουργήθηκαν μία σειρά από άρθρα που αφορούσαν την προστασία της παραδοσιακής γνώσης¹⁶⁹.

Ωστόσο, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και τα δικαιώματα του δημιουργού κατά τον τρόπο που ορίζονται από την WIPO, δημιουργούν μονοπωλιακά συμφέροντα, αποκλείουν τρίτους, επηρεάζουν άλλους αυτόχθονες πληθυσμούς και απαιτούν ειδική ταυτοποίηση. Πέρα από αυτό, απαιτούν μία νομική διαδικασία η οποία ενέχει καταβολή χρημάτων για τις διαπραγματεύσεις, τις άδειες χρήσης αυτών όπως και για τη διατήρηση των εν λόγω δικαιωμάτων.

Η παραδοσιακή γνώση, ως άυλο πολιτιστικό αγαθό σχετίζεται με την παραδοσιακή χρήση των φυτογενετικών πόρων, από τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Η βιοπειρατεία, είναι ένα φαινόμενο που ανθεί και σε αυτόν τον τομέα, με την υποκλοπή αυτής της γνώσης από εμπορικές εταιρείες και την κατοχύρωσή της με δικαιώματα ευρεσιτεχνίας, εν αγνοία των τοπικών πληθυσμών και κοινοτήτων.

Η ύπαρξη ενός σαφώς καθορισμένου *sui generis* συστήματος που θα καθορίζει το καθεστώς ιδιοκτησίας των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων πληθυσμών, δεν αρκεί από μόνο του, για να πραγματοποιηθούν αμοιβαία επωφελείς συναλλαγές μεταξύ αυτόχθονων ομάδων και εταιρειών. Επίσης, μία σύμβαση μεταξύ μίας γηγενούς πληθυσμιακής ομάδας και μίας πολυεθνικής εταιρείας δεν είναι ισόρροπα καταμερισμένη, καθώς οι πολυεθνικές εταιρείες έχουν μεγάλη εμπειρία στη διαπραγμάτευση για τη χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης πνευματικής ιδιοκτησίας. Αντίθετα, οι αυτόχθονες πληθυσμοί δεν έχουν την ανάλογη εμπειρία και πολλές φορές δεν γνωρίζουν την πραγματική αξία της γνώσης την οποία αποκαλύπτουν. Υπάρχει επίσης, το ενδεχόμενο να αποκαλύψουν γνώση που θα επηρεάσει τις πολιτιστικές τους αξίες και θα αλλάξει τη δομή της κοινωνίας τους¹⁷⁰.

2.3.5. Η πρόσβαση στους Φυτογενετικούς Πόρους και η δίκαιη και ισότιμη κατανομή που προκύπτει από τη χρήση και τη διατήρησή τους.

Η δίκαιη και ισόρροπη κατανομή των γενετικών πόρων γενικότερα και των φυτογενετικών πόρων ειδικότερα είναι ένα ζήτημα που απασχόλησε ιδιαίτερα τη

¹⁶⁸ Βλ. WIPO, "Intergovernmental Committee (IGC)", Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/>

¹⁶⁹ Βλ. WIPO, "The protection of Traditional Knowledge: Draft Articles", Rev. 2 (April 26, 2013), Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_24/wipo_grtkf_ic_24_facilitators_document_rev_2.pdf

¹⁷⁰ Βλ. Drahos P., "Indigenous knowledge, Intellectual Property and Biopiracy: Is a global bio-collective society the answer", European Intellectual Property Review, Sweet & Maxwell Limited Contributors, (2000), Ιστότοπος: <https://www.anu.edu.au/fellows/pdrahos/articles/pdfs/2000ipandbiopiracy.pdf>

Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα. Άλλωστε το διακύβευμα της δημιουργίας της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα ήταν, πέρα από τη διατήρησή της και τη βιώσιμη χρήση των συστατικών της, η ανάγκη για τη δίκαιη και ισόρροπη κατανομή των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση των γενετικών πόρων¹⁷¹.

Η ανάγκη να αντιμετωπιστεί η βιοπειρατεία αλλά και να διαφυλαχθούν τα οικονομικά συμφέροντα κυρίαρχων χωρών αλλά και των ευρύτερων μειονοτικών ομάδων εντός των εθνικών χωρών, καθώς και η παραδοσιακή γνώση των γενετικών πόρων κατά τον τρόπο που έχει κληρονομηθεί από γενιά σε γενιά, είχε ως αποτέλεσμα να συμπεριληφθεί στη Σύμβαση CBD το άρθρο 15, το οποίο αφορά την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους.

Το άρθρο 15 της Σύμβασης CBD αναφέρει ότι «η εξουσία για τον προσδιορισμό των προσβάσεων σε γενετικούς πόρους παραμένει στην δικαιοδοσία των εθνικών κυβερνήσεων και υπόκειται στην εθνική νομοθεσία» (άρθρο 15(1)). Επίσης, αναφέρεται ότι «Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα λαμβάνει τα ενδεδειγμένα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα, καθώς και μέτρα πολιτικής και σε συμφωνία με τα άρθρα 16 και 19 και όπου απαιτείται, μέσω χρηματοδοτικών μηχανισμών που δημιουργούνται με βάση τα άρθρα 20 και 21, με στόχο το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των αποτελεσμάτων της έρευνας και της ανάπτυξης, καθώς και των ωφελειών που απορρέουν από την εμπορική και άλλου είδους χρησιμοποίηση γενετικών πόρων με το Συμβαλλόμενο Μέρος, που παρέχει πόρους αυτού του είδους. Ο καταμερισμός αυτός καθορίζεται με βάση αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους» (άρθρο 15 (7))¹⁷².

Το άρθρο 8(ι) της ίδιας Σύμβασης ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος: «Σε συμφωνία με την εθνική του νομοθεσία, σέβεται, προστατεύει και διατηρεί γνώση, καινοτομίες και πρακτικές των αυτοχθόνων και ντόπιων κοινοτήτων, που αναπτύσσουν παραδοσιακούς τρόπους ζωής, σε ότι αφορά τη διατήρηση και την αειφορική χρήση της βιολογικής ποικιλότητας και προάγει την ευρύτερη εφαρμογή τους με τη συγκατάθεση και την εμπλοκή των φορέων των γνώσεων αυτών, ως και των καινοτομιών και των πρακτικών και ενθαρρύνει την ισότιμη κατανομή των πλεονεκτημάτων, που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση αυτών των γνώσεων, των καινοτομιών και των πρακτικών»¹⁷³.

Για τη συμπερίληψη των παραπάνω άρθρων στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), απαιτήθηκαν μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, οι οποίες ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1980. Σε αυτές έλαβαν μέρος χώρες, δημόσιοι και ιδιωτικοί παράγοντες της αγοράς και μη κυβερνητικές οργανώσεις, καθώς και αυτόχθονες πληθυσμοί και τοπικές κοινότητες. Ειδικά, οι «αναπτυσσόμενες» χώρες, μετά από χρόνια αποικιακής εκμετάλλευσης των γενετικών τους πόρων απαίτησαν μία δίκαιη ανακατανομή των δικαιωμάτων τους όχι μόνο επί των γενετικών πόρων αλλά και επί της παραδοσιακής γνώσης που κατέχουν σε αυτούς. Τα οφέλη που

¹⁷¹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "History of the Convention", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/history/>

¹⁷² Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Article 15. Access to Genetic Resources", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-15>

¹⁷³ Convention on Biological Diversity (CBD), "Article 8(j). In - situ conservation", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

προκύπτουν μπορούν να πάρουν πολλές μορφές και να είναι οικονομικά, επιστημονικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά. Ο σκοπός της Σύμβασης κατά τον τρόπο που αποτυπώνεται σε αυτήν, δίνει το δικαίωμα στις χώρες - μέλη να ρυθμίσουν την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους μέσα σε ένα ευρύτερο ή στενότερο νομικό πλαίσιο, από εκείνο της CBD¹⁷⁴.

Τις δεκαετίες που ακολούθησαν, διαπιστώθηκε ότι χρειάζεται ένα νομικό πλαίσιο που θα κατοχυρώνει και θα προστατεύει με μεγαλύτερη σαφήνεια την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους καθώς και τις ωφέλειες που θα προκύπτουν από τη χρήση τους με δίκαιο και ισόρροπο τρόπο. Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, το οποίο υπογράφηκε στο πλαίσιο της Σύμβασης CBD, ήρθε για να συμπληρώσει νομικά την Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα.

Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη δίκαιη και ισόρροπη κατανομή των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση τους (ABS), υιοθετήθηκε το 2010 στην ομώνυμη πόλη της Ιαπωνίας και τέθηκε επισήμως σε νομική ισχύ το 2014.

Το Πρωτόκολλο καλύπτει επίσης, την παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους και τις ωφέλειες που προκύπτουν από την αξιοποίησή τους σύμφωνα με τους όρους που έχουν συμφωνηθεί στη Σύμβαση CBD¹⁷⁵.

Επανερχόμενοι στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα επισημαίνεται το άρθρο 17(2), που αναφέρεται στην ανταλλαγή πληροφοριών, ενώ επιπρόσθετα περιλαμβάνει όρους πληροφόρησης για επιμόρφωση και παρακολούθηση προγραμμάτων, ειδικευμένων γνώσεων, τόσο τοπικών όσο και παραδοσιακών¹⁷⁶.

Μία από τις προκλήσεις της Σύμβασης είναι ο ορισμός της παραδοσιακής γνώσης για τους σκοπούς της πρόσβασης και της κατανομής ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση της. Για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκε μία διαδικτυακή πλατφόρμα για ανταλλαγή πληροφοριών οι οποίες σχετίζονται με την πρόσβαση και την κατανομή ωφελειών σύμφωνα με το άρθρο 14 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια και με βάση το άρθρο 18, παρ. 3 της Σύμβασης CBD, (ABS – Access and Benefit –sharing Clearing House).

Ο μηχανισμός ABS, αποτελεί βασικό εργαλείο για τη διευκόλυνση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, ενισχύοντας τη νομική βεβαιότητα και τη διαφάνεια των διαδικασιών που σχετίζονται με την κατανομή ωφελειμάτων από τη χρήση της παραδοσιακής γνώσης, ελέγχοντας τη χρήση των γενετικών πόρων μέσω ενός αναγνωρισμένου πιστοποιητικού συμμόρφωσης¹⁷⁷.

Η πλατφόρμα ABS – Clearing House, παρέχει πληροφορίες σχετικά με το σύστημα κατανομής ωφελειών (ABS) και προσφέρει ευκαιρίες σχετικά με τη

¹⁷⁴ Βλ. Kate K., and Laird S. A., “The Commercial Use of Biodiversity: Access to genetic resources and benefit - sharing”, Earthscan Publications Ltd, London (1999).

¹⁷⁵ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “About the Nagoya Protocol”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/about/default.shtml/>

¹⁷⁶ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 17.(2) Exchange of Information”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-17>

¹⁷⁷ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “The Nagoya Protocol on Access and Benefit – Sharing”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/>

σύνδεση χρηστών και παρόχων γενετικών πόρων που σχετίζονται με τη παραδοσιακή γνώση και μέχρι στιγμής αριθμεί 74 κράτη – μέλη¹⁷⁸.

Ωστόσο, τα άρθρα 8 και 15 της Σύμβασης CBD, τα οποία αναφέρονται στη διατήρηση των γενετικών πόρων και στην πρόσβαση σε αυτούς αντίστοιχα, δεν δίνουν ένα σαφή ορισμό της «παραδοσιακής γνώσης», ενώ το άρθρο 8 της Σύμβασης επαφίεται στην εκάστοτε νομοθεσία κάθε συμβαλλόμενου κράτους. Για τον λόγο αυτό απαιτείται ένα διεθνές νομικό καθεστώς για την πρόσβαση και κατανομή των ωφελειών που προέρχονται από τη χρήση γενετικών πόρων που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση καθώς και τον ορισμό μίας ενιαίας και σταθερής άποψης για το τι συνιστά παραδοσιακή γνώση και τον τρόπο συσχέτισης αυτής με τους γενετικούς πόρους καθώς και της κατανομής ωφελειών, που απορρέουν από αυτούς.

Από την πλευρά του ABS, η παραδοσιακή γνώση έχει βαρύνουσα σημασία τόσο υπό το πρίσμα της πρόσβασης στους γενετικούς πόρους, κατά την οποία διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην αναζήτηση υλικού, όσο και στη φάση της χρήσης που το υλικό αυτό αξιοποιείται ώστε να συντελεστεί η καινοτόμος διαδικασία.

Πέρα, επομένως από ένα λειτουργικό και δεσμευτικό νομικό καθεστώς πρόσβασης και κατανομής ωφελειών, απαιτείται επίσης να οριστεί ποιοι τρόποι χρησιμοποίησης της παραδοσιακής γνώσης θα πληρούν τα κριτήρια κατανομής ωφελειών. Το νομικό καθεστώς οφείλει να εγκαθιδρύσει σαφείς κανονισμούς που θα καθορίζουν πότε έχει γίνει χρήση της παραδοσιακής γνώσης. Αυτό θα επέτρεπε τόσο στους χρήστες όσο και στους παρόχους να προβλέπουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους με κάποιο βαθμό νομικής βεβαιότητας.

Δεδομένου ότι η παραδοσιακή γνώση βασίζεται στη γνώση των πολλών όπως για παράδειγμα, μίας τοπικής κοινότητας και όχι σε επιμέρους ξεχωριστά άτομα, το νομικό σύστημα κατανομής και ωφελειών (ABS) πέρα από νομικά δεσμευτικό, θα πρέπει να δημιουργεί κίνητρα για τους χρήστες να συνάπτουν συμφωνίες με αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους, κατόπιν ενημέρωσης και συναίνεσης από τα άτομα, τις ομάδες και τις αρχές των παρόχων.

Η Σύμβαση CBD οφείλει, όσον αφορά την πρόσβαση και την κατανομή ωφελειών που προκύπτουν από την αξιοποίηση των γενετικών πόρων να καθορίσει το βαθμό στον οποίο η παραδοσιακή γνώση θα εξαιρείται ή θα εντάσσεται στις ρυθμίσεις κατανομής ωφελειών, καθώς υπάρχει μεγάλη ετερογένεια για το πώς οι εθνικές νομοθεσίες των συμβεβλημένων μελών αντιμετωπίζουν το σύστημα Παραδοσιακής Γνώσης (Traditional Knowledge – TK). Χρειάζεται, επομένως, να αναπτυχθεί μία σύνδεση μεταξύ του ορισμού των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης. Η σαφήνεια σε αυτήν την περίπτωση είναι σημαντική όσον αφορά στο αντικείμενο του δικαιώματος, στο ποιος θα είναι ο κάτοχος αυτού του δικαιώματος και αν το δικαίωμα θα είναι αποκλειστικό¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), ABSCH – “The Access and Benefit Clearing – house”, Ιστότοπος: <https://absch.cbd.int/>

¹⁷⁹ Βλ. UNEP/CBD/WG-ABS/9/INF/1 (2010)

2.3.6. Τα Δικαιώματα των Αγροτών

Οι απαρχές της γεωργίας βρίσκονται στη βάση της αποθήκευσης, της επαναχρησιμοποίησης, της διανομής και της ανάπτυξης νέων ποικιλιών φυτών από τους αγρότες κατά τη διάρκεια των αιώνων. Αυτές οι πρακτικές αποτέλεσαν τη βάση για τη διατήρηση και την καινοτομία πάνω στους φυτογενετικούς πόρους. Για αυτό τον λόγο οι διαδικασίες αυτές θεωρείται ότι πρέπει να προστατευθούν μέσω ενός κατοχυρωμένου νομικού συστήματος.

Ο Όρος «Δικαιώματα των Αγροτών», ως πολιτική έννοια παρουσιάστηκε πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του 1980 αλλά μόλις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με τη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), πήρε νομική διάσταση, όπως επίσης, και με το Διεθνές Ψήφισμα για τους Φυτογενετικούς Πόρους¹⁸⁰. Με την Απόφαση της Συνέλευσης 5/89 (Resolution 5/89), του Οργανισμού για την Διατροφή και την Γεωργία (FAO) καθορίζονται τα δικαιώματα των αγροτών ως *«δικαιώματα που απορρέουν από το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον εξαιτίας της συμβολής των αγροτών στη διατήρηση, βελτίωση και διάθεση των φυτογενετικών πόρων»*. Ο σκοπός αυτών των δικαιωμάτων δηλώνεται ώστε *«να εξασφαλίζονται πλήρως τα οφέλη των αγροτών και κατά συνέπεια η συνέχιση της συνεισφοράς τους»*¹⁸¹.

Η παραπάνω απόφαση, ήταν το αποτέλεσμα μακράς πορείας διαπραγματεύσεων και συζητήσεων, οι οποίες ξεκίνησαν στις διεθνείς διαπραγματεύσεις του Οργανισμού για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO). Θεωρήθηκε ότι στην αναπαραγωγή των φυτών οι καινοτομίες των αγροτών ήταν εκείνες οι οποίες έθεσαν το θεμέλιο λίθο για τη γενετική τους βελτίωση και η μέχρι τότε συμβολή τους ήταν άμισθη.

Ιδιαίτερα στις κοινότητες των αυτόχθονων αγροτών δεν υπήρχε κανένας μηχανισμός προστασίας της πολύτιμης παραδοσιακής γνώσης τους ή επιβράβευσης της συμβολής τους για τη διατήρηση και την παραγωγή των φυτογενετικών πόρων.

Η πρώτη φορά που αναφέρθηκε η έννοια «Δικαιώματα των Αγροτών» ήταν κατά τη διάρκεια των εργασιών ενός Forum του Οργανισμού FAO, που πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη τον Ιούνιο του 1986. Η Ομάδα Εργασίας τόνισε ότι, εκτός από την αναγνώριση των δικαιωμάτων φυτικών ποικιλιών, ειδική μνεία πρέπει να γίνει και για τα δικαιώματα των αγροτών των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι εν λόγω φυτικές ποικιλίες¹⁸².

Εν συνεχεία, η έκθεση Προόδου της Διεθνούς Δέσμευσης για τους Φυτογενετικούς Πόρους, CPGR/87/4, το Δεκέμβριο του 1986, είναι αφιερωμένη στα Δικαιώματα των Αγροτών. Συγκεκριμένα, η έκθεση αναφέρει ότι: *«για να*

¹⁸⁰ Βλ. FAO, International on Constitutional and Legal Matters, "International Undertaking on Plant Genetic Resources, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/016/y1718e.pdf>

¹⁸¹ CORPORATE DEPOSITORY DOCUMENT (FAO), "What's are Farmers Rights?", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x0255e/x0255e03.htm>

¹⁸² Βλ. Farmers Rights, "Origin of the concept in FAO", Ιστότοπος: http://www.farmersrights.org/about/fr_history_part2.html

αναγνωριστούν τα δικαιώματα των αγροτών, σε σχέση με το γενετικό υλικό των φυτικών ποικιλιών που προέρχονται από μία συγκεκριμένη χώρα θα πρέπει το γενετικό υλικό αυτό, να είναι συνυφασμένο με το γενετικό υλικό των φυτικών ποικιλιών που ευδοκιμούν στην εκάστοτε χώρα». Η προηγούμενη έννοια όμως, δεν υπάρχει στην εθνική νομοθεσία κάποιας χώρας ώστε να ληφθεί υπόψη από τον FAO¹⁸³.

Στη Δεύτερη Συνάντηση της Ομάδας Εργασίας της Επιτροπής σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους, το Μάρτιο του 1987, τα Δικαιώματα των Αγροτών, συζητήθηκαν με περισσότερες λεπτομέρειες, ώστε τα συμπεράσματα από τη συνεδρίαση αυτής της Επιτροπής να συνιστούν μία σημαντική βάση για την κατανόηση της έννοιας. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι: «η καλλιέργεια των σύγχρονων εμπορικών ποικιλιών έχει γίνει δυνατή πρωτίστως από τις συνεχείς και κοινές προσπάθειες των ανθρώπων/αγροτών (με την ευρεία έννοια του όρου), οι οποίοι πρώτοι εξημέρωσαν τις άγριες φυτικές ποικιλίες, διατήρησαν και βελτίωσαν γενετικά τις καλλιεργούμενες ποικιλίες κατά την διάρκεια των χιλιετιών».

Η Ομάδα Εργασίας για τους λόγους αυτούς εξέτασε την παροχή δικαιωμάτων, όχι σε μεμονωμένους αγρότες ή κοινότητες αγροτών, αλλά σε ολόκληρους λαούς εξαιτίας της συνεισφοράς των προηγούμενων γενεών αγροτών στη διατήρηση και γενετική βελτίωση των καλλιεργούμενων φυτών. Οι άνθρωποι αυτοί, αν και έχουν συνεισφέρει σε αυτόν τον τομέα δεν έχουν αποκομίσει ακόμα οφέλη. Προτάθηκαν, διάφοροι όροι, όπως «δικαίωμα των χωρών προέλευσης», «δωρητές γονιδίων», αλλά τελικά επικράτησε ο όρος «Δικαιώματα των Αγροτών». Η Ομάδα Εργασίας, ωστόσο, αρνήθηκε να δώσει ρητά ένα ορισμό της έννοιας. Αντ' αυτού συνέστησε για την επίτευξη συγκεκριμένης ερμηνείας μία μικρή, άτυπη ομάδα η οποία θα αποτελείτο από αντιπροσώπους και οι οποίοι θα ασχολούνταν με τα θέματα τα οποία θα αποτελούσαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Αυτά ήταν τα δικαιώματα των καλλιεργητών, τα δικαιώματα των αγροτών και η ελεύθερη ανταλλαγή γενετικού υλικού.

Η Ομάδα Εργασίας συμφώνησε ότι, «τα δικαιώματα των καλλιεργητών και των αγροτών είναι παράλληλα και συμπληρωματικά και δεν έρχονται σε αντίθεση, και ότι η ταυτόχρονη αναγνώριση και διεθνής νομιμοποίηση των δύο αυτών δικαιωμάτων θα μπορούσε να συμβάλει στην ενίσχυση και την επιτάχυνση της ανάπτυξης των ανθρώπων του κόσμου»¹⁸⁴.

Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, η έκθεση της Συνέλευσης του FAO, εξέφρασε την ικανοποίησή της που συμπεριελήφθη στη Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους η αναγνώριση των Δικαιωμάτων των Αγροτών και των Καλλιεργητών¹⁸⁵.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης συνόδου της Επιτροπής σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους, που πραγματοποιήθηκε από 16 μέχρι 20 Μαρτίου του 1987, πολλές αντιπροσωπείες επιδίωξαν τη διατύπωση ενός πιο λεπτομερούς και

¹⁸³ Βλ. FAO, 1986: "Progress Report on the International Undertaking on Plant Genetic Resources, CPGR/87/4, December 1986, Ιστότοπος: <http://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj387e.pdf>

¹⁸⁴ Βλ. FAO/CPGR (1987): Second Meeting of the Working Group of the Commission on Plant Genetic Resources, 12 – 13 March 1987, Chairman Report, CPGR/87/3/Add. 1 (1987), Ιστότοπος: <http://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj386e.pdf>

¹⁸⁵ Βλ. FAO, 1987: Report of the Council of FAO, Ninety – first Session, Rome, 17 – 26 June 1987, CL 91/REP, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/meeting/027/z1908e.pdf>

περιεκτικού ορισμού της έννοιας. Πολλοί σύνεδροι, πρότειναν την εξέταση των Δικαιωμάτων των Αγροτών σε σχέση με τα Δικαιώματα του Δημιουργού ώστε στην επόμενη σύνοδο της Επιτροπής να εξεταστούν πιθανοί μηχανισμοί για την επίτευξη αυτών των δικαιωμάτων¹⁸⁶.

Η 25^η Συνέλευση του FAO, το 1989 αναγνώρισε ότι τα δικαιώματα των καλλιεργητών όπως έχουν αποτυπωθεί στη Διεθνή δέσμευση της Συνθήκης ITPGRFA δεν συνάδουν με την UPOV¹⁸⁷.

Το 1996, το Παγκόσμιο Σχέδιο για τη Διατήρηση και Βιώσιμη Χρήση των Φυτογενετικών Πόρων για τη Διατροφή και τη Γεωργία εγκρίθηκε από το Διεθνές Τεχνικό Συνέδριο για τους Φυτογενετικούς Πόρους στη Λειψία της Γερμανίας. Το Συνέδριο ασχολήθηκε, επίσης, με το θέμα των Δικαιωμάτων των Αγροτών. Προσδιορίστηκαν διάφορες δραστηριότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να ωφελήσουν τους αγρότες όσον αφορά την αγροτική διαχείριση και τη γενετική βελτίωση των καλλιεργειών αλλά και πάλι τα Δικαιώματα των Αγροτών δεν οριοθετήθηκαν σαφώς¹⁸⁸.

Το 2001, η Διεθνής Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA) ασχολήθηκε ξανά με το ζήτημα των Δικαιωμάτων των Αγροτών. Τα κύρια ζητήματα που συζητήθηκαν και που σχετίζονται με τα Δικαιώματα των Αγροτών είναι τα εξής :

Η εξισορρόπηση των δικαιωμάτων του δημιουργού, σχετίζεται με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σχετικά με τους φυτογενετικούς πόρους. Το ζήτημα έγκειται στο πως τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας δεν θα είναι επιζήμια για τις παραδοσιακές πρακτικές των αγροτών που σχετίζονται με τη διάσωση, επαναχρησιμοποίηση, διανομή και ανάπτυξη των ποικιλιών των φυτών.

Μέτρα όπως, η ελεύθερη ανταλλαγή των φυτογενετικών πόρων, η ανταλλαγή των πληροφοριών και η έρευνα καθώς και η εκπαίδευση και η συμμετοχή των αγροτών στα οφέλη που προκύπτουν από τη χρήση και διατήρηση των φυτογενετικών πόρων, έχουν στόχο να εξασφαλίσουν ότι η γεωργία βασίζεται σε ένα δίκαιο σύστημα κατανομής και πρόσβασης, το οποίο αναγνωρίζει την αλληλεξάρτηση της γεωργίας και των αγροτών. Ως προς το σκοπό αυτό, προτάθηκε ένα πολυμερές σύστημα για την ανταμοιβή των αγροτών.

Η Διατήρηση των Φυτογενετικών Πόρων και της γνώσης που σχετίζεται με αυτούς αφορά μέτρα τα οποία απαιτούνται για να μπορέσουν οι αγρότες να συνεχίσουν να ενεργούν ως θεματοφύλακες της γενετικής κληρονομιάς των φυτών και ως καινοτόμοι στον τομέα της γεωργίας. Το δικαίωμα αυτό το αγροτών κρίνεται αναγκαίο για τη διασφάλιση στο μέλλον της επισιτιστικής ασφάλειας.

¹⁸⁶ Βλ. FAO, 1987: Report of the Second Session of the Commission on Plant Genetic Resources, 16-20 March 1987, CL 91/14, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj381e.pdf>

¹⁸⁷ Βλ. FAO, 1989: Report of the Conference of FAO, Twenty – fifth Session, Rome, 11 – 29 November 1989, C 1989/REP, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5588E/x5588e06.htm>

¹⁸⁸ Βλ. FAO, 1996: Global Plan of Action for the Conservation and Sustainable Utilization of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, adopted by the International Technical Conference on Plant Genetic Resources, Leipzig, Germany, 17 – 23 June 1996, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj631e.pdf>

Τα μέλη της Συνθήκης συμφώνησαν ότι η σύσταση ενός Διεθνούς Ταμείου με την απαραίτητη ισχύ για τα Δικαιώματα των Αγροτών κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου να υπάρξει η επιβράβευση και η υποστήριξη των γεωργών για τη συνέχιση της συμβολής τους στη διατήρηση και την ανάπτυξη των φυτογενετικών πόρων¹⁸⁹.

2.3.6.1. Τα Δικαιώματα των Αγροτών στην ITPGRFA

Το 2001, αποτέλεσε σημείο καμπής για τα δικαιώματα των αγροτών. Η υπογραφή της Διεθνούς Συνθήκης για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), και κυρίως η συμπερίληψη των Δικαιωμάτων των Αγροτών στο άρθρο 9 της Συνθήκης, αποτέλεσε το σημαντικότερο και πιο καθοριστικό βήμα για την αναγνώριση των Δικαιωμάτων των Αγροτών, από νομικής άποψης.

Συγκεκριμένα, με την παράγραφο 9.1 τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν την τεράστια συμβολή των αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων και αγροτών όλων των περιοχών του κόσμου, ιδιαίτερα στα κέντρα καταγωγής και ποικιλομορφίας των καλλιεργειών. Με την παράγραφο 9.2, η ευθύνη για την υλοποίηση των Δικαιωμάτων των Αγροτών που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους εναπόκειται στην εθνική νομοθεσία. Προς αυτήν την κατεύθυνση οι εθνικές νομοθεσίες οφείλουν να λάβουν τα αναγκαία και απαιτούμενα μέτρα για την προστασία της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με τους φυτογενετικούς πόρους, για το δικαίωμα της ισότιμης συμμετοχής και διανομής των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση των φυτογενετικών πόρων καθώς και στο δικαίωμα της συμμετοχής αυτών στις αποφάσεις, οι οποίες λαμβάνονται και αφορούν τη διατήρηση και τη χρήση των φυτογενετικών πόρων σε εθνικό επίπεδο.

Η Συνθήκη επίσης, με το άρθρο 9.3, αναγνωρίζει το δικαίωμα των αγροτών ως προς την αποθήκευση, χρήση, ανταλλαγή και πώληση σπόρων αγρού και πολλαπλασιαστικού υλικού. Αναφέρεται, ωστόσο, ότι αυτό γίνεται με την επιφύλαξη της εθνικής νομοθεσίας και ανάλογα με την περίπτωση, χωρίς να δίνονται περισσότερες αποσαφηνίσεις¹⁹⁰.

Με την Απόφαση 5/2015, της Διάσκεψης της Συνθήκης ITPGRFA, καθορίζονται επιπρόσθετα, αρμοδιότητες όπως η διευκόλυνση εφαρμογής των δικαιωμάτων των αγροτών μετά από αίτημά τους, και η συνεργασία μεταξύ των Οργανισμών UPOV

¹⁸⁹ Βλ. Andersen Regime, "The History of Farmers Rights – A guide to Central Documents and Literature", The Farmers Rights Project, The Fridtjof Nansen Institute, (2005)

¹⁹⁰ Βλ. International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, "Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO (2009), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-i0510e.pdf>

και WIPO, προς αποφυγή πιθανού αποκλεισμού των αγροτών από τη συμμετοχική διαδικασία λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους και τα Δικαιώματά τους¹⁹¹.

Τα οφέλη που προκύπτουν από το Πολυμερές Σύστημα, που εγκαθιδρύεται με τη Συνθήκη που προαναφέρθηκε, απευθύνονται προς τους αγρότες και ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων χωρών και των χωρών με μεταβατική οικονομία, που διατηρούν και χρησιμοποιούν με βιώσιμο τρόπο φυτογενετικούς πόρους, μέσω του ταμείου.

Το τρωτό σημείο της Συνθήκης όσον αφορά τα Δικαιώματα των Αγροτών έγκειται στο ότι αν και αναφέρονται ως θεμελιώδη τα δικαιώματα για τη διάσωση των ποικιλιών, την χρησιμοποίηση σπόρων, την ανταλλαγή και πώληση σπόρων αγρού και πολλαπλασιαστικού υλικού, αυτά έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Η μόνη αναφορά σε αυτά τα δικαιώματα αναφέρεται στο άρθρο 9.3 της Συνθήκης αλλά και σε αυτό το σημείο εναπόκειται στην εθνική νομοθεσία κάθε χώρας – μέλους.

Το 2004 στην Κουάλα Λουμπόρ, πραγματοποιήθηκε η Συνέλευση των μελών της CBD, για την εξέταση της εφαρμογής των όρων της ITPGRFA και θεμάτων που άπτονται του άρθρου 8(ι) της Σύμβασης.

Συμφωνήθηκε ότι, τα τρία στοιχεία των δικαιωμάτων που αναφέρονται στο άρθρο 9.2, είναι πολύ σημαντικά. Το δικαίωμα της συμμετοχής και της ισόρροπης κατανομής ωφελημάτων είναι πολύ σημαντική προσθήκη των Δικαιωμάτων των Αγροτών και των αυτοχθόνων και τοπικών κοινοτήτων. Σημαντικό επίσης, κρίνεται το δικαίωμα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο για θέματα που σχετίζονται με τη διατήρηση και αειφόρο χρήση των φυτογενετικών πόρων. Για το λόγο αυτό καλεί τις εθνικές κυβερνήσεις των κρατών – μελών να εναρμονίσουν την εθνική νομοθεσία με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες των αγροτών στα κράτη τους (παρ. 14 – 15).

Παράλληλα, αναγνωρίζει ισότιμα και τους αγρότες της παραδοσιακής γεωργίας και τους καλλιεργητές που χρησιμοποιούν μεθόδους σύγχρονης πρακτικής. Τονίζεται ότι, τα Δικαιώματα των Αγροτών δεν αποτελούν προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας με την τυπική έννοια του όρου, αλλά παρέχουν μία βάση για την αναγνώριση της συλλογικής καινοτομίας των αγροτών και των αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων, στις οποίες βασίζεται η γεωργία (παρ. 13).

Επισημαίνεται ότι, και οι δύο όροι που εμπεριέχονται στη Συνθήκη ITPGRFA και στη Σύμβαση CBD, «αγρότες» και «αυτόχθονες πληθυσμοί», φέρουν σημαντική ευθύνη για την παγκόσμια επισιτιστική και φαρμακευτική ασφάλεια που βασίζεται στην ανάπτυξη, διατήρηση και χρήση των φυτογενετικών πόρων και ότι οι δύο ομάδες σε σημαντικό βαθμό επικαλύπτονται (παρ. 19)¹⁹².

Είναι γενικά παραδεκτό ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν και η Διεθνής Κοινότητα αποφάσισε να ασχοληθεί με το ζήτημα των Δικαιωμάτων των Αγροτών έχει σημειωθεί αρκετή πρόοδος ως προς αυτό το ζήτημα. Παρόλα αυτά εκτός από την ITPGRFA και τη CBD, δεν υπάρχει κάποια άλλη διεθνής Συνθήκη ή

¹⁹¹ Βλ. NCP GB7-008-FRs EC, (2016), Ιστότοπος: http://www.planttreaty.org/sites/default/files/008_GB7_NCP_FREC_en.pdf

¹⁹² Βλ. UNEP/CBD/COP/7/INF/18 (2004)

Σύμβαση η οποία να κατοχυρώνει ρητά τα Δικαιώματα των Αγροτών. Το νομικό πλαίσιο ακόμα και σήμερα δεν έχει αποκρυσταλλωθεί και βρίσκεται σε επεξεργασία.

Η ITPGRFA, δεν αποτυπώνει με μεγαλύτερη σαφήνεια τα δικαιώματα των αγροτών και αφήνει πολλά περιθώρια εφαρμογής των όρων στην εθνική νομοθεσία των χωρών – μελών. Η ITPGRFA, αναγνωρίζει τρεις βασικούς παράγοντες: α) τις εθνικές προτεραιότητες, β) τις εθνικές νομοθεσίες και γ) τις διεθνείς υποχρεώσεις. Αυτοί οι τρεις παράγοντες είναι αλληλένδετοι και περιορίζουν τη δέσμευση των κρατών - μελών απέναντι στα Δικαιώματα των Αγροτών. Η εθνική νομοθεσία των κρατών – μελών είναι συνυφασμένη με τις εθνικές τους προτεραιότητες και στο διεθνές επίπεδο, ως επί το πλείστον, τα μέλη χρησιμοποιούν τις διεθνείς συνθήκες ή πολιτικές για να προωθήσουν τις εθνικές τους προτεραιότητες. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι εκβιομηχανισμένες χώρες απαιτούν ισχυρότερα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας προασπίζοντας τα συμφέροντά τους¹⁹³.

Γενικά, ενώ αναγνωρίζεται η συμβολή των αγροτών και των καλλιεργητών στη δημιουργία της αγροβιοποικιλότητας και της γενετικής βελτίωσης των καλλιεργειών η αναγνώριση των δικαιωμάτων τους είναι περιορισμένη. Ιδιαίτερα οι αγρότες μικρής γεωργικής κλίμακας και των τοπικών κοινοτήτων έχουν συμβάλει καθοριστικά στην πολιτισμική ανάδειξη των φυτογενετικών πόρων, τόσο με τις παραδοσιακές γνώσεις και πρακτικές τους που σχετίζεται με τις καλλιέργειες, όσο και με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής που σχετίζεται με τον κύκλο παραγωγής. Εντούτοις δεν υπάρχει ένα δυναμικό διεθνές νομικό πλαίσιο που θα καθορίζει με βεβαιότητα τα Δικαιώματα των Αγροτών.

Τη στιγμή που υπάρχουν, εμπορικές συμφωνίες πνευματικών δικαιωμάτων οι οποίες κατοχυρώνονται νομικά και με ακρίβεια, γίνεται σαφές ότι οι όποιες νομοθετικές πρωτοβουλίες έχουν πολλές φορές τον χαρακτήρα διακήρυξης με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα παρά τις όποιες νομικές προσπάθειες έχουν γίνει από πολλές χώρες, που αφορούν τα Δικαιώματα των Αγροτών.

¹⁹³ Βλ. Oguamanam pp. 293 -294

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΦΥΤΟΓΕΝΕΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Έχει προαναφερθεί η σημασία της βιολογικής ποικιλότητας ως ένα σύνθετο φαινόμενο το οποίο πρέπει να κατανοηθεί σε σχέση με την αλληλεπίδρασή της με μία σειρά από κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές, πολιτικές και οικολογικές προεκτάσεις.

Στη σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος ξεκίνησε να δίνεται η δέουσα σημασία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Γενικότερα, η σχέση μεταξύ πολιτισμικής και βιολογικής ποικιλότητας άρχισε να γίνεται καλύτερα κατανοητή τις τελευταίες δεκαετίες, όπως άλλωστε μαρτυρούν οι Παγκόσμιες Διακηρύξεις, οι Συνθήκες και οι Συμβάσεις που λαμβάνουν μέτρα για την προστασία της «πολιτισμικής βιοποικιλότητας».

Το 2001 ο Παγκόσμιος Οργανισμός για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), υιοθέτησε κατά την 31^η Σύνοδο της Γενικής Διάσκεψης, την Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO, η οποία συνδέει την πολιτισμική με τη βιολογική ποικιλότητα.

Το άρθρο 1 της Διακήρυξης αναφέρει: «Ο πολιτισμός προσλαμβάνει διάφορες μορφές στο χρόνο και το χώρο. Αυτή η πολυμορφία είναι ενσωματωμένη στη μοναδικότητα και τον πλουραλισμό της ταυτότητας των ομάδων και των κοινωνιών που αποτελούν την ανθρωπότητα. Ως πηγή ανταλλαγών, καινοτομίας και δημιουργικότητας, η πολιτιστική πολυμορφία είναι τόσο απαραίτητη για την ανθρωπότητα, όσο απαραίτητη είναι η βιοποικιλότητα για τη φύση. Υπό αυτή την έννοια, συνιστά κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας και πρέπει να αναγνωρίζεται και να βεβαιώνεται προς όφελος της σημερινής αλλά και των μελλοντικών γενεών»¹⁹⁴.

Με την αναγνώριση των παραπάνω ως συστήματα γνώσεων ενσωματωμένα σε πολιτισμικές αξίες, στόχος είναι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι αξίες, σχετίζονται με κοινωνικούς μηχανισμούς, ιστορικά ρεύματα, πολιτικά ζητήματα, πολιτισμικές ταυτότητες και ερμηνείες για τη δομή του κόσμου από τον άνθρωπο¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Βλ. Διεθνής Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, «Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για την Πολιτιστική Πολυμορφία», (2001), Ιστότοπος:

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

¹⁹⁵ Βλ. Maass P., “The Cultural Context of Biodiversity Conservation – Seen and Unseen Dimensions of Indigenous Knowledge among D’eqchi’ Communities in Guatemala”, Gottinger Beitrage zur Ethnologie, Universitätsverlag Gottinger, (2008).

Με τον ίδιο τρόπο συνεξελίχθησαν οι φυτογενετικοί πόροι και ο άνθρωπος κατά τη διάρκεια των χιλιετιών και κατά συνέπεια η αγροβιοποικιλότητα αυξήθηκε υπό την ανθρώπινη επίδραση στο περιβάλλον. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι, η μεγαλύτερη γενετική ποικιλομορφία, όσον αφορά τις παραδοσιακές καλλιέργειες και τα άγρια συγγενικά τους είδη, υπάρχει σε περιοχές με ισχυρή πολιτισμική παρουσία¹⁹⁶.

Οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν σημαντικό τμήμα της βιοποικιλότητας και η προσφορά τους στην πολιτισμική εξέλιξη του ανθρώπινου είδους είναι πολύ σημαντική. Η χρησιμοποίηση των φυτών για τη χρήση φαρμακευτικών σκευασμάτων χρονολογούνται τουλάχιστον από τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή. Η χρήση των φυτών στην παραδοσιακή ιατρική έχει πολύ μεγαλύτερη αξία, πέρα από ανθρωπολογικό ή αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Βασίζεται στη βοτανολογία, στη χημεία, στη βιοχημεία, τη φαρμακολογία και πολλούς άλλους επιστημονικούς κλάδους που συμβάλλουν στην ανακάλυψη φυσικών προϊόντων¹⁹⁷.

Εκτιμάται ότι χρησιμοποιούνται μεταξύ 25,000 έως 75,000 είδη φυτών στην παραδοσιακή ιατρική. Από αυτά, μόνο το 1% είναι γνωστό στην επιστημονική κοινότητα και αποδεκτό για εμπορικούς σκοπούς, παρόλα αυτά, μέρος της σύγχρονης φαρμακευτικής βιομηχανίας έχει αναπτυχθεί στη βάση των φυτών και στους τρόπους χρήσης τους από τους αυτόχθονες πληθυσμούς και τις τοπικές κοινότητες¹⁹⁸.

Οι χρήσεις των φυτών δεν περιορίζονται μόνο σε ένα στενό φαρμακευτικό πλαίσιο αλλά συχνά εφαρμόζονται και σε άλλα πεδία, όπως των τροφίμων και της κοσμετολογίας. Κάθε είδος έχει μοναδική οικολογική, κοινωνικοοικονομική, φαρμακευτική και πολιτισμική ιδιότητα που πρέπει να γίνει κατανοητή από τους αυτόχθονες πληθυσμούς, καθώς υπάρχει ελλιπής ενημέρωσή τους, σχετικά με τους τρόπους διανομής, τη γενετική ποικιλότητα των άγριων φυτών και των συγγενικών τους ειδών και την ετήσια απόδοση που μπορεί να αποκομισθεί¹⁹⁹.

Η δημιουργία της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα, στις αρχές της δεκαετίας του 1992, ήταν μεταξύ άλλων, το αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης της απώλειας της βιοποικιλότητας. Η απώλεια αυτή εκφράζεται με την καταστροφή μετρήσιμων στοιχείων, όπως άγριων ειδών, αλλά και πληθώρας πολιτισμικών αγαθών που σχετίζονται με τις παραδοσιακές ποικιλίες. Η απώλεια της βιοποικιλότητας εξανεμίζει και τις πολιτισμικές αξίες που συνδέονται με αυτήν. Αυτή η απώλεια, μπορεί να αποτελέσει μία ευκαιρία για τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τη

¹⁹⁶ Βλ. Nazarea V. D., "Ethnoecology, Situated Knowledge/Located Lives", The University of Arizona Press, (1999)

¹⁹⁷ Βλ. Fabricant D. S., and Farnsworth N. R., "The Value of Plants Used in Traditional Medicine", Environ Health Perspect, pp.69 – 75, (2001)

¹⁹⁸ Βλ. Aguilar G., Access to genetic resources and protection of traditional knowledge in the territories of indigenous people", Environment Science & Policy, Vol. 4, Issues 4 – 5, pp. 241 -256, (2001)

¹⁹⁹ Βλ. Schippmann Uwe, Leaman D., Cunningham A. B., "A comparison of cultivation and wild collection of medicinal and aromatic plants under sustainability aspects", Bundesamt für Naturschutz, Konstantinstrae 110, D-53179 Bonn, Germany Chair, Medicinal Plant Specialist Group of the Species Survival Commission, IUCN, World Conservation Union, 98 Russell Av., Ottawa, ON, K1N 7X1, Canada School for Environmental Research, Charles Darwin University, Darwin NT 0909, Australia, (2006)

σπουδαιότητα αυτών των αξιών και την ανάγκη διεπιστημονικής σύνδεσής τους με τις κοινωνικές επιστήμες²⁰⁰.

Οι αλλαγές στη βιοποικιλότητα επηρεάζουν αναπόφευκτα, και τους δεσμούς με τα οικοσυστήματα και συνακόλουθα τις πολιτισμικές, πνευματικές, αισθητικές και πνευματικές αξίες, οι οποίες είναι σημαντικές για την κοινωνία. Οι αλλαγές αυτές, μεταβάλλουν τη λειτουργία των οικοσυστημάτων και έχουν σοβαρές επιπτώσεις στις υπηρεσίες του οικοσυστήματος και κατά συνέπεια στις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες²⁰¹.

Η βιολογική και πολιτισμική διάβρωση της βιοποικιλότητας είναι αλληλένδετες και η βιολογική διάβρωση συνεπάγεται την πολιτισμική διάβρωση. Στο παρόν κείμενο, βιολογική και πολιτισμική ποικιλότητα νοούνται ως μία οντότητα και ο πολιτισμικός φορέας δεν λαμβάνεται ως εξωγενής παράγοντας.

Το φυσικό περιβάλλον επομένως, σχηματίζει το πολιτισμικό στοιχείο αλλά και το πολιτισμικό στοιχείο επηρεάζει και σχηματίζει το φυσικό περιβάλλον. Μία παραδοσιακή ποικιλία, δύναται να καλλιεργηθεί, όχι μόνο λόγω της βιολογικής προσαρμογής της στις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες και της παραγωγικότητάς της αλλά και λόγω της ιδιαίτερης προτίμησής της από μία συγκεκριμένη πολιτισμική ή κοινωνική ομάδα. Οι λόγοι προτίμησής της μπορούν να ποικίλουν και να είναι οικολογικοί, ανθρωπολογικοί, διατήρησης αλλά και ιστορικοί²⁰².

Κοινωνική οργάνωση και θεσμοί επηρεάζουν την πρόσβαση των αγροτών στις καλλιέργειες σε επίπεδο κοινότητας και οι ανθρωπολόγοι αναγνωρίζουν το ρόλο του πολιτισμού, στον τρόπο επιλογής και ανάπτυξης των ποικιλιών από τους αγρότες. Κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια, διαμορφώνουν επίσης, το ρόλο διαφορετικών ατόμων ή ομάδων μέσα σε μία κοινότητα. Αυτοί οι κοινωνικοί ρόλοι επηρεάζουν τις γνώσεις, τις δράσεις και την πρόσβαση των αγροτών στους πόρους που σχετίζονται με τη διατήρηση της ποικιλότητας των καλλιεργειών²⁰³.

Ο αγώνας για τον έλεγχο και την ιδιοκτησία έχει μακρά ιστορία. Όπως επισημαίνει και η Bragdon S. το νομικό σύστημα επί των φυτογενετικών πόρων, δεν είναι στατικό, αλλά δυναμικό και εξελίσσεται αντικατοπτρίζοντας τη δεδομένη χρονική στιγμή και τη δυναμική διαφόρων παραγόντων που εμπλέκονται σε αυτό το ζήτημα²⁰⁴.

Σήμερα το νομικό καθεστώς επί των φυτογενετικών πόρων, αποτελείται από πολλά νομικά όργανα που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα των εν λόγω πόρων και καθορίζουν πολλές από τις πτυχές τους.

²⁰⁰ Βλ. Clark N. E., "Biodiversity, cultural pathways, and human health: a framework", Trends in Ecology & Evolution, Vol 29, Issue 4, pp. 198 – 204, (2014).

²⁰¹ Βλ. Chapin S. F., et al., "Consequence of changing biodiversity", Nature 405, pp. 234 – 242, (2000)

²⁰² Βλ. Chevalier A., Marinova E. Pena – Chocarro L., "1. Introduction. Factors and issues in plant – choice", στο Chevalier A., Marinova E., Pena Chocarro L., "Plants and People: Choices and Diversity Through Time, Oxbow Books

²⁰³ Βλ. Jarvis D. I. et al, "A Training Guide for In Situ Conservation on – farm" (Version 1), International Plant Genetic Resources Institute (IPGRI), Rome, (2000)

²⁰⁴ Βλ. Bragdon S., "International Law of Relevance to Plant Genetic Resources: A practical review for scientists and other professional working with plant genetic resources" Issues in Genetic Resources No 10, IPGRI, (2004)

Η σύνδεση μεταξύ φύσης και πολιτισμού όπως έχει ενσωματωθεί στη Σύμβαση για την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά (UNESCO, 1972), είναι εμπνευσμένη από το περιβαλλοντικό κίνημα και έχει με τη σειρά της επηρεάσει τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD, 1992). Η Σύμβαση CBD, που σχετίζεται με τους γενετικούς και άρα και με τους φυτογενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση, σχετίζεται με τη σειρά της με πλήθος διεθνών Οργανισμών, μεταξύ των οποίων ο Οργανισμός για την Παγκόσμια Πνευματική Ιδιοκτησία (WIPO), ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (WTO).

3.1. ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

3.1.1. Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει

3.1.1.1. Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD)

Η παγκόσμια ανησυχία, για τη σταδιακή μείωση της βιολογικής ποικιλότητας που έχει προκληθεί τα τελευταία χρόνια, δεν οφείλεται μόνο στην εξαφάνιση των ειδών και των οικοσυστημάτων αλλά και των «εγγενών αξιών» που σχετίζονται με αυτά και μαζί συνιστούν τα συστατικά του φυσικού κόσμου. Αυτές οι εγγενείς αξίες έχουν πολιτισμικό περιεχόμενο και τυχαίνουν ευρείας αποδοχής τις τελευταίες δεκαετίες. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός, ότι πριν από τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, η UNESCO, δημιούργησε την «Παγκόσμια Διακήρυξη για την Πολιτισμική Ποικιλότητα», από την οποία είναι σαφώς εμπνευσμένη η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα²⁰⁵.

Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Convention on Biological Diversity - CBD), προέκυψε ως αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης των συνεπειών της συνεχούς υποβάθμισης της βιοποικιλότητας εξαιτίας των ανθρώπινων επεμβάσεων στη φύση. Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), συγκάλεσε την Ομάδα Τεχνικών και Νομικών Εμπειρογνομόνων για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Ad Hoc Working Group)²⁰⁶, το Μάιο του 1989 να προετοιμάσουν ένα διεθνές νομικό όργανο για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη βιώσιμη χρήση των συστατικών της.

Στο προοίμιο της Σύμβασης, αναφέρεται ότι λόγοι δημιουργίας της αποτέλεσαν η αναγνώριση της εγγενούς σχέσης της βιολογικής ποικιλότητας, μεταξύ άλλων, με την οικολογία, την επιστήμη, τον πολιτισμό και την κοινωνία, αλλά και λόγω της στενής και παραδοσιακής εξάρτησης πολλών αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων, που ακολουθούν παραδοσιακούς τρόπους ζωής και την επιθυμία τους για ίση κατανομή των ωφελημάτων που προέρχονται από τη χρησιμοποίηση των παραδοσιακών πρακτικών και καινοτομιών²⁰⁷.

Ουσιαστικά, η CBD προέκυψε ως συνισταμένη τριών πολιτικών και οικονομικών τάσεων. Πρώτον, τα νέα κράτη που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους την δεκαετία

²⁰⁵ Βλ. Farnham Timothy, "A confluence of values: historical roots of concern for biological diversity", στο «The Routledge Handbook of Philosophy of Biodiversity», Routledge Handbooks, (2016)

²⁰⁶ Βλ. Ο όρος Ad hoc, είναι ένα διεθνής προσδιορισμός προερχόμενος από την λατινική γλώσσα, ο οποίος υποδηλώνει τον σκοπό (τελικό αίτιο). Συχνά χρησιμοποιείται αμετάφραστος σε επιστημονικά κείμενα, στην πολιτική, τη διπλωματία ή το δημοσιογραφικό λόγο. Οι ελληνικές αποδόσεις του είναι *επί τούτω* (καθαρεύουσα) και *γι' αυτό το σκοπό, για τη συγκεκριμένη περίπτωση* (δημοτική). Γενικά το ad hoc, σημαίνει μία λύση σχεδιασμένη για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα ή έργο, μη γενικεύσιμο και δεν είναι σε θέση να προσαρμόζεται για άλλους σκοπούς.

Πηγή: Wikipedia, "Ad hoc", Ιστότοπος: https://el.wikipedia.org/wiki/Ad_hoc

²⁰⁷ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), Preamble", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-00>

του 1970, απαίτησαν τη διεθνή νομική αναγνώριση των δικαιομάτων επί των φυσικών τους πόρων. Δεύτερον, εξαιτίας της αυξανόμενης πολιτικής συναίνεσης και των θεωριών των οικονομολόγων του περιβάλλοντος σχετικά με την ανάγκη επίτευξης βιώσιμης ανάπτυξης και τρίτον, ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών και οικονομικών προσδοκιών που δημιουργήθηκαν από την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας²⁰⁸.

Η Σύμβαση CBD, περιλαμβάνει την πλήρη ποικιλομορφία της ζωής, σε επίπεδο γονιδίων, ειδών και οικοσυστημάτων και την προστασία πολλών στοιχείων της βιοποικιλότητας, τα οποία μέχρι τότε δεν καλύπτονταν από την υφιστάμενη νομοθεσία. Αναγνωρίζει την ανάγκη επίτευξης αειφόρου ανάπτυξης καθώς και την υποστήριξη των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων παρέχοντάς τους οφέλη.

Το αντικείμενο της CBD μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις στόχους, οι οποίοι διατυπώνονται στο άρθρο 1 της Σύμβασης. Αυτοί είναι: *«η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, η αειφορική χρήση των συστατικών της και ο δίκαιος και ισότιμος καταμερισμός των πλεονεκτημάτων, που θα προκύψουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης και της ενδεδειγμένης πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και της ενδεδειγμένης μεταφοράς σχετικών τεχνολογιών, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα δικαιώματα επί των πόρων αυτών και επί των τεχνολογιών και των ενδεδειγμένων χρηματοδοτήσεων»*²⁰⁹.

Η Σύμβαση CBD, αποτελείται από 42 άρθρα, τα οποία, μεταξύ άλλων, καθορίζουν το νομικό πλαίσιο του αντικειμένου της Σύμβασης, τα γενικά μέτρα για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση, την *in situ* και *ex situ* διατήρηση των γενετικών πόρων, την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους, την πρόσβαση στην τεχνολογία και στη μεταφορά της, την ανταλλαγή πληροφοριών, την τεχνική και διεπιστημονική συνεργασία, το χειρισμό της βιοτεχνολογίας και την κατανομή ωφελημάτων που απορρέουν από αυτή, το χρηματοδοτικό μηχανισμό της Σύμβασης και τη σχέση της με άλλες διεθνείς συμβάσεις. Η Σύμβαση CBD, αποτελείται ακόμα και από τρία παραρτήματα τα οποία αναφέρονται α) στην αναγνώριση και παρακολούθηση (Annex I), β) στη διαιτησία (Annex 2), και γ) στη συνδιαλλαγή (Annex 3), των κρατών – μελών²¹⁰.

Η διατύπωση και υιοθέτηση της CBD σε τεχνικό, νομικό οικονομικό και χρηματοδοτικό επίπεδο σχετικά με τη διατήρηση, προσβασιμότητα και χρήση των γενετικών πόρων ήταν αποτέλεσμα συνεργασίας, πολλών διεθνών οργανισμών και παραγόντων. Το Νοέμβριο του 1984, έλαβε χώρα η 16^η Συνέλευση της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (International Union for Conservation of Nature – IUNC). Η IUNC, σε συνεργασία με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environmental Program - UNEP), το Παγκόσμιο

²⁰⁸ Βλ. Sontot A., “Current Legal Framework and Negotiations for the International Exchange of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, Apsa Technical Report, No 37, Report preceded at: Asian Seed 2003, Bangkok Thailand, (2003)

²⁰⁹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 1. Objectives”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-01>

²¹⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), “Text of the Convention”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/text/>

Ταμείο για τη Φύση (World Wildlife Fund – WWF), τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Food and Agriculture Organization – FAO) και τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), συμφώνησαν στην εφαρμογή μίας Παγκόσμιας Στρατηγικής Διατήρησης. Ήταν ένα πρώτο σχέδιο για την ανάπτυξη μίας γενικής σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα²¹¹.

Το 1987, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development - WCED), παρουσίασε μία Έκθεση, με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον»²¹², η οποία είναι ευρύτερα γνωστή ως «Έκθεση Brundtland»²¹³. Η Έκθεση, υπογραμμίζει τη σημασία της ενσωμάτωσης της οικονομίας και της οικολογίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη διατήρηση της ποικιλίας των ειδών για οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και αειφορικούς λόγους²¹⁴.

Στόχοι της CBD, τα επόμενα χρόνια είναι το Στρατηγικό Σχέδιο για τη Βιοποικιλότητα των ετών 2011 – 2020, συμπεριλαμβανομένων και των στόχων της Aichi για τη Βιοποικιλότητα. Το Στρατηγικό Σχέδιο των στόχων της Aichi, περιλαμβάνει 5 αλληλουποστηριζόμενους και αλληλένδετους στρατηγικούς σκοπούς (strategic goals), όπου κάθε σκοπός εξειδικεύεται σε 20 επιμέρους στόχους (headline targets). Η στρατηγική και οι επιμέρους στόχοι, εξυπηρετούν την ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας και την αειφόρο χρήση των συστατικών της με απώτερο στόχο την εξασφάλιση της συνέχισης της ζωής των ειδών στα οικοσυστήματα, και της γενετικής ποικιλομορφίας. Η διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας των ειδών με βάση κοινωνικό – οικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά θα συμβάλει στην ελαχιστοποίηση της γενετικής διάβρωσης. Η αποτελεσματικότητα του Στρατηγικού Σχεδίου θα έχει ως συνέπεια τη μείωση της φτώχειας και θα προωθήσει την ανθρώπινη ευημερία. Όσον αφορά τις παραδοσιακές γνώσεις, τις καινοτομίες και τις εθνικές πρακτικές των αυτόχthonων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων, που αφορούν τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη χρήση των βιολογικών πόρων, προβλέπεται ότι πρέπει να γίνουν σεβαστές, και να προστατευθούν από την εθνική νομοθεσία και τις σχετικές διεθνείς υποχρεώσεις των συμβεβλημένων μελών²¹⁵.

²¹¹ Βλ. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, “16th Session of the General Assembly of IUNC and 16th IUNC Technical Meeting”, Madrid, Spain, 5 – 14 November 1984, Ιστότοπος: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/prog-004.pdf>

²¹² Βλ. Report of the World Commission on Environment and Development: “Our Common Future”, Ιστότοπος: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

²¹³ Βλ. Η Έκθεση πήρε το όνομά της από την Νορβηγίδα Πρωθυπουργό Gro Harlem Brundtland, η οποία προέδρευε της Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED).

²¹⁴ Βλ. Η «αειφόρος ανάπτυξη», είναι μία προσέγγιση επίτευξης ανάπτυξης μέσω της μείωσης της φτώχειας και την γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών, χωρίς να προκληθούν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην λειτουργία των οικοσυστημάτων. Πρόκειται για οικονομική έννοια που απαιτεί την ενσωμάτωση οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών συνιστωσών μίας χώρας μέσω της πρακτικής του περιορισμού και της ισορροπίας.

²¹⁵ Convention on Biological Diversity (CBD), “Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/sp/>

3.1.1.1.1 Οι οικονομικές και κοινωνικές πτυχές της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα

Οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία της Σύμβασης, στράφηκαν πέρα από τη διατήρηση των ειδών, στις οικονομικές και κοινωνικές πτυχές του ζητήματος, καθώς και στη βιοτεχνολογία που σχετίζεται με τη βιολογική ποικιλότητα.

Η δημιουργία της CBD, χαιρετίστηκε από τις αναπτυσσόμενες χώρες, ως ένα πρώτο βήμα για την ανάκτηση των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 15 της Σύμβασης, το οποίο αφορά την «Πρόσβαση στους γενετικούς Πόρους», επαφίεται στην εθνική νομοθεσία κάθε κράτους – μέλους η πρόσβαση στους γενετικούς της πόρους σε τρίτους και αναγνωρίζει τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών – μελών επί των πόρων αυτών. Οι εκφραστές όμως, των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, που είδαν τα συμφέροντά τους να θίγονται, ανησύχησαν με τις εξελίξεις, καθώς η CBD αν και επιβεβαιώνει την εγκυρότητα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, δίνει στα κράτη – μέλη το δικαίωμα να ελέγξουν και να περιορίσουν σημαντικά την άσκηση αυτών των δικαιωμάτων²¹⁶.

Η καινοτομία της Σύμβασης έγκειται στο ότι δεν αναφέρεται στη βιοποικιλότητα ως «κοινή κληρονομιά» της ανθρωπότητας», όπως αναφέρεται στη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (IU), αλλά προβάλλει τη διατήρησή της ως «κοινό προβληματισμό των ανθρώπων»²¹⁷.

Οι αναπτυσσόμενες χώρες εναντιώθηκαν απέναντι στον όρο «κοινή κληρονομιά», καθώς θεώρησαν ότι οι οικονομικά αναπτυγμένες και εκβιομηχανισμένες χώρες, θα συνεχίσουν απρόσκοπτα την εκμετάλλευση και εξόρυξη των γενετικών τους πόρων, κάτω από ένα προστατευμένο καθεστώς δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Στη CBD, η αρχή της «κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας», αντικαταστάθηκε από την αρχή της εθνικής κυριαρχίας επί των γενετικών πόρων²¹⁸.

Το άρθρο 16 της Σύμβασης, το οποίο αναφέρεται στην «Πρόσβαση και στη μεταφορά τεχνολογίας», ανταποκρίνεται στις ανησυχίες των αναπτυσσόμενων χωρών και απαιτεί από τα κράτη – μέλη «να παρέχει και /ή να διευκολύνει την πρόσβαση και τη μεταφορά προς άλλα Συμβαλλόμενα Μέρη τεχνολογιών», (αρ. 16(1)), «ιδιαίτερα δε στις αναπτυσσόμενες χώρες που παρέχουν γενετικούς πόρου, πρόσβαση και μεταφορά τεχνολογίας που αξιοποιεί τους εν λόγω πόρους, με αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους, συμπεριλαμβανομένης και της τεχνολογίας που προστατεύεται από δικαιώματα ευρεσιτεχνίας και άλλα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας» (αρ. 16(3))²¹⁹.

Το άρθρο 19 της Σύμβασης, «Χειρισμός βιοτεχνολογίας και η κατανομή των ωφελημάτων της», προβλέπει ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες, θα πρέπει να λάβουν ένα

²¹⁶ Βλ. Sullivan N. S. "Plant Genetic Resources and the Law – Past, Present and the Future", Plant Physiology – American Society of Plant Biologists, Vol. 135(1), pp. 10 – 15, (2004)

²¹⁷ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), Preamble", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-00>

²¹⁸ Βλ. Hendrickx F., Koester V., Prip C., "Convention on Biological Diversity: A Legal Analysis", Environmental Policy and Law, Vol 23 p. 250 (1993)

²¹⁹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), Article 16. Access to and Transfer of technology", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-16>

μερίδιο από τα οφέλη της βιοτεχνολογίας. Σύμφωνα με τη CBD, «Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα λαμβάνει τα ενδεδειγμένα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα ή μέτρα πολιτικής, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα αποτελεσματικής συμμετοχής σε δραστηριότητες βιοτεχνολογικής έρευνας εκείνων των Συμβαλλόμενων Μερών, ειδικότερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα οποία παρέχουν γενετικούς πόρους για τέτοιες έρευνες και όπου είναι εφικτό, εκτός της επικράτειας τέτοιων Συμβαλλόμενων Μερών»²²⁰. Η πρόσβαση αυτή θα πρέπει να επιτρέπεται σύμφωνα με αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους.

3.1.1.1.2. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής, η παραδοσιακή γνώση, οι καινοτομίες και οι πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων. Το άρθρο 8(ι) της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα

Στο προοίμιο της Σύμβασης αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων στη στενή σχέση και αλληλεξάρτησή τους με τη βιολογική ποικιλότητα και στη διατήρηση της ζωής στην Γη²²¹. Για το λόγο αυτό, κάνει ειδική μνεία σε αυτούς στο άρθρο 8(ι), της Σύμβασης.

Το άρθρο αναφέρεται στην υποχρέωση των συμβεβλημένων μερών να προστατεύσουν και να διατηρήσουν την παραδοσιακή γνώση, τις καινοτομίες και τις πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων που αναπτύσσουν παραδοσιακούς τρόπους ζωής, ιδιαίτερα όταν αυτές συμβάλλουν στη βιώσιμη χρήση των συστατικών της βιοποικιλότητας. Η εφαρμογή τους θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους. Τα συμβεβλημένα μέρη οφείλουν να ενθαρρύνουν την ισότιμη κατανομή των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση αυτών των γνώσεων, πρακτικών και καινοτομιών (άρθρο 8(ι))²²².

Επί του θέματος, το άρθρο 10(γ) της Σύμβασης επίσης, αναφέρει, ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος οφείλει να «προστατεύει και ενθαρρύνει τις συνήθειες χρήσεις των βιολογικών πόρων σε συμφωνία με τις παραδοσιακές πολιτιστικές πρακτικές, που είναι συμβατές με τη διατήρηση ή την αειφορική χρήση των πόρων» (άρθρο 10(γ))²²³.

Η σύνδεση μεταξύ των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης στο σύστημα πρόσβασης ABS, βασίζεται στις υποχρεώσεις της Σύμβασης έτσι όπως απορρέουν από το άρθρο 8(ι).

²²⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), "Article 19. Handling of Biotechnology and Distribution of its Benefits", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-19>

²²¹ Βλ. Convention on Biological Diversity (CBD), "Preamble", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-00>

²²² Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations (CBD), "Article 8. In-situ Conservation", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

²²³ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), "Article 10. Sustainable Use of Components of Biological Diversity", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-10>

Για την εφαρμογή του άρθρου 8(ι), έχει συσταθεί ειδικός φορέας, η Ομάδα Εργασίας για το άρθρο 8(ι) της Σύμβασης, η οποία ιδρύθηκε το 1998 από την 4^η σύνοδο της Διάσκεψης των Μερών (COP4). Κατά τη διάρκεια των εργασιών της 5^{ης} συνόδου (COP5) το 2000, εγκρίθηκε πρόγραμμα εργασίας για την υλοποίηση των δεσμεύσεων του άρθρου 8(ι)²²⁴.

Οι κατευθυντήριες γραμμές αυτές περιλαμβάνουν την ανάπτυξη των συστημάτων *suí generis*, την ανάπτυξη δεικτών για τη διατήρηση των παραδοσιακών γνώσεων, μεθόδων και μέτρων για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της απώλειας των παραδοσιακών γνώσεων. Επίσης, αναφέρονται στην ανάπτυξη ενός ηθικού κώδικα για την εξασφάλιση του σεβασμού της πολιτισμικής και πνευματικής κληρονομιάς των αυτόχθονων και των τοπικών κοινοτήτων που σχετίζονται με τη διατήρηση και την αειφορική χρήση της βιολογικής ποικιλότητας και την ανάγκη διαπραγματεύσεων για τη δημιουργία ενός νομικού καθεστώτος πρόσβασης και κατανομής των ωφελειών που απορρέουν από αυτούς²²⁵.

Παρά την αναγνώριση της αξίας της παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής, καθώς και της αναγνώρισης της συμβολής των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, εντούτοις φαίνεται οι διατάξεις του άρθρου να έχουν περισσότερο προτρεπτικό χαρακτήρα, ενώ η προστασία και η κατανομή των ωφελειών γίνεται σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία κάθε κράτους – μέλους. Δεν υπάρχει ένα δυναμικό νομικό πλαίσιο που να δημιουργεί νομική βεβαιότητα ως προς την κατανομή ωφελημάτων. Στην περίπτωση αυτή γίνεται κατανοητό ότι δεν αρκεί μόνο η αναγνώριση της πολιτισμικής διάστασης της βιοποικιλότητας και των γενετικών πόρων. Απαιτείται και ένα νομικό πλαίσιο το οποίο θα διαμοιράζει με δίκαιο και ισότιμο τρόπο τα οφέλη που θα προκύπτουν από την πολιτισμική αξία της βιοποικιλότητας, ώστε η παραδοσιακή γνώση και πρακτική να συνεχίσει να συμβάλει στη διατήρησή της.

Το νομικό εργαλείο για την επίτευξη αυτού του στόχου της Σύμβασης, αποτέλεσε το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια.

3.1.1.2. Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη δίκαιη και ισότιμη κατανομή που προκύπτει από τη χρησιμοποίησή τους.

Κατά την 4^η συνεδρίασή της, η Διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών (COP4) αποφάσισε να δημιουργήσει μία Ομάδα Εργασίας Εμπειρογνομόνων για την Πρόσβαση και την Κατανομή των Ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση των

²²⁴ Βλ. COP 5 Decision V/16

²²⁵ Βλ. COP 7 Decision VII/16, "Akwé: Kon Voluntary Guidelines for the Conduct of Cultural, Environmental and Social Impact Assessment regarding Developments Proposed to Take Place on, or which are Likely to Impact on, Sacred Sites and on Lands and Waters Traditionally Occupied or Used by Indigenous and Local Communities" Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7753>

γενετικών πόρων και να διευκρινίσει τις αρχές και τις έννοιες που σχετίζονται με το σύστημα πρόσβασης και κατανομής ωφελειών αυτών (ABS Clearing – House)²²⁶.

Εν συνεχεία, κατά την 5^η σύνοδο της Διάσκεψης των Μερών (COP5) της CBD, το 2000, δημιουργήθηκε ένα επικουρικό όργανο της Διάσκεψης, η Ανοιχτή Ομάδα Εργασίας για την Πρόσβαση και την Κατανομή των Ωφελειών που θα προέκυπταν από την αξιοποίηση των γενετικών πόρων (Ad Hoc Open Ended Group for Access and Benefit – sharing -ABSWG). Η Ομάδα είχε την εντολή ανάπτυξης κατευθυντήριων γραμμών και άλλων προσεγγίσεων, για να βοηθήσει τα μέρη στην εφαρμογή των διατάξεων και στην κατανομή των ωφελειών της Σύμβασης²²⁷.

Οι κατευθυντήριες γραμμές που προέκυψαν από τη Διάσκεψη το 2000, ονομάστηκαν «Κατευθυντήριες γραμμές της Βόννης για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό που προκύπτουν από τη χρήση τους». Περιελάμβαναν μία σειρά από διοικητικά και νομοθετικά μέτρα για την πρόσβαση στα οφέλη και κατά τη διαπραγμάτευση των συμβατικών ρυθμίσεων για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και την κατανομή των ωφελειών²²⁸.

Κατά τη διάρκεια των ετών 2005 – 2010, η Ομάδα Εργασίας διαπραγματεύτηκε ένα διεθνές νομικό καθεστώς σχετικά με την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη συμμετοχή στα οφέλη με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή των άρθρων 15 και 8(ι) της Σύμβασης. Το αποτέλεσμα ήταν το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, το οποίο εξυπηρετούσε τον τρίτο στόχο της Σύμβασης CBD, έτσι όπως έχει διατυπωθεί στο άρθρο 1 αυτής: τον δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που προκύπτουν από την πρόσβαση και την χρησιμοποίηση των γενετικών πόρων. Κατά τη 10^η σύνοδο της Διάσκεψης των Μερών (COP10), στη Ναγκόγια της Ιαπωνίας τον Οκτώβριο του 2010 υιοθετήθηκε το Πρωτόκολλο και τέθηκε επισήμως σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2014²²⁹.

Το Πρωτόκολλο περιλαμβάνει 36 άρθρα, και ένα παράρτημα το οποίο ρυθμίζει τα οικονομικά και μη οικονομικά οφέλη που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων²³⁰.

Το άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου, αναφέρει ότι *«η παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με γενετικούς πόρους που κατέχεται από αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες είναι προσβάσιμη με την προηγούμενη και εν επιγνώσει συναίνεση ή έγκριση και τη*

²²⁶ Βλ. Normand V., “The Nagoya Protocol and the business community” στο “Special focus on Access and benefit – sharing”, business 2020, Vo. 10 – Issue 1, (2015)

²²⁷ Βλ. COP 5, Decision V/26

²²⁸ Βλ. Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization, Secretariat of the Convention on Biological Diversity (CBD), 2002.

²²⁹ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), «The Nagoya Protocol on Access and Benefit -sharing”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/default.shtml>

²³⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Annex. Monetary and Non - monetary Benefits”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-37>

συμμετοχή αυτών των κοινοτήτων σύμφωνα με τους αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους που έχουν καθοριστεί»²³¹.

Το παραπάνω άρθρο του Πρωτοκόλλου αποτελεί ειδικότερη εφαρμογή του άρθρου 15, της Σύμβασης CBD, το οποίο αποτελεί ένα πλαίσιο εφαρμογής του παραπάνω στόχου, όσον αφορά την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη συμμετοχή στα οφέλη μέσω του μηχανισμού ABS. Η Σύμβαση αναγνωρίζει τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών επί των φυσικών τους πόρων σε περιοχές που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους. Τα μέρη έχουν επίσης, την υποχρέωση να λάβουν τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά ή πολιτικά μέτρα με σκοπό την από κοινού κατανομή των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση τους (άρθρο 15.1, 15.7)²³².

Το άρθρο 16.1, του Πρωτοκόλλου αναφέρεται στη συμμόρφωση που πρέπει να επιδείξουν τα κράτη – μέλη απέναντι στα μέτρα που έχουν ληφθεί σχετικά με την παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους. Το άρθρο 16.2. αναφέρεται στα μέτρα που οφείλουν να λάβουν τα μέρη σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τα μέτρα που θεσπίζονται στο Πρωτόκολλο, ενώ το άρθρο 16.3. αναφέρεται στην υποχρέωση των μερών να συνεργαστούν σε περιπτώσεις ενδεχόμενης παράβασης των κανονιστικών απαιτήσεων που σχετίζονται με την πρόσβαση²³³.

Εικάζεται ότι η ενίσχυση της εθνικής κυριαρχίας επί των γενετικών πόρων στην CBD, διά του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια και του μηχανισμού ABS, έγινε για να αντισταθμίσει την ταχεία εξέλιξη της σύγχρονης βιοτεχνολογίας και της κατοχύρωσης του γενετικού υλικού μέσω των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η σύνδεση μεταξύ του μηχανισμού ABS και των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα μεταξύ των χωρών οι οποίες είναι πάροχοι γενετικών πόρων και των χωρών που είναι χρήστες²³⁴ και το ζήτημα δεν έχει διευθετηθεί μέχρι σήμερα.

3.1.1.2.1. Το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. «Η παραδοσιακή γνώση σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους».

²³¹ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 7. Access to Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-07>

²³² Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 15. Access to Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-15>

²³³ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 16. Compliance with Domestic Legislation or Regulatory Requirements on Access and Benefit-sharing for Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-16>

²³⁴ Βλ. Prip C., van’ t Klooster C., “The Nagoya Protocol on access to genetic resources and benefit – sharing: User – country measures and implementation in India”, Fridtjof Nansens Institutt – Centre for Biodiversity Policy and Law CEBPOL, (2016)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, η άμεση συσχέτιση της παραδοσιακής γνώσης των τοπικών κοινοτήτων με τους γενετικούς πόρους. Συγκεκριμένα, το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου αναφέρει, ότι τα συμβαλλόμενα μέρη, *«κατά την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους οφείλουν να λάβουν υπόψη το εθιμικό δίκαιο των τοπικών κοινοτήτων»*, δείχνοντας επιπλέον το δέοντα σεβασμό στην παραδοσιακή γνώση που συνδέεται με τους γενετικούς πόρους (άρθρο 12.1).

Το άρθρο 12, σχετίζεται και δρα υποστηρικτικά με τα άρθρα 7 και 16 του Πρωτοκόλλου, που προαναφέρθηκαν.

Το Πρωτόκολλο αποτελεί το πρώτο διεθνές νομικό κείμενο, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στους τοπικούς πληθυσμούς και στις κοινότητές τους να καθορίσουν την πρόσβαση στους γενετικούς τους πόρους.

Τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν την υποχρέωση να λάβουν μέτρα για την αποτελεσματική πρόσβαση και συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στα οφέλη που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, καθώς και στην ενημέρωση των δυνητικών χρηστών της παραδοσιακής γνώσης που συνδέεται με τους εν λόγω πόρους, διά μέσω του μηχανισμού ABS Clearing - House (άρθρο 12.2.).

Το Πρωτόκολλο, αποτέλεσε το δεύτερο νομικό κείμενο, διεθνούς δικαίου που πραγματοποιήθηκε τα δικαιώματα των τοπικών πληθυσμών μετά τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αυτόχθονων Πληθυσμών του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (2007).

Συγκεκριμένα, στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια επιτεύχθηκαν πέντε βασικές επιδιώξεις των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων που αφορούσαν την προάσπιση των βίο-πολιτισμικών τους δικαιωμάτων. Αυτές ήταν: α) η εξάλειψη του όρου «υπόκειται στο εθνικό δίκαιο», του άρθρου 8(ι), που εμπεριέχεται στη Σύμβαση για την Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) όσον αφορά το δικαίωμα στην πρόσβαση επί των γενετικών πόρων. Οι κοινότητες έχουν πλέον το δικαίωμα στην πρόσβαση, ανταλλαγή και κατανομή των γενετικών πόρων που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση τους σύμφωνα με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου, και με βάση το εθιμικό τους δίκαιο, β) τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν το σεβασμό της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης αυτών των κοινοτήτων και να διατηρήσουν το εθιμικό τους δίκαιο, γ) να εξασφαλιστούν τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών τους κοινοτήτων επί της χρήσης των γενετικών τους πόρων, δ) να ληφθεί υπόψη στο προοίμιο του Πρωτοκόλλου η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Αυτόχθονων Πληθυσμών (United Nations Declaration on the rights of Indigenous People – UNDRIP), και ε) να επιβεβαιώσει ότι το Πρωτόκολλο αποτελεί διεθνώς το κύριο νομικό μέσο για την επιβολή των διατάξεων της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), όσον αφορά τα δικαιώματα πρόσβασης και κατανομής των ωφελειών επί των γενετικών πόρων²³⁵.

²³⁵ Βλ. Teran M. Y., "The Nagoya Protocol and Indigenous People, "The International Indigenous People", The International Indigenous Policy Journal, Vol. 7, Issue 2, (2016)

Το νομικό καθεστώς της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), και του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, αποτελούν ένα αποτελεσματικό νομικό μέσο για την προστασία και τη διάδοση των παραδοσιακών γνώσεων που κατέχουν οι αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι το Πρωτόκολλο απαιτεί από όλα τα συμβεβλημένα μέρη τη δημιουργία ρυθμιστικών μηχανισμών πρόσβασης και κατανομής ωφελειών. Αυτό μας υπενθυμίζει ότι οι χώρες πάροχοι των γενετικών χώρων και οι χώρες που διαθέτουν τοπικούς πληθυσμούς δεν είναι απαραίτητα αναπτυσσόμενες. Όλες οι χώρες είναι πραγματικοί ή δυνητικοί χρήστες των γενετικών πόρων και της συνακόλουθης παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής που απορρέει από αυτούς.

Μέσα στο πλαίσιο των ρυθμιστικών αρχών του Πρωτοκόλλου, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση και την πολιτιστική κληρονομιά αναθεωρούνται, ενώ τα δικαιώματα των τοπικών πληθυσμών διασφαλίζονται μέσα από ένα κατοχυρωμένο πλαίσιο νομικής προστασίας²³⁶.

Η κριτική που έχουν δεχθεί η Σύμβαση CBD και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν το ζήτημα της πρόσβασης στην παραδοσιακή γνώση των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων. Ερευνητές επισημαίνουν ότι, οι εν λόγω πληθυσμιακές ομάδες αντιμετωπίζονται από την CBD περισσότερο ως εμπορικοί εταίροι, εξαιτίας της προσοχής που δίνεται στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και λιγότερο στον πολιτισμικό της χαρακτήρα²³⁷.

Τόσο η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα, όσο και τα Πρωτόκολλα τα οποία συνδέονται με αυτήν έχουν δεσμευτικό νομικό περιεχόμενο για τα συμβαλλόμενα μέρη, τα οποία υποχρεούνται να μεταφέρουν τις διατάξεις της Σύμβασης στο εθνικό τους δίκαιο.

3.1.1.3. Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια

Παραπάνω αναφέρθηκε η σημασία της χρήσης της βιοτεχνολογίας στην παραγωγή γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (Γ.Τ.Ο). Αρκετές χώρες, έχουν εκφράσει τις έντονες ανησυχίες τους για τη χρήση αυτών των προϊόντων θεωρώντας ότι εμπεριέχουν κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία. Αντίθετα, άλλες χώρες, ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Αργεντινή θεωρούν ότι τα οφέλη από την εφαρμογή της βιοτεχνολογίας στη σύγχρονη γεωργία θα μπορούσαν να είναι πολύ σημαντικά και ότι οι επιφυλάξεις που συνδέονται με την κατανάλωσή τους δεν είναι βάσιμες. Στην

²³⁶ Βλ. Cordonier Segger M. C. and Phillips F. K., "Indigenous traditional knowledge for sustainable development: the biodiversity convention and plant treaty regimes", *Science-Policy Interface and Traditional Knowledge in Social Ecological Production Landscapes and Seascapes (SEPLS)*, (2015) 20: 230 - 437

²³⁷ Βλ. Cabrera - Ormaza M.V., "Re-thinking the Role of Indigenous Peoples in International Law: New Developments in International Environmental Law and Development Cooperation", *Goettingen Journal of International Law* 4 (2012) 1, 263 - 290

Ευρώπη οι αντιδράσεις των κρατών είναι αμφιλεγόμενες. Άλλες χώρες αποδέχτηκαν τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς και σε άλλες εκδηλώθηκε ένα ισχυρό κίνημα ενάντια σε αυτούς, το οποίο ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και συνεχίζεται έως τις μέρες μας. Το 1998, η Ευρωπαϊκή Ένωση συμπεριέλαβε ένα “de facto moratorium” στην εισαγωγή γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και της διάθεσής τους στο εμπόριο²³⁸.

Ήδη, από τη δεκαετία του 1970, κάποιες χώρες άρχισαν να περιλαμβάνουν στη νομοθεσία τους ρυθμίσεις, για να εξασφαλίσουν την ασφάλεια των τροφίμων από τις συνέπειες των χημικών μεταλλάξεων που εμπεριέχουν αυτές οι πρακτικές.

Ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (OECD), ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιομηχανική Ανάπτυξη (UNIDO), και ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP), έλαβαν μία σειρά από νομικές πρωτοβουλίες για να ρυθμίσουν το νομικό πλαίσιο για την ασφάλεια των προϊόντων που προκύπτουν από τις πρακτικές της βιοτεχνολογίας²³⁹.

Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια που επισυνάπτεται στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), είναι μία διεθνής συμφωνία, η οποία, εγκρίθηκε από τη Διάσκεψη των Μερών (COP) της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα τον Ιανουάριο του 2000 και τέθηκε σε ισχύ το Σεπτέμβριο του 2003. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 1 αντικείμενο του Πρωτοκόλλου είναι: «η εξασφάλιση επαρκούς επιπέδου προστασίας στον τομέα της ασφαλούς μεταφοράς, χειρισμού και χρήσης των ζώντων τροποποιημένων οργανισμών της σύγχρονης βιοτεχνολογίας που ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη διατήρηση και την αειφόρο χρήση της βιολογικής ποικιλότητας, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τους κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου, και αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στη διασυννοριακή διακίνηση»²⁴⁰.

Το Πρωτόκολλο καθιερώνει μια εκ των προτέρων διαδικασία που διασφαλίζει ότι παρέχονται στις χώρες οι απαραίτητες πληροφορίες, ώστε να προβαίνουν σε ενημερωμένες αποφάσεις προτού εγκρίνουν την εισαγωγή τέτοιων οργανισμών στο έδαφός τους. Περιέχει επίσης, μία αναφορά σε μια προληπτική προσέγγιση και εμπεριέχει την Αρχή της προφύλαξης της Διακήρυξης του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη²⁴¹.

²³⁸ Βλ. Lynch D., Vogel D., “The regulation of GMOs in Europe and the United States: A case –study of contemporary European regulatory politics”, Council on Foreign Relations, Ιστότοπος: <http://www.cfr.org/agricultural-policy/regulation-gmos-europe-united-states-case-study-contemporary-european-regulatory-politics/p8688>

²³⁹ Βλ. Kinderlerer J., “The Cartagena Protocol on Biosafety”, Collection of Biosafety Reviews, Vol. 4, pp. 12 – 65 (2008)

²⁴⁰ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 1”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

²⁴¹ Βλ. «Η αρχή της προφύλαξης» για την διαχείριση των κινδύνων, αναφέρεται όταν υπάρχει υποψία επιβλαβούς δράσης ή πολιτικής. Η αρχή αυτή χρησιμοποιείται από τους φορείς χάραξης πολιτικής για να δικαιολογηθούν αποφάσεις σε καταστάσεις όπου υπάρχει η πιθανότητα βλάβης από την λήψη μία συγκεκριμένης απόφασης, όταν εκτενείς επιστημονικές γνώσεις επί του θέματος είναι ανύπαρκτες. Η Αρχή αυτή συνεπάγεται ότι υπάρχει μία κοινωνική ευθύνη για την προστασία του κοινού από την έκθεση σε κίνδυνο. Σε ορισμένα νομικά συστήματα, όπως το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εφαρμογή της Αρχής είναι υποχρεωτική σε ορισμένους τομείς του Δικαίου. Η πρώτη έγκριση της Αρχής ήταν το 1982, από την Γενική Συνέλευση των

Όπως προβλεπόταν στο άρθρο 19, παρ. 3 της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα, τα συμβαλλόμενα μέρη ξεκίνησαν την εξέταση του Πρωτοκόλλου στην πρώτη συνεδρίαση (COP1) το 1994²⁴². Οι διαπραγματεύσεις ήταν εξαιρετικά πολύπλοκες καθώς, έπρεπε να υπάρξει συμβιβασμός και συμφωνία μεταξύ των χωρών εξαγωγής γενετικά τροποποιημένων καλλιεργειών, των χωρών που είχαν σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την ασφάλεια των τροφίμων και την περιβαλλοντική προστασία, καθώς και των χωρών που εξαρτιόντουσαν σε μεγάλο βαθμό από τη γεωργία²⁴³.

Το Πρωτόκολλο θέσπισε ένα Μηχανισμό Ελέγχου της Βιοασφάλειας (Biosafety Clearing – House – BCH), με σκοπό τη διευκόλυνση της ανταλλαγής επιστημονικών, τεχνικών και νομικών πληροφοριών σχετικά με τους ζώντες τροποποιημένους οργανισμούς και προσφοράς βοήθειας προς τα μέλη για την εφαρμογή του²⁴⁴. Η πρώτη συνάντηση των μερών ενέκρινε τη μετάβαση από την πιλοτική στην πλήρως επιχειρησιακή φάση και υιοθέτησε τις σχετικές λεπτομέρειες²⁴⁵.

3.1.1.3.1. Οι κοινωνικό – οικονομικές εκτιμήσεις που προκύπτουν από τη χρήση ζώντων τροποποιημένων οργανισμών. Το άρθρο 26 του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης

Το πρωτόκολλο της Καρθαγένης, πέρα από τη σημασία του για τη Βιοασφάλεια των τροφίμων, έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα που αφορά τις κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις του θέματος, ειδικά για τις αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες. Το άρθρο 26(1) του Πρωτοκόλλου αναφέρει: «Τα συμβαλλόμενα μέρη, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με την εισαγωγή δυνάμει του παρόντος πρωτοκόλλου ή των εσωτερικών μέτρων της εφαρμογής του, μπορούν να λαμβάνουν υπόψη, σύμφωνα με τις διεθνείς υποχρεώσεις τους, κοινωνικό-οικονομικές εκτιμήσεις που προκύπτουν από τις επιπτώσεις των ζώντων τροποποιημένων οργανισμών για τη διατήρηση και την αειφόρο χρήση της βιοποικιλότητας, ιδίως σε σχέση με την αξία της βιολογικής ποικιλότητας για τις αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες».

Το άρθρο 26(2), αναφέρει: «Τα συμβαλλόμενα μέρη καλούνται να συνεργαστούν για την έρευνα και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις κοινωνικό-οικονομικές

Ηνωμένων Εθνών για τον Παγκόσμιο Χάρτη για την Φύση, ενώ η πρώτη εφαρμογή της ήταν το 1987 μέσα από το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ. Λίγο μετά, η Αρχή ενσωματώθηκε με πολλές άλλες δεσμευτικές διεθνείς συνθήκες όπως η Διακήρυξη του Ρίο και το Πρωτόκολλο του Κιότο (Πηγή: Wikipedia).

²⁴² Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 19. Handling of Biotechnology and Distribution of its Benefits”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-19>

²⁴³ Βλ. Boisson de Chazourne L., “Convention on Biological Diversity and its Protocol on Biosafety”, United Nations Audiovisual Library of International Law

²⁴⁴ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 20”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

²⁴⁵ Βλ. SCBD/BCH/KGM/42371

επιπτώσεις των έμβιων τροποποιημένων οργανισμών, ιδίως για αυτόχθονες και τοπικές κοινότητες»²⁴⁶.

Σύμφωνα με τον Falck – Zepeda, το παραπάνω άρθρο του Πρωτοκόλλου, ενδέχεται να έχει διττή ερμηνεία. Η μία άποψη, που ασπάζονται και κάποιες αναπτυγμένες οικονομικά, χώρες - μέλη είναι ότι, οι κοινωνικό – οικονομικές εκτιμήσεις έχουν μικρή σχέση με τα γενετικώς τροποποιημένα τρόφιμα, εκτός από πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις. Επιπρόσθετα, μία ευρεία και αόριστη συμπερίληψη των κοινωνικό – οικονομικών εκτιμήσεων, μπορεί να προκαλέσει σημαντικούς περιορισμούς στην ανάπτυξη και στη μεταφορά τεχνολογίας. Αντίθετα, η άλλη άποψη, υποστηρίζει ότι, τα κοινωνικό - οικονομικά ζητήματα είναι ζωτικής σημασίας για την προστασία των αυτόχθονων κοινοτήτων και των τοπικών κοινοτήτων απέναντι σε οποιαδήποτε αρνητική επίπτωση προκύπτει από τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα. Η άποψη αυτή, περιλαμβάνει όχι μόνο την αξιολόγηση του κινδύνου για την βιοασφάλεια αλλά και ευρύτερες κοινωνικό – οικονομικές εκτιμήσεις, συμπεριλαμβανομένων πιθανών ηθικών, φιλοσοφικών και θρησκευτικών προβλημάτων²⁴⁷.

Η συμπερίληψη των κοινωνικό – οικονομικών εκτιμήσεων στο Πρωτόκολλο, ήταν κυρίως απαίτηση των αναπτυσσόμενων χωρών από τις οποίες προέρχεται ο κύριος όγκος της γενετικής ποικιλότητας και διαθέτουν πολλούς αυτόχθονες πληθυσμούς και τοπικές κοινότητες που είναι θεματοφύλακες της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με τους γενετικούς και κατ' επέκταση με τους φυτογενετικούς πόρους.

Σύμφωνα, με την Catagora - Vargas, το άρθρο 26, έχει πιο ευρύ πεδίο εφαρμογής. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι γενετικές παρεμβάσεις στη βιοποικιλότητα περιλαμβάνουν ένα μεγάλο φάσμα επιπτώσεων και οι υπηρεσίες του οικοσυστήματος που μπορεί να επηρεαστούν από αυτές, μπορεί να είναι μεταξύ άλλων, οικονομικές, περιβαλλοντικές και βιοφυσικές.

Υπάρχει εκτεταμένη και τεκμηριωμένη αναγνώριση ότι οποιαδήποτε επίπτωση στη βιοποικιλότητα δεν συντελείται σε γραμμική κλίμακα. Οι αλλαγές στη δομή της βιοποικιλότητας είναι πολύπλοκες, απρόβλεπτες, σωρευτικές, συνδυαστικές και μπορεί να αποφέρουν είτε θετικές, είτε αρνητικές συνέπειες στα τροποποιημένα συστατικά της. Το άρθρο 26.1. του Πρωτοκόλλου αναφέρεται σε όλους αυτούς τους τύπους πιθανών επιπτώσεων. Επιπρόσθετα, η βιοποικιλότητα χαρακτηρίζεται από κοινωνικούς, πολιτισμικούς, και οικονομικούς παράγοντες και η «χρήση» της αποβλέπει σε αυτούς. Το άρθρο 26, επισημαίνει τη σημασία της βιοποικιλότητας σε σχέση με τον πολιτισμό, την πνευματικότητα και τον ρόλο της στη ζωή των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων²⁴⁸.

²⁴⁶Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), "Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 26", Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

²⁴⁷ Βλ. Falck – Zepeda J. B., "Socio economic considerations, Article 26. 1. Of the Cartagena Protocol on Biosafety: What are the Issues and What is at Stake?", AgBioForum, 12(1): 90 – 107, (2009)

²⁴⁸ Βλ. Catacora-Vargas G., "Socio – economic considerations under the Cartagena Protocol on Biosafety: Insights for effective implementation", Asian Biotechnology Review, Vol. 14, No 3, pp.

3.1.2. Για τους Φυτογενετικούς Πόρους

3.1.2.1. Η Διεθνής Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (IU)

Το ζήτημα των φυτογενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Τότε ανέκυψε και το ζήτημα του νομικού καθεστώτος των συλλογών της εκτός τόπου διατήρησης (*ex situ*) και τέθηκε πρώτη φορά προς συζήτηση στον Παγκόσμιο Οργανισμό Διατροφής και Γεωργίας (FAO).

Το νομικό πλαίσιο, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και '90, έτεινε να επικεντρώνεται περισσότερο στη διατήρηση και αξιοποίηση των φυτογενετικών πόρων και λιγότερο στη πολιτισμική τους διάσταση. Τα ζητήματα που αφορούσαν τους εν λόγω πόρους και τίθεντο προς διαπραγμάτευση επικεντρώνονταν περισσότερο στη φαρμακευτική και βιομηχανική χρήση των φυτογενετικών πόρων και λιγότερο στη γεωργική.

Οι συζητήσεις είχαν ως αποτέλεσμα, τη δημιουργία το 1983 της Επιτροπής για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Commission on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture – CPGRFA), η οποία εξελίχθηκε αργότερα στην Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture – CGRFA)²⁴⁹.

Η Επιτροπή μαζί με τη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (International Undertaking on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture – IU), η οποία υιοθετήθηκε το ίδιο έτος, αποτελούν τη βάση του Παγκόσμιου Συστήματος για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των Φυτογενετικών Πόρων για τη Διατροφή και τη Γεωργία.

Το σύστημα ολοκληρώθηκε το 1994, από τα Διεθνή Κέντρα Συμβουλευτικής για τη Διεθνή Γεωργική Έρευνα (International Centres of the Consultative Group for International Agricultural Research – CGIAR), και το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για τη Διατήρηση και την Αειφόρο χρήση των Φυτογενετικών Πόρων (Global Plan of

1-17, (2012)

²⁴⁹ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "International Undertaking on Plant Genetic Resources (Resolution 8/83), Ιστότοπος: [http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20\(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681](http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681)

Action for the Conservation and Sustainable Use of PGRFA), το οποίο υιοθετήθηκε το 1996^{250, 251}.

Η Διεθνής Δέσμευση, ωστόσο, δεν έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Υιοθετήθηκε περισσότερο ως ένα εργαλείο προώθησης της διεθνούς συμφωνίας σε θέματα που αφορούν την πρόσβαση στους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία. Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Διεθνούς Δέσμευσης στόχος είναι η εξασφάλιση ότι *«οι φυτογενετικοί πόροι με οικονομικό και/ή κοινωνικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα για τη γεωργία, θα πρέπει να εξερευνηθούν να διατηρηθούν, να βελτιωθούν και να είναι διαθέσιμοι προς καλλιέργεια και επιστημονικούς σκοπούς. Η Δέσμευση βασίζεται στην καθολικά αποδεκτή αρχή ότι οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν κληρονομιά της ανθρωπότητας και κατά συνέπεια, θα πρέπει να είναι διαθέσιμοι χωρίς περιορισμούς»* (άρθρο 1).

Η πολιτική αυτή γίνεται πιο σαφής με το άρθρο 5 της Δέσμευσης, το οποίο αναφέρεται στη «Διαθεσιμότητα των Φυτογενετικών Πόρων». Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι *«οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα που έχουν υπό τον έλεγχό τους φυτογενετικούς πόρους, κυρίως για τη γεωργία, επιτρέπουν την πρόσβαση σε δείγματα στους εν λόγω πόρους όταν πρόκειται για λόγους επιστημονικής έρευνας, αναπαραγωγής φυτών και διατήρησης των γενετικών πόρων»* (άρθρο 5).

Η Διεθνής Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (IU), προκάλεσε αντιδράσεις σε πολλές χώρες παρόχους φυτογενετικών πόρων. Οι διεθνείς εξελίξεις της εποχής σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας κατά τον τρόπο που είχαν διατυπωθεί στη Σύμβαση της Διεθνούς Ένωσης Νέων Ποικιλιών (UPOV), και η αρχή που διατυπώθηκε για τους φυτογενετικούς πόρους στο προοίμιο της Δέσμευσης ότι αποτελούν «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας», δείχνουν ότι έγινε προσπάθεια ενσωμάτωσης του νομικού πλαισίου της Δέσμευσης με τις εξελίξεις της εποχής, όσον αφορά την κατοχύρωση των γενετικών πόρων με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, η Διεθνής Δέσμευση φαινόταν παρωχημένη και αναχρονιστική. Ήταν φανερό ότι χρειαζόταν ένα άλλο παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για τους γενετικούς πόρους και ειδικότερα για τους φυτογενετικούς. Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν είχαν ως αποτέλεσμα την Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), όπου η αρχή της «κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας», αντικαταστάθηκε από την αρχή της κυριαρχίας των κρατών επί των γενετικών τους πόρων.

²⁵⁰ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Report of the International Technical Conference on Plant Genetic Resources, Leipzig, Germany, 17 – 23 June 1996.

²⁵¹ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Global Plan of Action for the Conservation and Sustainable Utilization on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture and the Leipzig Declaration adopted by the International Technical Conference on Plant Genetic Resources, Leipzig, Germany 17 – 23 June 1996.

3.1.2.2. Η Διεθνής Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους, για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA)

Μετά από χρόνιες διαπραγματεύσεις ο Οργανισμός για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO), υιοθέτησε το 2001 (σε ισχύ από το 2002), τη Διεθνή Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture - ITPGRFA). Η Συνθήκη ITPGRFA, αποτελεί μία δεσμευτική συμφωνία που αφορά τους αναφερόμενους στο Παράρτημα I αυτής φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία. Συγκεκριμένα η Σύμβαση καλύπτει 35 καλλιεργούμενα διατροφικά είδη και 29 λιβαδικά φυτά.

Το γενικό πλαίσιο της Συνθήκης διαρθρώνεται σε τέσσερις πυλώνες: ο πρώτος είναι το άρθρο 9 για τα Δικαιώματα των Αγροτών, ο δεύτερος το τέταρτο μέρος της Συνθήκης ITPGRFA που αφορά τη δημιουργία ενός πολυμερούς συστήματος πρόσβασης και κατανομής ωφελειών, ο τρίτος πυλώνας είναι το άρθρο 18 σχετικά με τους οικονομικούς πόρους της Συνθήκης και ο τέταρτος που αποτελείται από τις θεσμικές διατάξεις που αφορούν τη Συνθήκη τόσο σε σχέση με τις αρχές της Σύμβασης CBD, όσο και με τις αρχές του Οργανισμού FAO.

Η Συνθήκη ITPGRFA, περιλαμβάνει συνολικά 35 άρθρα. Το πρώτο και δεύτερο άρθρο αποτελεί μία παρουσίαση του σκοπού και του αντικειμένου της Συνθήκης. Τα άρθρα 5 έως 8 ορίζουν τις γενικές υποχρεώσεις των συμβεβλημένων μερών. Το άρθρο 9 της Συνθήκης αναφέρεται στα Δικαιώματα των Αγροτών. Τα άρθρα 10 έως 13 καλύπτουν το Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής των Ωφελειών (Multilateral System of Access and Benefit – sharing – MLS). Οι φορείς στήριξης της Συνθήκης καλύπτονται από τα άρθρα 14 έως 17. Οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί καλύπτονται από το άρθρο 18. Οι θεσμικοί υποστηρικτές περιλαμβάνονται στα άρθρα 19 έως 35. Τέλος περιλαμβάνονται και δύο παραρτήματα. Το πρώτο παράρτημα (Annex I), περιλαμβάνει τη λίστα με τις καλλιέργειες που καλύπτονται από το Πολυμερές Σύστημα και το δεύτερο (Annex II), το οποίο χωρίζεται σε δύο μέρη, περιλαμβάνει τη διαιτησία (Part 1) και τις περιπτώσεις συμβιβασμού (Part 2)²⁵².

3.1.2.2.1. Το Πολυμερές Σύστημα για την πρόσβαση και κατανομή των ωφελειών που προέρχονται από τους φυτογενετικούς πόρους (MLS) της Συνθήκης του FAO για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA)

²⁵²Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture" (2001).

Μετά τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, κατέστη αντιληπτό ότι η παγκόσμια γεωργία χρειαζόταν ένα σύστημα πρόσβασης και ανταλλαγής φυτογενετικών πόρων που να αναγνωρίζει την αλληλεξάρτησή τους, τον πολιτισμικό τους χαρακτήρα, να διευκολύνει την ανταλλαγή και την πρόσβαση σε αυτούς και να διασφαλίζει ότι οι φυτογενετικοί πόροι θα συνεχίσουν να είναι διαθέσιμοι σε όλο τον κόσμο, ενώ τα άτομα που διατηρούν και αναπτύσσουν φυτογενετικούς πόρους θα αμείβονται ανάλογα.

Το Πολυμερές Σύστημα για την πρόσβαση και την κατανομή των ωφελειών, ιδρύθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη κατά την άσκηση των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων (άρθρο 10) και καλύπτει όλους τους φυτογενετικούς πόρους που απαριθμούνται στο παράρτημα 1 της Συνθήκης για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA). Το παράρτημα 1, είναι μία λίστα γενετικού υλικού, ειδών ή ομάδων που θεωρητικά πληρούν τα κριτήρια «της επισιτιστικής ασφάλειας και αλληλεξάρτησης» (άρθρο 12(α)). Οι κανόνες αυτοί δεν καθορίζουν μόνο την πρόσβαση στο γενετικό υλικό των φυτογενετικών πόρων αλλά μοιράζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και της αναπαραγωγής σε αυτό το υλικό. Οι κανόνες αυτοί περιέχονται στην ITPGRFA και προσδιορίζονται σε ένα νομικό όργανο που ονομάζεται Διευθύνον Όργανο²⁵³.

Η ανταλλαγή των φυτογενετικών πόρων υπό το πλαίσιο του Πολυμερούς Συστήματος της ITPGRFA, υιοθετήθηκε από όλα τα μέλη της Συνθήκης, κατά την πρώτη συνεδρίαση του διοικητικού σώματος της ITPGRFA τον Ιούνιο του 2006²⁵⁴.

Τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν συμφωνήσει ότι θα διευκολύνουν την πρόσβαση σε φυτογενετικούς πόρους, με όρους και προϋποθέσεις που ρυθμίζονται από την ITPGRFA. Έχουν επίσης, συμφωνήσει να λαμβάνουν τα αναγκαία νομικά μέτρα για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε άλλα συμβαλλόμενα μέρη, καθώς και σε φυσικά ή νομικά όργανα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους. Αυτές οι νομικές υποχρεώσεις αποτελούν τις βασικές αρχές του Πολυμερούς Συστήματος της ITPGRFA.

Συνολικά, απαριθμεί μέχρις στιγμής 64 καλλιέργειες, οι οποίες καλύπτουν το 50% της ανθρώπινης κατανάλωσης²⁵⁵. Η πρόσβαση στο γενετικό υλικό είναι διαθέσιμη μέσα από συλλογές σε τράπεζες γονιδίων ανά τον κόσμο. Οι συλλογές αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν συλλογές τοπικών σπόρων, συλλογές εθνικών σπόρων ή συλλογές που στεγάζονται σε ερευνητικά κέντρα, ή προέρχονται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Όσοι έχουν πρόσβαση στο γενετικό υλικό του πολυμερούς συστήματος συμφωνούν ότι θα μοιράζονται όποιες εξελίξεις προκύπτουν για περαιτέρω έρευνα και ανάπτυξη. Αν θελήσουν τα συμβαλλόμενα μέρη να κρατήσουν τις ερευνητικές εξελίξεις που προκύπτουν από την έρευνά τους, μη διαθέσιμες στο ευρύ κοινό οφείλουν, να καταβάλουν ένα αντίτιμο στον μηχανισμό όπως προβλέπεται στο άρθρο

²⁵³ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Text of the Treaty, Article 19", Ιστότοπος: <http://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

²⁵⁴ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Standard Material Transfer Agreement", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-bc083e.pdf>

²⁵⁵ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Annex I, List of crops covered under the Multilateral System", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-bc084e.pdf>

13(δ) (Κατανομή των οικονομικών και άλλων ωφελημάτων που απορρέουν από την εμπορευματοποίηση).

Το Πολυμερές Σύστημα, έχει ως στόχο να παρέχει σαφές, δίκαιο και ισότιμο πλαίσιο για την ανταλλαγή φυτογενετικών πόρων. Παράλληλα με τους κοινούς κανόνες της διευκόλυνσης της πρόσβασης, το Πολυμερές Σύστημα, λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες των φυτών που προορίζονται για τα τρόφιμα και τη γεωργία. Συγκεκριμένα προβλέπει κοινούς κανόνες για τη διευκόλυνση της πρόσβασης, οι οποίοι αναφέρονται λεπτομερώς στο άρθρο 12 της Συνθήκης: *«η πρόσβαση στους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία που προστατεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και άλλα ιδιοκτησιακά δικαιώματα παρέχεται σύμφωνα με τις σχετικές διεθνείς συμφωνίες και εθνικούς νόμους» (άρθρο 12.3(στ))*.

Το πιο προφανές κίνητρο για να ενταχθούν οι χώρες στο μηχανισμό του Πολυμερούς Συστήματος είναι η διευκόλυνση της πρόσβασης σε μία ποικιλόμορφη ομάδα φυτογενετικών πόρων, όπου επιστήμονες και αγρότες μπορούν να τους χρησιμοποιήσουν για να προσαρμόσουν τις φυτικές ποικιλίες στις υπάρχουσες περιβαλλοντικές συνθήκες. Η συνειδητοποίηση των χωρών ότι η γεωργική παραγωγή τους εξαρτάται από τους φυτογενετικούς πόρους που βρίσκονται σε άλλες χώρες έχει συμβάλει στην ευαισθητοποίηση, σχετικά με τη σημασία της πρόσβασης στα αποθέματα της ποικιλότητας άλλων χωρών.

3.1.2.2.2 Το Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών (MLS) της ITPGRFA και το Σύστημα Πρόσβασης και Κατανομής Ωφελειών (ABS) της CBD. Ομοιότητες και Διαφορές

Η πρώτη και ουσιαστική διαφορά μεταξύ των δύο συστημάτων έγκειται στη χρήση τους. Το Πολυμερές σύστημα δημιουργήθηκε για να πραγματευτεί την πρόσβαση και την κατανομή ωφελημάτων στους φυτογενετικούς πόρους, ενώ το σύστημα ABS, στους γενετικούς πόρους. Το Πολυμερές Σύστημα αναπτύχθηκε για τον τομέα της γεωργίας, ενώ το Σύστημα ABS, επικεντρώθηκε στον περιβαλλοντικό τομέα. Η ITPGRFA, κληρονόμησε ωστόσο από την CBD, ένα σύνολο εννοιολογικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή διατάξεων για τη ρύθμιση της πρόσβασης και της κατανομής. Η πολιτική πίεση για να συνάδουν όσο το περισσότερο η ITPGRFA με τη CBD ήταν πολύ ισχυρή²⁵⁶.

²⁵⁶ Βλ. Stannard C., "The multilateral system of access and benefit – sharing – Could it have been constructed another way?" No 13, Biodiversity International, στο Crop Genetic Resources as a Global Commons – Challenges in International Law and Governance, Biodiversity International, Research Program on Policies, Institutions and Markets (CGIAR), earthscan from Routledge (2013)

Επιπλέον, αν και το Πολυμερές Σύστημα διέπεται από τις αρχές της CBD, ωστόσο βασίζεται στην ανταλλαγή των φυτογενετικών πόρων. Η ανταλλαγή και η ελεύθερη πρόσβαση σε αυτούς άλλωστε ήταν και η βάση δημιουργίας των φυτογενετικών πόρων κατά την διάρκεια των χιλιετηρίδων. Αντίθετα, το σύστημα πρόσβασης ABS, βασίζεται στην αρχή της συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης και αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους. Οι όροι της πρόσβασης θα πρέπει να συμφωνούνται από κοινού. Πρόκειται επομένως, για μία διμερή συμφωνία μεταξύ μεμονωμένων παρόχων και αποδεκτών, με χωριστές συμφωνίες και όρους διαπραγμάτευσης για κάθε περίπτωση. Αντίθετα, η νομική βάση του Πολυμερούς Συστήματος βασίζεται στην παροχή διευκόλυνσης της πρόσβασης μέσω της Standard Material Transfer Agreement – SMTA, η οποία είναι μία νομική πράξη που εμπίπτει στη σφαίρα του ιδιωτικού δικαίου, όπου τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν το δικαίωμα να ρυθμίσουν τους όρους των συναλλαγών τους. Αυτό επιτρέπει την πρόσβαση από τα κράτη παρόχους των φυτογενετικών πόρων σε φυσικά και νομικά πρόσωπα που βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία τους. Ουσιαστικά, το Πολυμερές Σύστημα λειτουργεί ως μία τυποποιημένη σύμβαση μεταξύ δύο φυσικών ή νομικών προσώπων²⁵⁷.

Υπάρχουν επίσης ζωτικής σημασίας διαφορές στα ζητήματα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι συμφωνίες πρόσβασης και κατανομής των ωφελειών στην CBD, προϋποθέτουν ότι οι γενετικοί πόροι και τα παράγωγά τους έχουν τεθεί υπό ισχυρή πνευματική ιδιοκτησία²⁵⁸. Η ITPGRFA, ακολούθησε μία διαφορετική οπτική στο ζήτημα. Αφουγκράστηκε τις ανησυχίες των αναπτυσσόμενων χωρών και «δεν διεκδίκησε την κυριότητα πάνω στο γενετικό υλικό, ούτε ζήτησε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας πάνω στο γενετικό υλικό ή στις πληροφορίες που σχετίζονται με αυτό»²⁵⁹.

Παρά τις καινοτομίες που εισήγαγε η ITPGRFA, εντούτοις στο Παράρτημα 1 της Συνθήκης (Annex 1), περιλαμβάνονται μόνο 29 καλλιεργούμενα είδη για τα οποία ισχύουν οι διατάξεις της Συνθήκης όσον αφορά την πρόσβαση και την κατανομή ωφελειών. Τα υπόλοιπα καλύπτονται από την CBD και η πρόσβαση στο γενετικό υλικό τους επαφίεται στην εθνική νομοθεσία κάθε συμβεβλημένου κράτους²⁶⁰.

²⁵⁷ Βλ. Βλ. Manzella D., "The design and mechanisms of the multilateral system of access and benefit sharing", biodiversity International, No 7, pp. 152 στο Biodiversity International, στο Crop Genetic Resources as a Global Commons – Challenges in International Law and Governance, Biodiversity International, Research Program on Policies, Institutions and Markets (CGIAR), earthscan from Routledge (2013)

²⁵⁸ Βλ. Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), "Article 16.2, 16.3, 16.5, Access to and Transfer Technology", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-16>

²⁵⁹ Βλ. Stannard, pp. 251 – 252

²⁶⁰ Βλ. International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA), "Annex 1 – Priority Crops", (2001), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/fileadmin/templates/agphome/documents/PGR/PubPGR/ResourceBook/annex1.pdf>

3.1.3. Για την Πολιτιστική Κληρονομιά

3.1.3.1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (WHC)

Το ζήτημα της διατήρησης της παγκόσμιας κληρονομιάς, πολιτιστικής και φυσικής έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες. Αυτή η επιτυχία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις προσπάθειες της UNESCO, η οποία έχει δημιουργήσει τις βάσεις για τη δημιουργία ενός διεθνοποιημένου συστήματος παγκόσμιας κληρονομιάς.

Η Σύμβαση για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά εγκρίθηκε κατά την 17^η σύνοδο της Γενικής Διάσκεψης του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO), το Νοέμβριο του 1972 (σε ισχύ το 1975)²⁶¹.

Η Σύμβαση σχετίζεται και αλληλεπιδρά και με άλλα νομικά μέσα που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και ιδίως με την προστασία των πολιτιστικών τοπίων και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η καινοτομία της Σύμβασης, έγκειται στην αναγνώριση της σχέσης φύσης και πολιτισμού και στην εισαγωγή της έννοιας «παγκόσμια κληρονομιά», η οποία υποδηλώνει μία παγκόσμια ανησυχία για την τύχη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, που αφορά πλέον το σύνολο της ανθρωπότητας. Το πνεύμα της Σύμβασης της UNESCO, απομακρύνθηκε από την έννοια του όρου «πολιτιστική ιδιοκτησία», κατά τον τρόπο με τον οποίο περιελήφθη στη Σύμβαση της Χάγης του 1954 (προστασία της πολιτιστικής ιδιοκτησίας σε περίπτωση ένοπλων συγκρούσεων) και συνέδεσε ευθέως το πολιτιστικό ζήτημα με αγαθά και ομάδες ²⁶².

Ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» στη Σύμβαση της UNESCO, περιλαμβάνει τρεις διαφορετικούς τύπους παγκόσμιας κληρονομιάς: τις τοποθεσίες, τα μνημεία και τις πολιτιστικές ομάδες που σχετίζονται με αυτά.

Το πιο σημαντικό στοιχείο της Σύμβασης είναι η ανυπαρξία μίας σαφούς διάκρισης μεταξύ πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Η φράση «*σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης*», στο άρθρο 1 της Σύμβασης, η οποία ορίζει την πολιτιστική κληρονομιά, δείχνει ότι η Σύμβαση δεν ορίζει μία γραμμή διαφοροποίησης μεταξύ φύσης και πολιτισμού.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον όρο «πολιτιστική κληρονομιά», νοούνται:

²⁶¹ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Texts of the 1972 World Heritage Convention", (2005 Edition), Ιστότοπος: [file:///C:/Users/katerina/Downloads/activity-562-4%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/katerina/Downloads/activity-562-4%20(2).pdf)

²⁶² Βλ. Lixinski L., Book Review "The 1972 World Heritage Convention: a commentary by F. Francioni and F. Lenzerini", Oxford University Press - European Journal of Legal Studies, Vol. 2., No 1. (2008)

- α) τα μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, επιγραφές, σπήλαια και σύνολα έργων παγκόσμιας αξίας, από ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής άποψης,
- β) τα σύνολα των οικοδομημάτων: ομάδες κτιρίων μεμονωμένων ή ενοτήτων (οικισμών), τα οποία λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειάς τους ή της θέσης τους, έχουν παγκόσμια αξία από ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική άποψη,
- γ) τα τοπία: έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης, καθώς και εκτάσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται αρχαιολογικοί χώροι, από άποψη ιστορική, αισθητική εθνολογική και ανθρωπολογική.²⁶³

Με τον όρο φυσική κληρονομιά, νοούνται:

- α) φυσικά μνημεία αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς ή από ομάδες τέτοιων σχηματισμών που έχουν παγκόσμια αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη.
- β) γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και ακριβώς καθορισμένες περιοχές που αποτελούν την κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη ή από ανάγκη διατήρησης,
- γ) φυσικά τοπία ή ακριβώς καθορισμένες φυσικές περιοχές, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη, από ανάγκη διατήρησης ή από άποψη φυσικού κάλλους.²⁶⁴

Η Επιτροπή για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά συνεδριάζει μία φορά το χρόνο και αποτελείται από εκπροσώπους 21 κρατών - μερών της Σύμβασης που εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση²⁶⁵. Έργο της Επιτροπής είναι, η δημιουργία, συντήρηση και εξέλιξη της διεθνούς δραστηριότητας που σχετίζεται με την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και ο προσδιορισμός των φυσικών και πολιτιστικών θέσεων εξαιρετικής οικουμενικής αξίας σύμφωνα με τα κριτήρια που η ίδια έχει καθιερώσει²⁶⁶.

Τα κριτήρια αυτά επεξηγούνται στις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά (WHC), οι οποίες μαζί με το κείμενο της Σύμβασης αποτελούν και το οικείο νομικό εργαλείο²⁶⁷.

Μέχρι το 2004 τα κριτήρια της αξιολόγησης χωρίζονταν σε δύο ομάδες και περιελάμβαναν έξι κριτήρια για την πολιτιστική και τέσσερα για τη φυσική κληρονομιά. Από το 2005 με την έγκριση των νέων κατευθυντήριων γραμμών τα

²⁶³ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, "Article 1", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

²⁶⁴ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, "Article 2", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

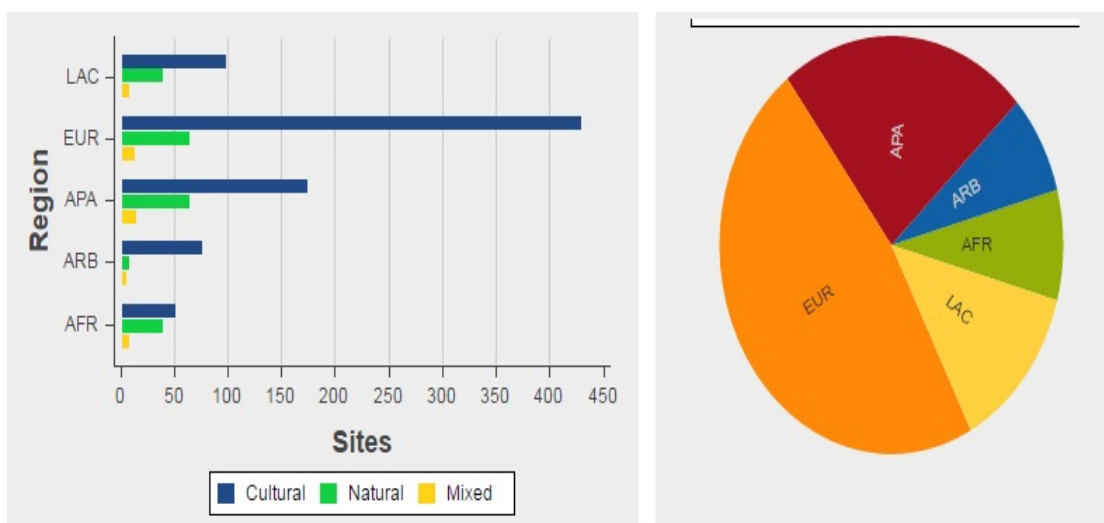
²⁶⁵ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage – Rules of Procedure", July 2015

²⁶⁶ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "The Criteria for Selection", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

²⁶⁷ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>

κριτήρια ενοποιήθηκαν. Έτσι, κάθε μνημείο και φυσικός χώρος αξιολογείται βάσει 10 ενοποιημένων κριτηρίων²⁶⁸.

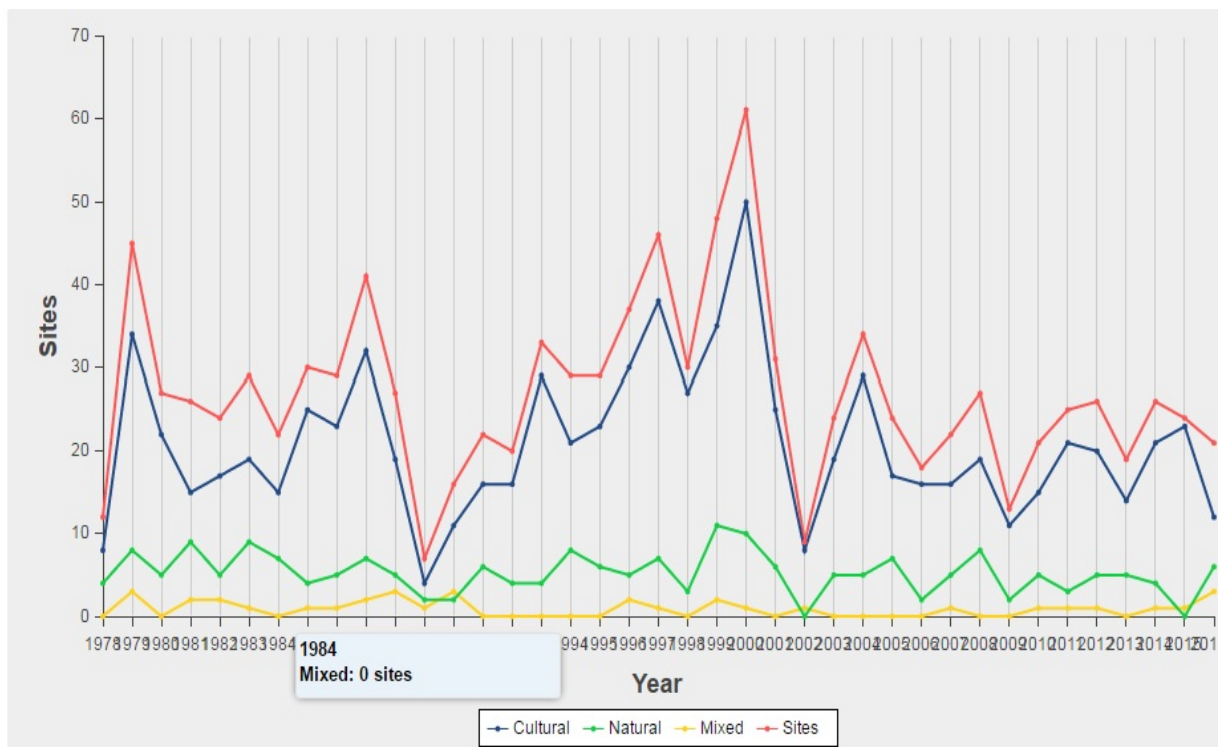
Μέχρι το Δεκέμβριο του 2016, έχουν περιληφθεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς 1052 θέσεις από 165 κράτη. Από αυτές τις θέσεις οι 814 είναι πολιτιστικές, οι 203 φυσικές και οι 35 μικτές.

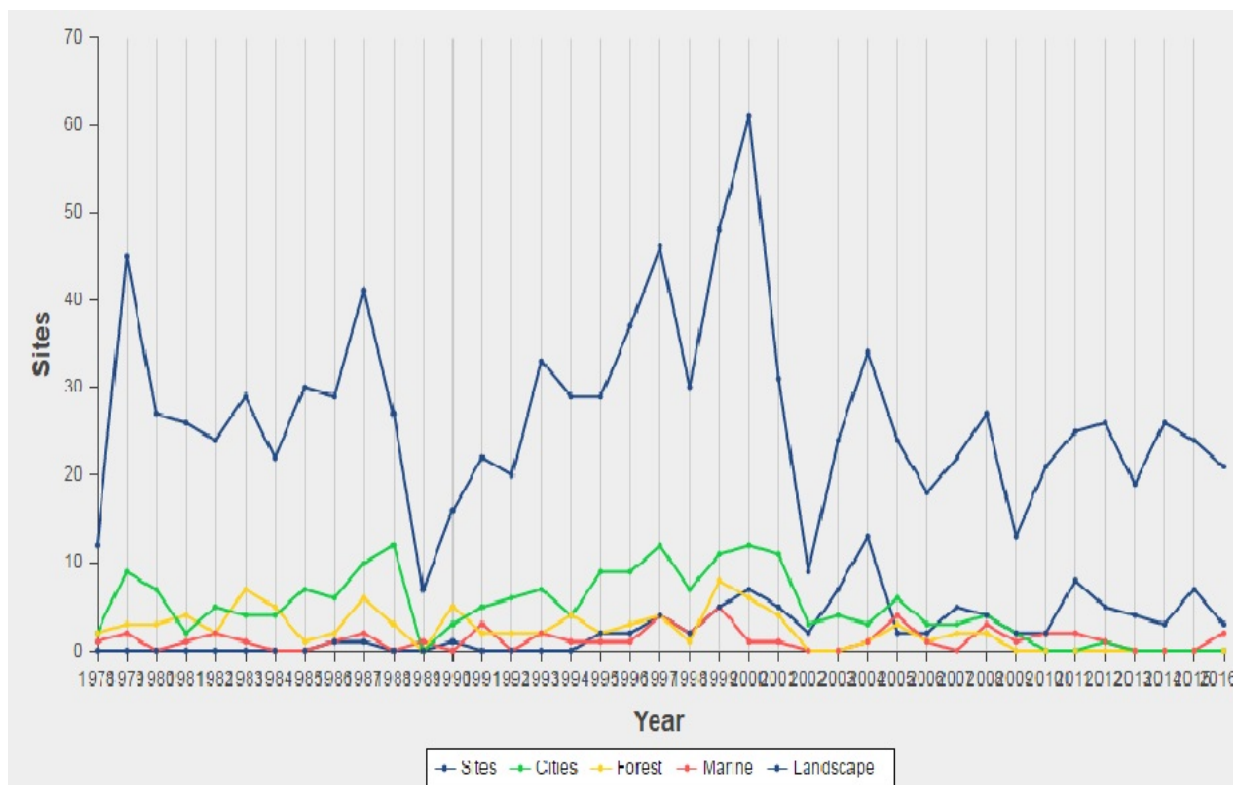
Γράφημα 1: Αριθμός χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά ήπειρο.

(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

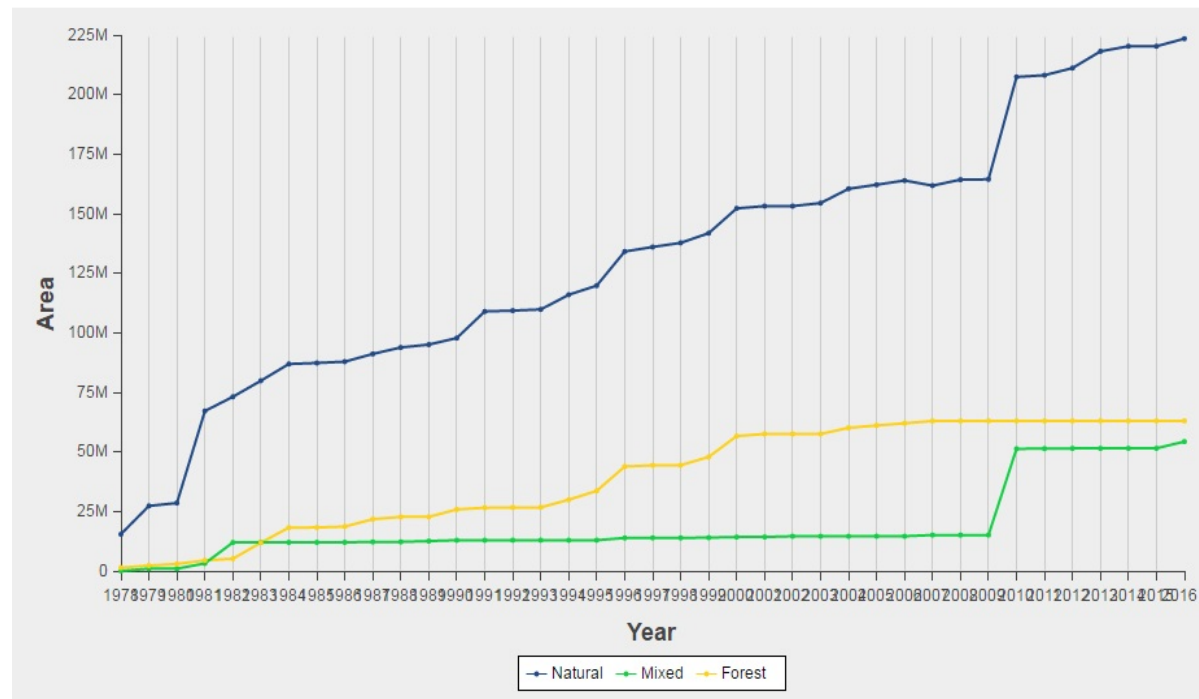
²⁶⁸Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, WHC.05/2, February 2015.

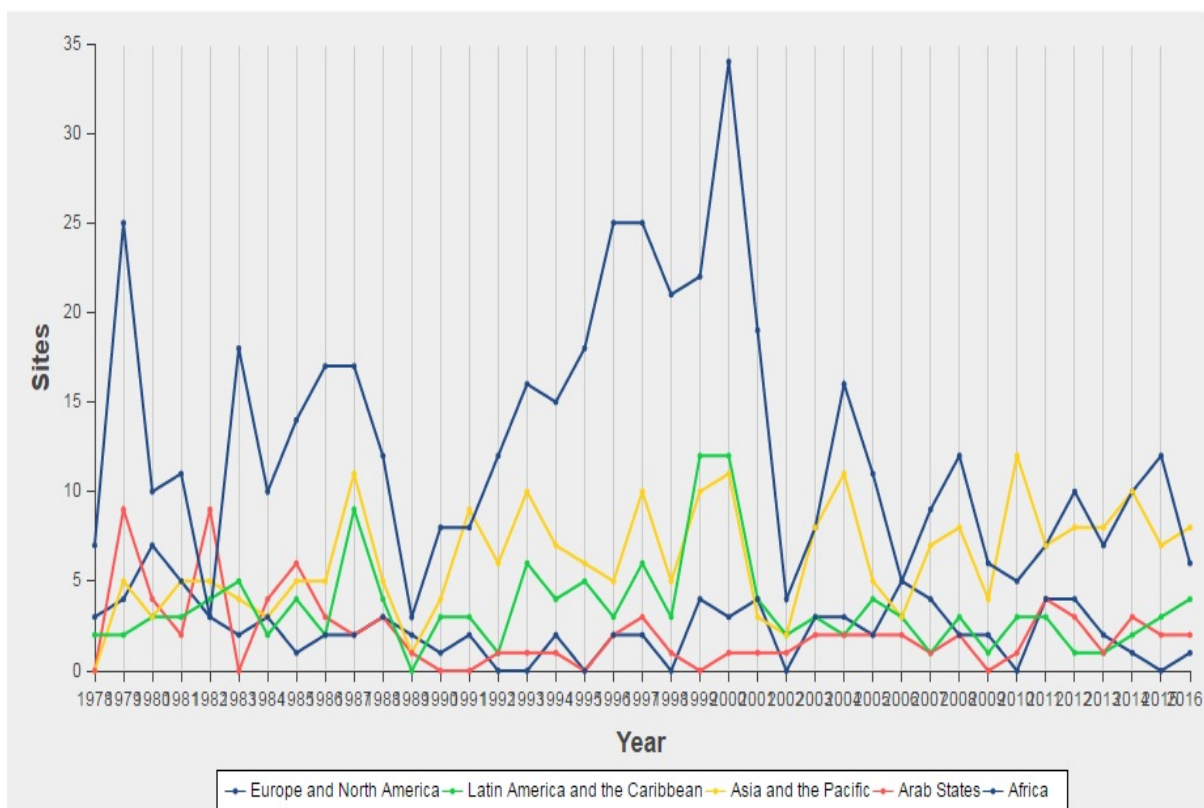
Γράφημα 2: Αριθμός χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά χρόνο (Πολιτιστικές, Φυσικές, Μικτές)
(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

Γράφημα 3: Αριθμός ιδιοτήτων χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά έτος (Περιοχές, Πόλεις, Δάση, Θαλάσσιες περιοχές, Τοπία)
(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

Γράφημα 4: Αριθμός τοποθεσιών οι οποίες χαρακτηρίζονται ως περιοχές Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά έτος.
(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

Γράφημα 5: Αριθμός χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά έτος και περιοχή.

(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

2016						
Regions	Cultural	Natural	Mixed	Total	%	States Parties with inscribed properties
Africa	48	37	5	90	9%	33
Arab States	73	5	3	81	8%	18
Asia and the Pacific	172	62	12	246 *	23%	36
Europe and North America	426	62	10	498 *	47%	50
Latin America and the Caribbean	95	37	5	137 *	13%	28
Total	814	203	35	1052	100%	165

* The property "Uvs Nuur Basin" (Mongolia, Russian Federation) is a trans-regional property located in Europe and Asia and the Pacific region. It is counted here in the Asia and the Pacific region.

* The property "The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement" (Argentina, Belgium, France, Germany, India, Japan, Switzerland) is a trans-regional property located in Europe, Asia and the Pacific and Latin America and the Caribbean region. It is counted here in the Europe and North America.

Γράφημα 6: Αριθμός χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ανά περιοχή.

(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

Σύμφωνα με το άρθρο 14 της Σύμβασης, η Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά αποφάσισε να συμπεριλάβει στον Κατάλογο τοποθεσίες Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο. Πρόκειται για φυσικές και πολιτιστικές τοποθεσίες, οι οποίες εκτίθεται σε μία σειρά κινδύνων, όπως ένοπλες συγκρούσεις, σεισμοί, φυσικές καταστροφές, ρύπανση, λαθροθηρία, ανεξέλεγκτη αστικοποίηση και τουριστική ανάπτυξη που θα μπορούσαν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην αξία τους ως μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς²⁶⁹.

Regions	Cultural	Natural	Mixed	Total	%
Africa	4	13	0	17	31%
Arab States	21	0	0	21	38%
Asia and the Pacific	4	2	0	6	11%
Europe and North America	3	1	0	4	7%
Latin America and the Caribbean	5	2	0	7	13%
Total	37	18	0	55	100%

Γράφημα 7: Αριθμός χαρακτηρισμένων τοποθεσιών Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο.

(Πηγή: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage List Statistics")

Οι χαρακτηρισμένες περιοχές προστατεύονται νομικά σύμφωνα με το δίκαιο του πολέμου, στο πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)²⁷⁰.

²⁶⁹ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "World Heritage in Danger", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/158/>

²⁷⁰ Βλ. United Nations General Assembly (1979), "UN Treaty No 17512", Vol. 1125 – 1, UN Treaty Series, pp. 27, Ιστότοπος:

Όπως δείχνουν και τα στατιστικά στοιχεία, η Σύμβαση κατά τη διάρκεια των τεσσάρων δεκαετιών που βρίσκεται σε ισχύ, έχει φτάσει να συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό τοποθεσιών, οι οποίες ξεπερνούν πλέον τις 1000. Το γεγονός αυτό αυξάνει και τις προκλήσεις.

Η Σύμβαση έχει δεχτεί έντονη κριτική, μεταξύ άλλων, για την πολιτικοποίηση της Επιτροπής της, τις γεωπολιτικές μηχανορραφίες στους κόλπους της, και την άρνηση πολλών μερών να εναρμονιστούν με τις συστάσεις της, όσον αφορά τη διατήρηση των τοποθεσιών. Παράλληλα, η UNESCO, αντιμετωπίζει δημοσιονομική κρίση έπειτα και από την οικονομική απόσυρση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής από αυτήν. Επιπρόσθετα, πολλοί αξιόλογοι ανθρωπολόγοι οι οποίοι ενεπλάκησαν με την UNESCO, κατά το πρώιμο στάδιο δημιουργίας της Σύμβασης, εν συνεχεία αποστασιοποιήθηκαν, θεωρώντας ότι η Σύμβαση απέτυχε στην εκπλήρωση των στόχων της, και κατηγορώντας την για προσπάθεια δημιουργίας ενός επίπεδου πολιτιστικού χάρτη και όχι την προβολή του παγκόσμιου πολιτισμού εν γένει²⁷¹.

Επιπλέον, ανά έτος, τα πολιτιστικά μνημεία εξακολουθούν να κυριαρχούν έναντι των φυσικών και οι διαδικασίες χαρακτηρισμού τους τείνουν να είναι πιο χρονοβόρες, αμφιλεγόμενες και πολιτικά φορτισμένες. Ο κατάλογος επίσης, όπως φαίνεται και από τα στατιστικά στοιχεία, κυριαρχείται ιστορικά από ευρωπαϊκές τοποθεσίες²⁷².

Στο προοίμιο της Σύμβασης, αναφέρεται ότι οι τοποθεσίες παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς παρουσιάζουν «εξαιρετικό ενδιαφέρον και ως εκ τούτου πρέπει να διατηρηθούν ως μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς»²⁷³. Η διατύπωση αυτού του ορισμού έχει δεχθεί κριτική και η ανάλυσή του παρουσιάζει πολλές ασάφειες. Οι λέξεις που εμπεριέχονται στον ορισμό είναι υποκειμενικές όσον αφορά τι μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εξαιρετικό» και τι όχι. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, εάν, υπάρχουν διαφορές στον βαθμό της αξίας της παγκόσμιας κληρονομιάς, να παρουσιάζεται το φαινόμενο κυβερνήσεις ή εταιρείες που εκφράζουν βιομηχανικά συμφέροντα, να θέλουν να αποφύγουν προστατευτικούς νόμους γύρω από ένα πολιτιστικό ή φυσικό αγαθό, και να επιδιώκουν να υποτιμήσουν την αξία του²⁷⁴.

Η πολιτιστική κληρονομιά διακρίνεται ως «υλική πολιτιστική κληρονομιά» και ως «άυλη πολιτιστική κληρονομιά».

Η υλική κληρονομιά περιλαμβάνει τα απτά κατάλοιπα της ανθρώπινης δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένων πόλεων, χωριών, παλατιών, μανυσωλείων,

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201125/volume-1125-I-17512-English.pdf>

²⁷¹ Βλ. Meskell L., "UNESCO's World Heritage Convention at 40 – Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation", *Current Anthropology*, Vol. 54, No 4, (2013)

²⁷² Βλ. Meskell L. (2013)

²⁷³ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage", Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

²⁷⁴ Βλ. Alzahrami D. A. "The Adoption of a standard definition of cultural heritage", *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 3, No. 1, (2013)

ναών, εργοστασίων. Επίσης, τα απομεινάρια του παρελθόντος που άπτονται της αρχαιολογικής έρευνας κατατάσσονται σε αυτόν τον τομέα²⁷⁵.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας, η οποία προέκυψε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας δημιουργίας της κοινωνίας και του πολιτισμού, καθώς και κάθε αντιπροσωπευτικής δραστηριότητας που αποσκοπεί στην ικανοποίηση των πνευματικών αναγκών μίας συγκεκριμένης ανθρώπινης κοινότητας και γίνεται αντιληπτή ως μία εκδήλωση παραδοσιακού πολιτισμού. Η εκδήλωση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει θρύλους, παραστάσεις, κοινωνικά έθιμα, τελετές, γιορτές και παραδοσιακές τέχνες²⁷⁶.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αφ' εαυτής προστατεύεται από την UNESCO, σε άλλη Σύμβαση, η οποία αφορά την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και αναλύεται αμέσως παρακάτω.

3.1.3.2. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, οι κύριες νομικές πράξεις που εκδίδονταν με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν αφιερωμένες αποκλειστικά σε απτές πολιτιστικές εκφάνσεις, η σημασία των οποίων αξιολογούνταν με βάση την αντικειμενική καλλιτεχνική, αισθητική, αρχιτεκτονική, επιστημονική και οικονομική τους αξία. Η μη επαρκής προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή της πολιτιστικής και κοινωνικής ταυτότητας των ανθρωπίνων κοινοτήτων, ήταν το αποτέλεσμα της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Το 2003, κατά την 32^η Γενική Διάσκεψη της UNESCO, ψηφίστηκε η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2006. Στο Προοίμιο της Σύμβασης, υπογραμμίζεται η αναγνώριση της βαθιάς αλληλεξάρτησης μεταξύ άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικής κληρονομιάς. Ως «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης νοούνται: *«οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, γνώσεις, τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, περιπτώσεως δοθείσης, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και*

²⁷⁵ Βλ. Hua S., "World Heritage Classification and Related Issues – A Case Study of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage", *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2 (2010) 6954–6961

²⁷⁶ Βλ. Hua S. (2010)

την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θα λαμβάνεται υπόψη μόνο η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που ανταποκρίνεται στα ήδη υφιστάμενα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα ως και στην απαίτηση για αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων και για βιώσιμη ανάπτυξη»²⁷⁷.

Σκοπός της Σύμβασης, όπως ορίζεται παραπάνω, είναι ο σεβασμός της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των κοινοτήτων, ομάδων και ανθρώπων που είναι φορείς αυτής, η ευαισθητοποίηση σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο όσον αφορά τη σημασία και την εκτίμηση που αυτή τυγχάνει, καθώς και η διεθνής συνεργασία και συνδρομή για την αξιοποίηση και διατήρησή της²⁷⁸.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ο αυτοπροσδιορισμός των δημιουργών και κατόχων της, καθώς η άυλη κληρονομιά σχετίζεται με μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων ή μία κοινότητα και οι πολιτιστικές εκφάνσεις της, προσδιορίζουν την κοινή ταυτότητα αυτής της ομάδας. Αυτό σημαίνει ότι κανένας τρίτος δεν μπορεί να οικειοποιηθεί αυτή την άυλη κληρονομιά προς όφελός του. Η πολιτιστική ταυτότητα των φορέων της είναι απαραίτητη για την ιστορική και κοινωνική εξέλιξη των κοινοτήτων και των ομάδων από τις οποίες εκφράζεται²⁷⁹.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, όπως ορίζεται στο άρθρο 2.1. της Σύμβασης, εκδηλώνεται ειδικότερα στους ακόλουθους τομείς:

- α) Στις προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- β) Στις τέχνες του θεάματος.
- γ) Στις κοινωνικές πρακτικές, στις τελετουργίες και στις εορταστικές εκδηλώσεις.
- δ) Στις γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν.
- ε) Στην τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία²⁸⁰.

Με τον παραπάνω ορισμό, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, φανερώνει ότι δεν είναι στατική, αντίθετα είναι βιώσιμη και συνεχίζει να εξελίσσεται εντός της πολιτιστικής κοινότητας, από την οποία έχει προέρχεται. Μέχρι και την υπογραφή της Σύμβασης, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, θεωρούνταν από τον κόσμο ως ένα μουσειακό είδος αποκομμένο από τις σύγχρονες πτυχές της ζωής.

Σε γενικές γραμμές, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, περιλαμβάνει κοινωνικές πρακτικές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και μορφές γνώσης που μεταφέρονται και

²⁷⁷Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 2.1. - Definitions", Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

²⁷⁸ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 1 – Purpose of the Convention", Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

²⁷⁹ Βλ. Lenzerini F., "Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples", Oxford Journals, European Journal of International Law, Vol. 22, Issue, pp. 101 – 120, (2011)

²⁸⁰ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 2.2., Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

διαβιβάζονται εντός των πολιτισμικών κοινοτήτων. Εκφράζεται από τα μέλη των παραδοσιακών κοινοτήτων μέσω προφορικών παραδόσεων, παραδοσιακών τραγουδιών, τελετουργιών, δεξιοτεχνιών, παραδοσιακών συστημάτων γνώσης και πρακτικής. Προϋποτίθεται ότι οι παραπάνω διεργασίες, συντελούνται μέσω μίας ευρύτερης οικολογικής, οικονομικής, πολιτικής και γεωγραφικής αλληλεπίδρασης²⁸¹.

Είναι σημαντικό, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά να διατηρήσει την «αυθεντικότητά» της υπό το πρίσμα της ισχυρής σύνδεσής της με την πολιτιστική ταυτότητα των δημιουργών και των φορέων της. Η απώλεια αυτής της αυθεντικότητας, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία μίας τεχνητής πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία δεν είναι πλέον συνδεδεμένη με την πολιτισμική ιδιοσυγκρασία των κοινοτήτων, των ομάδων και των ατόμων στα οποία ανήκει, ως εκ τούτου στερείται το κύριο διακριτό της στοιχείο²⁸².

Ο λόγος δημιουργίας της Σύμβασης, ήταν επειδή η UNESCO θεώρησε ότι η άυλη πολιτιστική κληρονομιά βρίσκεται σε πραγματικό κίνδυνο. Μεγάλο μέρος της προφορικής λογοτεχνίας, οι ιστορίες, η μουσική, ο χορός, τα συστήματα γνώσης έχουν χαθεί ή βρίσκονται σε παρακμή. Όλο και περισσότερο οι ειδικοί συμφωνούν ότι υπάρχει μια απώλεια της πολιτιστικής πολυμορφίας σε όλο τον πλανήτη²⁸³.

Σύμφωνα με το άρθρο 13 της Σύμβασης, κάθε συμβαλλόμενο μέρος έχει την ευθύνη «της ανάπτυξης και της αξιοποίησης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που υφίσταται στο έδαφός του». Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο (13. (c)), κάθε κράτος - μέλος έχει επίσης, την υποχρέωση «να ενθαρρύνει επιστημονικές και καλλιτεχνικές μελέτες, ως και ερευνητικές μεθοδολογίες για αποτελεσματική προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, και ειδικότερα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται σε κίνδυνο»²⁸⁴.

Η Σύμβαση για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, έχει δεχτεί έντονη κριτική από ερευνητές όσον αφορά τον ορισμό της. Πολλοί μελετητές, θεωρούν ότι ο ορισμός «άυλη κληρονομιά», είναι μια ευρεία έννοια που υπόκειται σε πολλαπλή ερμηνεία. Δεδομένου ότι η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, έχει αντικαταστήσει έννοιες, όπως «λαογραφία», «παραδοσιακός πολιτισμός», «προφορική παράδοση», «λαϊκός πολιτισμός», η Σύμβαση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτέλεσε περισσότερο μία προσπάθεια να τονιστεί τι αξίζει να προστατευθεί. Επίσης υποστηρίζεται ότι, οι νομικοί ορισμοί και τα πλαίσιά τους, ιδιαίτερα η πολιτιστική κληρονομιά των αυτόχthonων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων κατά τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται από το Διεθνές Δίκαιο, είναι άγνωστη σε αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες²⁸⁵.

²⁸¹ Βλ. Kurin R. (2007)

²⁸² Βλ. Kurin, pp. 113

²⁸³ Βλ. Kurin, pp. 108

²⁸⁴ Βλ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 13 – Other measures for safeguarding", Ιστότοπος: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

²⁸⁵ Βλ. Alzahrani, pp. 10

3.1.3.3. Η Σύμβαση ILO 169 (International Labour Organization)

Οι εθνικές και διεθνείς διαδικασίες και πολιτικές για την προστασία της παραδοσιακής γνώσης των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων τίθενται υπό την αιγίδα των προαναφερθέντων διεθνών συνθηκών και συμβάσεων. Ωστόσο, οι πληθυσμοί αυτοί βρίσκονται αντιμέτωποι με τη συνεχώς αυξανόμενη απώλεια της βιολογικής και πολιτιστικής τους ποικιλομορφίας και συχνά οδηγούνται στην απώλεια των δικαιωμάτων χρήσης, πρόσβασης και ελέγχου των παραδοσιακών πόρων και εδαφών τους.

Από την εποχή της αποικιοκρατίας, η έλλειψη αναγνώρισης των παραδοσιακών περιοχών, των φυσικών πόρων των αυτόχθονων πληθυσμών και της αναγνώρισης των εθιμικών αρχών τους σε συνδυασμό με τις πιέσεις των αγορών και άλλων εξωτερικών πιέσεων, έχουν ως αποτέλεσμα την πολιτιστική και βιολογική διάβρωση. Οι κύριες απειλές για τους αυτόχθονες πληθυσμούς και την πολιτιστική πολυμορφία τους περιλαμβάνουν επέκταση του κυβερνητικού ελέγχου εις βάρος τους, άδικες πολιτικές που αφορούν την κατοχή γης που τους ανήκει, την τροποποίηση πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους και την ακατάλληλη διαχείριση της παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής της οποίας είναι κάτοχοι ²⁸⁶.

Στην προστασία της παραδοσιακής γνώσης η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με τις πολιτιστικές εκφάνσεις, τις πολιτιστικές αξίες, τους εθιμικούς νόμους, τους βιολογικούς πόρους και τα τοπία, ήρθε να συμβάλει, η Σύμβαση ILO 169. Η Σύμβαση δημιουργήθηκε από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας (International Labour Organization) και αφορά την προστασία των αυτόχθονων πληθυσμών και φυλών στις ανεξάρτητες χώρες. Υιοθετήθηκε τον Ιούνιο του 1989 στη Γενεύη της Ελβετίας και τέθηκε σε ισχύ το Σεπτέμβριο του 1991 ²⁸⁷.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση ILO 169, ως αυτόχθονες πληθυσμοί ορίζονται :

- α) φυλές σε ανεξάρτητες χώρες των οποίων οι κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνθήκες διακρίνονται από άλλα τμήματα της εθνικής κοινότητας, και των οποίων η κατάσταση διέπεται εξ ολοκλήρου ή εν μέρει από τα δικά τους έθιμα ή παραδόσεις ή από ειδικούς νόμους και κανονισμούς.*
- β) λαοί, σε ανεξάρτητες χώρες που θεωρούνται αυτόχθονες λόγω της καταγωγής τους, οι οποίοι, κατοικούσαν στη χώρα ή μια γεωγραφική περιοχή η οποία ανήκει στην χώρα, κατά τη στιγμή της κατάκτησής ή του αποικισμού ή τη δημιουργία των τωρινών συνόρων, και οι οποία ανεξάρτητα από το νομικό τους καθεστώς, διατηρούν μέρος ή το*

²⁸⁶ Βλ. IIED, Andes (Peru), Dobbo-Yala Foundation (Panama), University of Panama, Chinese Centre for Agricultural Policy, Southern Environmental and Agricultural Policy Research Institute, Kenya Forestry Research Institute, Centre for Indigenous Farming Systems (Bhopal), Ecoserve (New Delhi), Herbal and Folklore Research Centre (Andhra Pradesh), "Protection of Traditional Knowledge and Cultural Heritage – the Concept of Collective Bio – Cultural Heritage", Working Group on Indigenous Populations, 23rd Session, (2005)

²⁸⁷ Βλ. International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No 169), Adoption: Geneva, 76th ILC session (27 June 1989) - Status: Up-to-date instrument (Technical Convention).

Το εθιμικό δίκαιο των πληθυσμών αυτών διέπει και καθοδηγεί τις πτυχές της ζωής και τις δραστηριότητές τους. Σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης, οι λαοί έχουν το δικαίωμα να διατηρούν τα δικά τους ήθη, έθιμα και θεσμικά όργανα, όταν αυτά δεν είναι ασυμβίβαστα με τα θεμελιώδη δικαιώματα που ορίζονται από την εθνική έννομη τάξη και τα διεθνώς αναγνωρισμένα ανθρώπινα δικαιώματα²⁸⁹.

Η Σύμβαση ILO 169, αποτέλεσε σταθμό και οδήγησε σε μία διαφορετική αντιμετώπιση της παγκόσμιας κοινότητας όσον αφορά τους αυτόχθονες και τοπικούς πληθυσμούς, καθώς η κυρίαρχη αντίληψη πριν την υπογραφή της Σύμβασης, ήταν η προσπάθεια αφομοίωσης των αυτόχθονων πληθυσμών στις κοινωνίες στις οποίες ζούσαν και η εξάλειψη των τοπικών τους κοινοτήτων. Έστρεψε, επίσης τη διεθνή προσοχή στα δικαιώματα αυτών των πληθυσμιακών ομάδων. Επιπλέον, η ILO 169, αποτέλεσε μέρος ενός αναδυόμενου διεθνούς εθιμικού δικαίου και μία νομική βάση για τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών²⁹⁰.

Η Σύμβαση έχει δεχθεί κριτική όσον αφορά τις διατυπώσεις και τις εκφράσεις που χρησιμοποιεί καθώς πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι το περιεχόμενό της διατυπώνεται κυρίως υπό μορφή συστάσεων. Επίσης, το κείμενο της ILO 169, δεν αναφέρεται ευθέως σε «πολιτιστικές πηγές», ή στην «πολιτιστική κληρονομιά», αλλά αναφέρεται εμμέσως σε αυτήν μέσω του άρθρου 4.1 που αναφέρει ότι, *«ειδικά μέτρα θεσπίζονται ως κατάλληλα για τη διασφάλιση των προσώπων, της ιδιοκτησίας, της εργασίας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος των εν λόγω λαών»*²⁹¹.

Σημαντική παράμετρος της ILO 169, είναι η αναγνώριση των δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών επί των εκτάσεων που παραδοσιακά τους ανήκαν, καθώς και στους φυσικούς πόρους που σχετίζονται με τις συγκεκριμένες εκτάσεις²⁹².

²⁸⁸ Βλ. International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 1”, Ιστότοπος:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

²⁸⁹ Βλ. International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 8”, Ιστότοπος:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

²⁹⁰ Βλ. Guruswamy L., Roberts J.C., Drywater C., “Protecting the Cultural and Natural Heritage: Finding Common Ground”, Tulsa Law Review, Vol. 34, Issue 4, The Life and the Legacy of Bernard Schwartz, 1999.

²⁹¹ Βλ. International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 4.1”, Ιστότοπος:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169
²⁹² Βλ. International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No 169), “Article 14 – 15”

3.1.3.4. Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Αυτόχθονων Πληθυσμών

Το 1982, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο συγκρότησαν την Ομάδα Εργασίας (Working Group) για τους Αυτόχθονες Πληθυσμούς, ως όργανο της υπό - επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη των Διακρίσεων και της Προστασίας των Μειονοτήτων. Μέχρι το 1993, η Ομάδα Εργασίας ολοκλήρωσε την τελική έκδοση του σχεδίου διακήρυξης για τα Δικαιώματα των Αυτόχθονων Πληθυσμών (United Nations Declaration on the Right of Indigenous People - DRIPS). Η υπό - επιτροπή ενέκρινε την τελική έκδοση του σχεδίου και το υπέβαλε στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 1994.

Η Διακήρυξη υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού το Σεπτέμβριο του 2007 και παρέχει με μεγαλύτερη σαφήνεια τους όρους αντιμετώπισης, όσον αφορά τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών, σχετικά με τους πολιτιστικούς τους πόρους. Το άρθρο 12.1 της Διακήρυξης αναφέρει: *«οι αυτόχθονες λαοί, έχουν το δικαίωμα να εκδηλώνουν, να πραγματοποιούν, να αναπτύσσουν και να διδάσκουν τις πνευματικές και θρησκευτικές τους παραδόσεις, τα έθιμα και τις τελετές τους. Έχουν το δικαίωμα να διατηρούν, να προστατεύουν και να έχουν πρόσβαση στην προστασία της ιδιωτικής τους ζωής, στις θρησκευτικές και πολιτιστικές περιοχές τους. Έχουν το δικαίωμα της χρήσης και του ελέγχου των τελετουργικών αντικειμένων τους και το δικαίωμα για τον επαναπατρισμό των ανθρωπίνων υπολειμμάτων»*²⁹³.

Το άρθρο 11.1. αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι *«οι αυτόχθονες πληθυσμοί, έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν και να αναζωογονήσουν τις πολιτιστικές τους παραδόσεις και έθιμα. Αυτό περιλαμβάνει το δικαίωμα να διατηρούν, να προστατεύουν και να αναπτύσσουν το παρελθόν τους, το παρόν και το μέλλον εκδηλώνοντας τις πολιτιστικές τους παραδόσεις»*²⁹⁴.

Η Διακήρυξη αποτέλεσε το πρώτο νομικό κείμενο, το οποίο έδινε στους αυτόχθονες πληθυσμούς το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού. Τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούσαν στην ελεύθερη και εκ των προτέρων συγκατάθεση των αυτόχθονων πληθυσμών, κατόπιν ενημέρωσης, πριν την εφαρμογή οποιουδήποτε μέτρου θα μπορούσε να σημαίνει μετατόπιση των πληθυσμών και των κοινοτήτων τους από τα εδάφη και τους φυσικούς πόρους που παραδοσιακά τους ανήκαν²⁹⁵.

Παρόλα αυτά, η Διακήρυξη δεν έχει δεσμευτική νομική ισχύ για τα κράτη – μέλη, εν αντιθέσει με τις διεθνείς Συμβάσεις και Συνθήκες, εκφράζει όμως μαζί με τη Σύμβαση ILO 169 την εμφάνιση ενός πρώιμου διεθνούς δικαίου σχετικά με τα

²⁹³ Βλ. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, "Article 12.1", Ιστότοπος: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

²⁹⁴ Βλ. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, "Article 13.1., Ιστότοπος: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

²⁹⁵ Cabrera Ormaza M.V., "Re-thinking the Role of Indigenous Peoples in International Law: New Developments in International Environmental Law and Development Cooperation", Goettingen Journal of International Law 4 (2012) 1, 263 - 290

δικαιώματα των αυτοχθόνων πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης για την προστασία των πολιτιστικών και βιολογικών τους πόρων και τη συνέχιση της ζωής στις κοινότητές τους. Αυτές οι νομικές πράξεις, τα τελευταία χρόνια, αποτελούν απόδειξη του αυξανόμενου ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας για το διεθνές εθνικό δίκαιο και της προστασίας των πολιτιστικών δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών.

3.1.3.5. Διεθνείς Επιτροπές που σχετίζονται με τους Φυτογενετικούς Πόρους

3.1.3.5.1. Η Επιτροπή για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία

Η Επιτροπή για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture – CGRFA), δημιουργήθηκε το 1983 για να ρυθμίσει τα θέματα που σχετίζονται με τους Φυτογενετικούς Πόρους. Η Επιτροπή υπάγεται στον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO). Το 1995 η Διάσκεψη του FAO, διέδυνε την εντολή της Επιτροπής για να καλύψει όλα τα στοιχεία της βιοποικιλότητας που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη διατροφή και τη γεωργία²⁹⁶.

Αρμοδιότητες της CGRFA είναι, μεταξύ άλλων, θέματα που άπτονται της πρόσβασης και της κατανομής ωφελημάτων που απορρέουν από τους φυτογενετικούς πόρους και η εξασφάλιση ότι οι φυτογενετικοί πόροι που βρίσκονται αποθηκευμένοι στις τράπεζες γενετικού υλικού διατηρούνται υπό συνθήκες που πληρούν αναγνωρισμένα και κατάλληλα κριτήρια, βασισμένα στη σύγχρονη και διαθέσιμη τεχνολογία και επιστημονική γνώση²⁹⁷.

Η CGRFA, έχει επισημάνει τη σπουδαιότητα της επιτόπιας διατήρησης (in situ/on farm) και διαχείρισης των φυτογενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία και των άγριων συγγενικών τους ειδών, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες (12^η Σύνοδος – Οκτώβριος 2009) .

Ακόμα, η CGRFA ζήτησε από το FAO μια μελέτη όπου θα περιγράφεται το εύρος των τεχνολογιών που εφαρμόζονται για τη διατήρηση και τη χρήση των φυτογενετικών πόρων που προορίζονται για τη διατροφή και τη γεωργία, το σημερινό επίπεδο εφαρμογής αυτών των τεχνολογιών και τη μελλοντική τους ανάπτυξη²⁹⁸.

²⁹⁶ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), :About the Commission”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cgrfa-about/cgrfa-history/en/>

²⁹⁷Βλ. CGRFA-12/09/Report, παρ. 28, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/017/k6536e.pdf>

²⁹⁸ Βλ. CGRFA-12/09/Report, par. 72

3.1.3.5.2. Η Διακυβερνητική Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους, την Παραδοσιακή Γνώση και τη Λαϊκή Παράδοση

Η Διακυβερνητική Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους, την Παραδοσιακή Γνώση και τη Λαϊκή Παράδοση (Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore – IGC), είναι όργανο του Παγκόσμιου Οργανισμού για την Πνευματική Ιδιοκτησία (WIPO)²⁹⁹.

Στις κύριες δραστηριότητες της IGC, περιλαμβάνονται:

- α) πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και απαιτήσεις γνωστοποίησης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
- β) απαιτήσεις γνωστοποίησης σχετικά με τους γενετικούς πόρους, την παραδοσιακή γνώση και εφαρμογές διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας,
- γ) νομική προστασία που σχετίζεται με τις παραδοσιακές εκφάνσεις και τη λαϊκή παράδοση,
- δ) έρευνα στις υπάρχουσες μορφές προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση και
- ε) έρευνα για τις υφιστάμενες μορφές προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας για την παραδοσιακή γνώση³⁰⁰.

Η ιδιαίτερη σημασία της IGC, έγκειται στο ότι ρυθμίζει μία σειρά από ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας τα οποία σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση. Συγκεκριμένα, α) την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και την κατανομή των ωφελειών που προκύπτουν από την αξιοποίησή τους, β) την προστασία των παραδοσιακών γνώσεων, που συνδέονται με τους γενετικούς πόρους και γ) την προστασία των παραδοσιακών πολιτιστικών εκφάνσεων. Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό των αναπτυσσόμενων χωρών η IGC, εν συνεχεία δέχτηκε κριτική, καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν παρατήρησαν σημαντικά πλεονεκτήματα από το σύστημα πρόσβασης και κατανομής ωφελειών της IGC, και εκφράζουν την ανησυχία ότι είναι όργανο των αναπτυγμένων χωρών που επιθυμούν να καθιερώσουν συγκεκριμένους κανόνες λήψης αποφάσεων σχετικά με την πνευματική ιδιοκτησία³⁰¹.

²⁹⁹Βλ. Assemblies of Member States of WIPO, Fifty – Fifth Session, October 5 to 14, 2015, “Matters Concerning the Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/consultations.html>

³⁰⁰ Βλ. WIPO, “Key Issues, Gap Analyses and Consultations”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/consultations.html>

³⁰¹ Βλ. Dutfield G., “Protecting Traditional Knowledge: Pathways to the future”, International Centre for Trade and Sustainable Development, (2006)

3.1.4. Κριτική θεώρηση

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και των συστατικών της έχει αναδειχθεί σε μείζον ζήτημα της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας και των διεθνών και εθνικών Fora, ιδιαίτερα σε χώρες όπου είναι έντονη η παρουσία πληθυσμιακών ομάδων, οι οποίες κατέχουν παραδοσιακές γνώσεις και πρακτικές που συμβάλουν στη διατήρηση των βιολογικών πόρων. Από το 1992, που τέθηκε επισήμως σε ισχύ, έως σήμερα η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) αποτελεί το πιο σημαντικό νομικό όργανο για τη βιώσιμη χρήση και προστασία των βιολογικών πόρων παγκοσμίως. Η CBD, περιλαμβάνει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση η οποία αφορά τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και αναγνωρίζει το σημαντικό ρόλο που επιτελεί η κοινωνία στη διατήρηση, διαχείριση και βιώσιμη ανάπτυξη της.

Μεγάλο μέρος των φυτογενετικών πόρων, οι οποίοι αποτελούν αναπόσπαστο και σημαντικό τμήμα της βιοποικιλότητας, έχει παρατηρηθεί ότι προστατεύονται καλύτερα και αποτελεσματικότερα σε περιοχές που κατοικούνται από αυτόχθονες πληθυσμούς και τοπικές κοινότητες, ενώ έχει αναγνωριστεί η στενή αλληλεξάρτηση του πολιτισμού αυτών των πληθυσμών και αυτών των οικοσυστημάτων.

Η αλληλεξάρτηση αυτή έχει αναγνωριστεί από τη CBD, η οποία περιλαμβάνει νομικά κείμενα που έχουν ως στόχο την προστασία αυτών των πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Οι λόγοι οφείλονται στις ανησυχίες που έχουν προκύψει εξαιτίας της καταστροφής των βιολογικών πόρων της βιοποικιλότητας και κατά συνέπεια των φυτογενετικών πόρων. Οι κοινωνικές επιπτώσεις, είναι άλλη μία παράμετρος της οικολογικής υποβάθμισης. Για τους λόγους αυτούς, τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργηθεί ένα αναδυόμενο διεθνές δίκαιο που σχετίζεται με τα βίο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά της βιολογικής ποικιλότητας.

Όσον αφορά τους φυτογενετικούς πόρους, το δίκαιο αυτό πραγματώθηκε πρώτη φορά με τη Διεθνή Δέσμευση για τους Φυτογενετικούς Πόρους (1983), η οποία αποτέλεσε μία πρώτη προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να αναγνωρίσει την κοινωνική και πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων, αναγορεύοντάς τους ως «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας» και για αυτό το λόγο έπρεπε να είναι διαθέσιμοι προς όλους χωρίς περιορισμούς.

Οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν από τις χώρες που φέρουν τον κύριο όγκο των φυτογενετικών πόρων, λόγω της επαπειλούμενης βιοπειρατείας, που ενδεχομένως θα προέκυπτε εξαιτίας της διατύπωσης αυτής της αρχής, οδήγησε στην αναθεώρηση του νομικού πλαισίου.

Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (1992) επικύρωσε την κυριαρχία των χωρών επί των γενετικών τους πόρων και μέσω του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια δημιούργησε ένα σύστημα πρόσβασης και κατανομής σε αυτούς (ABS). Εκτός από τους γενετικούς πόρους, το σύστημα αφορούσε και την παραδοσιακή γνώση και πρακτική των αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων, η οποία συνέβαλε αποφασιστικά

στην διατήρηση των συστατικών της βιοποικιλότητας και στη δημιουργία της αγροβιοποικιλότητας.

Η Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA, 2001), καθόρισε και αυτή με τη σειρά της τον τρόπο πρόσβασης και κατανομής ωφελειών των φυτογενετικών πόρων. Αναγνωρίζοντας ότι η ανταλλαγή των φυτογενετικών πόρων, αποτέλεσε τη βάση για τη γενετική τους βελτίωση έθεσε τις βάσεις της σύγχρονης γεωργίας και δημιούργησε ένα Πολυμερές Σύστημα Πρόσβασης στους φυτογενετικούς πόρους που είναι απαραίτητοι για την εξασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας, στο οποίο η πρόσβαση είναι ελεύθερη για ερευνητικούς ή άλλους επιστημονικούς σκοπούς.

Η χρήση των φυτογενετικών πόρων σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης οικονομικής δραστηριότητας ανέδειξε τον πολιτισμικό τους χαρακτήρα. Στο πλαίσιο των συνεχιζόμενων συζητήσεων προέκυψαν μία σειρά από ζητήματα, όπως ο έλεγχος των εδαφών των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων, τρόποι για την βιώσιμη ανάπτυξη των φυτογενετικών πόρων, δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και ηθικά ερωτήματα που προκύπτουν από τους τρόπους διατήρησής τους και τις χρήσεις της βιοτεχνολογίας.

Στο πλαίσιο αυτό προέκυψαν μία σειρά από διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις, οι οποίες κάλυπταν τις πολιτισμικές διαστάσεις του θέματος, λαμβάνοντας υπόψη και τις οικονομικές, κοινωνικές και οικολογικές προεκτάσεις, ώστε να αναδειχθεί η ολιστική πλευρά του θέματος.

Παρά τις προσπάθειες των τελευταίων ετών, το διεθνές δίκαιο που προβλέπει τους φυτογενετικούς πόρους, χαρακτηρίζεται από ένα αναδυόμενο εθιμικό δίκαιο που πραγματεύεται κυριαρχικά δικαιώματα και πνευματικά δικαιώματα, τα οποία ωστόσο πραγματώνονται εν τέλει μέσα από νομικά κείμενα. Το νομικό πλαίσιο που τα διέπει, είναι όμως, κατακερματισμένο και κυρίως διαφορετικής νομικής ισχύος. Από Διεθνείς συμβάσεις με δεσμευτικό περιεχόμενο αλλά και συμβάσεις με περιεχόμενο κατευθυντήριο, εκφράσεις προτροπής προς τα συμβαλλόμενα κράτη αλλά και Διακηρύξεις χωρίς δεσμευτικό περιεχόμενο. Επίσης υπάρχουν συνθήκες και συμβάσεις οι οποίες, εν πολλοίς, είναι αντικρουόμενες. Το γεγονός αυτό ίσως να οφείλεται και σε σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ εν γένει οικονομικών κύκλων και κρατών. Τα άνωθεν νομοθετικά κείμενα, αν και λαμβάνουν υπόψη την πολιτισμική ταυτότητα της βιοποικιλότητας και των γενετικών πόρων, εντούτοις πολλές φορές δείχνουν να την αντιμετωπίζουν ως δευτερεύουσας σημασίας. Αν και τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα φαίνεται να συμπεριλαμβάνονται οι πολιτισμικές πτυχές του θέματος, εξακολουθείται να δίνεται βαρύνουσα σημασία στα οικονομικά, κυρίως οφέλη που απορρέουν από αυτούς.

Στην αναζήτηση μίας παγκόσμιας λύσης για τη βιώσιμη χρήση των φυτογενετικών πόρων, στο πλαίσιο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι παραδοσιακές γνώσεις, το εθιμικό δίκαιο, οι κοινωνικές αξίες, τα συστήματα αξιών και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των αγροτών, των καλλιεργητών, των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων που εμπλέκονται στη διατήρηση και διαχείρισή τους.

3.2. ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

3.2.1 Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει

Η πολιτική της Ένωσης στον περιβαλλοντικό τομέα αποσκοπεί μεταξύ άλλων και στην ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας και την αποκατάσταση των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η Ε.Ε. έχει αναλάβει σχέδια δράσης για τη βιοποικιλότητα, ως συμβαλλόμενο μέλος της Σύμβασης για τη Βιολογική ποικιλότητα (CBD). Εκτός από αυτόν το στόχο, η νέα στρατηγική για τη βιοποικιλότητα που υιοθετήθηκε από την ΕΕ προσδιορίζει ότι έως το 2050 «η βιοποικιλότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι οικοσυστημικές υπηρεσίες που παρέχει θα προστατευθούν, θα αποτιμηθούν και θα αποκατασταθούν καταλλήλως για την εγγενή αξία της βιοποικιλότητας και για την ουσιώδη συμβολή τους στην ανθρώπινη ευημερία και την οικονομική ευμάρεια».

Η αξιολόγηση, που αφορούσε την ευρωπαϊκή στρατηγική για τη βιοποικιλότητα των ετών 2006 – 2010, σημείωνε ότι παρά την πρόοδο που έχει επιτευχθεί σε ορισμένους τομείς, ο συνολικός όγκος της ανάσχεσης της βιοποικιλότητας δεν έχει επιτευχθεί³⁰².

Σε αυτό το νομικό πλαίσιο η Ένωση είναι συμβεβλημένο μέρος στις εξής ενδεικτικά διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την προστασία της βιοποικιλότητας: Σύμβαση Ramsar για τη διατήρηση των υγροτόπων (1971), Σύμβαση CITES (Μάρτιος 1973), Σύμβαση της Βόννης για την προστασία των μεταναστευτικών ειδών άγριας πανίδας (Ιούνιος 1979), Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία της άγριας ζωής και των φυσικών οικοτόπων της Ευρώπης (1982), Σύμβαση του Ρίο ντε Τζανέιρο για τη βιολογική ποικιλότητα (1992), και περιφερειακές συμβάσεις: Σύμβαση του Ελσίνκι για τη Βαλτική Θάλασσα (1974), Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Μεσόγειο (1976), Σύμβαση για την προστασία των Άλπεων (1991), Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (2004).

Συγκεκριμένα, ως στόχοι της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την προστασία της βιοποικιλότητας, αναφέρονται, α) η διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, β) οι εντατικότεροι έλεγχοι για τα χωροκατακτητικά ξένα είδη, γ) η πρόσβαση και ο επιμέρους καταμερισμός των γενετικών πόρων, έπειτα και από την έγκριση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια από την Ε.Ε., δ) ρυθμίσεις μέσω της Σύμβασης CITES και Κανονισμών που αφορούν την εκμετάλλευση και το εμπόριο της άγριας πανίδας και χλωρίδας, ε) Οδηγίες που θεσπίζουν τα ελάχιστα πρότυπα για την καλή διαβίωση των ζώων, στ) σχέδια δράσης

³⁰² Βλ. Το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ για τη Βιοποικιλότητα, «Αξιολόγηση 2010», Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/2010_bap_el.pdf

για τη θαλάσσια βιοποικιλότητα σε σχέση με τους φυσικούς πόρους και την αλιεία, ζ) θέσπιση ενός Συστήματος Πληροφοριών και Επικοινωνίας σχετικά με το δασικό τομέα³⁰³.

Σημαντική εκδήλωση του ενδιαφέροντος της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα αποτελεί και το Δίκτυο «Natura 2000», ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο³⁰⁴.

Πρόκειται για μία ιδιαίτερη φιλόδοξη πολιτική για την προστασία της ευρωπαϊκής βιοποικιλότητας, των ειδών και των ενδιαιτημάτων της. Αφετηρία του το έτος 1992 με την υιοθέτηση της Οδηγίας των οικοτόπων³⁰⁵, η οποία συμπληρώνει την Οδηγία περί διατήρησης των αγρίων πτηνών, 2009/147/ΕΟΚ (πρώην 79/409/ΕΟΚ) και από κοινού αποτελούν τη νομική βάση του δικτύου³⁰⁶.

3.2.2. Για τους Φυτογενετικούς Πόρους

3.2.2.1. Η Συνθήκη τη Ρώμης

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι προμήθειες τροφίμων ήταν ανεπαρκείς. Όπως αναφέρει ο Hofreither, πολλές χώρες, κυρίως στην Ηπειρωτική Ευρώπη, προσπάθησαν σκληρά να ανακτήσουν μέρος του κατεστραμμένου τους γεωργικού δυναμικού. Το σχέδιο Marshall, μετρίασε την έλλειψη παραγωγής και γεωργικού κεφαλαίου, αλλά για να επιτευχθεί γεωργική αυτάρκεια έπρεπε να δοθούν εγγυήσεις στους παραγωγούς, για τις τιμές των προϊόντων τους πάνω από το διεθνές μέσο όρο.

Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε ήταν ο προστατευτισμός με στόχο την επισιτιστική ασφάλεια της εγχώριας παραγωγής, πολιτική προσέγγιση που αμφισβητήθηκε από πολλούς ερευνητές ως αναποτελεσματική και λανθασμένη.

Το 1955, έξι δυτικές ευρωπαϊκές χώρες, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία, στη Διάσκεψη της Μεσσήνης, συμφώνησαν να εργαστούν προς την κατεύθυνση μίας «ενωμένης Ευρώπης», η οποία θα αποτελούνταν από μία κοινή αγορά. Μία Επιτροπή υπό την προεδρία του Βέλγου πρωθυπουργού Spaak P.H. συνέθεσε μία έκθεση με λεπτομερείς προτάσεις. Η έκθεση παραδόθηκε το 1956 και πρότεινε τη δημιουργία μίας κοινής αγοράς για όλα τα

³⁰³ Βλ. Sosa -Iudiciccia M., Vicario L. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, «Βιοποικιλότητα, φύση και έδαφος», (2016), Ιστότοπος: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.4.3.html

³⁰⁴ Βλ. Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, «Το Δίκτυο Natura 2000 και οι προστατευόμενες περιοχές» (2015), Ιστότοπος: <http://geodata.gov.gr/dataset/to-diktuo-natura-2000-kai-prostateuomenes-perioches>

³⁰⁵ Βλ. Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ L 206 της 22.7.1992, σ. 7), Ιστότοπος: http://www.fdparnonas.gr/files/odhgia92_43.pdf

³⁰⁶ Βλ. Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds, Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=EL>

προϊόντα και τις υπηρεσίες με βάση την τελωνειακή ένωση και ένα κοινό εξωτερικό δασμολόγιο. Όσον αφορά τη γεωργία βασικός σκοπός της έκθεσης ήταν να αποσαφηνίσει τους βασικούς στόχους της νέας κοινής πολιτικής. Η συνέχιση, όμως των εθνικών επιλογών στο πλαίσιο μίας τέτοιας πολιτικής ένωσης ήταν πλέον αδύνατη³⁰⁷.

Η Συνθήκη της Ρώμης, αποτελεί την ιδρυτική πράξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 1958 και αναγνωρίζει την ανάγκη άσκησης μίας κοινής αγροτικής πολιτικής με το άρθρο 38.

Στα άρθρα 38 έως 47, αναγνωρίζεται η σημαντική θέση που κατέχει ο γεωργικός τομέας για την ολοκλήρωση της Ένωσης, τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.). Το άρθρο 39 της τότε Συνθήκης της Ρώμης, περιγράφει τους στόχους της κοινής αγροτικής πολιτικής.

1. Οι στόχοι της κοινής αγροτικής πολιτικής είναι:

α) η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνική προόδου και της εξασφάλισης της ορθολογικής ανάπτυξης της γεωργικής παραγωγής και της βέλτιστης χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού,

β) η εξασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου για τον γεωργικό πληθυσμό, ιδίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων στην γεωργία,

γ) η σταθεροποίηση των αγορών,

δ) η εξασφάλιση της διαθεσιμότητας των προμηθειών,

ε) η εξασφάλιση ότι οι προμήθειες φτάνουν στους καταναλωτές σε λογικές τιμές.

2. Κατά την εκπόνηση της κοινής αγροτικής πολιτικής και των ειδικών μεθόδων της αίτησης, λαμβάνονται υπόψη:

α) ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της γεωργικής δραστηριότητας, που απορρέει από την κοινωνική δομή της γεωργίας και τις διαρθρωτικές και φυσικές ανισότητες μεταξύ των διάφορων γεωργικών περιοχών,

β) η ανάγκη βαθμιαίας εφαρμογής των κατάλληλων προσαρμογών,

γ) το γεγονός ότι στα κράτη - μέλη η γεωργία αποτελεί έναν τομέα στενά συνδεδεμένο με την οικονομία στο σύνολό της³⁰⁸.

Είναι φανερό από το περιεχόμενο της Συνθήκης, ότι ο στόχος των μελών της Ένωσης είναι η οικονομική εξασφάλιση των συμβεβλημένων και η προστασία των συμφερόντων από τις εξωτερικές πιέσεις των αγορών και τον ανταγωνισμό από τρίτες χώρες.

Ουσιαστικά, η Κοινή Γεωργική Πολιτική βασίζεται σε τρεις πυλώνες: ενότητα της αγοράς, προτίμηση των κοινοτικών προϊόντων και κοινή οικονομική συνεισφορά.

³⁰⁷ Βλ. Hofreither M. H., "The Treaties of Rome and the development of the Common Agricultural Policy", Universität für Bodenkultur Wien Department für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften

³⁰⁸ Βλ. The Treaty of Rome, 25 March 1957, "Article 39", Ιστότοπος:

<http://www.gleichstellung.uni-freiburg.de/dokumente/treaty-of-rome>

3.2.2.2. Η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της γεωργικής πολιτικής

Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο αποτελεί μία πηγή δικαίου με όλο και μεγαλύτερη σημασία στον τομέα του περιβάλλοντος. Το διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο γεννιέται ουσιαστικά μαζί με την περιβαλλοντική πολιτική κατά τη δεκαετία του 1960 όταν αρχίζουν να διατυπώνονται οι πρώτες επιστημονικές ανησυχίες για την κατάσταση στον πλανήτη. Η επίδρασή του στο δίκαιο της ΕΕ είναι αυτονόητη και πολύ σημαντική.

Η ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική βασίζεται στις αρχές της προφύλαξης, της πρόληψης και της επανόρθωσης της ρύπανσης κατά προτεραιότητα στην πηγή, και στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Τα πολυετή προγράμματα περιβαλλοντικής δράσης ορίζουν το πλαίσιο των μελλοντικών ενεργειών σε όλους τους τομείς της περιβαλλοντικής πολιτικής. Είναι ενσωματωμένα σε οριζόντιες στρατηγικές και λαμβάνονται υπόψη στις διεθνείς περιβαλλοντικές διαπραγματεύσεις.

Εξετάζοντας την καταγωγή των ευρωπαϊκών πολιτικών, βλέπουμε ότι πηγάζουν από τη διάθεση των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο να συνεργαστούν προκειμένου να αποκομίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο οικονομικό, κυρίως όφελος.

Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν έγιναν με γνώμονα να πειστούν τα ευρωπαϊκά κράτη να μεταφέρουν τις ευθύνες της πολιτικής τους σε ένα υψηλότερο επίπεδο, προκειμένου να επιτευχθεί μία προσπάθεια διαμόρφωσης, διαχείρισης, ελέγχου και για να συμβαδίσουν οι πολιτικές της με το σύγχρονο κόσμο³⁰⁹.

Αυτή τη λογική υιοθέτησε η Ένωση όσον αφορά τον τομέα της γεωργικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Nugent, ο γεωργικός/αγροτικός τομέας είναι ένα πολιτικό κεφάλαιο, το οποίο υπό την πολιτική επιρροή της Ένωσης καθίσταται πολύ σημαντικό.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησε την Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ) στο πλαίσιο της οποίας οι κυβερνήσεις των χωρών – μελών που επωφελήθηκαν περισσότερο από τις οικονομικές συναλλαγές που απέρρεαν από αυτήν, έγιναν και οι μεγαλύτεροι υποστηρικτές του συστήματος αυτού.

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική, είναι μία από τις παλαιότερες πολιτικές της Ένωσης. Λόγω της μακράς ιστορίας της είναι επίσης, μία πολιτική η οποία έχει μεταρρυθμιστεί πολλές φορές, ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία³¹⁰.

Το 1957 με τη Συνθήκη της Ρώμης, δημιουργήθηκε η τότε Ε.Ο.Κ. (σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση), η οποία περιελάμβανε έξι δυτικά ευρωπαϊκά κράτη. Λίγα χρόνια αργότερα το 1962, η Κοινή Γεωργική Πολιτική ήταν πραγματικότητα. Αναθεωρήθηκε το 1992 (The 1992 Reform), το 2000 (Agenda 2000), το 2003 (CAP

³⁰⁹ Βλ. Nugent N., "The Government and the Politics of the European Union", Palgrave Macmillan, 7th Edition 2010.

³¹⁰ Βλ. European Commission, "Agriculture and rural development", Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history_en

Reform 2003), το 2008 (CAP Health Check 2008) και το 2013 (CAP Reform Post – 2013)³¹¹.

Στόχος της ΚΓΠ είναι η δυνατότητα αύξησης της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας του συνόλου του γεωργικού τομέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της καλύτερης κατανομής των παραγωγικών συντελεστών.

Η ΚΓΠ ξεκίνησε τη δεκαετία του 1950 όταν και δημιουργήθηκε μία κοινή ευρωπαϊκή αγορά και ο αγροτικός τομέας των χωρών – μελών της τότε Ε.Ο.Κ. χαρακτηριζόταν από έντονες κυβερνητικές παρεμβάσεις. Κάθε χώρα προσπαθούσε να στηρίξει τα γεωργικά της εισοδήματα, διατηρώντας τις εσωτερικές τιμές των πρωτογενών προϊόντων πάνω από το επίπεδο των τιμών της παγκόσμιας αγοράς. Αυτές οι παρεμβάσεις οδήγησαν σε ανησυχίες σχετικά με την ανελαστική ζήτηση αυτών των προϊόντων³¹².

Η Ένωση έπρεπε να λάβει μέτρα προκειμένου να προστατευθεί το εισόδημα των αγροτών και να διασφαλιστεί η επισιτιστική ασφάλεια. Η σταδιακή εναρμόνιση της Ένωσης με τους υφιστάμενους φραγμούς του εξωτερικού εμπορίου δεν ήταν αρκετή για να προστατεύσει τις αγροτικές οικονομίες. Απαιτούνταν μία Κοινή Γεωργική Πολιτική για να συμβιβαστούν τα ανόμοια γεωργικά συμφέροντα των κρατών - μελών και οι διαφορές στις τιμές των γεωργικών προϊόντων που διατίθεντο στην αγορά.

Για τους λόγους αυτούς δημιουργήθηκε, ένα σύστημα γεωργικών επιδοτήσεων και προγραμμάτων της τότε Ε.Ο.Κ. και μετέπειτα Ευρωπαϊκής Ένωσης, που περιλαμβάνουν τη μεγαλύτερη ενιαία δαπάνη του προϋπολογισμού της. Σε γενικές γραμμές αποσκοπεί στη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας, την προώθηση βιώσιμων πρακτικών γεωργίας και του περιβάλλοντος αλλά και για να βοηθήσει την ανάπτυξη ισορροπίας ώστε να αποφευχθεί οι αγροτικές περιοχές να μετατραπούν σε θύλακες φτώχειας.

Η ΚΓΠ, έχει δεχτεί έντονη κριτική όσον αφορά τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον. Οι επιπτώσεις των μέτρων της ΚΓΠ, όπως οι γεωργικές επιδοτήσεις και η εντατικοποίηση της χρήσης της γης, καθώς και οι αλλαγές στη χρήση της, μεταβάλουν τις γεωργικές εκτάσεις της βιοποικιλότητας, με επιπλέον επιπτώσεις στο τοπίο, στο αγρόκτημα, ή σε τοπικό επίπεδο³¹³.

Τα τελευταία χρόνια, προκειμένου να αποτραπεί η μείωση της βιολογικής ποικιλότητας και να επιτευχθούν νέοι γεωργικοί στόχοι στο πλαίσιο της νέας αναθεωρημένης ΚΓΠ της Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει ένα μοντέλο

³¹¹³¹¹ Βλ. European Commission, "Agriculture and rural development, "Historical Development of the CAP", Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/cap-history-large_en.png

³¹² Βλ. Folmer C. et al., "The Common Agricultural Policy beyond the MacSharry Reform", Elsevier, (1995).

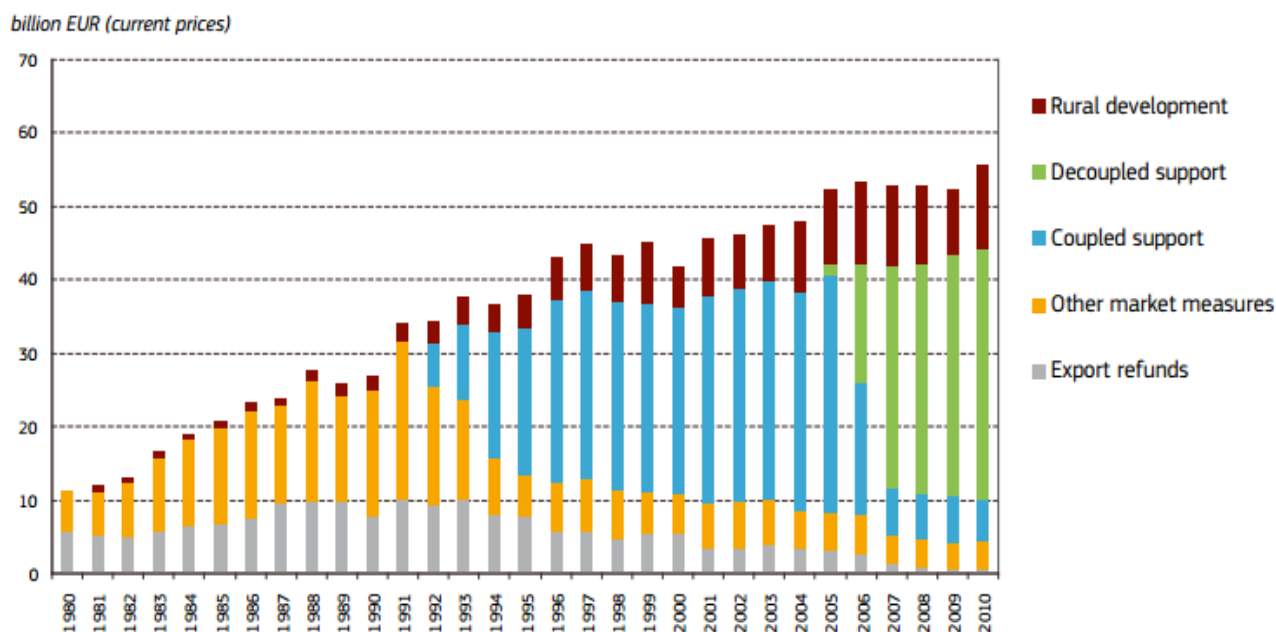
³¹³ Βλ. Overmars K.P. et al., "A modeling approach for the assessment of the effects of Common Agricultural Policy measures on farmland biodiversity in the EU27", Journal of Environmental Management, Vol. 126, pp. 132 – 141, (2013)

άμεσης καταβολής επιδοτήσεων στους αγρότες προκειμένου να υιοθετήσουν καλλιεργητικές πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον³¹⁴.

Άλλα μέτρα τα οποία καλούνται να λάβουν τα μέλη της Ένωσης, είναι η υιοθέτηση γεωργό - περιβαλλοντικών μέτρων, πρόκειται για πρακτικές διαχείρισης που είναι ευεργετικές για τη βιοποικιλότητα. Ένα από τα πλεονεκτήματα του μέτρου είναι η ευελιξία του, που επιτρέπει στα κράτη – μέλη να αναπτύξουν εθελοντικά συστήματα που αντανακλούν διαφορετικές βίο – φυσικές, κλιματικές και αγρονομικές συνθήκες, οι οποίες ανταποκρίνονται στις τοπικές συνθήκες.

Η πολλαπλή συμμόρφωση είναι ένα άλλο μέτρο της αναθεωρημένης ΚΓΠ. Πρόκειται για πρακτικές που διασφαλίζουν τη διατήρηση της βιοποικιλότητας στις καλλιεργούμενες εκτάσεις. Οι άμεσες οικονομικές ενισχύσεις συμβάλλουν με τη σειρά τους, στη σταθεροποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες είναι οικονομικά ευάλωτες και σημαντικές για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας³¹⁵.

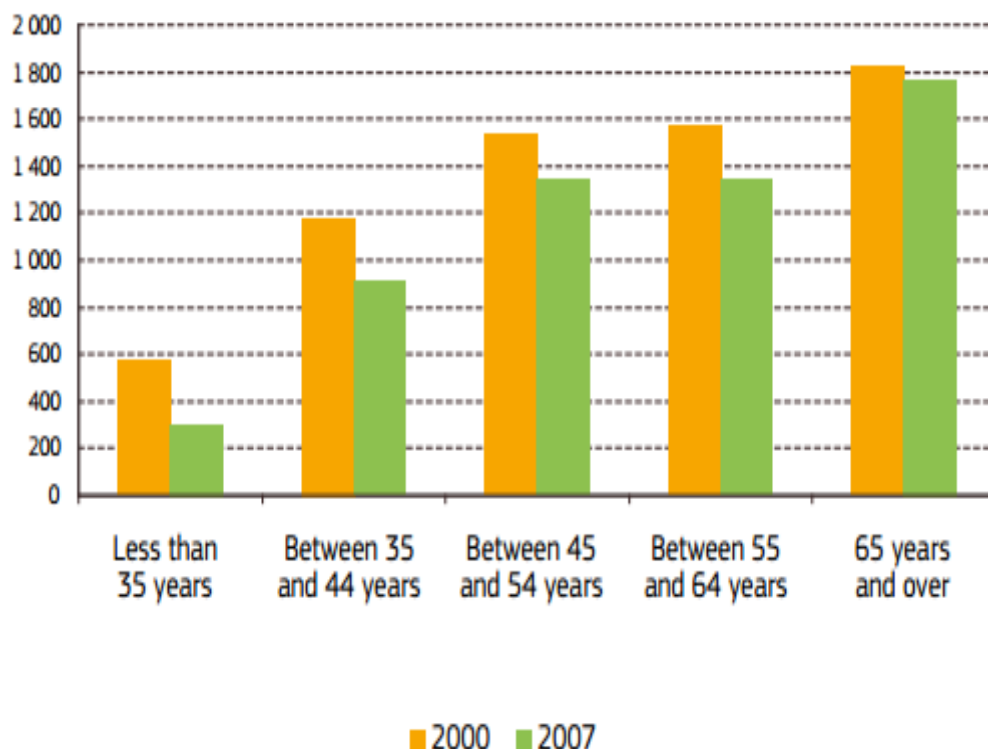
Στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής δημιουργήθηκαν και μία σειρά από κοινές ευρωπαϊκές οδηγίες, οι οποίες ρυθμίζουν τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιογένειας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.), μίας σειράς γεωργικών προϊόντων.

Γράφημα 8: Η πορεία των δαπανών της ΚΓΠ κατά τα έτη 1980 – 2010 (Πηγή: European Commission, :The Common Agricultural Policy” Publications Office of the European Union, 2012)

³¹⁴ European Commission, “Overview of CAP Reform 2014 – 2020” Agricultural Policy Perspectives Brief, No 5 / December 2013, Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

³¹⁵ Βλ. Stanciu S., “Research on legal measures applied under the common agricultural policy of European Union in 2012”, Lucrari Stiintifice, Seria I, Vol. XV (3), (2012)

Γράφημα 9: Αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά κατηγορία ηλικίας των διαχειριστών στην Ε.Ε. κατά τα έτη 2000 και 2007 (Πηγή: European Commission, „The Common Agricultural Policy” Publications Office of the European Union, 2012)

3.2.2.3. Τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.)

Το 1961 υπογράφηκε η Σύμβαση για την προστασία νέων ποικιλιών φυτικών ειδών, από τη Διεθνή Ένωση Προστασίας Νέων Φυτικών Ποικιλιών (UPOV), η οποία αναθεωρήθηκε το 1978 και το 1991³¹⁶. Η Σύμβαση αυτή αποτέλεσε την απαρχή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας πάνω στο φυτικό γενετικό υλικό. Λίγα χρόνια αργότερα, στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες του Δυτικού Κόσμου οι σπόροι των μεγάλων σποροπαραγωγικών εταιρειών είχαν σχεδόν αντικαταστήσει τις παραδοσιακές ποικιλίες που φυλάσσονταν, διανέμονταν, ανταλλάσσονταν και εμπορεύονταν από τους αγρότες³¹⁷. Κατ’ αυτόν τον τρόπο η βιομηχανία σπόρων κατάφερε μέσα σε λίγες δεκαετίες να αποκτήσει μονοπωλιακά δικαιώματα σε

³¹⁶ Βλ. International Convention for the protection of new varieties of plants on December 1, 1961 and additional act of November 10, 1972, amending the International Convention for the protection of new varieties of plants, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/upov/trt_upov.pdf

³¹⁷ Βλ. GRAIN, “The end of farm –saved seed? Industry’s wish list for the next revision of UPOV” (2007)

πληθώρα ποικιλιών και να αναπτύξει αποκλειστικά δικαιώματα επί της γενετικά βελτιωμένης ποικιλίας που είχε αναπτύξει.

Την ίδια περίοδο στην Ενωμένη Ευρώπη (ΕΟΚ), μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), θεσπίστηκαν μεταξύ των ετών 1966 και 1971 μια σειρά από Οδηγίες που αφορούσαν τους όρους πιστοποίησης και εμπορίας του φυτικού αναπαραγωγικού υλικού. Ορισμένες από αυτές τις Οδηγίες είναι πιο πρόσφατες και όλες κινήθηκαν στο πνεύμα της UPOV, όπως αυτές ορίστηκαν με το ψήφισμα του 1991³¹⁸.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Κοινοτική Οδηγία 2002/53/ΕΚ, περί του κοινού καταλόγου ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών³¹⁹, θεσπίζει ένα κοινό ευρωπαϊκό κατάλογο με καλλιεργούμενα φυτικά είδη τα οποία περιλαμβάνουν τεύτλα (2002/56/ΕΚ), κτηνοτροφικά φυτά (66/401/ΕΕΚ), σιτηρά (66/402/ΕΕΚ), σπόρους γεωμήλων (2002/56/ΕΚ), ελαιούχα και κλωστικά φυτά (2002/57/ΕΚ), τα οποία μπορούν να διατεθούν προς εμπορία στην Ε.Ε. Ο κοινός κατάλογος καταρτίστηκε στη βάση ενός κοινού καταλόγου των χωρών - μελών της Ένωσης.

Συνολικά, οι Οδηγίες της Ε.Ε. είναι 12 και περιλαμβάνουν ακόμα, τις κατηγορίες υλικών αγενούς πολλαπλασιαστικού υλικού της αμπέλου (68/193/ΕΟΚ), των καλλωπιστικών φυτών (92/33/ΕΟΚ), των οπωροφόρων φυτών και δέντρων που προορίζονται για την παραγωγή φρούτων (2008/90/ΕΚ) και το δασικό πολλαπλασιαστικό υλικό (1999/105/ΕΚ).

Η Οδηγία 2003/90/ΕΚ θεσπίζει μέτρα για την εφαρμογή του άρθρου 7 της οδηγίας 2002/53/ΕΚ, «όσον αφορά τα ελάχιστα χαρακτηριστικά που πρέπει να καλύπτονται κατά την εξέταση και τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την εξέταση ορισμένων ποικιλιών ειδών γεωργικών φυτών»³²⁰. Τα χαρακτηριστικά της καλλιεργητικής αξίας ή χρήσης σύμφωνα με το παράρτημα ΙΙΙ της Οδηγίας 2003/90/ΕΚ, είναι η απόδοση, η ανθεκτικότητα σε επιβλαβείς οργανισμούς, η συμπεριφορά απέναντι σε παράγοντες του φυσικού περιβάλλοντος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των καλλιεργειών.

Η αντίστοιχη Οδηγία 2002/55/ΕΚ, «περί εμπορίας σπόρων προς σπορά κηπευτικών» ρυθμίζει τους όρους αποδοχής, ελέγχου και πιστοποίησης των μη καλλιεργούμενων ποικιλιών που διατίθενται προς εμπορία στην Ε.Ε και οι οποίοι έχουν καταρτιστεί και αυτοί στη βάση κοινού ευρωπαϊκού καταλόγου³²¹.

³¹⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πρόταση: Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την παραγωγή και τη διαθεσιμότητα φυτικού αναπαραγωγικού υλικού στην αγορά», 2013/0137 (COD), (2013), Ιστότοπος: [http://www.moa.gov.cy/moa/da/da.nsf/All/6AE4BC790306271DC2257B9D003B98CE/\\$file/New%20Seeds%20and%20Plant%20Propagating%20Material%20Regime.pdf](http://www.moa.gov.cy/moa/da/da.nsf/All/6AE4BC790306271DC2257B9D003B98CE/$file/New%20Seeds%20and%20Plant%20Propagating%20Material%20Regime.pdf)

³¹⁹ Βλ. Council Directive 2002/53/EC of 13 June 2002 on "the common catalogue of varieties of agricultural plant species", Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0053>

³²⁰ Βλ. EUR -Lex Access to European Union Law, "COMMISSION DIRECTIVE 2003/90/EC of 6 October 2003 setting out implementing measures for the purposes of Article 7 of Council Directive 2002/53/EC as regards the characteristics to be covered as a minimum by the examination and the minimum conditions for examining certain varieties of agricultural plant species"

³²¹ Βλ. EUR-Lex Access to European Union Law, "COUNCIL DIRECTIVE 2002/55/EC of 13 June 2002 on the marketing of vegetable"

Τα κράτη - μέλη της ΕΕ, οφείλουν να εναρμονίσουν την εθνική τους νομοθεσία σύμφωνα με τις κοινοτικές οδηγίες. Σύμφωνα με το άρθρο 5 της οδηγίας κάθε ποικιλία πρέπει να πληροί εμφανώς ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά «είτε περιλαμβάνεται στον κοινό κατάλογο των γεωργικών ειδών ή στον κατάλογο ποικιλιών των κηπευτικών ειδών». Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η Διακριτότητα, η Ομοιομορφία και η Σταθερότητα (Δ.Ο.Σ.) και λαμβάνονται υπόψη και όσον αφορά την πιστοποίηση του πολλαπλασιαστικού αναπαραγωγικού υλικού σύμφωνα με τα άρθρα 20 και 21 της Οδηγίας 2002/55/ΕΚ.

Το 2009, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Οδηγία 2009/145/ΕΚ, με την οποία θεσπίζει κατά παρέκκλιση μέτρα όσον αφορά τις «παλαιές ποικιλίες» (παραδοσιακές ποικιλίες) και ορίζει ότι «διατηρητέες ποικιλίες» και ποικιλίες που αναπτύσσονται για καλλιέργεια υπό ιδιαίτερες συνθήκες» μπορούν να διατεθούν στην αγορά, ακόμη και αν αυτές δεν συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις για την αποδοχή τους στους επίσημους καταλόγους σύμφωνα με τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2002/55/ΕΚ³²².

3.2.2.4. Η υπόθεση “Kokopelli”

Σύμφωνα με το παραπάνω νομικό καθεστώς υφίστανται σημαντικοί περιορισμοί στην εμπορία μη εγκεκριμένων ποικιλιών από αγρότες και φυτοκαλλιεργητές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της νομικής διαμάχης μεταξύ του γαλλικού αγροτικού δικτύου Kokopelli και της γαλλικής εταιρείας σπόρων Graines Baumaux SAS. Η υπόθεση Association Kokopelli εναντίων Graines Baumaux SAS³²³, αποτέλεσε την απαρχή μίας μεγάλης σύγκρουσης συμφερόντων και οδήγησε σε πρόταση για αναθεώρηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, η οποία όμως δεν υιοθετήθηκε τελικά λόγω των μεγάλων αντιδράσεων του γεωργικού κόσμου καθώς και των περιβαλλοντικών οργανώσεων και της επιστημονικής κοινότητας.

³²² Βλ. EUR-Lex Access to European Union Law, “COMMISSION DIRECTIVE 2009/145/EC of 26 November 2009 providing for certain derogations, for acceptance of vegetable landraces and varieties which have been traditionally grown in particular localities and regions and are threatened by genetic erosion and of vegetable varieties with no intrinsic value for commercial crop production but developed for growing under particular conditions and for marketing of seed of those landraces and varieties”

³²³ Βλ. Υπόθεση C – 59/11, «Γεωργία – Οδηγίες 98/95/ΕΚ, 2002/53/ΕΚ, 2002/55/ΕΚ και 2009/145/ΕΚ/ - Κύρος – Κηπευτικά – Πώληση στην εθνική αγορά σπόρων προς σπορά ποικιλιών λαχανικών οι οποίες δεν έχουν γίνει επισήμως αποδεκτές και δεν έχουν καταχωριστεί στον κατάλογο κηπευτικών ειδών – Μη συμμόρφωση με το σύστημα προηγούμενης εγκρίσεως για την διάθεση στην αγορά – Διεθνής συνθήκη σχετικά με τους φυτογενετικούς πόρους για την διατροφή και τη γεωργία – Αρχή της αναλογικότητας – Επιχειρηματική ελευθερία - Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων – Ίση μεταχείριση», Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=125002&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=826768>

Το θέμα ανέκυψε το 2005 όταν η γαλλική εταιρεία σπόρων Graines Baumaux κατέθεσε αγωγή για αθέμιτο ανταγωνισμό ζητώντας αποζημίωση 50.000 ευρώ εναντίον του μη κερδοσκοπικού αγροτικού δικτύου Kokopelli, το οποίο δραστηριοποιείται στην εμπορία σπόρων προς σπορά παλαιών ποικιλιών και κηπευτικών και καλλωπιστικών φυτών. Το Kokopelli διέθετε στο εμπόριο 233 είδη ποικιλιών που ήταν παρόμοια ή πανομοιότυπα με της Graines Baumaux, τα οποία δεν αναγράφονταν στον κοινό κατάλογο ευρωπαϊκό και γαλλικό κατάλογο³²⁴.

Το δικαστήριο Tribunal de Grande Instance de Nancy (Περιφερειακό Δικαστήριο, Γαλλία) με απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2008 υποχρέωσε το Kokopelli να καταβάλει αποζημίωση 10.000 ευρώ στην Graines Baumaux SAS για αθέμιτο ανταγωνισμό. Το Kokopelli άσκησε έφεση στο Cour d' appel de Nancy (Εφετείο) οποίο έθεσε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα: *«Είναι σύμφωνες με τα δικαιώματα και τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή της ελεύθερης ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας, της αναλογικότητας, της ισότητας ή της απαγορεύσεως διακρίσεων, της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, και με τις απορρέουσες από την ITPGRFA δεσμεύσεις οι οδηγίες 98/95/EK, 2002/53/EK και 2002/55/EK του Συμβουλίου και 2009/145 της Επιτροπής καθόσον επιβάλλουν περιορισμούς στην παραγωγή και εμπορία παλαιών σπόρων και φυτικών ειδών;»*.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, την Graines Baumaux SAS, υποστήριζαν με δικά τους επιχειρήματα οι κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ισπανίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Τον Ιανουάριο του 2012 η Γενική Εισαγγελέας Julianne Kokkott, ανακοίνωσε τις προτάσεις της. Η εισαγγελέας επικαλέστηκε τη Διεθνή Συνθήκη του 2001 για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA) και τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, των οποίων, η Γαλλία είναι συμβεβλημένο μέλος και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συμμετοχή της χώρας αλλά και της Ε.Ε. σε αυτές.

Η Εισαγγελέας επικαλείται ακόμα, την αρχή της αναλογικότητας σύμφωνα με την οποία «τα μειονεκτήματα που προκαλούνται δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς»³²⁵ και αποφαινεται ότι «η απαγόρευση διαθέσεως στο εμπόριο μη αποδεκτών ποικιλιών θα μπορούσε να είναι δυσανάλογη»³²⁶ ως προς την αρχή της αναλογικότητας. Η Εισαγγελέας θεωρεί ότι επιχειρηματίες και γεωργοί το συμφέρον των οποίων δεν συνδέεται με την παραγωγικότητα, υφίστανται σημαντικούς περιορισμούς, ενώ συγχρόνως περιορίζεται και η επιλογή των καταναλωτών³²⁷. Ο περιορισμός των γεωργών σε αποδεκτές ποικιλίες, «μειώνει τη

³²⁴ Βλ. Κουτής Κώστας: «Η καραμέλα της παραγωγικότητας και η υπεράσπιση των νόμων της ελεύθερης αγοράς για τον έλεγχο των σπόρων στην Ευρώπη (υπόθεση Kokopelli)», Δίκτυο Οικοκοινότητα, (2012), Ιστότοπος: <http://oikodiktyo.espivblogs.net/2012/07/>

³²⁵ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέας Julianne Kokkott της 19^{ης} Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 59, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=118143&pageIndex=0&doclang=EL>

³²⁶ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέας Julianne Kokkott της 19^{ης} Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 58.

³²⁷ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέας Julianne Kokkott της 19^{ης} Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 82, 83.

γενετική ποικιλότητα στους ευρωπαϊκούς αγρούς», καταλήγει η Γενική Εισαγγελέας³²⁸ και επί της σταθμίσεως των μειονεκτημάτων και των σκοπών ο νομοθέτης απέτυχε προς τον στόχο μίας ισορροπημένης σχέσης μεταξύ τους.

Θεωρεί, επιπροσθέτως, ότι η Οδηγία 2009/145/EK «περί αποκλίσεων» για ποικιλίες προς διατήρηση και ποικιλίες «που αναπτύσσονται κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες» είναι ιδιαίτερα περιοριστικές και μπορεί η ρύθμιση «να καθιστά δυνατή τη χρησιμοποίηση παλαιών ποικιλιών, πλην όμως είναι υπερβολικά αυστηρή για να μπορεί να διασφαλίζει συνολικώς την αναλογικότητα των ρυθμίσεων για την αποδοχή ποικιλιών»³²⁹ και η διάταξη 2002/55/EK δεν βρίσκεται σε αντιστοιχία προς τους σκοπούς της και στερείται κύρους³³⁰, ενώ παράλληλα «αντιφάσκει ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων»³³¹ και παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως ή απαγορεύσεως των διακρίσεων³³².

Η γνωμοδότηση της Γενικής Εισαγγελέως προκάλεσε αντιδράσεις από τις εταιρείες που έβλεπαν τα συμφέροντά τους να θίγονται. Μάλιστα, η European Seed Association, τον Φεβρουάριο του 2012 έστειλε επιστολή προς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αμφισβητώντας τη νομική ορθότητα των προτάσεων της Γενικής Εισαγγελέως, αναφέροντας κατηγορηματικά ότι μόνον οι σπόροι και το πολλαπλασιαστικό υλικό που τηρούν τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.) καθώς και οι γεωργικές καλλιέργειες που έχουν δεόντως δοκιμαστεί για την αξία τους προς καλλιέργεια και χρήση (AKX) και είναι εγγεγραμμένοι στους κοινούς ευρωπαϊκούς καταλόγους θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο αγοροπωλησίας³³³.

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου εξεδόθη λίγους μήνες αργότερα από τις προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως, τον Ιούλιο του 2012.

Η απόφαση του Δικαστηρίου έκανε δεκτό ότι: *«Από την εξέταση του προδικαστικού ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο που να θίγει το κύρος της οδηγίας 2002/55/EK του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, περί εμπορίας σπόρων προς σπορά κηπευτικών, και της οδηγίας 2009/145/EK της Επιτροπής, της 26ης Νοεμβρίου 2009»*³³⁴.

³²⁸ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 84.

³²⁹ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 102.

³³⁰ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 104.

³³¹ Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 114.

³³² Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 117.

³³³ Βλ. ESA European Seed Association Amicus Curiae statement, “Court of Justice of the European Union Case C-59 / 11 Baumaux vs. Kokopelli, Ιστότοπος: <http://kokopelli-semences.fr/medias/Letter-ESA.pdf>

³³⁴ Βλ. Βλ. Απόφαση του Δικαστηρίου (τρίτο τμήμα) της 12ης Ιουλίου 2012, στην υπόθεση C – 59/11, με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το cour d’appel de Nancy (Γαλλία) με απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5116718e159954>

Με αυτήν την απόφαση το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επιβεβαίωσε τον περιορισμό της εμπορίας των μη πιστοποιημένων σπόρων, ενώ παλαιές ποικιλίες που δεν είναι καταχωρημένες στους επίσημους κατάλογους μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συναλλαγής και εμπορίας μόνο κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες και εφόσον συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις της Οδηγίας 2009/145/ΕΚ. Το Δικαστήριο κατά παρέκκλιση και προς έκπληξη της κοινής γνώμης δεν ακολούθησε τις προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως J. Kokott, γεγονός που δεν είναι σύνηθες στη δικαστηριακή πρακτική του Δικαστηρίου της Ε.Ε.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο οδηγήθηκε σε αυτήν την απόφαση με το σκεπτικό ότι η Συνθήκη ITPGRFA, δεν επηρεάζει το κύρος των άνωθεν Οδηγιών. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι κανένα σημείο του άρθρου 9.1. της Συνθήκης ITPGRFA, το οποίο αναφέρεται στη συνεισφορά των αυτοχθόνων και τοπικών φυλών και στη σημασία της αξιοποίησης των φυτογενετικών πόρων «δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται ως περιοριστικό των δικαιωμάτων που μπορεί να έχουν οι καλλιεργητές στη διατήρηση, χρήση, ανταλλαγή και πώληση σπόρων αγρού ή πολλαπλασιαστικού υλικού, υπό την επιφύλαξη της εθνικής νομοθεσίας και αναλόγως των αναγκών»³³⁵, χωρίς ωστόσο, να αποσαφηνίζονται οι ανάγκες που επιτάσσουν αυτήν την απόφαση στην προκειμένη περίπτωση. Συγχρόνως, αναφέρεται ότι επαφίεται στη «διακριτική ευχέρεια των κρατών - μελών τα μέτρα που θα πρέπει να λαμβάνουν κατά περίπτωση»³³⁶.

Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει κατά την εξέταση του προδικαστικού ερωτήματος είναι ότι οι εγγεγραμμένες ποικιλίες πληρούν τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας και επομένως δεν παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας σύμφωνα και με το δίκαιο της Ε.Ε. Ακόμα, δεν παραβιάζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης, καθώς οι υφιστάμενοι περιορισμοί «αντιστοιχούν πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος επιδιωκόμενους από την Ένωση και δεν συνιστούν, σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση που να θίγει την ίδια την υπόσταση των ως άνω κατοχυρωμένων δικαιωμάτων»³³⁷.

Όσον αφορά τη μη τήρηση της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι οι περιορισμοί αποτελούν πάγια νομολογία της Ένωσης και λειτουργούν ευνοϊκά για τη λειτουργία εμπορευμάτων και όχι περιοριστικά³³⁸.

[9bab7dc9c8cd61c39f2.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuSchv0?text=&docid=125002&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=610938](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:610938_20120712_1_1&docid=125002&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=610938)

³³⁵ Βλ. Απόφαση Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12^{ης} Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, παρ. 91

³³⁶ Βλ. Απόφαση Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12^{ης} Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, παρ. 89.

³³⁷ Βλ. Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12^{ης} Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το cour d'appel de Nancy (Γαλλία) με απόφαση της 4^{ης} Φεβρουαρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης Association Kokopelli Κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 77.

³³⁸ Βλ. Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12^{ης} Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, παρ. 80, 81.

Η απόφαση του Δικαστηρίου προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Ενώ αρχικά η γνωμοδότηση της Εισαγγελέως θεωρήθηκε ως ήττα για τις μεγάλες επιχειρήσεις που ελέγχουν το παγκόσμιο εμπόριο στον τομέα της γεωργίας, το Δικαστήριο ενέκρινε τους υφιστάμενους περιορισμούς στο εμπόριο των σπόρων. Οι αντιδράσεις πήραν μεγάλες διαστάσεις από απλούς πολίτες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και από οργανώσεις ανταλλαγής παραδοσιακών ποικιλιών αλλά και από την πλειοψηφία επιστημόνων και ερευνητών. Το δίκτυο Kokopelli, με δελτίο τύπου έσπευσε να καταγγείλει την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αφήνοντας σαφείς υπαινιγμούς για διαπλοκή συμφερόντων μεταξύ των αντιδίκων της και κατηγορώντας ευθέως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για εξυπηρέτηση συμφερόντων των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών, που ειδικεύονται στην εμπορία σπόρων και αγροτικών λιπασμάτων³³⁹.

Η μεγάλη δημοσιότητα που έλαβε η υπόθεση προκάλεσε έντονο σκεπτικισμό για τους ενδεχόμενους κινδύνους που τυχόν θα προκύψουν από τον περιορισμό που υφίστανται οι παραδοσιακές ποικιλίες. Η απόφαση του Δικαστηρίου και οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν, φάνηκε να οδηγεί σε διαβουλεύσεις μεταξύ των κρατών – μελών για την αναθεώρηση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την εμπορία σπόρων και παραδοσιακών ποικιλιών.

Ωστόσο, μέχρι σήμερα το σύστημα διαχείρισης και ελέγχου ποιότητας των σπόρων δεν έχει αλλάξει και η νομική βάση του παραμένει κατά τον τρόπο που σχεδιάστηκε τη δεκαετία του 1960, παρά τις φωνές που επιμένουν να το θεωρούν ξεπερασμένο. Ενώ, υπάρχουν προτάσεις για αλλαγές που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν καλύτερα στις απαιτήσεις της κοινωνίας, η αγοροπωλησία των σπόρων και οι ακολουθούμενες πολιτικές εξακολουθούν να παραμένουν τα προνόμια των μεγάλων γεωργικών εταιρειών.

Δυστυχώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.) εξακολουθούν να αποτελούν το μέλλον της γεωργίας ξεχνώντας ότι η επιστημονική πρόοδος στον τομέα της αγροτικής βιοποικιλότητας ανακαλύπτει τη σημασία της διαφορετικότητας στα αγροοικοσυστήματα για την επίτευξη της σταθερότητας και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής³⁴⁰.

³³⁹ Βλ. Δελτίο Τύπου του Kokopelli, 13/07/2012, Ιστότοπος: <http://biotechwatch.gr/?q=node/156>

³⁴⁰Βλ. Bocci R. "Seeds between freedom and rights", Scienze del Territorio, Firenze University Press, ISSN 2284 – 242X, No 2, (2014), pp. 115 122

3.2.2.5. Οδηγία 2008/62 της Επιτροπής «για την πρόβλεψη ορισμένων παρεκκλίσεων για την αποδοχή ντόπιων αβελτίωτων φυλών και ποικιλιών κηπευτικών που είναι φυσικώς προσαρμοσμένες στις τοπικές και περιφερειακές συνθήκες και απειλούνται από γενετική διάβρωση καθώς και για τη διάθεση στην αγορά σπόρων και σπόρων γεωμήλων των εν λόγω ντόπιων φυλών και ποικιλιών» (Εναρμόνιση στο εθνικό δίκαιο: ΚΥΑ 324975/11378/2009 ΦΕΚ Β/2038/21.9.2009. Τροποποίηση: ΚΥΑ 523/8481/2014 ΦΕΚ 165/Β/30-01-2014)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησε την άνωθεν Οδηγία την 20^η Ιουνίου 2008. Η Οδηγία 2008/62, περιλαμβάνει μία σειρά παρεκκλίσεων από την επίσημη θέση της Ένωσης όσον αφορά τα κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας σπόρων προς σπορά και πολλαπλασιαστικού υλικού. Οι παρεκκλίσεις αυτές αφορούν ουσιαστικά ορισμένες παραδοσιακές ποικιλίες που απειλούνται από τη γενετική διάβρωση.

Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 (άρθρο 4 της Οδηγίας 2008/62/EK), *«Προκειμένου να γίνει αποδεκτός ως ποικιλία προς διατήρηση, ένας τοπικός αβελτίωτος πληθυσμός ή ποικιλία που αναφέρεται στο άρθρο 2 παρ.1 παρ. α της παρούσας, πρέπει να παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων»*.

Παρόλο αυτά, στο άρθρο δεν δίνονται περισσότερες αποσαφηνίσεις για τους λόγους για τους οποίους μία ποικιλία πρέπει να παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη διατήρηση των φυτογενετικών πόρων. Επιπλέον στο άρθρο 14 παρ. 1 (άρθρο 13 της Οδηγίας 2008/62/EK) αναφέρεται: *«1. Ο σπόρος μιας ποικιλίας προς διατήρηση μπορεί να διατεθεί στην αγορά μόνον υπό τους ακόλουθους όρους: α) έχει παραχθεί στην περιοχή καταγωγής του ή σε μια περιοχή που αναφέρεται στο άρθρο 12 της παρούσας, β) η εμπορία πραγματοποιείται στην περιοχή καταγωγής του»*.

Με αυτούς τους περιορισμούς οι ποικιλίες μπορούν να καλλιεργηθούν εκεί που είναι προσαρμοσμένες και όχι εκεί που μπορούν να ευδοκιμήσουν. Δεν δύνανται κατ' αυτό τον τρόπο να καλλιεργηθούν σε περιοχές εκτός του τόπου καταγωγής τους, αυξάνοντας έτσι τη βιολογική ποικιλότητα.

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, στις πρόσθετες περιοχές που ορίζονται κατά παρέκκλιση, εξασφαλίζεται ότι *«ο σπόρος μιας ποικιλίας προς διατήρηση μπορεί να διατεθεί στην αγορά μόνον υπό τους ακόλουθους όρους: α) έχει παραχθεί στην περιοχή καταγωγής του ή σε μια περιοχή που αναφέρεται στο άρθρο 12 της παρούσας, β) η εμπορία πραγματοποιείται στην περιοχή καταγωγής του»³⁴¹*.

Είναι εμφανές, ότι η παραπάνω Οδηγία, εντάσσεται σε ένα ασφυκτικό νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο περιορίζει ακόμα περισσότερο την υπάρχουσα γεωργική βιοποικιλότητα και τις παραδοσιακές ποικιλίες. Ακόμα, δημιουργεί ένα γραφειοκρατικό πλαίσιο για τους αγρότες και τους καταναλωτές, όσον αφορά τον έλεγχο των σπόρων (Άρθρο 12 της Οδηγίας 2008/62/EK) και τους όρους της εμπορίας (Άρθρο 13 της Οδηγίας 2008/62/EK).

³⁴¹ ΦΕΚ 165/Β/30 - 01 -2014, Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. 523/8481/21 - 01 - 2014

Όπως αναφέρουν οι Lorenzetti και Negri, η εν λόγω Οδηγία είναι αμφίβολο ότι θα οδηγήσει σε περαιτέρω βοήθεια όσον αφορά τη διατήρηση της ποικιλομορφίας στην Ευρώπη. Επιπλέον, η εθνική εφαρμογή της Οδηγίας 2008/62/EK, παραμένει ένα θέμα ενεργούς συζήτησης στην Ευρώπη λόγω της αοριστολογίας στη διατύπωση της που μπορεί να οδηγήσει σε πολύ διαφορετικές εθνικές ερμηνείες³⁴².

3.2.2.6. Οδηγία 2009/145 της Επιτροπής «σχετικά με την πρόβλεψη ορισμένων παρεκκλίσεων για την αποδοχή ντόπιων αβελτίωτων φυλών και ποικιλιών κηπευτικών που καλλιεργούνται κατά παράδοση σε συγκεκριμένους τόπους και περιφέρειες και απειλούνται με γενετική διάβρωση και ποικιλιών κηπευτικών οι οποίες δεν έχουν εγγενή αξία για εμπορική φυτική παραγωγή αλλά αναπτύσσονται για καλλιέργεια υπό ιδιαίτερες, για την εμπορία συνθήκες, και για την εμπορία σπόρων προς σπορά των εν λόγω ντόπιων φυλών και ποικιλιών», (Εναρμόνιση στο εθνικό δίκαιο: ΚΥΑ 134599/2011 ΦΕΚ 194/Β/11-02-2011. Τροποποίηση: ΚΥΑ 2337/30503/2014 ΦΕΚ 565/Β/07-03-2014)

Η Οδηγία 2009/145 της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υιοθετεί ορισμένες παρεκκλίσεις, όσον αφορά παραδοσιακές ποικιλίες οι οποίες καλλιεργούνται σε συγκεκριμένους τόπους και περιοχές που απειλούνται με γενετική διάβρωση. Η Οδηγία 2009/145/EK, που υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές Νοεμβρίου του 2009, σε αντίθεση με την Οδηγία 2008/62/EK, αναφέρεται σε ποικιλίες κηπευτικών, οι οποίες δεν έχουν εγγενή αξία για εμπορική φυτική παραγωγή.

Οι ποικιλίες στην Οδηγία 2009/145/EK, υπόκεινται σε μία σειρά από περιορισμούς που αφορούν την ελάχιστη ποικιλιακή καθαρότητα (Άρθρο 12 της Οδηγίας), τον έλεγχο των σπόρων (Άρθρο 13 της Οδηγίας), και τον περιορισμό στην περιοχή παραγωγής των σπόρων. Συγκεκριμένα το άρθρο 13, παρ.1. της Οδηγίας αναφέρει: *«Ο σπόρος σποράς μίας ποικιλίας για διατήρηση μπορεί να παραχθεί μόνο στην περιοχή καταγωγής του. Εάν ο σπόρος δεν μπορεί να παραχθεί στην εν λόγω περιοχή λόγω συγκεκριμένου περιβαλλοντικού προβλήματος, μπορούν να εγκριθούν πρόσθετες περιοχές για παραγωγή του σπόρου. Προς τούτο λαμβάνονται υπόψη πληροφορίες από τις Αρχές των Φυτογενετικών Πόρων ή από Οργανισμούς που αναγνωρίζονται για αυτόν τον σκοπό από την αρμόδια ΥΑΑΤ για τη διατήρηση και προστασία των φυτογενετικών πόρων. Ο σπόρος όμως που παράγεται στις εν λόγω πρόσθετες περιοχές, χρησιμοποιείται αποκλειστικά στην περιοχή καταγωγής»*³⁴³.

Το άρθρο 14 της Οδηγίας, καθορίζει τους όρους εμπορίας σύμφωνα με τους οποίους: *«οι σπόροι των διατηρητέων ποικιλιών μπορούν να διατεθούν για εμπορία μόνον αν τηρούνται οι παρακάτω όροι:*

³⁴² Βλ. Veteläinen M., Negri V. Maxted N., "European Landraces: on farm – conservation management and use", Biodiversity Technical Bulletin No 15, Biodiversity International, (2009)

³⁴³ Βλ. ΦΕΚ 194/Β/11 – 02 2011, Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ' αρ. 134599/21 01 - 2011

α) έχουν παραχθεί στην περιοχή καταγωγής των ή στην περιοχή ή στην περιοχή που αναφέρεται στο άρθρο 14 της παρούσας.

β) η εμπορία πραγματοποιείται στην περιοχή της καταγωγής των.

2. Κατά παρέκκλιση από την παρ. 1 περ. β του παρόντος με απόφαση του υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων μπορούν να ορισθούν και πρόσθετες περιοχές, για την εμπορία του σπόρου μιας ποικιλίας προς διατήρηση, με την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω περιοχές είναι συγκρίσιμες με την περιφέρεια καταγωγής σε ότι αφορά τα φυσικά και ημιφυσικά ενδιαιτήματα της εν λόγω ποικιλίας. Όταν ορίζονται αυτές οι πρόσθετες περιοχές, εξασφαλίζεται ότι η ποσότητα του σπόρου που αναφέρεται στο άρθρο 16 της παρούσας προέρχεται από την περιφέρεια καταγωγής στην οποία διατηρείται η ποικιλία».

Η Οδηγία 2009/145/EK, καθορίζει συγκεκριμένες συνθήκες εμπορίας, διατήρησης και καλλιέργειας για τις παραδοσιακές καλλιέργειες, τη στιγμή που οι γενικοί κανόνες σχετικά με την εμπορία σπόρων που πληρούν τα κριτήρια της Δ.Ο.Σ. δεν υπόκεινται σε περιορισμούς.

Επιπρόσθετα, από το γενικό και αόριστο σκοπό της προστασίας των φυτογενετικών πόρων και το γενικό ενδιαφέρον της διατήρησης των ποικιλιών συνάγεται ότι πρέπει να διατηρούνται σε προσαρμοσμένες φυσικές συνθήκες και να αναπτύσσονται κάτω από συγκεκριμένες κλιματικές συνθήκες³⁴⁴.

Η δικαστική διαμάχη όμως απέδειξε ότι, το ευρωπαϊκό καθεστώς επί των φυτογενετικών πόρων, υπάρχει για να επιβάλει περιορισμούς στην ελευθερία του εμπορίου παλαιών ποικιλιών και αφορά περισσότερο οικονομικά συμφέροντα.

Αυτό προκύπτει τουλάχιστον από την επιβολή εμπορικών, αναπτυξιακών, ποσοτικών και γεωγραφικών περιορισμών. Αυτοί οι περιορισμοί στην πραγματικότητα δεν έχουν καμία σχέση με το σκοπό της διατήρησης των φυτογενετικών πόρων.

3.2.2.7. Σύσταση 2010/C 200/01 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη εθνικών μέτρων συνύπαρξης για την αποφυγή της ακούσιας παρουσίας ΓΤΟ σε συμβατικές και βιολογικές καλλιέργειες»

Η Σύσταση 2010/C 200/01 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προβλέπει σύμφωνα με το άρθρο 26^a της Οδηγίας 2001/18/EK «ότι τα κράτη – μέλη δύνανται να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη της ακούσιας παρουσίας γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ) σε άλλα προϊόντα. Αυτή η διάταξη εφαρμόζεται κυρίως για την

³⁴⁴ Shiva V., "Seed Sovereignty, Food Security – Women in the Vanguard of the Fight Against of GMOs and Corporate Agriculture" Social Science, (2016)

πρόληψη της παρουσίας ΓΤΟ σε άλλες καλλιέργειες, όπως οι συμβατικές ή βιολογικές καλλιέργειες»³⁴⁵.

Η δημιουργία της σύστασης είναι το αποτέλεσμα μίας σειράς κατευθυντήριων γραμμών, οι οποίες δημιουργήθηκαν το 2003 για την ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών και βέλτιστων πρακτικών για τη διασφάλιση της συνύπαρξης των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ) με τη συμβατική και βιολογική γεωργία. Συγκεκριμένα η Σύσταση 2010/C/ 200/01 αντικατέστησε τη σύσταση 2003/556/ΕΚ, η οποία καταργήθηκε.

Στόχος της σύστασης είναι να εξασφαλιστεί ότι οι γεωργικές μέθοδοι που δεν χρησιμοποιούν γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, δεν πρέπει να συνυπάρξουν καλλιέργειες γενετικά τροποποιημένων προϊόντων. Η σύσταση της Ε.Ε. κατά την Stoppe – Radaman, σχετίζεται με οικονομικές ανησυχίες και όχι με ενδεχόμενους κινδύνους του περιβάλλοντος ή της υγείας³⁴⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύστασης, λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές συνθήκες υπό τις οποίες εργάζονται οι αγρότες στην Ευρώπη και η ποικιλία των συστημάτων γεωργικής παραγωγής, καθώς και οι φυσικές και οικονομικές συνθήκες στην ΕΕ, κατά το σχεδιασμό των μέτρων³⁴⁷.

3.2.3 Για τους γενετικούς πόρους

3.2.3.1. Κανονισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αριθ. 511/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16^{ης} Απριλίου 2014 σχετικά με τα μέτρα συμμόρφωσης των χρηστών βάσει του πρωτοκόλλου της Ναγκόγια για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που απορρέουν από την χρησιμοποίησή τους στην Ένωση.

Με τον Κανονισμό αυτόν επιχειρείται στην ΕΕ η συμμόρφωση των χρηστών βάσει του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. Καταλείπεται όμως διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη όπως ρυθμίσουν τα ίδια το καθεστώς πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση που συνδέεται με αυτούς και τη χρήση τους.

Το κεφάλαιο 2 του Κανονισμού περιέχει τα άρθρα 1 έως 11 τα οποία ρυθμίζουν το αντικείμενο, το πεδίο εφαρμογής και τα μέτρα συμμόρφωσης των χρηστών του εν λόγω Κανονισμού. Σύμφωνα με το άρθρο 2.5. (πεδίο εφαρμογής), αναφέρεται

³⁴⁵ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 13ης Ιουλίου 2010 σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη εθνικών μέτρων συνύπαρξης για την αποφυγή της ακούσιας παρουσίας ΓΤΟ σε συμβατικές και βιολογικές καλλιέργειες (2010/C/ 200/01)

³⁴⁶ Βλ. Stoppe – Ramadan S., “European Union and German Law on Coexistence of Agriculture with and without Genetically Modified Crops: Individualization of Systemic Problem”, *Environmental Sciences Europe*, Vol. 23, pp. 28, (2011)

³⁴⁷ Βλ. Βλ. Stoppe – Ramadan S. (2011)

κατηγορηματικά ότι ο Κανονισμός δεν υποχρεώνει κανένα «κράτος – μέλος να παράσχει πληροφορίες η αποκάλυψη των οποίων θεωρεί ότι αντίκειται στα ουσιώδη συμφέροντα ασφαλείας του» (άρθρο 2.5).

Οι χρήστες των γενετικών πόρων «επιδεικνύουν τη δέουσα επιμέλεια για να εξακριβώνουν ότι η πρόσβαση στους χρησιμοποιούμενους γενετικούς πόρους και στις χρησιμοποιούμενες παραδοσιακές γνώσεις που συνδέονται με γενετικούς πόρους, αποκτήθηκε σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις ή ρυθμιστικές απαιτήσεις περί πρόσβασης και καταμερισμού των οφελών και ότι τα οφέλη καταμερίζονται δίκαια και ισότιμα υπό αμοιβαίως αποδεκτούς όρους, σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις ή ρυθμιστικές απαιτήσεις» (άρθρο 4.1.)

Για την επίτευξη αυτού του σκοπού οι χρήστες οφείλουν να αποκτήσουν, να τηρούν και να μεταβιβάζουν σε επόμενους χρήστες αναγνωρισμένο πιστοποιητικό συμμόρφωσης, καθώς και πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο των αμοιβαίως αποδεκτών όρων (άρθρο 4.3.α). Αν το πιστοποιητικό αυτό δεν είναι διαθέσιμο, σχετικές πληροφορίες και έγγραφα με περιγραφή των γενετικών πόρων ή των παραδοσιακών γνώσεων που συνδέονται με τους εν λόγω πόρους πρέπει να διατηρούνται, συμπεριλαμβανομένων των αδειών πρόσβασης, τους αμοιβαίως αποδεκτούς όρους, την ύπαρξη ή την απουσία δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων (άρθρο 4.3.β).

Οι χρήστες που αποκτούν φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία (PGRFA) σε χώρα που είναι συμβαλλόμενο μέρος του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια και έχει αποφασίσει ότι οι εν λόγω φυτογενετικοί πόροι που τελούν υπό τη διαχείριση και τον έλεγχό της, ανήκουν στο δημόσιο τομέα και δεν περιέχονται στο παράρτημα Ι της Διεθνούς Συνθήκης σχετικά με Φυτογενετικούς πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), υπόκεινται επίσης, στους όρους και τις προϋποθέσεις της τυποποιημένης συμφωνίας μεταφοράς υλικού για τους σκοπούς της ITPGRFA, θα θεωρείται ότι έχουν επιδείξει τη δέουσα επιμέλεια σύμφωνα με την παράγραφο 3 του παρόντος άρθρου (άρθρο 4.4.)³⁴⁸.

Ο Κανονισμός 511/2014 έχει δεχθεί έντονη κριτική τόσο από τους εκπροσώπους των μεγάλων σποροπαραγωγικών εταιρειών, όσο και από αυτούς που ζητούν ένα δυναμικό νομικό πλαίσιο προστασίας για τους γενετικούς πόρους, την παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με αυτούς και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό που απορρέει από την χρήση τους. Οι περισσότερες επικρίσεις έχουν έρθει από αυτούς που θεωρούν ότι ο Κανονισμός δεν μπορεί να ανταποκριθεί στους στόχους που έχουν τεθεί. Αυτό επειδή το καθεστώς πρόσβασης του Κανονισμού δεν συμμορφώνεται με τη νομοθεσία πρόσβασης που έχει θεσπιστεί από την CBD, εξαιτίας της αρχής της μη αναδρομικότητας στη νομοθεσία που έχει θεσπιστεί από την Ε.Ε. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα γενετικοί πόροι και παραδοσιακή γνώση που αποκτήθηκαν πριν από το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια να παραμένουν αναξιοποίητοι.

³⁴⁸ Βλ. Regulation (EU) No 511/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on compliance measures for users from the Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization in the Union Text with EEA relevance

Η περιορισμένη προσοχή στην παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους είναι ένα άλλο σημείο του Κανονισμού το οποίο έχει επισημανθεί για την αδυναμία του. Ο Κανονισμός δεν περιλαμβάνει ένα διεθνώς αναγνωρισμένο ορισμό ο οποίος αναφέρεται στην παραδοσιακή γνώση και σε τι ακριβώς συνίσταται, αλλά αναφέρεται μόνο ότι η παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τους γενετικούς πόρους πρέπει να ορίζεται με αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους. Αυτό αντιτίθεται στις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια (άρθρο 4.1. – 4.2.)³⁴⁹.

Η παραδοσιακή γνώση προστατεύεται βάσει της κείμενης νομοθεσίας κάθε κράτους - μέλους στο οποίο βρίσκονται οι αυτόχθονες πληθυσμοί και οι τοπικές κοινότητες. Ο Κανονισμός αποτυγχάνει να υποχρεώσει όλα τα κράτη – μέλη να λάβουν νομοθετικά μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των τοπικών πληθυσμών επί των γενετικών τους πόρων και της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με αυτούς τους πόρους, σύμφωνα με το άρθρο 6.2. και 7 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια και του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η ρύθμιση του καθεστώτος πρόσβασης στους γενετικούς πόρους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία κάθε κράτους – μέλους έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 6.2. του Πρωτοκόλλου, το οποίο θεσμοθετεί συγκεκριμένα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων πάνω στους γενετικούς πόρους που βρίσκονται επί της δικαιοδοσίας τους. Τα δικαιώματα αυτά πηγάζουν από το διεθνές, το εθνικό και το εθιμικό δίκαιο.

Η Ε.Ε. υιοθέτησε το Πρωτόκολλο και το συμπεριέλαβε στο ενωσιακό δίκαιο χωρίς να λάβει υπόψη τους εθιμικούς νόμους και τις πρακτικές των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται με τα δικαιώματά τους. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια³⁵⁰.

Αυτό το νομικό κενό ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα τη διευκόλυνση και την τροφοδότηση φαινομένων βιοπειρατείας, καθώς αποκλείει ένα από τα βασικά αντικείμενα πραγμάτευσης του Πρωτοκόλλου, την παραδοσιακή γνώση. Την στιγμή που δεν υπάρχει σύμβαση για την πρόσβαση στην παραδοσιακή γνώση, κατά συνέπεια το σχέδιο του ευρωπαϊκού νόμου δεν παρέχει καμία προστασία έναντι της βιοπειρατείας³⁵¹.

Ιδιαίτερα ανησυχίες έχουν προκληθεί για τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών και κοινοτήτων της Ένωσης, καθώς δεν υποχρεώνει τα κράτη – μέλη, να υιοθετήσουν και να εξασφαλίσουν την πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή των

³⁴⁹ Βλ. Prip C., van't Klooster C., "The Nagoya Protocol on access to genetic resources and benefit sharing: User-country measures and implementation in India", Fridtjof Nansens Institut – Centre for Biodiversity and Law (2016)

³⁵⁰ Βλ. Tobin B., "Comments on the impact of European Legislation to implement the Nagoya Protocol on the rights of Indigenous people and local communities over their genetic resources and traditional knowledge", Briefing paper on EU legislation Implementing Nagoya Protocol 7 Oct 2014

³⁵¹ Βλ. Tobin B., "Biopiracy by Law: European Union Draft Law Threatens Indigenous Peoples' Rights over their Traditional Knowledge and Genetic Resources, European Intellectual Property Review", (2014)

διατάξεων του Πρωτοκόλλου που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων αυτοχθόνων πληθυσμών και κοινοτήτων όσον αφορά τους γενετικούς τους πόρους. Ο Κανονισμός, επίσης δεν περιέχει δράσεις, οι οποίες θα αφορούν την προστασία της παραδοσιακής γνώσης³⁵².

Στα θετικά όμως του Κανονισμού εντάσσεται και το γεγονός ότι επιχειρεί έναν συγκερασμό μεταξύ βιοποικιλότητας και παραδοσιακής γνώσης, έκφανσης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.2.4. Για την πολιτιστική κληρονομιά

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει δημιουργήσει κάποιο νομικό κείμενο το οποίο θα αναφέρεται αποκλειστικά στην προστασία του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, (2007, σε ισχύ 2009) τροποποιήθηκαν οι ιδρυτικές συνθήκες της Ένωσης. Στο άρθρο 3 της Συνθήκης αναφέρεται ότι στους κύριους στόχους της Ε.Ε., περιλαμβάνονται «ο σεβασμός του πλούτου της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας» και «η μέριμνα για την προστασία για την προστασία και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς» (άρθρο 3 της ΣΕΕ). Ωστόσο δεν αναφέρονται ρητά δράσεις και πρωτοβουλίες της Ένωσης προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η πολιτική και η δραστηριότητα της Ένωσης, στον τομέα του πολιτισμού συμπληρώνει την πολιτιστική πολιτική των κρατών – μελών, ενώ η χάραξη πολιτικής, φαίνεται να επιδιώκει περισσότερο τη διαμόρφωση μίας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Το άρθρο 6 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) ορίζει την αρμοδιότητα της Ένωσης σε αυτό το ζήτημα. Η Ε.Ε. αναλαμβάνει δράσεις, υποστηρίζει, συντονίζει ή συμπληρώνει τη δράση των κρατών – μελών στον τομέα του πολιτισμού», χωρίς όμως, περισσότερη αποσαφήνιση του τρόπου με τον οποίο αυτό θα καταστεί δυνατό.

Με το άρθρο 167 της Συνθήκης (ΣΛΕΕ), ορίζονται οι αρμοδιότητες της Ένωσης στον τομέα του πολιτισμού. Μεταξύ αυτών είναι η συμβολή της στην ανάπτυξη του πολιτισμού των κρατών – μελών της, σεβόμενη συγχρόνως την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, και προβάλλοντας την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Η δράση της Ένωσης, σε αυτόν τον τομέα, επικεντρώνεται «στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών – μελών και την υποστήριξη και συμπλήρωση της δράσης τους στη βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, τη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, με επίκεντρο τις μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές». Ο σεβασμός και η προώθηση της πολυμορφίας των

³⁵² Βλ. Saez C., “EU Legislation on Nagoya Protocol Becomes Effective, What Effect On Indigenous Peoples’ Rights?, Intellectual Property Watch 1, (2014)

ευρωπαϊκών πολιτισμών, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν αναλαμβάνεται δράση δυνάμει άλλων διατάξεων της Συνθήκης.

Το άρθρο 13 της ΣΛΕΕ, αναφέρει ότι η Ε.Ε. οφείλει να τηρεί τις νομοθετικές ή διοικητικές διατάξεις και τα έθιμα των κρατών μελών που αφορούν ιδίως τα θρησκευτικά τυπικά, τις πολιτιστικές παραδόσεις και την κατά τόπους πολιτιστική κληρονομιά»³⁵³. Το συγκεκριμένο άρθρο, είναι το μόνο σημείο στο κείμενο της Συνθήκης, στο οποίο θα μπορούσε να γίνει λόγος για μία θεσμοθέτηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ε.Ε. Παρόλα αυτό, δεν υπάρχει ρητή αναφορά σε τι ακριβώς συνίσταται η πολιτιστική κληρονομιά, ενώ υπάρχουν ασάφειες και αοριστολογία στη διατύπωση του άρθρου. Οι νομοθετικές και διοικητικές διατάξεις προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς επαφίενται στο εθνικό δίκαιο των κρατών - μελών, ενώ δεν υπάρχει ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που θα μπορούσε με ερμηνεία να καλύψει και την παραδοσιακή γνώση.

³⁵³ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», (2012), Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=el>

3.2.5 Κριτική θεώρηση

Η Ευρωπαϊκή νομοθεσία που αναφέρεται τους φυτογενετικούς πόρους, έχει συνταχθεί με ασαφή και αμφιλεγόμενο τρόπο. Εξαιτίας αυτού, υφίσταται σήμερα έντονες πιέσεις για την αναθεώρησή της από τη κοινή γνώμη. Η δικαστική διαμάχη της πολυεθνικής εταιρείας Graines Baumaux SAS και του αγροτικού δικτύου Kokopelli ανέδειξε με τον πιο εμφανή τρόπο ότι οι κατευθυντήριες γραμμές που έχουν υιοθετηθεί από την ευρωπαϊκή νομοθεσία, ελάχιστα σχετίζονται με την προστασία της γεωργικής βιοποικιλότητας και της ανθρώπινης υγείας. Οι νομοθετικές οδηγίες που καθορίζουν τα κριτήρια καλλιέργειας των ποικιλιών και τους όρους αποδοχής των αβελτίωτων ποικιλιών δείχνουν ότι υπάρχει μία τάση προάσπισης συμφερόντων πολυεθνικών εταιρειών και όχι των πολιτών και της διεύρυνσης της αγροβιοποικιλότητας. Για παράδειγμα, στην υπόθεση Kokopelli, υπάρχει μια στρεβλή και αμφιλεγόμενη ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης ITPGRFA υπέρ της εταιρείας Graines Baumaux SAS. Η μη αποδοχή των προτάσεων της Γενικής Εισαγγελέως σε αυτή την υπόθεση φανερώνει τον τρόπο που η Ένωση είναι διατεθειμένη να προασπίζεται τα συμφέροντα εταιρειών που λυμαίνονται τον κύκλο παραγωγής προκαλώντας εύλογες ανησυχίες για τις προοπτικές της Ευρώπης στο γεωργικό τομέα, στο εγγύς μέλλον.

Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν νομιμοποιείται μία αρχαία γεωργική πρακτική, η ανταλλαγή σπόρων, που αποτέλεσε τη βάση της γεωργίας. Η δραστηριότητα πολιτών και δικτύων για τη διατήρηση της αγροβιοποικιλότητας, της γεωργικής γνώσης της πρακτικής και κουλτούρας και η οποία συμβάλει στη διατήρηση των παραδοσιακών ποικιλιών βρίσκεται υπό διωγμό.

Η ευρωπαϊκή νομική πραγματικότητα που αφορά την πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων έχει σοβαρές αδυναμίες, καθώς χαρακτηρίζεται από ένα κατακερματισμένο νομικό πλαίσιο και έναν κυκεώνα νομικών ρυθμίσεων οι οποίες έρχονται αρκετές φορές σε αντίθεση μεταξύ τους. Οι αρχές της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας, στις άνωθεν Οδηγίες έχουν περιορίσει τη γεωργική βιοποικιλότητα και τις επιλογές των καταναλωτών.

Τα αποτελέσματα της υφιστάμενης πολιτικής είναι η πλειοψηφία των σπόρων που διατίθενται για γεωργική χρήση να είναι υβρίδια και οι αγρότες να είναι αναγκασμένοι να αγοράζουν τους σπόρους αυτούς από μεγάλες σποροπαραγωγικές εταιρείες, που ειδικεύονται σε όλο τον κύκλο της γεωργικής παραγωγής. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν διευρύνει τη γενετική βάση, ενώ οι καλλιέργειες είναι λιγότερο προσαρμοσμένες στην κλιματική αλλαγή και στις αβιοτικές πιέσεις του περιβάλλοντος. Η υψηλότερη παραγωγικότητα προϋποθέτει περισσότερες γεωργικές εισροές, όπως λιπάσματα και φυτοφάρμακα, πράγμα που κάνει τις καλλιέργειες πιο ευάλωτες στα παρασιτοκτόνα.

Οι ισχύοντες νόμοι για την προστασία των εναπομεινάντων παραδοσιακών ποικιλιών δημιουργούν μία μεγάλη οικονομική και γραφειοκρατική επιβάρυνση για τους αγρότες που περιορίζουν τις δυνατότητες καινοτομίας τους και ως εκ τούτου περιορίζουν και τη γεωργική ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης. Τα προαπαιτούμενα

που θεσπίζονται, όπως η μη δυνατότητα παρέκκλισης από την κεντρική νομοθεσία, την υποχρεωτική εγγραφή στους επίσημους καταλόγους και την ακριβή πιστοποίηση των σπόρων πριν βγουν στην αγορά, θεωρείται ότι συμβάλλουν στη σταδιακή μείωση της ευρωπαϊκής γεωργικής βιολογικής ποικιλότητας.

Παράλληλα, η Κοινή Γεωργική Πολιτική, κατά τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται σήμερα στην Ευρώπη, φαίνεται ότι έχει σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους και όχι την ποικιλομορφία της γεωργικής ποικιλότητας. Ευνοεί τις μονοκαλλιέργειες και εγείρει ερωτήματα αν και κατά πόσο ευνοεί κάποιες χώρες εις βάρος κάποιων άλλων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται μπροστά στην πρόκληση να εντάξει ενεργά το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια στην εσωτερική και πολιτική της νομοθεσία. Ο τρόπος εφαρμογής των ρυθμίσεων του Πρωτοκόλλου από το ενωσιακό δίκαιο, θα επηρεάσει ή και ακόμη θα καθορίσει το πεδίο και τον τρόπο εφαρμογής και άλλων διατάξεων της Ένωσης που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα, ενώ συγχρόνως πρέπει να διασφαλιστεί η ανάσχεση του φαινομένου της βιοπειρατείας και η αποφυγή επιβολής των συμφερόντων της βιομηχανίας. Επίσης έχει διατυπωθεί έντονος προβληματισμός για την έλλειψη διατύπωσης συγκεκριμένων δράσεων από πλευράς Ε.Ε, οι οποίες θα αφορούν την προστασία της παραδοσιακής γνώσης.

Παρά την αυστηρή πολιτική της Ένωσης στον αγροτικό τομέα, και στα κριτήρια που πρέπει να τηρούν οι φυτικές ποικιλίες προκειμένου να εμπορευθούν (αντοχή, απόδοση), εντούτοις η Ε.Ε. έχει ακολουθήσει μία σειρά αυστηρών ελέγχων και παρακολούθησης των εισαγόμενων γενετικά τροποποιημένων ποικιλιών, για την αποφυγή επιμολύνσεων. Τα περισσότερα κράτη – μέλη της Ένωσης, η γεωργική κουλτούρα και παράδοση και τα οργανωμένα δίκτυα αγροτών και καλλιεργητών και πολιτών έχουν επιδείξει μία σθεναρή αντίδραση απέναντι στην εισαγωγή μη γενετικά τροποποιημένων ποικιλιών.

Βάσει της Συνθήκης της Λισαβόνας, η οποία αποτελεί τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πολιτιστική κληρονομιά φαίνεται να αποτελεί δράση και όχι πολιτική της Ε.Ε. οπότε δεν βρίσκεται σε μία ισοτιμία με την πολιτική για το πολλαπλασιαστικό υλικό, τη στρατηγική της Ένωσης για τη βιοποικιλότητα και πολύ δε περισσότερο με την Κοινή Γεωργική Πολιτική.

3.3. ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Το ενδιαφέρον της Ελλάδας για τους φυτογενετικούς πόρους ξεκίνησε να εκφράζεται το 1945, όταν η Ελλάδα έγινε επίσημο μέλος του Οργανισμού για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO), συμμετέχοντας σε μία σειρά από προγράμματα και κινήσεις τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και διεθνές επίπεδο³⁵⁴.

Το νομοθετικό εθνικό πλαίσιο για την προστασία και τη διατήρηση του Φυτογενετικού υλικού της Ελλάδας καθορίζεται κατ' αρχάς από το Σύνταγμα καθώς και από σχετικά Προεδρικά Διατάγματα (Π.Δ.), νόμους (Ν.) και υπουργικές αποφάσεις (Υ.Α.). Τα νομοθετικά κείμενα πλαισιώνονται από τις νομοθετικές επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αγροτική πολιτική της χώρας, εναρμονίζεται με την κοινή πολιτική της Ε.Ε. στον τομέα της γεωργίας. Βέβαια η εθνική νομοθεσία έχει δεχθεί μεγάλες επιρροές και από το διεθνές δίκαιο και τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει μάλιστα κυρώσει. Η διαφύλαξη και η αξιοποίηση του φυτογενετικού υλικού της Ελλάδας και του περιβάλλοντος εν γένει, αποτελεί υποχρέωση της χώρας που απορρέει από εθνικές, ευρωπαϊκές και διεθνείς δεσμεύσεις.

Πριν προχωρήσουμε στην κατά επιμέρους τομέα εθνική νομοθεσία αξίζει να υπογραμμιστεί ότι τόσο η προστασία της βιοποικιλότητας εν γένει και της αγροβιοποικιλότητας ειδικότερα όσο και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός, σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος του 1975. Με αφετηρία την συνταγματική αυτή υποχρέωση και επιταγή εκδόθηκαν μια σειρά από νομοθετήματα που αφορούν τόσο στην προστασία του περιβάλλοντος όσο και στην προστασία των φυτογενετικών πόρων της χώρας αλλά και των γενετικών της πόρων εν γένει όσο και στην προστασία της πολιτιστικής και ειδικότερα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.3.1. Για τη Βιολογική Ποικιλότητα εν γένει

3.3.1.1. Ν.1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986) «Για την προστασία του περιβάλλοντος»

Ο νόμος για την «Προστασία του Περιβάλλοντος» εκδόθηκε το 1986 και αποτελεί το βασικό και θεμελιώδη νόμο για την προστασία του, πλαισιώνει δε όλες τις ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος της χώρας. Αποτελεί προϊόν της πρώτης συνταγματικής αναθεώρησης του 1975, που έγινε το 1986. Παρά την πολιτική και συνταγματική ένταση της περιόδου της μεταπολίτευσης, το Σύνταγμα

³⁵⁴ Βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), "Greece – FAO Priorities", Ιστότοπος: <http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=GRC>

του 1975, εισήγαγε ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο εξασφάλισε την κοινοβουλευτική σταθερότητα και πολιτική ζωή του τόπου³⁵⁵. Θεωρείται μάλιστα αρκετά καινοτόμο για την εποχή του, καθώς εισήγαγε το 1975 για πρώτη φορά, την έννοια της «πρόληψης» για την προστασία του περιβάλλοντος.

Σκοπός του νόμου 1650/1986 σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 «είναι η θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και η καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η προστασία του περιβάλλοντος, θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής, υλοποιείται κύρια μέσα από το δημοκρατικό προγραμματισμό»³⁵⁶.

Σύμφωνα με το Ν. 1650/1986, ως περιβάλλον ορίζεται: «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».³⁵⁷ Ενώ ως «προστασία του περιβάλλοντος» νοείται «το σύνολο των ενεργειών, μέτρων και έργων που έχουν στόχο την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση, διατήρηση ή βελτίωσή του»³⁵⁸.

Το άρθρο 20 του νόμου ορίζει τα μέτρα για την προστασία και διατήρηση των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας. Συγκεκριμένα το άρθρο 20, παρ. 1. Ορίζει ότι «Τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας προστατεύονται και διατηρούνται μαζί με τη βιοκοινότητα και το βιότοπο ή οικότοπό τους, ως βιογενετικά αποθέματα και ως συστατικά στοιχεία των οικοσυστημάτων. Ιδιαίτερα προστατεύονται και διατηρούνται είδη που είναι σπάνια ή απειλούνται με εξαφάνιση, είδη των οποίων ο πληθυσμός, χωρίς να διατρέχει άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης, εμφανίζει τάση μείωσης λόγω υποβάθμισης των βιοτόπων του είδους ή υπέρ εκμετάλλευσής του, καθώς και είδη που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, επιστημονική, γενετική, παραδοσιακή ή οικονομική αξία». Στο ίδιο άρθρο, παρ. 3, αναφέρεται ότι «Η άσκηση της γεωργίας, της δασοπονίας, της θήρας και της αλιείας καθώς επίσης η φυτοπροστασία και η υγειονομική προστασία των ζώων εναρμονίζονται με τις ανάγκες προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας»³⁵⁹.

³⁵⁵Βλ. Βουλή των Ελλήνων, «Συνταγματική Ιστορία», Ιστότοπος: <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/>

³⁵⁶ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 1, παρ. 1.

³⁵⁷ . Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 2, παρ. 1.

³⁵⁸ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 3, παρ. 5.

³⁵⁹ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 20, παρ. 1 και 3

Σύμφωνα με το Ν. 1650/1986, έχουν συσταθεί 28 φορείς, οι οποίοι καλύπτουν 90 περιοχές του εθνικού δικτύου προστατευόμενων περιοχών “Natura 2000”³⁶⁰.

Οι φυτογενετικοί πόροι και ιδιαίτερα οι παραδοσιακές ποικιλίες εμπίπτουν στις διατάξεις του Ν. 1650/1986 καθώς βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία. Ως σύνθετα δημιουργήματα του ανθρώπου και της φύσης, έχουν εξ ορισμού πολιτισμική διάσταση. Σχετίζονται με «την αρχή της πρόληψης», η οποία εμπεριέχεται στο νόμο, καθώς η γενετική διάβρωση έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή των φυτογενετικών πόρων και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα το άρθρο 20, αναφέρεται άμεσα σε αυτούς, καθώς οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν μέρος της αυτοφυσής χλωρίδας και κυρίως τα άγρια συγγενικά τους είδη. Ουσιαστικά το άρθρο 20, τονίζει την ανάγκη της επιτόπιας (in situ) διατήρησής τους, καθώς μόνον αυτός ο τρόπος διατήρησης συμβάλει στην οικολογική και πολιτισμική τους αξία.

3.3.1.2. Ν.2204/1994 (ΦΕΚ 59 Α/15-04-1994) περί «Κύρωσης Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα»

Η Διεθνής Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα έχει κυρωθεί με τον Ν. 2204/1994. Στο άρθρο 6 της Σύμβασης, προβλέπεται η υποχρέωση έκδοσης Εθνικής Στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα και Σχέδιο Δράσης από τα μέλη της Σύμβασης³⁶¹.

Ο Ν. 2204/1994 αποτελεί το κύριο νομικό εργαλείο με το οποίο ρυθμίζονται θέματα της βιολογικής ποικιλότητας. Επίσης, το εθνικό πλαίσιο, προγενέστερο ή μεταγενέστερο της εν λόγω κύρωσης, περιλαμβάνει πληθώρα διατάξεων που ρυθμίζουν θέματα διατήρησης της βιοποικιλότητας, αειφορικής χρήσης των συνιστωσών της και καταμερισμού των ωφελειών από την εκμετάλλευση των γενετικών πόρων³⁶².

Στην τελευταία Διάσκεψη των μερών της Σύμβασης (COP10), στη Ναγκόγια της Ιαπωνίας, το 2010 υιοθετήθηκε το Στρατηγικό Σχέδιο για τη Βιολογική Ποικιλότητα μέχρι το 2020, το οποίο περιέχει 20 στόχους (Aichi Targets)³⁶³.

Ανάμεσα στους στόχους περιλαμβάνονται η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών για τη βιοποικιλότητα, η μείωση των άμεσων συνεπειών στη βιοποικιλότητα και η προώθηση της αειφόρου χρήσης, η βελτίωση της κατάστασης της βιοποικιλότητας μέσω της διαφύλαξης των οικοσυστημάτων και των ειδών και της γενετικής ποικιλότητας, η αύξηση των ωφελειών που προκύπτουν από τη βιοποικιλότητα και

³⁶⁰Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, «Έγκριση Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα για τα έτη 2014 – 2029 και Σχεδίου Δράσης πενταετούς διάρκειας», Τεύχος Δεύτερο, Αρ. 40332, Αρ. Φύλλου 2383, (2014)

³⁶¹Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, “Article 6. General Measures for Conservation and Sustainable Use”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-06>

³⁶² Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, «Έγκριση Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα για τα έτη 2014 – 2029 και Σχεδίου Δράσης πενταετούς διάρκειας», Τεύχος Δεύτερο, Αρ. 40332, Αρ. Φύλλου 2383, (2014)

³⁶³ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, “Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/sp/>

τις υπηρεσίες τους οικοσυστήματος προς όλους και η ενίσχυση της εφαρμογής του στρατηγικού σχεδίου μέσω του συμμετοχικού σχεδιασμού, της διαχείρισης της γνώσης και της ανάπτυξης των ικανοτήτων³⁶⁴.

Ο Ν. 2204/1994, αποτελεί τον κυρωτικό νόμο της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD). Σύμφωνα με αυτόν, το εθνικό δίκαιο εναρμονίζεται πλήρως με τις διατάξεις της CBD και καθορίζει κάθε πτυχή διευθέτησης των θεμάτων που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα και τα συστατικά της. Εναρμονίζεται επίσης, με τις ρυθμίσεις της Σύμβασης που αφορούν τη διευκόλυνση της πρόσβασης στους (φυτό) γενετικούς πόρους και στις παραδοσιακές γνώσεις και πρακτικές που σχετίζονται με αυτούς, ενώ διασφαλίζει ότι τα δικαιώματα των παρόχων προστατεύονται, με την εισαγωγή ενός συστήματος καταμερισμού των ωφελειών που προκύπτουν από την αξιοποίησή τους. Οι τοπικές αγροτικές κοινότητες της χώρας που χρησιμοποιούν παραδοσιακές ποικιλίες και πρακτικές καλλιέργειας, διατήρησης και διαχείρισης του γενετικού υλικού μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις ευεργετικές διατάξεις του Ν. 2204/1994 προς όφελός τους.

3.3.1.3. Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α/31-03-2011) «Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις»

Ο νόμος που πλαισιώνει όλες τις ενέργειες προστασίας του περιβάλλοντος στην Ελλάδα θεωρείται ο Ν. 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3937/2011³⁶⁵. Ο Ν. 3937/2011, τροποποιεί τον Ν. 1650/1986 σε ορισμένες διατάξεις και προβλέπει ρυθμίσεις για τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας στην Ελλάδα.

Ο Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60/Α/31-3-2011), εκδόθηκε στο πλαίσιο συμμόρφωσης της χώρας αναφορικά με τις υποχρεώσεις της, οι οποίες απορρέουν από τη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία και τις διεθνείς συμβάσεις. Ειδικότερα στόχοι του αποτελούν:

α) η αποτελεσματική εφαρμογή του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας,

β) η ενσωμάτωση της διατήρησης της βιοποικιλότητας σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού και στις τομεακές και αναπτυξιακές πολιτικές της χώρας,

γ) η απόκτηση επαρκούς γνώσης για την κατάσταση των ειδών και οικοσυστημάτων,

δ) η βέλτιστη οργάνωση και λειτουργία του εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών για την αποτελεσματική διατήρηση και διαχείριση των σημαντικών περιοχών για τη βιοποικιλότητα,

³⁶⁴ Βλ. Convention on Biological Diversity of United Nations, "COP 10 Decision X/2 – Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020", Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=12268>

³⁶⁵ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α/31-03-2011)

ε) η επίτευξη ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης της βιοποικιλότητας, ιδίως εκείνων των στοιχείων της που χαρακτηρίζονται ως σημαντικά, σπάνια ή απειλούμενα,

στ) η υιοθέτηση και εφαρμογή αποτελεσματικών μηχανισμών επιτήρησης της βιοποικιλότητας,

η) η προώθηση της σημασίας της διατήρησης της βιοποικιλότητας και των προστατευόμενων περιοχών γενικότερα στην κοινωνία.

ζ) η συγκρότηση Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών,

η) η διατήρηση των ειδών της ελληνικής βιοποικιλότητας μέσα από τη θεσμοθέτηση εργαλείων παρακολούθησης και προστασίας, ειδικών διατάξεων για τη προστασία και διατήρηση της ενδημικής βιοποικιλότητας, αλλά και ειδικών ρυθμίσεων για τα εισβάλλοντα ξενικά είδη,

θ) η διατήρηση των φυσικών οικοσυστημάτων και την πρόληψη της υποβάθμισής τους³⁶⁶.

Στο πλαίσιο του Ν. 3937/2011, δίδεται για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία ο ορισμός της τοπικής ποικιλίας. Συγκεκριμένα, αναφέρεται μεταξύ άλλων, ότι η τοπική ποικιλία «δεν είναι προϊόν σύγχρονης γενετικής βελτίωσης και καλλιεργείται περισσότερο με παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές». Εκτός από τις τοπικές ποικιλίες ο νόμος περιέχει διατάξεις που περιλαμβάνουν την ολοκληρωμένη προστασία του φυτογενετικού πλούτου της χώρας. Σε αυτό περιλαμβάνονται και οι διατάξεις για την Τράπεζα Γενετικού Υλικού που αφορούν την πρόσβαση στο γενετικό υλικό της χώρας. Ο νόμος περιέχει μία ολιστική προσέγγιση της βιοποικιλότητας.

Επίσης, για πρώτη φορά γίνεται ρητή αναφορά στους γενετικούς πόρους της χώρας, οι οποίοι θεωρούνται ως εθνικό κεφάλαιό της που πρέπει να προστατεύεται. Παράλληλα γίνεται ρητή αναφορά στην πρόσβαση και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών από τη χρησιμοποίηση των γενετικών πόρων καθώς και στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια που μόλις τότε είχε υπογράψει η Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 6 «το σύνολο των γενετικών πόρων της Ελλάδας λογίζεται ως προστατευόμενο εθνικό κεφάλαιο. Η χρήση του υπόκειται στους όρους και περιορισμούς, για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους, καθώς και το δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση τους, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του σχετικού Πρωτοκόλλου που ψηφίστηκε στη Ναγκόγια της Ιαπωνίας τον Οκτώβριο του 2010, όπως θα κυρωθεί από την Ελλάδα, στο πλαίσιο της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, και της Συνθήκης του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) για τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία, όπως η τελευταία κυρώθηκε με το ν. 2014/1992 (ΦΕΚ 29 Α΄). Η χρήση των γενετικών πόρων ρυθμίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής”.

³⁶⁶ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60/Α/31-3-2011)

3.3.1.4. Ν.3233/2004 (ΦΕΚ 51 Α/18-02-2004) «Κύρωση του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια»

Με τον Ν. 3233/2004 (ΦΕΚ 51 Α/18-02-2004), κυρώθηκε το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης, το οποίο εμπεριέχεται στη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα³⁶⁷.

Ο λόγος της κύρωσης σχετιζόταν κυρίως με την αρχή της προφύλαξης, ο οποίος έχει ως βασικό στόχο τη διαφύλαξη της βιοποικιλότητας της Ελλάδας από την ανεξέλεγκτη εξάπλωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (Γ.Τ.Ο) και την συνύπαρξή τους με τις συμβατικές καλλιέργειες.

Η χρήση της βιοτεχνολογίας και η αξιοποίηση του φυτικού γενετικού υλικού προσδίδει προστιθέμενη αξία σε αυτό καθώς του προσφέρουν σταθερότητα και ανθεκτικότητα στις βιοτικές και αβιοτικές περιβαλλοντικές πιέσεις. Όμως οι πρακτικές αυτές ενέχουν κινδύνους, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί ενέχουν κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία, τους ζώντες οργανισμούς και τη βιοποικιλότητα. Επιπλέον, η χρήση της βιοτεχνολογίας έχει μία σειρά από κοινωνικές, οικονομικές και κατά συνέπεια πολιτισμικές προεκτάσεις οι οποίες λαμβάνονται υπόψη στο άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια.

3.3.2 Για τους Φυτογενετικούς Πόρους

3.3.2.1. Ν 1564/1985 "Οργάνωση παραγωγής και εμπορίας πολλαπλασιαστικού υλικού φυτικών ειδών" (Α 164)

Η παραγωγή και εμπορία πολλαπλασιαστικού υλικού και φυτικών ειδών της χώρας καθορίζεται από τον Ν. 1564/1985,³⁶⁸ ο οποίος τροποποιήθηκε εν μέρει με τον Ν. 2040/1992 (ΦΕΚ 70/Α/1992), τον Ν. 2325/1995 (ΦΕΚ 153/Α/1995) και τον Ν. 2732/1999 (ΦΕΚ 154/ Α/1999). Αφορά όλο το πολλαπλασιαστικό υλικό (σπόροι, κόνδυλοι, βολβοί, ριζώματα, σποροφυτάρια) πλην του δασικού (άρθρα 1, 2).

Ο Ν. 1564/1985, αποτελεί το βασικό νομοθετικό εργαλείο για την παραγωγή και εμπορία του πολλαπλασιαστικού υλικού, μαζί με τις υπουργικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε εφαρμογή του, και αφορά όλους τους εμπλεκόμενους της παραγωγής και εμπορίας πολλαπλασιαστικού υλικού.

³⁶⁷ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 3233/2004 (ΦΕΚ 51 Α/18-02-2004)

³⁶⁸ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ. αρ. 1564/1985 (ΦΕΚ 164/Α/1985)

Οι προϋποθέσεις παραγωγής πολλαπλασιαστικού υλικού από οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο είναι α) η κατοχή άδειας λειτουργίας σποροπαραγωγικής ή φυτωριακής επιχείρησης, β) η υπό αναπαραγωγή ποικιλία να έχει εγγραφεί στον εθνικό κατάλογο ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και γ) το παραχθέν πολλαπλασιαστικό υλικό έχει ελεγχθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας και έχει πιστοποιηθεί ως κατάλληλο προς παραγωγή (άρθρο 4 παρ.1).

Οι προϋποθέσεις για την εμπορία του πολλαπλασιαστικού υλικού είναι α) η άδεια εμπορίας πολλαπλασιαστικού υλικού και (άρθρο 15) και β) ο έλεγχος και η πιστοποίηση του πολλαπλασιαστικού υλικού (άρθρο 16).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο 8 του Ν. 1564/1985, σύμφωνα με το οποίο παρέχονται αποκλειστικά δικαιώματα παραγωγής, εκμετάλλευσης ή μεταβίβασης, σε δημιουργούς ποικιλιών φυτικών ειδών, εντός της Ελληνικής επικράτειας. Τα δικαιώματα αυτά δίνονται σε κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο, με την προϋπόθεση ότι έχουν ανακαλύψει ή έχουν δημιουργήσει μία ποικιλία φυτικού είδους, οποιαδήποτε φυσικής ή τεχνητής προέλευσης (άρθρο 8 παρ. 2). Η ποικιλία πρέπει να διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά, να είναι νέα, πρωτότυπη, ομοιογενής και σταθερή (άρθρο 8 παρ.1).

Τα αποκλειστικά δικαιώματα προστασίας των δημιουργών επί των φυτικών ποικιλιών διαρκούν έως και 18 έτη, όταν πρόκειται για αμπέλια, οπωροφόρα και διακοσμητικά δέντρα και 15 έτη για όλα τα άλλα γένη και είδη φυτών, από την ημερομηνία χορήγησης του πιστοποιητικού φυτικής δημιουργίας (άρθρο 8 παρ.7).

Η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων, ήδη από τη δεκαετία του 1980, επί των φυτικών ποικιλιών στην ελληνική επικράτεια, δείχνει ότι η χώρα έχει επηρεαστεί από το νομοθετικό πλαίσιο, που κυριαρχεί όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και διεθνώς και αφορά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με τη λογική της Διεθνούς Ένωσης Νέων Ποικιλιών (UPOV) και της κατοχύρωσης του πολλαπλασιαστικού υλικού των ποικιλιών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Ο Ν. 1564/1985, εγκαθίδρυσε το εγχώριο σύστημα κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί των φυτικών ποικιλιών και μόνο όταν αυτές οι ποικιλίες πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια σταθερότητας και ομοιογένειας³⁶⁹.

Την δεκαετία του 1980, οι παραδοσιακές ποικιλίες στην Ελλάδα αρχίζουν να παρακμάζουν, η γεωργία στην ύπαιθρο εγκαταλείπεται και οι μικρές γεωργικές εκτάσεις να αντικαθίστανται από μεγάλες μονοκαλλιέργειες, οι οποίες απαιτούν μεγάλες γεωργικές εισροές. Το θεσμοθετημένο νομικό πλαίσιο και ο Ν. 1564/1985, επιδείνωσαν αυτήν την κατάσταση στο γεωργικό τομέα.

³⁶⁹ Maria E.-A. & Limniou G.-P., Legal Framework in Greece regarding the ABS regime, implementation gaps and issues requiring national and international attention, Chapter 5, σε Coolsaet B, Batur F., Broggiato Ar., Pitseys J., Dedeurwaerdere T. Implementing the Nagoya Protocol, Comparing Access and Benefit – Sharing Regimes in Europe, Brill Nijhoff, Leiden Boston (2015).

3.3.2.2. Π.Δ 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990) «περί προστασίας του φυτικού γενετικού υλικού της χώρας»

Με το Προεδρικό Διάταγμα της 22.3.1990, προβλέπεται η προστασία και η διατήρηση του εγχώριου αβελτίωτου γενετικού υλικού των καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και των αγρίων προγόνων τους ή συγγενών τους ειδών³⁷⁰.

Οι διατάξεις του διατάγματος εφαρμόζονται για όλα τα καλλιεργούμενα φυτικά είδη (αβελτίωτοι πληθυσμοί, ποικιλίες, κλώνοι, καθαρές σειρές) καθώς και τα συγγενή προς αυτά άγρια και ζιζανιόμορφα είδη και αφορούν την προστασία τους, τόσο στο φυσικό οικοσύστημα (*in situ*), όσο και εκτός αυτού (*ex situ*: τράπεζες γενετικού υλικού, βοτανικοί κήποι, συλλογές και φυτείες υπαίθρου)³⁷¹.

Σύμφωνα με το Διάταγμα, το υπό προστασία φυτικό γενετικό υλικό διακρίνεται στις εξής ομάδες:

- α) Ντόπιες ποικιλίες – πληθυσμοί παραδοσιακής καλλιέργειας (*primitive cultivars, landraces*).
- β) Άγρια και λοιπά φυτικά είδη, στενά συγγενή των καλλιεργούμενων φυτών ή και απευθείας προγονοί τους (*wild, weedy species*).
- γ) Άγρια και λοιπά φυτικά είδη που χρησιμοποιούνται άμεσα για τη διατροφή ανθρώπων ή ζώων, την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων και τη διακόσμηση (φαρμακευτικά, αρωματικά, βαφικά, αρτυματικά, μελισσοκομικά, και ανθοκομικά – διακοσμητικά φυτά).
- δ) Σύγχρονες αλλά και παλαιότερες ποικιλίες, δημιουργίες βελτιωτών, που επέζησαν αλλά δεν καλλιεργούνται σήμερα σε σημαντική έκταση και έπαυσαν να προστατεύονται από «Δικαιώματα Βελτιωτού» (*plant breeder's rights*).
- ε) Καθαρές σειρές (*inbred lines*) που έχουν μεγάλη σημασία για τη γεωργία³⁷².

Το Προεδρικό Διάταγμα 80/1990, αναφέρεται στην επιτόπια (*in situ*) και εκτός τόπου (*ex situ*) διατήρηση, μελέτη και έρευνα του συνόλου των φυτογενετικών πόρων. Δίνεται έμφαση στις παραδοσιακές ποικιλίες και στα άγρια συγγενικά είδη των καλλιεργούμενων ποικιλιών. Το διάταγμα ενδεχομένως να είναι και επηρεασμένο από το πνεύμα της εποχής, καθώς τη δεκαετία του 1990 αναγνωρίστηκε η σπουδαιότητα, αυτού του τμήματος των φυτογενετικών πόρων και η συμβολή τους όχι μόνο στη διατήρηση της βιοποικιλότητας αλλά και στη διαφύλαξη της πολιτισμικής και κοινωνικής της διάστασης. Αναφέρεται δε, ρητά η πρόβλεψη της Τράπεζας Γενετικού Υλικού (ΤΓΥ), ως μορφή της εκτός τόπου (*ex situ*) διατήρησης των φυτογενετικών πόρων, ενώ εισάγεται ένα Εθνικό Σύστημα Διατήρησης και Προστασίας Φυτογενετικών Πόρων Καλλιεργούμενων Ειδών.

³⁷⁰ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 1 «Σκοπός»

³⁷¹ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 2 «Έκταση εφαρμογής»

³⁷² Βλ. . Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 3, «Διάκριση – Κατάταξη φυτικού γενετικού υλικού»

3.3.2.3. Ν. 3165/2003 (ΦΕΚ 177 Α/02-07-2003) «Κύρωση της Διεθνούς Συνθήκης σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία»

Η Ελλάδα, κύρωσε τη Διεθνή Σύμβαση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με τους Φυτογενετικούς πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία με το Ν. 3165/2003 (ΦΕΚ Α/177/2.7.2003)³⁷³.

Με το Ν. 3165/2003, στο πλαίσιο της στρατηγικής για τη βιολογική ποικιλότητα δίνεται προτεραιότητα στη συνέχιση της καταγραφής, του χαρακτηρισμού και της αξιολόγησης των φυτικών γενετικών πόρων. Επίσης δίνεται προτεραιότητα στη διατήρηση επί τόπου (in situ), στον αγρό (on farm), ή εκτός τόπου (ex situ), σε μονάδες διατήρησης, όπως τράπεζες γενετικού υλικού, βοτανικούς κήπους, κυρίως για τους γενετικούς πόρους που παρουσιάζουν οικονομικό ενδιαφέρον για την χώρα³⁷⁴.

Με τον κυρωτικό Ν. 3165/2003, η χώρα κύρωσε τη Συνθήκη του FAO και αναγνώρισε και κατ' επέκταση τα Δικαιώματα των Αγροτών και των Καλλιεργητών που εμπεριέχονται σε αυτή. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η Ελλάδα είναι μία χώρα με πλούσια φυτική ποικιλότητα και η οικονομία της βασίζεται στην αγροτική παραγωγή. Περιλαμβάνει πολλές τοπικές αγροτικές κοινωνίες και κοινότητες οι οποίες εξακολουθούν να χρησιμοποιούν παραδοσιακά συστήματα πρακτικής. Ένα θεσμοθετημένο πλαίσιο, επομένως, το οποίο με σαφή και οριοθετημένο τρόπο θα διασφαλίζει τα δικαιώματά τους είναι επιβεβλημένο. Η Συνθήκη του FAO, αποτελεί μέσω του Πολυμερούς Συστήματος μία συμφωνία «κατανομής ωφελειών». Παρόλο που λειτουργεί σε περιορισμένη γενετικά βάση εμπλέκει πολλές χώρες και αποτελεί ένα καλό παράδειγμα αειφορικής και δίκαιης διαχείρισης των φυτογενετικών πόρων.

3.3.2.4. ΚΥΑ αριθμός 332657/2001 (ΦΕΚ 176 Β/21-2-2001) «Τεχνικός Κανονισμός πιστοποίησης και ελέγχου κατά την εμπορία σπόρων προς σπορά συμβατικών ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών για την παρουσία προσμίξεων από γενετικά τροποποιημένου σπόρους»

Σύμφωνα με την Κοινή Υπουργική Απόφαση αριθ. 332657/2001 (ΦΕΚ 176 Β/21-2-2001), σκοπός είναι ο καθορισμός των όρων για την πιστοποίηση και την εμπορία των σπόρων προς σπορά των μη γενετικά τροποποιημένων ποικιλιών

³⁷³Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 3165/2003 (ΦΕΚ Α/177/2.7.2003).

³⁷⁴ Βλ. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για την Βιοποικιλότητα», (2014)

καλλιεργούμενων φυτών ως προς την παρουσία προσμίξεων με σπόρους γενετικά τροποποιημένων ποικιλιών φυτικών ειδών ανεξαρτήτως προέλευσης (εθνικής παραγωγής, παραγωγής άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παραγωγής τρίτων χωρών), καθώς και η διαδικασία και οι έλεγχοι για την τήρηση των όρων αυτών³⁷⁵.

Η Υπουργική Απόφαση, ρυθμίζει ακόμα, μία σειρά από παραμέτρους όπως το πεδίο εφαρμογής (άρθρο 2), το οποίο περιλαμβάνει τους σπόρους προς σπορά όλων των κατηγοριών που τίθενται σε εμπορία και τα όρια προσμίξεων με γενετικά τροποποιημένους σπόρους (άρθρο 3).

Η συγκεκριμένη ΚΥΑ, εναρμονίζεται με την ευρωπαϊκή νομοθεσία, όσον αφορά τη χρήση της βιοτεχνολογίας και τη διάθεση στην αγορά γενετικά τροποποιημένων οργανισμών. Στόχος είναι η αποφυγή των προσμίξεων των φυτικών ποικιλιών με τις γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα η δυσπιστία απέναντι στους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς είναι μεγάλη και οι πιέσεις τις κοινής γνώμης για την μη εισαγωγή τους στην ελληνική αγορά είναι έντονη. Πέρα από τους ενδεχόμενους κινδύνους που ενέχει η εισαγωγή τους στο περιβάλλον και στην ανθρώπινη υγεία, η χώρα εξαιτίας της μακράς αγροτικής παράδοσης και των παραδοσιακών πρακτικών που σχετίζονται με αυτήν, δύσκολα θα δεχόταν την καλλιέργεια αυτών των προϊόντων.

3.3.2.5. ΚΥΑ αρ. 38639/2017/21-9-2005 (ΦΕΚ 1334 Β 2005): Καθορισμός μέτρων και όρων για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/18 «για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ» του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2001 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Η Κοινή Υπουργική Απόφαση αρ. 38639/2017/21-9-2005 (ΦΕΚ 1334 Β 2005), αφορά την λήψη αναγκαίων μέτρων α) για τη σκόπιμη απελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ) στο περιβάλλον για σκοπούς διαφορετικούς από τη διάθεση στην αγορά και β) κατά τη διάθεση στην αγορά γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ) ως προϊόντων ή ως συστατικό προϊόντων³⁷⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Απόφασης, ως «σκόπιμη απελευθέρωση» θεωρείται η οποιαδήποτε σκόπιμη εισαγωγή ενός συνδυασμού Γ.Τ.Ο. στο περιβάλλον, κατά την

³⁷⁵Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΚΥΑ αριθ. 332657/2001 (ΦΕΚ 176 Β/21-2-2001) «Τεχνικός Κανονισμός πιστοποίησης και ελέγχου κατά την εμπορία σπόρων προς σπορά συμβατικών ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών για την παρουσία προσμίξεων από γενετικά τροποποιημένου σπόρους» Άρθρο 1.

³⁷⁶ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΚΥΑ αριθ. 38639/2017/21-9-2005 (ΦΕΚ 1334 Β 2005): «Καθορισμός μέτρων και όρων για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/18 «για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ» του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2001 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», Άρθρο 2.

οποία δεν χρησιμοποιούνται ειδικά μέτρα απομόνωσης προκειμένου να περιορίζεται η επαφή τους με τον ευρύτερο πληθυσμό και το περιβάλλον και να παρέχεται υψηλό επίπεδο προστασίας.

Η Απόφαση περιλαμβάνει μία σειρά από άρθρα τα οποία καθορίζουν το πεδίο εφαρμογής και τις εξαιρέσεις (άρθρο 3), τις γενικές υποχρεώσεις (άρθρο 4) και τις υποχρεώσεις των ενδιαφερομένων (άρθρο 6).

Η υπ' αριθ. ΚΥΑ 38639/2017/21-9-2005, είναι άλλη μία Απόφαση που εναρμονίζεται με το ενωσιακό δίκαιο και αφορά τη λήψη μέτρων για τη σκόπιμη απελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν υιοθετηθεί μία σειρά από Οδηγίες οι οποίες περιορίζουν την εισαγωγή τους στην ευρωπαϊκή αγορά λόγω των κινδύνων με τους οποίους σχετίζονται. Πέρα από αυτό στην Ευρώπη, υπάρχει ένα ισχυρό κίνημα απέναντι στη χρήση και διάθεση των γενετικών τροποποιημένων προϊόντων και οργανωμένα αγροτικά δίκτυα που στηρίζουν τις παραδοσιακές ποικιλίες και τις παραδοσιακές πρακτικές, όπως την ανταλλαγή σπόρων. Οργανώσεις, δίκτυα και ομάδες βιοκαλλιεργητών έχουν κινητοποιηθεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και έχουν καταθέσει προτάσεις για την ελαχιστοποίηση των κινδύνων και των συνεπειών που ενέχουν οι γενετικά τροποποιημένοι σπόροι. Αυτό έχει αποδώσει καρπούς το αποτέλεσμα των οποίων είναι οι υφιστάμενοι περιορισμοί σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, όσον αφορά την διάθεσή γενετικά τροποποιημένων σπόρων στην αγορά.

3.3.2.6. Η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα

Η Ελλάδα στο πλαίσιο των υποχρεώσεων της, ως συμβεβλημένο μέλος της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), εκπόνησε την Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, το 2014, η οποία αποτελεί τη χάραξη της εθνικής πολιτικής για τη βιοποικιλότητα, με χρονικό ορίζοντα έως και έτος 2020.

Σε ότι αφορά τους φυτογενετικούς πόρους, αναφέρεται ότι οι επιπτώσεις από την έλευση της σύγχρονης γεωργίας στην Ελλάδα τις δεκαετίες του 1960 και '70, η εισαγωγή ποικιλιών από το εξωτερικό και οι σύγχρονες ποικιλίες που παρήχθησαν από τα εγχώρια Ινστιτούτα Γενετικής Βελτίωσης (ΕΘΙΑΓΕ) είχαν ως αποτέλεσμα την απαξίωση του καλλιεργούμενου γενετικού υλικού της χώρας και την εμφάνιση του φαινομένου της γενετικής διάβρωσης. Το φαινόμενο, είναι ιδιαίτερα έντονο και ταχέως εξελισσόμενο στα καλλιεργούμενα σιτηρά, με τις τοπικές ποικιλίες να φθάνουν σήμερα μόλις το 1% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης. Ανάλογη τάση, αλλά με 20ετή καθυστέρηση εμφανίζεται και στις καλλιέργειες λαχανικών, πολλών οπωροφόρων δένδρων και της αμπέλου. Η κατάσταση έχει βελτιωθεί από το 1995, λόγω των καταχωρήσεων δειγμάτων γενετικού υλικού σε χώρους της Τράπεζας

Γενετικού Υλικού και σε άλλα ινστιτούτα του ΕΘΙΑΓΕ, με το κενό, όμως να εξακολουθεί να παραμένει σημαντικό.³⁷⁷

Η Εθνική Στρατηγική για τους φυτογενετικούς πόρους, για τη διατροφή και τη γεωργία εναρμονίζονται με τους τρεις στόχους της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), οι οποίοι είναι η διατήρηση, η αειφόρος χρήση τους και η σωστή και δίκαιη διανομή των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη χρήση, εν αρμονία με τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, την αειφόρο γεωργία και την επισιτιστική ασφάλεια.

Οι στόχοι που αφορούν τη διατήρηση των γενετικών πόρων της Ελλάδας, οι ρυθμίσεις πρόσβασης σε αυτούς και ο ισότιμος καταμερισμός των ωφελειών που θα προκύψουν από τη χρήση τους, εξειδικεύονται ως εξής: α) στη διασφάλιση της πρόσβασης στις επιστημονικές καταγραφές των γενετικών πόρων και η συμπλήρωση κενών στα επιστημονικά δεδομένα, β) η διατήρηση των γενετικών πόρων της χώρας επί τόπου (in situ/ on farm) και εκτός τόπου (ex situ), αναφέρεται μάλιστα ότι προτεραιότητα δίνεται στους γενετικούς πόρους, η διατήρηση των οποίων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη χώρα, γ) η θεσμοθέτηση της πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και του δίκαιου και ισότιμου καταμερισμού των ωφελειών που προκύπτουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, και δ) η μελέτη, η πρόληψη και η μείωση των επιπτώσεων στη βιοποικιλότητα από Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς³⁷⁸.

Επιβεβαιώνεται η εθνική κυριαρχία της χώρας πάνω στους γενετικούς πόρους, εντός της Ελληνικής επικράτειας και το δικαίωμα άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων και θεσμικής κατοχύρωσης επί των πόρων αυτών. Στην Εθνική Στρατηγική, αναγνωρίζεται ότι στο σημείο αυτό, υπάρχει σοβαρό θεσμικό κενό, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, με εξαίρεση τη Διεθνή Συνθήκη για τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία, στην οποία η πρόσβαση και η διανομή της ωφέλειας υλοποιείται μέσω του Προτύπου Συμφωνητικού Διακίνησης Γενετικού Υλικού (Standard Material Transfer Agreement-SMTA).

Στην Εθνική Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα, αναφέρεται ότι πρόσθετα νομοθετικά εργαλεία, σε ότι αφορά τη γεωργία, αποτελούν ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 73/2009, στον οποίο αναφέρεται ότι πρέπει να αποφευχθεί η εγκατάλειψη της γεωργικής γης και να εξασφαλισθεί ότι θα διατηρηθεί η γη σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση. Όσον αφορά τον καταμερισμό των ωφελειών που προκύπτουν από την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους, η Διεθνής Συνθήκη του FAO σχετικά με τους φυτογενετικούς πόρους για τα τρόφιμα και τη γεωργία, αποτελεί το μόνο εξειδικευμένο διεθνές μέσο που έχει θεσπιστεί για την πρόσβαση και τον καταμερισμό των ωφελειών στο πλαίσιο του πρωτοκόλλου της Ναγκόγια.

³⁷⁷ Βλ. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, (2014) σελ. 31, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/world/gr/gr-nbsap-01-el.pdf>

³⁷⁸ Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, (2014) σελ. 76 - 77

Στην Εθνική Στρατηγική, αναγνωρίζεται ότι με την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, πρέπει να γίνει επικαιροποίηση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου που αφορά στην πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και η ανάγκη να διαμορφωθεί ένα εθνικό θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τον δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελειών που θα προκύψουν από τη χρήση τους.³⁷⁹

Όσον αφορά τη νομοθεσία για την προστασία της βιοποικιλότητας εν γένει αναγνωρίζεται ότι μεγάλο μέρος αυτής, έχει εκδοθεί πριν τεθούν σε ισχύ σχετικές Κοινοτικές Οδηγίες και Κανονισμοί, με αποτέλεσμα ο μεγάλος αριθμός νόμων και διάσπαρτων επικαιροποιήσεών τους, σε πολλές περιπτώσεις, έχει οδηγήσει, σε νομικές ασάφειες, αντικρουόμενες νομικές δεσμεύσεις και αλληλεπικαλύψεις αρμοδιοτήτων.³⁸⁰

3.3.2.7. Η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού

Η Ελλάδα είναι πολύ πλούσια όσον αφορά τους φυτογενετικούς της πόρους, καθώς θεωρείται η δεύτερη Ευρωπαϊκή χώρα με την πλουσιότερη βιοποικιλότητα. Υπάρχουν 13 φυτογεωγραφικές περιοχές στις οποίες απαντούν από 1640 έως 3130 φυτικά ταξινομημένα είδη και υποείδη. Επίσης, τέσσερις περιοχές της χώρας είναι χαρακτηρισμένες ως Ευρωπαϊκά Κέντρα Φυτικής Ποικιλότητας και Ενδημισμού³⁸¹.

Για τους λόγους αυτούς ο φυτικός πλούτος έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης και αξιοποίησής του, στο εξωτερικό. Οι πρώτες σημαντικές συλλογές σπερμάτων και άγριων συγγενικών τους ειδών, προερχόμενες από την Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η χώρα καταλήφθηκε από τις δυνάμεις του Άξονα. Ο Γερμανός Hans Stubbe επηρεασμένος από το έργο του Ρώσου ερευνητή N. Vavilov, πραγματοποίησε το 1941 την πρώτη αποστολή συλλογής καλλιεργούμενων φυτών και των άγριων συγγενικών τους ειδών στη Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα. Ακολούθησε το 1942, μία δεύτερη αποστολή στην Πελοπόννησο και την Κρήτη³⁸². Το πλούσιο φυτογενετικό υλικό που συλλέχθηκε αποτέλεσε μέρος της αρχικής συλλογής της τράπεζας γενετικού υλικού Gatersleben, στο Leibniz, το οποίο αποτέλεσε την μετέπειτα Γερμανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα Γενετικού Υλικού³⁸³.

³⁷⁹ Βλ. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, (2014) σελ. 62

³⁸⁰ Βλ. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, (2014) σελ. 65 - 66

³⁸¹ Βλ. Μαλούπα Ε., «Αξιοποίηση των ελληνικών φυτών», Εργαστήριο Προστασίας και Αξιοποίησης Αυτοφυών και Ανθοκομικών Ειδών, Κέντρο Γεωργικής Έρευνας Βόρειας Ελλάδας, Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός - Δήμητρα, Θέρμη Θεσσαλονίκης, (2012)

³⁸² Βλ. Μαριά Ε.-Α, Φουρναράκη Χρ., Θάνος Κ., «Εκτός τόπου (ex situ) διατήρηση της φυτικής ποικιλότητας - Σκέψεις και προτάσεις για ένα αποτελεσματικό σύστημα διοικητικής οργάνωσης των ελληνικών Τραπεζών Σπόρων (Seed Banks)», ΠερΔ 4/2012, σελ. 663-664.

³⁸³ Βλ. Knupffer H., "The Balkan Collections 1941 - 1942 of Hans Stubbe in the Gatersleben Gene Bank", Czech J. Genet. Plant Breed., 46, 2010 (Special Issue): S27-S33

Η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού (ΤΓΥ), ιδρύθηκε το 1981, ως τμήμα του Κέντρου Γεωργικής Έρευνας Μακεδονίας – Θράκης και ανήκε στην τότε Διεύθυνση Έρευνας του Υπουργείου Γεωργίας. Σκοπός της ίδρυσής της ήταν η έγκαιρη συλλογή και αποτελεσματική προστασία των φυτογενετικών πόρων και της γεωργικής ποικιλότητας της χώρας στο πλαίσιο της διαφαινόμενης γενετικής διάβρωσης³⁸⁴.

Από το 1992 ανήκε στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘΙΑΓΕ) υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για τη Διατροφή και τη Γεωργία (FAO). Σήμερα ανήκει στο Ινστιτούτο Γενετικής Βελτίωσης και Φυτογενετικών Πόρων και αυτό με την σειρά του στον Ελληνικό Οργανισμό Γεωργικής Έρευνας (ΕΛΓΟ – ΔΗΜΗΤΡΑ ο οποίος στεγάζει και την Τράπεζα Γενετικού Υλικού.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ετών, η Τράπεζα έχει φιλοξενήσει περίπου 12.000 δείγματα καλλιεργούμενων φυτών ή άγριων συγγενικών τους ειδών³⁸⁵.

Ωστόσο εκτιμάται ότι, η συλλογή του γενετικού υλικού αποτελεί ένα μικρό δείγμα των υπαρχόντων εθνικών φυτογενετικών πόρων σε σχέση με το γενετικό υλικό που υπήρχε διαθέσιμο στο παρελθόν³⁸⁶.

Η χώρα έχει ιστορία χιλιάδων χρόνων ενεργούς καλλιέργειας και μεγάλη ιστορία στον τομέα της γεωργίας. Για τους λόγους αυτούς, η Τράπεζα περιλαμβάνει σπάνιες ποικιλίες και ευάλωτα ή απειλούμενα είδη. Για κάποιες μάλιστα από τις καλλιέργειες για τις οποίες η Ελλάδα είναι το γεωγραφικό κέντρο προέλευσης, η Τράπεζα κατέχει μεγάλα αποθέματα γενετικού υλικού. Για κάποια από αυτά τα αποθέματα, η συλλογή είναι πολύ πλούσια σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πέρα από τη διατήρηση του γενετικού υλικού της χώρας, ανάμεσα στις αρμοδιότητες της Τράπεζας είναι, η επισήμανση και συλλογή απειλούμενου γενετικού υλικού, η καταγραφή της γεωργικής βιοποικιλότητας, η εκτίμηση του βαθμού γενετικής διάβρωσης των σπάνιων ελληνικών παραδοσιακών ποικιλιών και η επισήμανση περιοχών για την προστασία των φυτικών γενετικών πόρων τόσο επί τόπου (in situ), όσο και στον αγρό (on farm) για τις απειλούμενες παραδοσιακές ποικιλίες.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού, αντιμετώπισε οικονομικά προβλήματα, λόγω της μη επαρκούς χρηματοδότησης για τη βιωσιμότητά της. Σήμερα έχει περάσει σε μία φάση αναδιοργάνωσης. Παρόμοια προβλήματα αντιμετωπίζουν και άλλα ιδρύματα που υποστηρίζουν τη διατήρηση του φυτογενετικού υλικού σε όλη τη χώρα³⁸⁷.

³⁸⁴ Βλ. Σαμαράς Σ., Ματθαίου Α., «Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού», Κέντρο Γεωργικής Έρευνας Βορείου Ελλάδος, Ιστότοπος: <http://www.nagref.gr/journals/ethg/images/23/ethg23p24-26.pdf>

³⁸⁵ Βλ. Xerapadeas A., et al, "Evaluation of the Greek Gene Bank", Participating Institutions: Athens University of Economics and Business (Coordinating Institution), Greek Gene Bank, Agricultural Research Center of Northern Greece, Hellenic Agricultural Organization, "Dimitra" Greek Biotope Wetlands – Centre (2012)

³⁸⁶ Βλ. Gkisakis V., "Protecting Seeds within Greek Crisis - Institutional support of local varieties diminishes, while grassroots networks flourish", BiotechWatch.gr, (2012) Ιστότοπος: <http://biotechwatch.gr/ProtectingSeedsWithinCrisis>

³⁸⁷ Βλ. Gkisakis V., "Protecting Seeds within Greek Crisis - Institutional support of local varieties diminishes, while grassroots networks flourish", (2012) BiotechWatch.gr

3.3.3 Για την πολιτιστική κληρονομιά

3.3.3.1. Ο Ν.3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»

Με το Ν. 3028/2002, το ελληνικό κοινοβούλιο, θέσπισε μία σειρά από διατάξεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, που βρίσκονται εντός της ελληνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των άυλων πολιτιστικών αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Ο Ν. 3028/2002, αναφέρεται κυρίως στην προστασία των αρχαιολογικών χώρων και των κινητών και ακίνητων μνημείων της χώρας καθώς και του περιβάλλοντός τους, το οποίο μπορεί να είναι αρχαιολογικοί χώροι εντός και εκτός οικισμών, ιστορικοί τόποι, ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι και ζώνες προστασίας γύρω από μνημεία.

Το άρθρο 2(ε) του Ν. 3028/2002, αναφέρεται συνοπτικά στην προστασία των άυλων πολιτιστικών αγαθών. Συγκεκριμένα ως άυλα πολιτιστικά αγαθά «*νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις, και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού*»³⁸⁸.

Το άρθρο 5 του Ν. 3028/2002, αναφέρεται στον τρόπο προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού. Μέριμνα αποτελεί η καταγραφή και τεκμηρίωση των άυλων πολιτιστικών αγαθών που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία³⁸⁹.

Το άρθρο 3, καθορίζει το περιεχόμενο της προστασίας, το οποίο έγκειται, μεταξύ άλλων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν, στην ανάδειξη και την ένταξη της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και στην παιδεία, την αισθητική και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά³⁹⁰.

Η ένταξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική νομοθεσία, αποτέλεσε μία καινοτομία, δεδομένου ότι δεν υπήρχε κάποια προγενέστερη διάταξη η οποία αναφερόταν σε αυτήν ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, η οποία χρήζει προστασίας. Η σύντομη και αποσπασματική αναφορά της, όμως, στο Ν. 3028/2002 δείχνει ότι δεν έχει δοθεί σε αυτήν η δέουσα σημασία, ενώ το ενδιαφέρον εστιάζεται στην αρχαιολογική και μνημειακή κληρονομιά της χώρας. Κατ' αυτόν τον

³⁸⁸ Βλ. Ν. υπ αρ. 3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (Άρθρο 2.(ε)), Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-153-2002-%CF%83%CE%B5%CE%BB-2.html>

³⁸⁹ Βλ. Ν. υπ αρ. 3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (Άρθρο 5), Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-153-2002-%CF%83%CE%B5%CE%BB-2.html>

³⁹⁰ Βλ. Ν. υπ αρ. 3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (Άρθρο 3), Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-153-2002-%CF%83%CE%B5%CE%BB-2.html>

τρόπο η άυλη πολιτιστική κληρονομιά δείχνει δευτερεύουσας σημασίας. Ασάφειες παρουσιάζονται επίσης, στον ορισμό, καθώς δεν υπάρχει αναφορά σε τι ακριβώς συνίσταντο οι τεχνικές ή οι δεξιότητες που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

Η Κύρωση από τη χώρα, της Σύμβασης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την Επιστήμη, την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό (UNESCO), το 2006 αποτύπωσε με μεγαλύτερη σαφήνεια την έννοια και το περιεχόμενο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.3.3.2. Ο Ν.3521/2006 (ΦΕΚ Α' 17/29.1.2007), «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς»

Από την πιο αόριστη διατύπωση του Ν. 3028/2002, όπου η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, περιγράφεται ως «μαρτυρίες παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού», η Σύμβαση της UNESCO, αναγνωρίζει με πιο συγκεκριμένο τρόπο τον ιδιαίτερο ρόλο που επιτελούν οι τοπικές κοινότητες και τα άτομα στη δημιουργία της. Κατ' αυτόν τον τρόπο η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως ένα διαρκώς εξελισσόμενο και ανανεωμένο τμήμα του πολιτισμού, εν αντιθέσει με τον Ν. 3028/2002, ο οποίος αντιλαμβάνεται την πολιτιστική κληρονομιά ως ένα είδος του παρελθόντος, τα στοιχεία του οποίου πρέπει να καταγραφούν και να διαφυλαχθούν. Απουσιάζει, από τον ν. 3028/2002 η δυναμική διάσταση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που εκτείνεται από το απώτερο παρελθόν έως τις μέρες μας και συνεχίζει δυναμικά την παρουσία της και στο μέλλον.

Με την κύρωση της Σύμβασης της UNESCO, οι διατάξεις που αφορούν την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της χώρας, εμπλουτίζονται και συμπληρώνονται, ενώ ο πολιτισμός προσεγγίζεται ολιστικά και η κοινωνία κατανοεί καλύτερα την ιστορική της βάση.

Η Σύμβαση για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, δεν αναφέρεται στον τρόπο προστασίας της, αλλά στον τρόπο «διαφύλαξης», που περιλαμβάνει τρόπους, όχι μόνον καταγραφής και τεκμηρίωσης, αλλά *«μέτρα που αποβλέπουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, συμπεριλαμβανομένων του προσδιορισμού, της έρευνας, της τεκμηρίωσης, της έρευνας, της συντήρησης, της προστασίας, της προώθησης, της αξιοποίησης, της μεταβίβασης, κυρίως μέσω της τυπικής και της μη τυπικής εκπαίδευσης, καθώς και της αναζωογόνησης, των διαφορών πλευρών της κληρονομιάς αυτής».*

Η διαφύλαξη αυτή μπορεί να καταστεί δυνατή, εκτός από την ευαισθητοποίηση και την παιδεία που προβλέπει ο Ν. 3024/2002, και με τη συμμετοχή κοινοτήτων, των ομάδων και των ατόμων που είναι φορείς και δημιουργοί της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω της σύνταξης καταλόγου για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που απαιτεί επείγουσα προστασία, προγραμμάτων, σχεδίων και δραστηριοτήτων

διαφύλαξης, διεθνούς συνεργασίας και συνδρομής θεμάτων που άπτονται της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η Επιτροπή της UNESCO, μεριμνά για τους σκοπούς της Σύμβασης, των συμβεβλημένων κρατών – μελών της, σε εθνικό επίπεδο, μέσω συμβουλών, συστάσεων και επιχειρησιακών οδηγιών που έχουν συστήσει οι διαπιστευμένοι ειδικοί και οι αρμόδιοι οργανισμοί που είναι αρμόδιοι για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε κάθε συμβεβλημένο μέλος³⁹¹.

3.3.4. Κριτική θεώρηση

Η προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας στο εθνικό δίκαιο και κατά συνέπεια των φυτογενετικών πόρων που υπάγονται σε αυτήν, εναρμονίζεται με αυτήν του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου. Η χώρα έχει ενσωματώσει τις προαναφερθείσες Ευρωπαϊκές Οδηγίες και έχει κυρώσει τις Διεθνείς Συμβάσεις εναρμονίζοντας τη νομοθεσία της με το διεθνές και ενωσιακό δίκαιο.

Αν και η νομοθεσία που αφορά τη βιοποικιλότητα, στο πλαίσιο της προστασίας της φύσης τείνει να κινείται προς μία σωστή κατεύθυνση, ενσωματώνοντας τις ρυθμίσεις της Ε.Ε. για τις προστατευόμενες περιοχές “Natura 2000”, και την εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα, δεν φαίνεται να συμβαίνει το ίδιο με τον τομέα της αγροβιοποικιλότητας.

Η αγροβιοποικιλότητα και οι φυτογενετικοί πόροι δεν συνεξετάζονται. Η χώρα συμμορφώνεται με τους κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την Κοινή Γεωργική Πολιτική και ενσωματώνει τις Οδηγίες της Ένωσης που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους και τις παραδοσιακές ποικιλίες, χωρίς ωστόσο, να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαιτερότητα της χώρας, όσον αφορά τον πλούσιο φυτικό της πλούτο. Οι παραδοσιακές ποικιλίες που καλλιεργούνται έχουν μειωθεί, ενώ οι εναπομείνουσες αντιμετωπίζουν μία ακατάλληλη γεωργική πολιτική, εχθρική ως προς τη διατήρησή τους. Το κόστος εγγραφής των παραδοσιακών ποικιλιών στους κοινούς καταλόγους είναι ιδιαίτερα υψηλό, οι προδιαγραφές αυστηρές και οι διαδικασίες υποβολής χρονοβόρες.

Τα κριτήρια της Σταθερότητας, της Διακριτότητας και της Ομοιομορφίας (Δ.Ο.Σ.), δεν μπορούν να εκπληρωθούν από τις βιολογικές και παραδοσιακές ποικιλίες και ενώ οι υφιστάμενοι ευρωπαϊκοί κανονισμοί τις περιορίζουν γεωγραφικά στον τόπο καταγωγής τους.

Πέρα από αυτά τα προβλήματα, η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού είναι και αυτή θύμα της υπάρχουσας οικονομικής κρίσης που συντελείται στην χώρα από το 2008. Τα οικονομικά προβλήματα υπήρχαν και παλαιότερα, ωστόσο σήμερα λόγω των επικείμενων περικοπών, της υποστελέχωσης και της έλλειψης επιστημονικού προσωπικού η αυξανόμενη ανάγκη των αγροτών και του κοινού για πρόσβαση στο

³⁹¹ Βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ αρ. 3521/2006 (ΦΕΚ Α 275/22.12.2006), «Κύρωση της προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς», Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-275-2006-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>

γενετικό υλικό δεν είναι εγγυημένη, ενώ οι κρατικές συλλογές γενετικού υλικού κινδυνεύουν εξαιτίας της εγκατάλειψης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1. Κριτική αποτίμηση της νομοθετικής προσέγγισης της πολιτισμικής διάστασης των φυτογενετικών πόρων

Τα περισσότερα διεθνή περιβαλλοντικά κείμενα που σχετίζονται με τους φυτογενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία και δη για τις παραδοσιακές ποικιλίες, υιοθετήθηκαν μετά τη Σύμβαση του Ρίο για τη Βιολογική Ποικιλότητα (1992) και εστίασαν στην οικολογική και οικονομική διατήρησή τους, χωρίς να λάβουν ιδιαίτερα υπόψη την κοινωνική και πολιτισμική διάστασή τους.

Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), αποτελεί το βασικό διεθνές νομικό εργαλείο, στη βάση του οποίου ρυθμίζονται τα νομικά ζητήματα που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα. Στο άρθρο 8(ι) αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα και η συνεισφορά των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων στη διατήρηση των βιολογικών συστατικών της και κατ' επέκταση των φυτογενετικών πόρων διά μέσου της παραδοσιακής γνώσης τους και των καινοτομιών που εφάρμοσαν.

Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, αποτελεί μία αξιοσημείωτη ρυθμιστική προσπάθεια. Το Πρωτόκολλο μέσω ενός συστήματος κατανομής ωφελειών που εκπορεύονται από τη βιοποικιλότητα θέτει συγκεκριμένους στόχους κατανομής και ωφέλειας των γενετικών πόρων, της παραδοσιακής γνώσης, των καινοτομιών και των πρακτικών των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων. Ο τρόπος όμως, εφαρμογής των διατάξεων που περικλείει, επαφίενται στην εθνική νομοθεσία των συμβεβλημένων μερών.

Γενικά, η εφαρμογή των διατάξεων του Πρωτοκόλλου είναι δύσκολη γιατί έρχεται σε αντίθεση με τη Συμφωνία TRIPs του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου που προβλέπει ότι τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, τα οποία κατοχυρώνονται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας πρέπει να παρέχονται και να αφορούν όλους τους τομείς της τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένης της εκμετάλλευσης των βιολογικών πόρων. Η Σύμβαση CBD, δίνει στις χώρες παρόχους των βιολογικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης που απορρέει από αυτούς, μία νομική βάση για να απαιτήσουν το μέρος των ωφελειών που τους αναλογούν, ενώ η Συμφωνία TRIPs, αρνείται αυτή την νομική αρχή. Η άρση του μονοπωλιακού δικαιώματος μέσω του Δικαίου Πνευματικής Ιδιοκτησίας υποστηρίζεται από ισχυρά συμφέροντα πολυεθνικών εταιρειών και η ισοδυναμία των αναπτυσσόμενων χωρών έναντι των αναπτυσσόμενων σε επίπεδο πρόσβασης και εκμετάλλευσης, τουλάχιστον προς το παρόν, φαντάζει αδύνατη. Το ίδιο συμβαίνει και με το καθεστώς προστασίας των παραδοσιακών γνώσεων, οι οποίες μέχρι στιγμής δεν φαίνεται να μπορούν να προστατευτούν αποτελεσματικά απέναντι στη λεηλασία των επιχειρηματικών συμφερόντων.

Η Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία του Οργανισμού FAO (2001), ήταν μία εκτενέστερη περιβαλλοντική συνθήκη, η

οποία ρητά ορίζει τα Δικαιώματα των Αγροτών και των Καλλιεργητών σε σχέση με την ιδιοκτησία, τη χρήση των φυτογενετικών πόρων, καθώς και τη συμμετοχή τους στις αποφάσεις που σχετίζονται με τη διαχείριση αυτών των πόρων (άρθρο 9). Εμπεριέχει και αυτή ένα σύστημα πρόσβασης και κατανομής ωφελειών που ανακύπτουν από τη χρήση των φυτογενετικών πόρων, εξασφαλίζοντας παράλληλα την κυριαρχία των συμβεβλημένων χωρών πάνω στους γενετικούς τους πόρους. Αφορά όμως, μόνο τα 64 καλλιεργούμενα είδη που συμπεριλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Συνθήκης αυτής. Επιπλέον, η εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 9 της Συνθήκης, που αφορά τα Δικαιώματα των Αγροτών, καθίσταται προβληματική, καθώς η εφαρμογή του επαφίεται στην εθνική νομοθεσία των συμβεβλημένων μελών. Αυτό σημαίνει ότι οι διατάξεις του τελούν υπό την αίρεση της βούλησης των συμβαλλόμενων κρατών και η αξιολόγηση της εφαρμογής του από το Διευθύνον όργανο της Συνθήκης φαίνεται να είναι δύσκολη.

Η παραδοσιακή γνώση των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων, των αγροτών και των καλλιεργητών που συνέβαλαν στην εξέλιξη των αγροοικοσυστημάτων και στη διεύρυνση της γενετικής βάσης, δεν αναφέρεται στις διατάξεις της Σύμβασης για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η αοριστολογία που υπάρχει στη διατύπωση των όρων αφήνει περιθώρια ώστε να εξαιρεθούν πολιτισμικές εκφάνσεις από την προστασία της Σύμβασης.

Επιχειρώντας, μία συνολική κριτική αποτίμηση του νομοθετικού πλαισίου που σχετίζεται με την πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων, αυτό θα χαρακτηριζόταν ως μη επαρκές. Δεν υπάρχει ένα ξεκάθαρο νομοθετικό πλαίσιο, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο που θα αναδεικνύει την παραδοσιακή γνώση των φυτογενετικών πόρων. Αυτό που υπάρχει είναι ένα πρώιμο διεθνές δίκαιο που πραγματώνεται μέσα από διάσπαρτα και κατακερματισμένα νομικά κείμενα. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι στο ενωσιακό δίκαιο υπάρχει μια πολύ πρόσφατη κινητικότητα για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου στην Ε.Ε. μέσα από την έκδοση κανονισμών. Ενώ δε η Ε.Ε. έχει προσχωρήσει στις πράξεις αυτές εφαρμογής, αναμένεται η κύρωσή του και από τα κράτη-μέλη ξεχωριστά.

Γενικά, μπορεί να συμπεραθεί ότι εξαιτίας της αποσπασματικότητας, του κατακερματισμού της νομοθεσίας, και της αοριστολογίας στις διατυπώσεις του δικαίου που αναφέρεται στις πολιτισμικές πτυχές των φυτογενετικών πόρων δημιουργείται μια νομική αβεβαιότητα. Δεν υπάρχει ένα ενιαίο νομικό πλαίσιο στο οποίο να προστατεύονται με σαφή και ευδιάκριτο τρόπο οι πολιτισμικές εκφάνσεις των φυτογενετικών πόρων, τόσο στο δίκαιο που προστατεύει τη βιοποικιλότητα, όσο και στο δίκαιο με το οποίο ρυθμίζονται πολιτισμικές εκφάνσεις.

Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), σχεδόν μία τριακονταετία μετά την υπογραφή εξακολουθεί να είναι ο κύριος ρυθμιστής νομικών ζητημάτων κατανομής και πρόσβασης γενετικών πόρων. Παρά τις όποιες θετικές νομικές πρωτοβουλίες έχει αναλάβει τα τελευταία χρόνια προκειμένου να αμβλύνει τις οικονομικές και πολιτικές αντιθέσεις που έχουν προκύψει μεταξύ των χωρών παρόχων και των χωρών χρηστών, μέσω του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, εμφανίζεται αναλογικά ανίσχυρη σε σχέση με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και τον Οργανισμό Παγκόσμιας Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

Οι διατάξεις της Σύμβασης επαφίενται στην εθνική νομοθεσία των συμβεβλημένων κρατών εν αντιθέσει με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και τη συμφωνία TRIPs, που θέτουν ισχυρές δεσμευτικές διατάξεις, οι οποίες αφορούν τη νομική κατοχύρωση των φυτικών ποικιλιών. Η εφαρμογή των διατάξεων της TRIPs, δεν επαφίεται στα κράτη – μέλη, και αυτή η ειδοποιός διαφορά είναι που εμφανίζει την Σύμβαση CBD, αδύναμη έναντι της TRIPs. Οι διατυπώσεις στους ορισμούς της TRIPs είναι πολύ πιο αυστηρές, χωρίς ασάφειες και οι διατάξεις της παρέχονται μέσα σε ένα σαφές νομικό πλαίσιο.

Το άρθρο 27.3(b) της Σύμβασης TRIPs, προϋποθέτει ένα «αποτελεσματικό *sui generis* σύστημα» για τις φυτικές ποικιλίες που καλύπτονται από δικαιώματα ευρεσιτεχνίας χωρίς να διατυπώνονται περισσότερες αποσαφηνίσεις για το πώς αυτό θα καταστεί πραγματοποιήσιμο. Η συμφωνία προβλέπει την αναθεώρηση του άρθρου 27.3(b), η οποία ξεκίνησε το 1999 και ένα από τα θέματα που ανέκυσαν ήταν η πρόσβαση στους βιολογικούς πόρους, κατόπιν συναίνεσης της χώρας προέλευσης. Στη συμφωνία TRIPs δεν υπάρχει καμία διάταξη που να υποχρεώνει γι' αυτήν τη συναίνεση. Άλλα θέματα συζήτησης ήταν η εισαγωγή ενός υποχρεωτικού συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας για την παραδοσιακή γνώση των αυτόχθονων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων, αναγνωρίζοντας την ανάγκη συλλογικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, καθώς και η εναρμόνιση του άρθρου 27.3(b) με την CBD³⁹². Ωστόσο, δεν προέκυψε ουσιαστική αναθεώρηση.

Το 2001, οι συζητήσεις συνεχίστηκαν και άλλο ένα θέμα ζωτικής σημασίας για την προστασία του φυτογενετικού υλικού και της καταπολέμησης του φαινομένου της βιοπειρατείας ανέκυψε. Αυτό ήταν η προέλευση της πηγής ή της χώρας του βιολογικού υλικού και των παραδοσιακών γνώσεων που χρησιμοποιούνται στις εφευρέσεις, καθώς η TRIPs δεν αναφέρει καμία διάταξη για την τήρηση αυτής της απαίτησης. Έως σήμερα παρά τις διαπραγματευτικές προσπάθειες που έχουν γίνει, το νομικό καθεστώς δεν έχει αλλάξει εξαιτίας της διάστασης μεταξύ των μελών της.

Εάν, η Διεθνής Κοινότητα επιθυμεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD), προς όφελος της ανθρώπινης ευημερίας, τότε πρέπει να εξασφαλιστεί ότι οι στόχοι της δεν υπονομεύονται από το στενό νομικό πλαίσιο της Συμφωνίας TRIPs. Αυτό θα καταστεί δυνατό όταν τα συμβεβλημένα μέρη και των δύο νομοθετικών κειμένων, αναγνωρίσουν την υπεροχή της Σύμβασης CBD, έναντι της Συμφωνίας TRIPs, τουλάχιστον όσον αφορά τη βιοποικιλότητα και τα παραδοσιακά συστήματα γνώσης που βασίζονται σε αυτήν. Για να καταστεί αυτό δυνατό, πρέπει να αναθεωρηθεί η Συμφωνία TRIPs και να αποκλειστούν οι βιολογικοί πόροι, συμπεριλαμβανομένων των φυτικών ποικιλιών από το καθεστώς προστασίας τους με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα δικαιώματα συλλογικής πνευματικής ιδιοκτησίας στους αυτόχθονες πληθυσμούς και στις τοπικές κοινότητες, όσον αφορά την παραδοσιακή γνώση που κατέχουν και η οποία σχετίζεται με τους βιολογικούς πόρους.

³⁹² Βλ. World Trade Organization, "Reviews, Article 27.3(b) and related issues – Background and the current situation", Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_background_e.htm

4.2 Συμπερασματικές σκέψεις και προοπτικές

Οι φυτογενετικοί πόροι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της βιολογικής ποικιλότητας, καθώς στηρίζουν τα οικοσυστήματα εξασφαλίζοντας την επιβίωση του ανθρώπου και του συνόλου των έμβιων οργανισμών. Πέρα όμως από την εξασφάλιση της επιβίωσης προσφέρουν στον άνθρωπο τη δυνατότητα δημιουργίας πολιτισμού μέσω των υπηρεσιών που προσφέρουν στα οικοσυστήματα.

Η πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων, εντούτοις παραμένει μία άκρως παραμελημένη έννοια. Αν και η διαφαινόμενη περιβαλλοντική κρίση στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, λόγω της υποβάθμισης τους περιβάλλοντος, έστρεψε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στους τρόπους λήψης μέτρων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, δεν έγινε το ίδιο όσον αφορά την πολιτισμική της διάσταση. Ιδιαίτερα, η πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων, η οποία εκδηλώθηκε μέσω της παραδοσιακής γνώσης και πρακτικής και ήταν υπεύθυνη για την παραγωγή μίας σειράς προϊόντων φαρμακευτικής, κοσμετολογίας και βιοτεχνολογίας, αγνοούνταν εντελώς ως έννοια.

Η εμφάνισή της στη διεθνή βιβλιογραφία κάνει αισθητή την παρουσία της μόνο κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, ενώ το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας στρέφεται προς αυτήν κυρίως μετά την υπογραφή της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD).

Ένα γεγονός που ενίσχυσε και ανέδειξε την πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων ήταν και το τέλος της αποικιοκρατίας. Παράλληλα με αυτήν έχουμε και την αρχή της ανεξαρτησίας πολλών αναπτυσσόμενων χωρών που σήμανε την απαρχή της κυριαρχίας τους επί των γενετικών τους πόρων μαζί με την ταυτόχρονη αναγνώριση δικαιωμάτων πληθυσμιακών ομάδων και τοπικών κοινοτήτων στις χώρες αυτές.

Αναγνωρίζεται συγχρόνως και η συμβολή των αυτόχθονων και τοπικών κοινοτήτων, οι οποίες με την παραδοσιακή γνώση και πρακτική συνέβαλαν στη διατήρησή τους. Η γνώση αυτή, αναγνωρίζεται από τη Διεθνή Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) και τη Διεθνή Συνθήκη για τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), χωρίς όμως να απονέμεται κάποιο αντίστοιχο δικαίωμα.

Σε διεθνές επίπεδο, παρά τις θετικές προσπάθειες της τελευταίας τριακονταετίας που έχουν συντελεστεί και οι οποίες αναγνωρίζουν την αλληλεπίδραση φύσης και ανθρώπου για τη δημιουργία των φυτογενετικών πόρων, και την ανάγκη προστασίας και διαφύλαξής τους, ένας άλλος κίνδυνος διαφαίνεται να απειλεί την υπόστασή τους.

Αυτό είναι το διεθνοποιημένο κεφάλαιο που χρησιμεύει ως εργαλείο επιβολής μιας βιομηχανικού τύπου εντατικής γεωργίας που περιλαμβάνει μεγάλες χημικές και ενεργειακές εισροές, σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό το αγροτικό μοντέλο αποκλείει αγρότες μικρής γεωργικής κλίμακας από τις αγορές, ενώ περιορίζει τη γενετική βάση και οδηγεί στην απώλεια πολλών φυτών.

Συγκεκριμένα, η βιοτεχνολογία, με τη δημιουργία υβριδικών σπόρων και την επέμβασή της στο γενετικό υλικό των φυτών συνέβαλε στην κατοχύρωση των σπόρων ως αντικειμένων ιδιοκτησίας και προϊόντων πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Με αυτό τον τρόπο εγκαθίδρυσε μία μονοπωλιακή αυτοκρατορία γύρω από τους φυτογενετικούς πόρους. Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης της Σύμβασης CBD για τη Βιοασφάλεια, αποτελεί το πρώτο διεθνές νομικό κείμενο που αξιολόγησε τις επιπτώσεις της γενετικής μηχανικής στο περιβάλλον, στη δημόσια υγεία και στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αναποτελεσματικότητας του υπάρχοντος κανονιστικού πλαισίου που αφορά την πνευματική ιδιοκτησία, αποτελεί η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία Νέων Φυτικών Ποικιλιών (UPOV) και η Διεθνής Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPS), οι οποίες προβλέπουν την κατοχύρωση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του γενετικού υλικού των φυτικών ποικιλιών, αποκλείοντας αγρότες και πληθυσμιακές ομάδες από το φυτογενετικό υλικό το οποίο καλλιεργούν.

Σημαντικό μέτρο για την παρακολούθηση και την ενίσχυση της διαφάνειας σχετικά με την αξιοποίηση των φυτογενετικών πόρων στον τομέα της βιοτεχνολογίας και της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το γεγονός ότι οι αιτούντες διπλώματος ευρεσιτεχνίας θα πρέπει να υποχρεούνται να αποκαλύπτουν τη γεωγραφική προέλευση του (φυτο)γενετικού τους υλικού στις εφαρμογές τους. Αυτό είναι ένα σημαντικό μέτρο για την παρακολούθηση και την ενίσχυση της διαφάνειας σχετικά με την αξιοποίηση των φυτογενετικών πόρων. Η δημοσιοποίηση αυτή θα πρέπει να καλύπτει όλους τους τομείς, από την έρευνα έως το προϊόν εμπορευματοποίησης.

Η παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τις τοπικές μεθόδους παραγωγής και πρακτικής των παραδοσιακών ποικιλιών κινδυνεύει να χαθεί αν δεν προστατευθεί νομικά και δεν αναπτυχθεί διάλογος μεταξύ επιστημονικών και ερευνητικών φορέων με τις τοπικές κοινότητες και τις διοικητικές αρχές προκειμένου να αφουγκραστούν τα προβλήματα αυτών των κοινοτήτων και να διατυπωθούν προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

Οι αγρότες θα πρέπει να έχουν επιλογές για το μοντέλο παραγωγικής διαδικασίας το οποίο θα εφαρμόσουν, καθώς και για το ρυθμό εντατικοποίησης της γεωργικής μεθόδου και της γενετικής βάσης που επιθυμούν να καλλιεργήσουν.

Η Διεθνής κοινότητα παρά τις όποιες θετικές πρωτοβουλίες δείχνει να έχει αναλάβει τα τελευταία χρόνια, αντιμετωπίζει ως δευτερεύουσας σημασίας την παραδοσιακή γνώση και πρακτική, η οποία συνέβαλε στην εξέλιξη και στη γενετική βελτίωση των καλλιεργειών. Γενικά, υπάρχει μία έλλειψη πολιτικής σε αυτό το πεδίο. Η διεθνής κοινότητα και οι οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών δεν συνεργάζονται για την εξεύρεση ενός κοινού και δυναμικού κανονιστικού πλαισίου, ώστε να καταστεί εφικτή μια ολιστική προσέγγιση, η οποία θα συμβάλει στην επίτευξη της αγροτικής ανάπτυξης, της διατήρησης της βιοποικιλότητας και του σεβασμού του εθιμικού δικαίου και του παραδοσιακού τρόπου ζωής των αυτόχthonων πληθυσμών και τοπικών των τοπικών κοινοτήτων.

Μέχρι στιγμής, οι φυτογενετικοί πόροι και η πολιτισμική τους αξία προστατεύονται με διαφορετικά νομοθετικά κείμενα που αντιστοιχούν στις θεματικές

της πολιτιστικής κληρονομιάς, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή της βιολογικής ποικιλότητας. Η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) και το συμπληρωματικό αυτής, Πρωτόκολλο της Ναγκόγια αναφερόμενα στην παραδοσιακή γνώση επιχειρούν μέσα στο ίδιο νομοθετικό κείμενο να κάνουν μία υπέρβαση αυτού του διαχωρισμού και να αντιμετωπίσουν το ζήτημα ενιαία και στη βάση μίας ολιστικής προσέγγισης. Η γενική και αόριστη αναφορά, όμως, στην παραδοσιακή γνώση χωρίς τη θεσμοθέτηση διακριτού δικαιώματος έχει ως αποτέλεσμα την ελλιπή ρύθμιση του όλου θέματος, παρά τις πρωτοβουλίες της διεθνούς κοινότητας. Άρα, η πολιτισμική διάσταση των φυτογενετικών πόρων μπορεί να πραγματοποιηθεί, μόνο μέσα από ένα ενιαίο διεθνές νομοθετικό κείμενο.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι Κανονισμοί του ενωσιακού δικαίου όσον αφορά τα καλλιεργούμενα είδη εισάγουν συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά που πληρούν τα κριτήρια εμπορίας. Η Διακριτότητα, η Ομοιομορφία και η Σταθερότητα (Δ.Ο.Σ.) όμως, είναι κριτήρια που δεν μπορούν να εκπληρωθούν από τις παραδοσιακές αβελτίωτες ποικιλίες.

Οι όποιες θετικές πρωτοβουλίες έχουν επισημανθεί τα τελευταία χρόνια, όπως η θεσμοθέτηση των γεωγραφικών ενδείξεων για την προστασία τοπικών προϊόντων αποτελούν ένα πρώτο βήμα προς μία σωστή κατεύθυνση. Για να εξυπηρετήσουν οι γεωγραφικές ενδείξεις τα συμφέροντα των τοπικών κοινοτήτων πρέπει να προστατευθούν και να βασιστούν σε ένα σωστό και δίκαιο ρυθμιστικό πλαίσιο. Επίσης, η παραδοσιακή γνώση που σχετίζεται με τις γεωγραφικές ενδείξεις πρέπει να προστατευθεί σε βάσεις δεδομένων στις οποίες οι παραγωγοί των εν λόγω προϊόντων θα μπορούν να έχουν ελεύθερη πρόσβαση. Ωστόσο, αυτές οι πρωτοβουλίες δεν αρκούν για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού εθνικού συστήματος που θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις πρόσβασης και κατανομής ωφελειών των φυτογενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης.

Απαιτείται μία συνολική αναθεώρηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, στον τομέα της αγροτικής πολιτικής και ειδικά των Κανονισμών για την εμπορία σπόρων, καθώς και του νομικού πλαισίου για τις τοπικές ποικιλίες. Οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, που έχουν ως στόχο τη δίωξη της εμπορίας μη εγγεγραμμένων ποικιλιών στους επίσημους καταλόγους ποικιλιών και οι οποίες ουσιαστικά, εξυπηρετούν τα συμφέροντα της γεωργικής βιομηχανίας θα πρέπει να καταργηθούν. Το ίδιο πρέπει να συμβεί και για την υποχρεωτική εγγραφή των ποικιλιών και ιδιαίτερα, των παραδοσιακών, σε καταλόγους και της ακριβής πιστοποίησής τους, ως προϋπόθεσης για την εγγραφή, καθώς και η μη δυνατότητα οποιαδήποτε παρέκκλισης από τη βασική νομοθεσία.

Η υφιστάμενη γεωργική πολιτική της Ένωσης, οδηγεί στη μείωση της αγροβιοποικιλότητας και της διατροφικής αυτάρκειας. Δεν λαμβάνει, επίσης υπόψη τις απαιτήσεις των καταναλωτών, τις ανάγκες της βιολογικής γεωργίας και προωθεί τις μονοκαλλιέργειες ως αγροτική πολιτική. Το αποτέλεσμα είναι ένα μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής κληρονομιάς των σπόρων να έχει χαθεί.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχουν και Κανονισμοί οι οποίοι συμβάλουν στη στήριξη των τοπικών κοινωνιών. Πρόκειται για τα προϊόντα τα οποία είναι

χαρακτηρισμένα ως «προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ)»³⁹³. Ανάμεσα σε αυτά βρίσκονται πλήθος γεωργικών προϊόντων, στα οποία αναγνωρίζονται τα ιδιαίτερα ιστορικά, πολιτισμικά, ποιοτικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά που τα καθιστούν μοναδικά. Πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή αναγνώρισης δικαιωμάτων συλλογικής πνευματικής ιδιοκτησίας πάνω στα εγγενή χαρακτηριστικά αυτών των προϊόντων που συμβάλει στη στήριξη των τοπικών κοινωνιών και ενθαρρύνει την οικονομική ανάπτυξη των γεωργών μικρών παραγωγικών μονάδων. Η ειδική σήμανση αυτών των προϊόντων πέρα από την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, συμβάλει στην προβολή και ενίσχυση των πολιτιστικών στοιχείων, των παραδόσεων και του ανθρώπινου δυναμικού που εμπλέκεται στην παραγωγή αυτών των προϊόντων. Επιπλέον, το καταναλωτικό κοινό ευαισθητοποιείται και ενημερώνεται για την πολιτισμική αξία των τοπικώς παραγόμενων προϊόντων μέσω της επιστροφής στις διατροφικές και υγιεινές συνήθειες τους παρελθόντος.

Ενδεικτικά, στην Ελλάδα βρίσκονται πολλά προϊόντα, τα οποία υπάγονται σε καθεστώς προστασίας Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π) βάσει του Κανονισμού αρ. 1521/2012 της Ε.Ε. Ενδεικτικά αναφέρονται η Μαστίχα στη Χίο και ο κρόκος ο οποίος προέρχεται από το φυτό ζαφορά το οποίο παράγεται στην Κοζάνη. Πρόκειται για γεωργικά προϊόντα των οποίων αναγνωρίζεται η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά τους, τα οποία οφείλονται στο ιδιαίτερο γεωγραφικό περιβάλλον που περιλαμβάνει τους εγγενείς φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες

Για να καταστούν όμως οι όποιες θετικές πρωτοβουλίες βιώσιμες και όχι μεμονωμένες και αποσπασματικές, προσπαθώντας να ανταγωνιστούν μία άκρως ανταγωνιστική αγροτική πολιτική θα πρέπει α) το ενωσιακό δίκαιο να προβεί σε αναπροσανατολισμό και ν' ακολουθήσει μία πολιτική ανοιχτής πρόσβασης στους σπόρους οι οποίοι είναι σημαντικοί για την επισιτιστική αυτάρκεια των κρατών – μελών, απαλλαγμένους από την υποχρέωση κατοχύρωσής τους με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, και εάν αυτό φαίνεται μη ρεαλιστικό θα μπορούσε να τροποποιήσει τις ισχύουσες ρυθμίσεις του και να προσανατολιστεί σταδιακά σε μια διαφορετική και πιο φιλική προς την αγροβιοποικιλότητα πολιτική β) θα πρέπει να αναγνωριστεί το δικαίωμα στους αγρότες να παράγουν σπόρους που προέρχονται από τη συγκομιδή τους, να μπορούν να τους ανταλλάσουν και να τους πωλούν, και τέλος, γ) η Ένωση θα πρέπει να ακολουθήσει μία πολιτική που θα στηρίζει ενεργά τους αγρότες μικρής γεωργικής κλίμακας των τοπικών κοινωνιών και τις πολυκαλλιέργειες που απαιτούν μικρές εισροές.

Όσον αφορά την παραδοσιακή γνώση, ο Κανονισμός 511/2014, για την κύρωση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, είναι το μοναδικό νομοθετικό κείμενο το οποίο αναφέρεται στην παραδοσιακή γνώση και το οποίο επιχειρεί έναν συγκερασμό

³⁹³ Βλ. . ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1151/2012 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 21ης Νοεμβρίου 2012 για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 510/2006 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Μαρτίου 2006 για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων

μεταξύ βιοποικιλότητας και παραδοσιακής γνώσης ως έκφρασης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πολιτική της Ένωσης στον τομέα του πολιτισμού είναι πολύ περιορισμένη. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μία ενιαία πολιτική για την προστασία του πολιτισμού στην Ε.Ε. αλλά οι οποιεσδήποτε πρωτοβουλίες αποτελούν δράσεις, οι οποίες στοχεύουν να αναδείξουν την κοινή ευρωπαϊκή κουλτούρα και ταυτότητα. Ειδικά, στον τομέα των παραδοσιακών γνώσεων που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα γενικότερα, και τους φυτογενετικούς πόρους ειδικότερα, οι οποιεσδήποτε νομοθετικές πρωτοβουλίες επαφίενται στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών – μελών. Κατ’ αυτόν τον τρόπο γίνεται εμφανές ότι η Ε.Ε. δεν επιθυμεί να επέμβει σε αυτόν τον νευραλγικό τομέα, θεσπίζοντας μία ενιαία νομοθεσία πρόσβασης και κατανομής ωφελειών των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης που απορρέει από αυτούς, καθώς αυτή η πρωτοβουλία θα προκαλούσε σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στις κυβερνήσεις των κρατών – μελών και των εν γένει οικονομικών και επιχειρηματικών κύκλων.

Μέσα όμως σε ένα διεθνοποιημένο και παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την προστασία των κοινωνικών κατακτήσεων, της αγροτικής παραγωγής και της ασφάλειας των τροφίμων, κρίνεται πλέον επιτακτική. Η Ένωση θα καταφέρει να προασπίσει αποτελεσματικά τα συμφέροντα των κρατών – μελών της, μόνο όταν θεσπίσει ένα νομοθετικό κείμενο στο οποίο θα συγκεραστεί η προστασία της παραδοσιακής γνώσης και των γενετικών πόρων.

Σε εθνικό επίπεδο, η αρνητική επίδραση του ενωσιακού δικαίου και το στενό πλαίσιο εφαρμογής της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, έχουν μεγάλη σημασία για την Ελλάδα, καθώς η χώρα ως μέλος της Ένωσης, επηρεάζεται άμεσα. Η περίπτωση της σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της Ε.Ε. παρουσιάζει τις εξής ιδιαιτερότητες: α) παρουσιάζει μεγάλη αγροβιοποικιλότητα και αγροτική κληρονομιά, β) διαθέτει μεγάλο αριθμό παραδοσιακών ποικιλιών και γ) υπάρχει έλλειψη εθνικής στρατηγικής για τους φυτογενετικούς πόρους, ενώ υπάρχει υποχρηματοδότηση της Τράπεζας Γενετικού Υλικού.

Για τους λόγους αυτούς η χώρα πρέπει να εξαιρεθεί από τα κριτήρια Δ.Ο.Σ. όσον αφορά τις παραδοσιακές ποικιλίες και των άγριων φυτικών ειδών. Ακόμα, η κατάργηση ή έστω η δραστηκή μείωση του χρηματικού παραβόλου για την εγγραφή των παραδοσιακών ποικιλιών στους κοινούς ευρωπαϊκούς καταλόγους κρίνεται επιτακτική ανάγκη για τη διασφάλιση της αγροβιοποικιλότητας. Ένα ακόμα μέτρο το οποίο πρέπει να ληφθεί είναι η εξαίρεση των αγροτών μικρής γεωργικής κλίμακας και των ποικιλιών που καλλιεργούν από τον κανονισμό εμπορίας σπόρων, εφόσον πρόκειται για μικρή παραγωγή που συμβάλει στη διατήρηση της αγροβιοποικιλότητας.

Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δοθεί στην προσπάθεια εξεύρεσης επαρκούς χρηματοδότησης για τη στήριξη της Ελληνικής Τράπεζας Γενετικού Υλικού, της οποίας η συλλογή γενετικού υλικού που διαθέτει κινδυνεύει με εγκατάλειψη.

Στην Ελλάδα απαιτείται ένα νομικό πλαίσιο για τη διαμόρφωση μίας ενιαίας πολιτικής για την προστασία της πολιτισμικής ταυτότητας των ντόπιων ποικιλιών και των φυτογενετικών πόρων εν γένει. Η χώρα οφείλει να αποστασιοποιηθεί από το

στενό ευρωπαϊκό πλαίσιο για να διαφυλάξει τις τοπικές ποικιλίες παραδοσιακής καλλιέργειας, πολλές από τις οποίες δεν βρίσκονται πουθενά αλλού στον κόσμο και αποτελούν τον θεμέλιο λίθο της ελληνικής αγροβιοποικιλότητας και αγροτικής παράδοσης.

Η ανταλλαγή σπόρων και πολλαπλασιαστικού υλικού, ως πρακτική συνέβαλε στην βελτίωση της γενετικής βάσης και της εξέλιξης της αγροβιοποικιλότητας. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να ενισχυθεί και σε αυτήν μπορούν να συμβάλλουν πολίτες, αγρότες και γεωργικά δίκτυα. Η προσπάθεια αυτή θα πρέπει να συντελεστεί όχι μόνο σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ο πραγματικός πλούτος της ελληνικής αγροτικής οικονομίας δεν βρίσκεται στα τυπικά κριτήρια της Διακριτότητας, της Ομοιομορφίας και της Σταθερότητας (Δ.Ο.Σ.) που έχουν θεσπιστεί από την Ε.Ε. αλλά στον ουσιαστικό φυτογενετικό πλούτο της χώρας, ο οποίος έχει προσαρμοστεί στις ιδιαίτερες εδαφικές και κλιματικές συνθήκες καθώς και στην παραδοσιακή γνώση και πρακτική των ντόπιων πληθυσμών.

Η Ελλάδα, ως χώρα της Ε.Ε ακολουθεί την θεσμοθετημένη πολιτική της όσον αφορά την προστασία της παραδοσιακής γνώσης. Η Ε.Ε. έχει κυρώσει το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, πρέπει όμως το κάθε κράτος να προχωρήσει ξεχωριστά στην κύρωση του Πρωτοκόλλου. Από πλευράς του Ελληνικού Κοινοβουλίου αναμένεται ακόμη η κύρωση του Πρωτοκόλλου, ενώ αρκετές χώρες της Ε.Ε έχουν ήδη κυρώσει το Πρωτόκολλο. Ειδικότερα σε σχέση με τον Κανονισμό 511/2014 για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου στην Ε.Ε, επισημαίνεται ότι πρόκειται για το μοναδικό νομοθετικό κείμενο που ισχύει στην ελληνική νομοθεσία και που αφορά την προστασία της παραδοσιακής γνώσης και το οποίο ρυθμίζει ζητήματα πρόσβασης και κατανομής ωφελειών. Παρόλα αυτά ο Κανονισμός 511/2014, με τον οποίο επιχειρείται η εφαρμογή του Πρωτοκόλλου στην Ε.Ε, έχει σοβαρές ασάφειες στον ορισμό της παραδοσιακής γνώσης ενώ δεν εξειδικεύει ούτε αναφέρει καμία δράση για την οριοθέτηση της προστασίας της.

Η Σύμβαση για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, η οποία κυρώθηκε με το Ν. 3521/2006, αποτελεί μία σημαντική νομοθετική πρωτοβουλία της χώρας, που αφορά την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της εν γένει. Απαιτείται όμως και ένα ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο το οποίο θα προστατεύει όχι μόνο τους φυτογενετικούς πόρους και τα παραχθέντα προϊόντα, αλλά και την παραγωγική διαδικασία και την γνώση των τοπικών πληθυσμών και των αγροτικών κοινοτήτων. Η χώρα, ως μέλος της Ε.Ε. έχει εισέλθει σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον και οι οικονομικές, εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες στις οποίες έχει πρωτοστατήσει η Ένωση τα τελευταία χρόνια, δείχνουν να βάζουν σε κίνδυνο την παραδοσιακή γνώση και όχι να την προστατεύουν. Η χώρα έχει την υποχρέωση να δημιουργήσει ένα σαφές νομικό πλαίσιο που να βάζει σε προτεραιότητα τα συμφέροντα και τα δικαιώματα των πολιτών της και του περιβάλλοντος. Είναι προφανές ότι αν δεν το επιχειρήσει η ίδια κανείς δεν θα το κάνει εκ μέρους της.

Η μεταστροφή της διεθνούς κοινότητας στο ζήτημα της πολιτισμικής διάστασης των φυτογενετικών πόρων και όχι μόνον της διατήρησης και της αξιοποίησης αυτών

αποτελέσσε ένα σημαντικό βήμα τα αποτελέσματα του οποίου θα γίνουν φανερά τα επόμενα χρόνια. Ωστόσο, οι υπάρχουσες εξελίξεις στην οικονομία όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και οι λεπτές κοινωνικές ισορροπίες και συγκρούσεις έχουν μετατοπίσει και πάλι το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας από τον πολιτισμό στην οικονομία. Υπό το πρίσμα των συγκρουσιακών σχέσεων που αποτυπώνονται διεθνώς και της οικονομικής πολιτικής που ακολουθείται, δηλαδή το κέρδος με κάθε μέσο, οι φυτογενετικοί πόροι και η πολιτισμική διάσταση αυτών, δείχνει να είναι ένα ακόμα «θύμα» της οικονομικής κρίσης.

Η απώλεια των φυτογενετικών πόρων σημαίνει απώλεια ενός πολιτιστικού και οικονομικού δημόσιου αγαθού. Είναι ένα εθνικό κεφάλαιο το οποίο αποτελεί εγγύηση διατροφικής ασφάλειας και εθνικής ανεξαρτησίας. Η απώλεια των φυτογενετικών πόρων σημαίνει μείωση της βιοποικιλότητας και της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με αυτούς με άμεση συνέπεια και τη μείωση της αγροβιοποικιλότητας. Ας μην λησμονούμε λοιπόν ότι σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον αυτές οι δύο έννοιες εξασφαλίζουν τη συνέχεια της ζωής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μαλούπα Ε., «Αξιοποίηση των ελληνικών φυτών», Εργαστήριο Προστασίας και Αξιοποίησης Αυτοφύων και Ανθοκομικών Ειδών, Κέντρο Γεωργικής Έρευνας Βόρειας Ελλάδας, Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός -ΔΗΜΗΤΡΑ, Θέρμη Θεσσαλονίκης, (2012)

Abdelgawad W., “The Bt Case: The first legal action against Monsanto and its Indian collaborators for Biopiracy”, *Biotechnology Law Report*, Vol. 31, Issue 2, pp. 136 – 139, (2012)

Aguilar G., “Access to genetic resources and protection of traditional knowledge in the territories of indigenous people”, *Environment Science & Policy*, Vol. 4, Issues 4 – 5, pp. 241 -256, (2001)

Altieri M. A., “The significance of diversity in the maintenance of the sustainability of traditional agro – ecosystems”, *Agricultures Network*, (1987)

Altieri M. A., Merrick L.C., “IN situ Conservation of Crop Genetic Resources through Maintenance of Traditional Systems”, *Economic Botany*, Vol. 41, No 1 (1987), pp. 86 – 96.

Alzahrami D. A. “The Adoption of a standard definition of cultural heritage”, *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 3, No. 1, (2013)

Andersen Regime, “The History of Farmers Rights – A guide to Central Documents and Literature”, *The Farmers Rights Project*, The Fridtjof Nansen Institute, (2005)

Auer C., “A century of Crop Improvement: From Vavilov to Biotechnology”, *Oxford Journals, Bioscience*, Vol. 59, Issue 5, (2009), pp. 436 – 438

Bayat A. “Bionformatics”, *US National Library of Medicine*, (2002), pp.1018 - 1022

Bocci Ricardo “Seeds between freedom and rights”, *Scienze del Territorio*, Firenze University Press, ISSN 2284 – 242X, No 2, (2014), pp. 115 122

Bragdon S., “International Law of Relevance to Plant Genetic Resources: A practical review for scientists and other professional working with plant genetic resources” *Issues in Genetic Resources* No 10, IPGRI, (2004)

Brown A.H. D., “Genes in the Field: On – Farm Conservation of Crop Diversity”, κερ. “The genetic structure of landraces and the challenge to conserve them in situ on farms”, *International Plant Genetic Resources Institute (IPGRI) Rome, Italy, International Development Research Centre (IDRC), Ottawa, Canada, Lewis Publishers, Boca Raton, U.S.A.* (1999).

Brown A.H.D., “Isozymes, Plant Population Genetic Structure and Genetic Conservation”, Theoretical and Applied Genetics by Springer – Verlag (1978).

Brummer C. et al, “Plant Genetic Resources: An essential Foundation for U.S. and Global Provisioning, Economy, Sustainability and Security”, Crop Science Society of America (2013)

Brush S. B., “Farmer’s Rights and Protection of Traditional Agricultural Knowledge”, World Development, Vol. 35, No. 9. (2007) pp. 1499 – 1514,

Cabrera Ormaza M.V., “Re-thinking the Role of Indigenous Peoples in International Law: New Developments in International Environmental Law and Development Cooperation”, Goettingen Journal of International Law 4 (2012) 1, 263 – 290

Camacho Villa T.C., Maxted N., Scholten M., Ford - Lloyd B. “Defining and identifying crop landraces”, Plant Genetic Resources: Characterization and Utilization, Cambridge Journals, Vol. 3, Issue 03, pp. 373 – 384, December 2005.

Cardinale B. J., et al, “The functional role of producer diversity in ecosystems”, American Journal of Botany, Vol 98, No 3 (2011).

Catacora-Vargas G., “Socio – economic considerations under the Cartagena Protocol on Biosafety: Insights for effective implementation”, Asian Biotechnology Review, Vol. 14, No 3, pp. 1-17, (2012)

Cervantes – Godoy D. and Dewbre J., “Economic Importance of Agriculture for Poverty Reduction”, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No 23, (2010), OECD Publishing

Chapin F. S. et al., “Consequences of changing biodiversity”, Nature 405, 234 – 242, (2000)

Clark N. E., “Biodiversity, cultural pathways, and human health: a framework”, Trends in Ecology & Evolution, Vol 29, Issue 4, pp. 198 – 204, (2014)

Convention on Biological Diversity (CBD), Aichi Biodiversity Targets: Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020 (Target 6 on sustainable fisheries, Target 7 on sustainable management of agriculture, forestry and aquaculture, Target 8 on bringing pollution to levels that are not detrimental to ecosystem function and biodiversity, and Target 13 on maintaining and safeguarding genetic diversity), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Integrating Agriculture in National Adaptation Plans (NAP – Ag), Climate – Smart Agriculture (CSA), Agricultural Management of Agricultural Landscapes in Africa, Forest and Water Programme, The Strategic Framework for FAO 2010 -19, International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA) Participatory and science – based Strategic Action Plan to strengthen the conservation of plant genetic resources,

Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture of FAO (CGRFA) The Strategic Plan for the Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture 2014 – 2023.

Convention on Biological Diversity of the United Nations, Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, UNEP, (2002).

Cordonier - Segger M. C. and Phillips F. K., “Indigenous traditional knowledge for sustainable development: the biodiversity convention and plant treaty regimes”, Science-Policy Interface and Traditional Knowledge in Social Ecological Production Landscapes and Seascapes (SEPLS), (2015) 20: 230 – 437

Daniel T. C., et al. “Contributions of cultural services to the ecosystem services agenda”, Arizona State University, Vol. 109, No. 23, (2012)

Drahos P., “Indigenous knowledge, Intellectual Property and Biopiracy: Is a global bio-collective society the answer”, European Intellectual Property Review, Sweet & Maxwell Limited Contributors, (2000)

Dutfield G., “Protecting Traditional Knowledge: Pathways to the future”, International Centre for Trade and Sustainable Development, (2006)

European Academies Science Advisory Council (EASAC), “Plant genetic resources for food and agriculture: roles and research priorities in the European Union” December 2011.

Fabricant D. S., and Farnsworth N. R., “The Value of Plants Used in Traditional Medicine”, Environ Health Perspect, pp.69 – 75, (2001)

Falck – Zepeda J. B., “Socio economic considerations, Article 26. 1. Of the Cartagena Protocol on Biosafety: What are the Issues and What is at Stake?”, AgBioForum, 12(1): 90 – 107, (2009)

Farnham Timothy, “A confluence of values: historical roots of concern for biological diversity”, στο «The Routledge Handbook of Philosophy of Biodiversity», Routledge Handbooks, (2016)

Folmer C. et al., “The Common Agricultural Policy beyond the MacSharry Reform”, Elsevier, (1995)

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Global Plan of Action for the Conservation and Sustainable Utilization on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture and the Leipzig Declaration adopted by the International

Technical Conference on Plant Genetic Resources, Leipzig, Germany 17 – 23 June 1996

Frison, E.A., Cherfas, J., Hodgkin, “Agricultural Biodiversity is Essential for a Sustainable Improvement in Food and Nutrition Security”, *Sustainability* (2011), 3, 238 – 253

Gadgil M., Berkes F., Folke C., “Indigenous Knowledge for Biodiversity Conservation”, *Ambio*, Vol. 22, No. 2/3, Biodiversity: Ecology, Economics, Policy, (1993), pp. 151 – 156.

Graves et al., “Molecular Biologist’ Guide to Proteomics”, *Microbiology and Molecular Biology Reviews* (2002), 66(1): 39 - 63

Griffiths A. J.F., Miller J. H., Suzuki D. T. Leworth R.C. Gelbart, “Mendel’s experiments”, NCBI, New York: W.H. Freeman and Company, (2000).

Guarino L., Khoury C. K., “Trends in Ex Situ conservation of plant genetic resources: A review of global crop and regional conservation strategies”, *Genetic Resources and Crop Evolution*, (2010), pp. 625 – 639

Guruswamy L., Roberts J.C., Drywater C., “Protecting the Cultural and Natural Heritage: Finding Common Ground”, *Tulsa Law Review*, Vol. 34, Issue 4 The Life and the Legacy of Bernard Schwartz, 1999

Hawtin G. C., Cherfas J., “Plant Genebanks: Food Security”, *Actionbioscience* (2003), Ιστότοπος: http://www.actionbioscience.org/biodiversity/hawtin_cherfas.html

Hendrickx F., Koester V., Prip C., “Convention on Biological Diversity: A Legal Analysis”, *Environmental Policy and Law*, Vol 23 p. 250 (1993)

Hofreither M. H., “The Treaties of Rome and the development of the Common Agricultural Policy”, Universität für Bodenkultur Wien Department für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften (2007)

Hua S., “World Heritage Classification and Related Issues – A Case Study of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage”, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2 (2010) 6954–6961

IIED, Andes (Peru), Dobbo-Yala Foundation (Panama), University of Panama, Chinese Centre for Agricultural Policy, Southern Environmental and Agricultural Policy Research Institute, Kenya Forestry Research Institute, Centre for Indigenous Farming Systems (Bhopal), Ecoserve (New Delhi), Herbal and Folklore Research Centre (Andhra Pradesh), “Protection of Traditional Knowledge and Cultural Heritage

– the Concept of Collective Bio – Cultural Heritage”, Working Group on Indigenous Populations, 23rd Session, (2005)

Infield M. and Mugisha A., “Culture, values and conservation: A review of perspectives for the Integration of cultural and ethical values into conservation”, Cultural Values and Conservation Programme, Fauna & Flora International, (2013).

Jackson L., Bawa K., Pascual U., Perrings C., “Agrobiodiversity: A new science agenda for biodiversity in support of sustainable agroecosystems”, DIVERSITAS Report No 4 (2005)

Jarvis D. I. et al, “A Training Guide for In Situ Conservation on – farm” (Version 1), International Plant Genetic Resources Institute (IPGRI), Rome, (2000)

Kate K., and Laird S. A., “The Commercial Use of Biodiversity: Access to genetic resources and benefit - sharing”, Earthscan Publications Ltd, London (1999).

Key S., Ma J. K – C., Drake P. MW, “Genetically modified plants and human health”, Journal of the Royal Society of Medicine (2008), 101(6), pp. 290 – 298

Kinderlerer J., “The Cartagena Protocol on Biosafety”, Collection of Biosafety Reviews, Vol. 4, pp. 12 – 65 (2008)

Kurin R., “Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Key Factors in Implementing the 2003 Convention”, International Journal of Intangible Heritage, Vol. 02, (2007)

Lenzerini F., “Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples”, Oxford Journals, European Journal of International Law, Vol. 22, Issue, pp. 101 – 120, (2011),

Lixinski L., Book Review “The 1972 World Heritage Convention: a commentary by F. Francioni and F. Lenzerini”, Oxford University Press - European Journal of Legal Studies, Vol. 2., No 1. (2008)

Liaguno C., “Genetically Modified Organisms”, Science Diliman (2001), 13:1, pp.73 - 76

Maass P., “The Cultural Context of Biodiversity Conservation – Seen and Unseen Dimensions of Indigenous Knowledge among D’ eqchi’ Communities in Guatemala”, Gottinger Beitrage zur Ethnologie, Universitatsverlag Gottinger, (2008)

Maestre Andres et al., “Ineffective biodiversity policy due to five rebound effects”, Ecosystem Services, Vol. 1, Issue 1, (2012), pp. 101 – 110

Manzella D., “The design and mechanisms of the multilateral system of access and benefit sharing”, biodiversity International, No 7, pp. 152 στο Biodiversity International, στο Crop Genetic Resources as a Global Commons – Challenges in International Law and Governance, Biodiversity International, Research Program on Policies, Institutions and Markets (CGIAR), earthscan from Routledge (2013)

Μαριά Ε. - Α., Φουρναράκη Χρ., Θάνος Κ. : «Εκτός τόπου διατήρηση της φυτικής ποικιλότητας – Σκέψεις και προτάσεις για ένα αποτελεσματικό σύστημα διοικητικής οργάνωσης των ελληνικών Τραπεζών Σπόρων», ΠερΔ 4/2012, σελ. 645-667.

Maria E.-A. & Limniou G.-P., Legal Framework in Greece regarding the ABS regime, implementation gaps and issues requiring national and international attention, Chapter 5, σεCoolsaet B, Batur F., Broggiato Ar., Pitseys J., Dedeurwaerdere T. Implementing the Nagoya Protocol, Comparing Access and Benefit – Sharing Regimes in Europe, Brill Nijhoff, Leiden Boston (2015).

Maxted N., Guarino L., “Genetic erosion and genetic pollution of crop wild relatives” στο «Genetic Erosion and Pollution Assessment Methodologies», Biodiversity International (2006)

Maxted N., Magos Brehm J., Kell S., “Resource Book for the Preparation of National Plans for Conservation of Crop Wild Relatives and Landraces”, University of Birmingham, UK, (2013)

Meskill L., “UNESCO’s World Heritage Convention at 40 – Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation”, Current Anthropology, Vol. 54, No 4, (2013)

Miko I., “Gregor Mendel and the Principles of Inheritance form the cornerstone of modern genetics. So just are they?”, Nature Education 1(1):134, 9 (2008)

Muller M. R., “Protecting Shared and Widely Distributed Traditional Knowledge: Issues, challenges and options”, International Centre for Trade and Sustainable Development, (2013)

Nazarea V. D., “Ethnoecology, Situated Knowledge/Located Lives”, The University of Arizona Press, (1999)

Negri V., “LR definitions, LR use and on farm conservation”, Department of Applied Biology, University of Perugia, Conservation strategies for European crop wild relative and landrace diversity, 7 – 9 September 2011, Palanga Lithuania.

Nijar G. S., “Traditional Knowledge Law and National Challenges: Marginalization or Emancipation?”, The European Journal of International Law, Vol. 24, No 4, p. 1205 - 1221 (2013)

Noriega I. L. et al., “Assessment of progress to make the Multilateral System functional – Incentives and challenges at the country level” No 11, στο Crop Genetic Resources as a Global Commons – Challenges in International Law and Governance, Biodiversity International, Research Program on Policies, Institutions and Markets (CGIAR), earthscan from Routledge (2013)

Normand V., “The Nagoya Protocol and the business community” στο “Special focus on Access and benefit – sharing”, business 2020, Vo. 10 – Issue 1, (2015)

Nugent N., “The Government and the Politics of the European Union”, Palgrave Macmillan, 7th Edition 2010

Oguamanam C., “Intellectual properties rights in plant genetic resources: Farmers Rights and food security on indigenous and local communities”, Drake Journal of Agricultural Law, Vol 11, 273 – 305, (2006).

Overmars K.P. et al., “A modeling approach for the assessment of the effects of Common Agricultural Policy measures on farmland biodiversity in the EU27”, Journal of Environmental Management, Vol. 126, pp. 132 – 141, (2013)

Panizzon Marion, “Traditional Knowledge and Geographical Indications: Foundations, Interests and Negotiating Positions”, nccr trade regulation, Swiss National Science Foundation, (2006)

Pfeiffer J. M., Dum S., Mulawarman B., Rice K. J., “Biocultural diversity in traditional rice – based agroecosystems: indigenous research and conservation of mavo (*Oryza sativa* L.) upland rice landraces of eastern Indonesia”, Springer Science & Business Media B. V. (2006)

Posey D.A., “Commodification of the sacred through intellectual property rights”, Journal of Ethnopharmacology, Vol. 83, Issues 1-2, pp. 3-12, (2002)

Prip C., van’t Klooster C., “The Nagoya Protocol on access to genetic resources and benefit sharing: User-country measures and implementation in India”, Fridtjof Nansens Institut – Centre for Biodiversity and Law (2016)

Qaim M., Zilberman D., “Yield Effects of Genetically Modified Crops in Developing Countries” Science AAAS, (2012)

Rao N. K., “Plant genetic resources: Advancing conservation and use through biotechnology”, African Journal of Biotechnology, Vol. 3(2), pp. 136 – 145, (2004)

Raustalia K. & Victor G. David, “The Regime for Plant Genetic Resources”, Program on Energy and Sustainable Development – At the Center for Environmental Science and Policy” Stanford University, 2003

Rose G. L., “The International Undertaking on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture: Will the Paper be Worth the Trees?”, Faculty of Law, Humanities and the Arts, University of Wallongong, Australia, (2004)

Saez C., “EU Legislation on Nagoya Protocol Becomes Effective, What Effect On Indigenous Peoples’ Rights?”, Intellectual Property Watch 1, (2014)

Schei P. J. and Tvedt M. W., “Genetic Resources in the CBD: the Wording, the Past, the Present and the Future”, Fridtjof Nansen Institute (FNI), Oslo, Norway (2010)

Schippmann Uwe, Leaman D., Cunningham A. B., “A comparison of cultivation and wild collection of medicinal and aromatic plants under sustainability aspects”, Bundesamt für Naturschutz, Konstantinstrae 110, D-53179 Bonn, Germany Chair, Medicinal Plant Specialist Group of the Species Survival Commission, IUCN, World Conservation Union, 98 Russell Av., Ottawa, ON, K1N 7X1, Canada School for Environmental Research, Charles Darwin University, Darwin NT 0909, Australia, (2006)

Shiva V., “Seed Sovereignty, Food Security – Women in the Vanguard of the Fight Against of GMOs and Corporate Agriculture” Social Science, (2016)

Sontot A., “Current Legal Framework and Negotiations for the International Exchange of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, Apsa Technical Report, No 37, Report preseded at: Asian Seed 2003, Bangkok Thailand, (2003)

Sosa –Iudicicca M., Vicario L. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, «Βιοποικιλότητα, φύση και έδαφος», (2016), Ιστότοπος: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.4.3.html

Stanciu S., “Research on legal measures applied under the common agricultural policy of European Union in 2012”, Lucrari Stiintifice, Seria I, Vol. XV (3), (2012)

Stannard C., “The multilateral system of access and benefit – sharing – Could it have been constructed another way?” No 13, Biodiversity International, στο Crop Genetic Resources as a Global Commons – Challenges in International Law and Governance, Biodiversity International, Research Program on Policies, Institutions and Markets (CGIAR), earthscan from Routledge (2013)

Stoppe – Ramadan S., “European Union and German Law on Coexistence of Agriculture with and without Genetically Modified Crops: Individualization of Systemic Problem”, Environmental Sciences Europe, Vol. 23, pp. 28, (2011)

Sullivan N. S. “Plant Genetic Resources and the Law – Past, Present and the Future”, *Plant Physiology – American Society of Plant Biologists*, Vol. 135(1), pp. 10 – 15, (2004)

Sullivan N. Shawn, “Plant Genetic Resources and the Law, Past, Present and the Future”, *Plant Physiology, American Society of Plant Biologists*, 2004, 135(1): 10-15.

Suman S., Pavithran P., Barpujari I., “Biopiracy, Imitations Not Innovations”, *Gene Campaign*, (2007)

Teran M. Y., “The Nagoya Protocol and Indigenous People, “The International Indigenous People”, *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 7, Issue 2 , (2016)

Tobin B., “Biopiracy by Law: European Union Draft Law Threatens Indigenous Peoples’ Rights over their Traditional Knowledge and Genetic Resources, *European Intellectual Property Review*”, (2014)

Tobin B., “Comments on the impact of European Legislation to implement the Nagoya Protocol on the rights of Indigenous people and local communities over their genetic resources and traditional knowledge”, *Briefing paper on EU legislation Implementing Nagoya Protocol* 7 Oct 2014

Vandecandelaere E., Arfini F., Belletti G., Marescotti A., “Linking People, Places and Products – A guide for promoting quality linked to geographical and sustainable geographical indications”, *Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) and SINER-GI*, FAO 2009 – 2010.

Vicente de M.C. et al, “Genetic characterization and its use in decision making for the conservation of crop germplasm”, *The role of biotechnology*, Villa Gualino, Turin, Italy, 5 – 7 March 2005.

Virchow D., “Conservation of Genetic Resources: Costs and Implications for a Sustainable Utilization of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, *Springer*, (1999).

Xepapadeas A., et al, “Evaluation of the Greek Gene Bank”, *Participating Institutions: Athens University of Economics and Business (Coordinating Institution), Greek Gene Bank, Agricultural Research Center of Northern Greece, Hellenic Agricultural Organization, “Dimitra”, Greek Biotope Wetlands – Centre* (2012)

Zanna V., “Regulating Biotechnology in the European Union - Towards more possibilities for Member States to regulate GMO cultivation, *Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Gent*, 2013 -201

Zeven A.C., “Landraces: A review of definitions and classifications”, Euphytica, Vol.104, Issue 2, pp. 127 – 139 (1998)

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απόφαση του Δικαστηρίου (τρίτο τμήμα) της 12ης Ιουλίου 2012, στην υπόθεση C – 59/11, με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το cour d’appel de Nancy (Γαλλία) με απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5116718e1599549bab7dc9c8cd61c39f2.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuSchv0?text=&docid=125002&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=610938>

Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το cour d’appel de Nancy (Γαλλία) με απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης Association Kokopelli Κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 77, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5116718e1599549bab7dc9c8cd61c39f2.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuSchv0?text=&docid=1>

Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2012, «Στην υπόθεση C-59/11, παρ. 80, 81, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=125002&pageIndex=0&doclang=EL&mode=req&dir=&occ=first&part=1&>

Βουλή των Ελλήνων, «Συνταγματική Ιστορία», Ιστότοπος: <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/>

Δελτίο Τύπου του Kokopelli, 13/07/2012, Ιστότοπος: <http://biotechwatch.gr/?q=node/156>

Διεθνής Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, «Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για την Πολιτιστική Πολυμορφία», Ιστότοπος: (2001), http://www.unesco.org/fileadmin/multimedia/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

Διεθνής Συνθήκη σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), (2001), «Άρθρο 6(στ), Ιστότοπος: ftp://ftp.fao.org/ag/agp/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

Διεθνής Συνθήκη σχετικά με τους Φυτογενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (ITPGRFA), «Άρθρο 15», Ιστότοπος: ftp://ftp.fao.org/ag/agp/planttreaty/texts/treaty_greek.pdf

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», (2012), Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=el>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πρόταση: Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την παραγωγή και τη διαθεσιμότητα φυτικού αναπαραγωγικού υλικού στην αγορά», 2013/0137 (COD), (2013), Ιστότοπος: [http://www.moa.gov.cy/moa/da/da.nsf/All/6AE4BC790306271DC2257B9D003B98CE/\\$file/New%20Seeds%20and%20Plant%20Propagating%20Material%20Regime.pdf](http://www.moa.gov.cy/moa/da/da.nsf/All/6AE4BC790306271DC2257B9D003B98CE/$file/New%20Seeds%20and%20Plant%20Propagating%20Material%20Regime.pdf)

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας «Απόφαση Αρ. 765/23905, Τεχνικός Κανονισμός για τον καθορισμό των ελαχίστων προς εξέταση χαρακτηριστικών και των ελαχίστων προϋποθέσεων για την διενέργεια της εξέτασης ορισμένων ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών, σε συμμόρφωση προς τις Οδηγίες 2003/90/EK και 2003/91.EK, όπως ισχύουν μετά και την τελευταία τροποποίησή τους με την Εκτελεστική Οδηγία (ΕΕ) 2015/1168 της Επιτροπής, Ιστότοπος: <http://www.nomotelia.gr/photos/File/582B-16.pdf>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 1, παρ. 1, Ιστότοπος: http://mio-ecsde.org/epeaek09/basic_docs/el_legislation-1650-1986.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 2, παρ. 1, Ιστότοπος: http://mio-ecsde.org/epeaek09/basic_docs/el_legislation-1650-1986.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 3, παρ. 5, Ιστότοπος: http://mio-ecsde.org/epeaek09/basic_docs/el_legislation-1650-1986.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α/16-10-1986), Άρθρο 20, παρ. 1 και 3, Ιστότοπος: http://mio-ecsde.org/epeaek09/basic_docs/el_legislation-1650-1986.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, «Έγκριση Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα για τα έτη 2014 – 2020 και Σχεδίου Δράσης πενταετούς διάρκειας», Τεύχος Δεύτερο, Αρ. 40332, Αρ. Φύλλου 2383, (2014), Ιστότοπος: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=51OiCUUwsH8%3D&tabid=37&language=el-GR>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΚΥΑ αρ. 332657/2001 (ΦΕΚ 176 Β/21-2-2001) «Τεχνικός Κανονισμός πιστοποίησης και ελέγχου κατά την εμπορία σπόρων προς σπορά συμβατικών ποικιλιών καλλιεργούμενων φυτικών ειδών για την παρουσία προσμίξεων από γενετικά τροποποιημένου σπόρους» Άρθρο 1. Ιστότοπος: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Kalliergeia_Genetika_trop_F/KY_A_332657_2001_elenxou_prosmijeon_genetika_tropo_sporous.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΚΥΑ αρ. 38639/2017/21-9-2005 (ΦΕΚ 1334 Β 2005): «Καθορισμός μέτρων και όρων για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/18 «για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ» του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2001 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», Άρθρο 2, Ιστότοπος: http://ethics.duth.gr/files/md_38639_2017_gr.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 3165/2003 (ΦΕΚ Α/177/2.7.2003), Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-177-2003-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60/Α/31-3-2011), Ιστότοπος: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=VZbL6W%2f0OL4%3d&tabid=506&language=el-GR>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ. 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 1 «Σκοπός» Ιστότοπος: http://www.thesprotias.gr/thesprotiainages/PD278_1992FEK144_DIAMONIALLODAPON_F25550.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ. 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 2 «Έκταση εφαρμογής» Ιστότοπος: http://www.thesprotias.gr/thesprotiaimages/PD278_1992FEK144_DIAMONIALLODAPON_F25550.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π.Δ. 80/1990 (ΦΕΚ 40 Α/22-03-1990), Άρθρο 3, «Διάκριση – Κατάταξη φυτικού γενετικού υλικού» Ιστότοπος: http://www.thesprotias.gr/thesprotiaimages/PD278_1992FEK144_DIAMONIALLODAPON_F25550.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΦΕΚ 165/Β/30 – 01 -2014, Κοινή Υπουργική Απόφαση υπ’ αρ. 523/8481/21 – 01 – 2014, Ιστότοπος: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Pollaplasiasitiko_Yliko/nomothesia_pollaplasiasitiko_yliko/fek165_2014.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ αρ. 3521/2006 (ΦΕΚ Α 275/22.12.2006), «Κύρωση της προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς», Ιστότοπος: <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-275-2006-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ αρ. 3028/2002 (ΦΕΚ Α’ 153/28-6-2002), «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», Ιστότοπος: http://www.yppo.gr/files/g_1950.pdf

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ. αρ. 3233/2004 (ΦΕΚ 51 Α/18-02-2004), Ιστότοπος: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=wTD1dbxzjAQ%3D&tabid=559>

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. υπ. αρ. 1564/1985 (ΦΕΚ 164/Α/1985), Ιστότοπος: <http://eysed.gge.gov.gr/wp-content/uploads/2015/02/N.1564-1985.pdf>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1151/2012 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 21ης Νοεμβρίου 2012 για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1151&from=el>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 510/2006 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Μαρτίου 2006 για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων, Ιστότοπος: <http://www.agrocert.gr/photos/pedia/kanonismoι%20euenosis/cfiles/510.pdf>

Κουτής Κώστας: «Η καραμέλα της παραγωγικότητας και η υπεράσπιση των νόμων της ελεύθερης αγοράς για τον έλεγχο των σπόρων στην Ευρώπη (υπόθεση Kokopelli)», Δίκτυο Οικοκοινότητα, (2012), Ιστότοπος: <http://oikodiktyo.espivblogs.net/2012/07/>

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ L 206 της 22.7.1992, σ. 7), Ιστότοπος: http://www.fdparnonas.gr/files/odhgia92_43.pdf

Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 59, Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=118143&pageIndex=0&doclang=EL>

Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Julianne Kokott της 19ης Ιανουαρίου 2012, «Υπόθεση C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 58.

Βλ. Το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ για τη Βιοποικιλότητα, «Αξιολόγηση 2010», Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/2010_bap_el.pdf

Υπόθεση C – 59/11, Γεωργία – Οδηγίες 98/95/ΕΚ, 2002/53/ΕΚ, 2002/55/ΕΚ και 2009/145/ΕΚ/ - Κύρος – Κηπευτικά – Πώληση στην εθνική αγορά σπόρων προς σπορά ποικιλιών λαχανικών οι οποίες δεν έχουν γίνει επισήμως αποδεκτές και δεν έχουν καταχωριστεί στον κατάλογο κηπευτικών ειδών – Μη συμμόρφωση με το σύστημα προηγούμενης εγκρίσεως για την διάθεση στην αγορά – Διεθνής συνθήκη σχετικά με τους φυτογενετικούς πόρους για την διατροφή και τη γεωργία – Αρχή της αναλογικότητας – Επιχειρηματική ελευθερία - Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων – Ίση μεταχείριση», Ιστότοπος: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=125002&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=826768>

Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, «Το Δίκτυο Natura 2000 και οι προστατευόμενες περιοχές» (2015), Ιστότοπος: <http://geodata.gov.gr/dataset/to-diktuo-natura-2000-kai-prostateuomenes-periokhes>

Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, «Ερωτήσεις και απαντήσεις σχετικά με τις πολιτικές της Ε.Ε. για την καλλιέργεια και τις εισαγωγές Γ.Τ.Ο.», Ιστότοπος: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=o1WilkTR%2bFk%3d&tabid=436&language=el-GR>

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, «Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για την Βιοποικιλότητα», Ιστότοπος: (2014) <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=2VfCIB5XfW4%3D&tabid=232&language=el-GR>

Agricultures Network, “Traditional local PGR systems” Ιστότοπος: <http://www.agriculturesnetwork.org/resources/learning/mod3-online/learning-block-2/2.3/2.3.1>

Arora R. K., Paroda R. S. “Biosphere Reserves and in – situ Conservation”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/ch16.htm#TopOfPage

Assemblies of Member States of WIPO, Fifty – Fifth Session, October 5 to 14, 2015, “Matters Concerning the Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/consultations.html>

Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization, Secretariat of the Convention on Biological Diversity (CBD), 2002 Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf>

C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 104, Ιστότοπος: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30d5c3b2e211a3ee4d7e95199acb7cf70b3c.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxr0?doclang=EL&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=118143&occ=first&dir=&cid=23331

C – 59/11, Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS, παρ. 114. Ιστότοπος: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30d5c3b2e211a3ee4d7e95199acb7cf70b3c.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxr0?doclang=EL&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=118143&occ=first&dir=&cid=23331

Chandel K. P. S. & Pandey R., “ Plant Genetic Resources Conservation: Recent Approaches”, biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/ch14.htm#TopOfPage

Chevalier A., Marinova E. Pena – Chocarro L., “1. Indroduction. Factors and issues in plant – choice”, στο Chevalier A., Marinova E., Pena Chocarro L., “Plants and People: Choices and Diversity Through Time, Oxbow Books, Ιστότοπος: <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/399509/1/Chapter+1+new.pdf>

CBD, Technical Series No 16 “The impact of trade liberalization on agricultural biological diversity” (2005), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-ts-16.pdf>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 10 (c). Sustainable Use of Components of Biological Diversity”, (1992), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-10>

Convention concerning the Protection of the Alps, (1991), ECOLEX, Ιστότοπος: <http://www.ecolex.org/details/treaty/convention-concerning-the-protection-of-the-alps-tre-001126/>

Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, (signed at Stockholm on July 14 1967 and as amended on September 28, 1979), Ιστότοπος: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283854

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 10. Sustainable Use of Components of Biological Diversity”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-10>

Convention on Biological Diversity (CBD) (1992), Article 9. Ex – situ Conservation

Convention on Biological Diversity (CBD), (1992), “Article 8. In situ conservation”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Ad Hoc Open – ended Working Group on Protected Areas”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/wgpa.shtml>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Agricultural Biodiversity - Why is it important?”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/importance.shtml>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Agricultural Biodiversity – Why is it important?”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/Importance.shtml>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 1. Objectives”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-01>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 15. Access to Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-15>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 17.(2) Exchange of Information”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-17>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Article 8(j). In – situ conservation”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Conference of the Parties (COP), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/cop/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “COP 3 Decision III/11”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7107>

Convention on Biological Diversity (CBD), “COP 5 Decision V/5”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7147>

Convention on Biological Diversity (CBD), “History of the Convention”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/history/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/sp/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/sbstta/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Sustainable Agriculture for Biodiversity Preservation and Stable Livelihoods”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/ibd/2008/sustainable-agriculture/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Text of the Convention”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/text/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “The Cartagena Protocol on Biosafety”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol>

Convention on Biological Diversity (CBD), “The Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing” Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/>

Convention on Biological Diversity (CBD), “Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity – What is traditional Knowledge?”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>

Convention on Biological Diversity (CBD), “About the Nagoya Protocol”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/about/default.shtml/>

Convention on Biological Diversity (CBD), Article 16. Access to and Transfer of technology”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-16>

Convention on Biological Diversity (CBD), Preamble”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-00>

Convention on Biological Diversity (CBD), Text of the Nagoya Protocol, “Article 10. Global Multilateral Benefit – sharing Mechanism, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-10>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “What is Agricultural Biodiversity?” Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/agro/whatis.shtml>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Annex. Monetary and Non - monetary Benefits”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-37>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 7. Access to Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-07>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 12. Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-12>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 16. Compliance with Domestic Legislation or Regulatory Requirements on Access and Benefit-sharing for Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/abs/text/articles/default.shtml?sec=abs-16>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 16.2, 16.3, 16.5, Access to and Transfer Technology”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-16>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Article 19. Handling of Biotechnology and Distribution of its Benefits”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-19>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “About the Protocol”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/background/>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 1”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 20”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

Convention on Biological Diversity of the United Nations (CBD), “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety. Article 26”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

Convention on Biological Diversity of United Nations (CBD), “Article 8. In-situ Conservation”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>

Convention on Biological Diversity of United Nations, “Article 6. General Measures for Conservation and Sustainable Use”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-06>

Convention on Biological Diversity of United Nations, “COP 10 Decision X/2 – Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=12268>

Convention on Biological Diversity of United Nations, “COP 5 Decision V/16”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7158>

Convention on Biological Diversity of United Nations, “COP 7 Decision VII/16”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7753>

Convention on Biological Diversity of the United Nations, “Text of the Cartagena Protocol on Biosafety”, Article 3 – Use of Terms”, Ιστότοπος: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

Convention on Biological Diversity of United Nations, “SCBD/BCH/KGM/42371”, Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/notifications/2004/ntf-2004-021-cpbs-en.pdf>

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, (1973), Ιστότοπος: <https://cites.org/eng/disc/text.php>

COP 7 Decision VII/16, “Akwé: Kon Voluntary Guidelines for the Conduct of Cultural, Environmental and Social Impact Assessment regarding Developments Proposed to Take Place on, or which are Likely to Impact on, Sacred Sites and on Lands and Waters Traditionally Occupied or Used by Indigenous and Local Communities” Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7753>

Cordonier Segger M. C. and Phillips F. K., “Indigenous traditional knowledge for sustainable development: the biodiversity convention and plant treaty regimes”, Science-Policy Interface and Traditional Knowledge in Social Ecological Production Landscapes and Seascapes (SEPLS), (2015) 20: 230 – 437

Council Directive 2002/53/EC of 13 June 2002 on “the common catalogue of varieties of agricultural plant species”, Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0053>

Council of Europe Portal, “Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats” (1979), Ιστότοπος: <http://www.coe.int/en/web/bern-convention>

Dictionary.com, “Agriculture”, Ιστότοπος: <http://www.dictionary.com/browse/agriculture>

Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds, Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=EL>

European Commission, “Agriculture and rural development, “Historical Development of the CAP”, Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/cap-history-large_en.png

European Commission, “Agriculture and rural development”, Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history_en

European Commission, “Overview of CAP Reform 2014 – 2020” Agricultural Policy Perspectives Brief, No 5 / December 2013, Ιστότοπος: http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

European Seed Association Amicus Curiae statement, “Court of Justice of the European Union Case C-59 / 11 Baumaux vs. Kokopelli, Ιστότοπος: <http://kokopelli-semences.fr/medias/Letter-ESA.pdf>

FAO – CORPORATE DOCUMENT REPOSITORY, “International Undertaking on Plant Genetic Resources”, Resolution 8/83 Ιστότοπος: http://www.fao.org/wiews-archive/docs/Resolution_8_83.pdf

FAO, 1986: “Progress Report on the International Undertaking on Plant Genetic Resources, Ιστότοπος: CPGR/87/4, December 1986 <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj387e.pdf>

FAO, 1987: Report of the Second Session of the Commission on Plant Genetic Resources, 16-20 March 1987, CL 91/14, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj381e.pdf>

FAO, 1989: Report of the Conference of FAO, Twenty – fifth Session, Rome, 11 – 29 November 1989, C 1989/REP Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5588E/x5588E00.htm>

FAO, CORPORATE DEPOSITORY DOCUMENT, “What’s are Farmers Rights?”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x0255e/x0255e03.htm>

FAO, International on Constitutional and Legal Matters, “International Undertaking on Plant Genetic Resources, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/016/y1718e.pdf>

FAO/CPGR (1987): Second Meeting of the Working Group of the Commission on Plant Genetic Resources, 12 – 13 March 1987, Chairman Report, CPGR/87/3/Add. 1 (1987) Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj386e.pdf>

Farmers Rights, “Origin of the concept in FAO”, Ιστότοπος: http://www.farmersrights.org/about/fr_history_part2.html

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “About the Commission”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cgrfa-about/cgrfa-history/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “International Undertaking on Plant Genetic Resources (Resolution 8/83), Ιστότοπος: [http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20\(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681](http://www.fao.org/docrep/x5563E/X5563e0a.htm#e.%20plant%20genetic%20resources%20(follow%20up%20of%20conference%20resolution%20681)

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture” (2001) Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-i0510e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Text of the Treaty, Article 19”, Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Annex I, List of crops covered under the Multilateral System”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-bc084e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “The Multilateral System”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/plant-treaty/areas-of-work/the-multilateral-system/overview/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), «Standard Material Transfer Agreement», Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-bc083e.pdf>

Food and Agriculture Organization (FAO) – CORPORATE DOCUMENT REPOSITORY, “The international union of forest research organizations”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/x5398e/x5398e08.htm>

Food and Agriculture Organization (FAO), “AGP – Conservation of Plant Genetic Resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/conservation/en/>

Food and Agriculture Organization (FAO), “Conservation and use of genetic resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/004/v1430e/V1430E06.htm>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) “AGP – Genebank Standards for Plant Genetic Resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/gbs/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Resolution 8/83 of the Twenty – second Session of the Conference - Article 2 – Definitions and Scope 2.1 Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj399e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Resolution 8/83 of the Twenty – second Session of the Conference - Article 2 – Definitions and Scope 2.2 Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/meeting/015/aj399e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “AGP –What are seed systems”, (2016), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/compendium/tools-guidelines/what-are-seed-systems/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Building on gender, agrobiodiversity and local knowledge – A training manual”, FAO (2005). Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-y5956e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cgrfa-home/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “FAO moves to halt plant genetic erosion”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/news/story/en/item/113740/icode/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Harvesting nature’s diversity”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/docrep/004/v1430e/V1430E04.htm>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture”, (2001), Ιστότοπος: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0510e/i0510e.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Seeds and Plant Genetic Resources”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/agriculture/crops/thematic-sitemap/theme/seeds-pgr/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “The Multilateral System”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/plant-treaty/areas-of-work/the-multilateral-system/overview/en/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “Traditional wheat varieties of Tajikistan, Turkey, Uzbekistan are subject of research” (2016). Ιστότοπος: <http://www.fao.org/europe/news/detail-news/en/c/381431/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations, “Greece – FAO Priorities”, Ιστότοπος: <http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=GRC>
Geographical Indications: An Introduction, World Intellectual Property Organization (WIPO)

Gkisakis V., “Protecting Seeds within Greek Crisis - Institutional support of local varieties diminishes, while grassroots networks flourish”, BiotechWatch.gr, (2012) Ιστότοπος: <http://biotechwatch.gr/ProtectingSeedsWithinCrisis>

GRAIN, “The end of farm –saved seed? Industry’s wish list for the next revision of UPOV” (2007), Ιστότοπος: [file:///C:/Users/katerina/Downloads/grain-58-the-end-of-farm-saved-seed-industry-s-wish-list-for-the-next-revision-of-upov%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/katerina/Downloads/grain-58-the-end-of-farm-saved-seed-industry-s-wish-list-for-the-next-revision-of-upov%20(1).pdf)

Hawtin G. C., Cherfas J., “Plant Genebanks: Food Security”, Actionbioscience (2003), Ιστότοπος: http://www.actionbioscience.org/biodiversity/hawtin_cherfas.html

International Convention for the protection of new varieties of plants on December 1, 1961 and additional act of November 10, 1972, amending the International Convention for the protection of new varieties of plants, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/upov/trt_upov.pdf

International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 1”, Ιστότοπος: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 2.1, Ιστότοπος: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 4. 1, Ιστότοπος:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

International Labour Organization, C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, “Article 8”, Ιστότοπος: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, “Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO (2009), Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-i0510e.pdf>

International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, “16th Session of the General Assembly of IUNC and 16th IUNC Technical Meeting”, Madrid, Spain, 5 – 14 November 1984, Ιστότοπος: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/prog-004.pdf>

Khanna P. P., & Singh N., “Conservation of Plant Genetic Resources”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/ch13.htm#TopOfPage

Lynch D., Vogel D., “The regulation of GMOs in Europe and the United States: A case –study of contemporary European regulatory politics”, Council on Foreign Relations, Ιστότοπος: <http://www.cfr.org/agricultural-policy/regulation-gmos-europe-united-states-case-study-contemporary-european-regulatory-politics/p8688>

NCP GB7-008-FRs EC, (2016) Ιστότοπος: <http://www.fao.org/3/a-bp422e.pdf>

Official Journal of the European Union, COMMISSION RECOMMENDATION of 13 July 2010 on guidelines for the development of national co-existence measures to avoid the unintended presence of GMOs in conventional and organic crops (2010/C 200/01), Ιστότοπος: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:200:0001:0005:EN:PDF>

Oxford Dictionaries, Ιστότοπος: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/gene>

Oxford Dictionaries, Ιστότοπος: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/functional>

Paroda R.S. & Arora R.K., “Plant Genetic Resources: General Perspective”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/ch05.htm#TopOfPage

Report of the World Commission on Environment and Development: “Our Common Future”, Ιστότοπος: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Secretariat of the Pacific Regional Environment Programme, “Apia Convention” Ιστότοπος: <http://www.sprep.org/legal/meetings-apia-convention>

Singh B. P., “Plant Indroductionand Exchange”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.bioversityinternational.org/fileadmin/bioversity/publications/Web_version/174/ch08.htm#TopOfPage

The Treaty of Rome, 25 March 1957, “Article 39”, Ιστότοπος: <http://www.gleichstellung.uni-freiburg.de/dokumente/treaty-of-rome>

Treaty for Amazonian Cooperation, (1978), ECOLEX, Ιστότοπος: <http://www.ecolex.org/details/treaty/treaty-for-amazonian-cooperation-tre-000515/>

UNEP/CBD/ WG/ - ABS/9/INF/1, “The concept of genetic resources in the Convention on Biological Diversity and how it relates to a functional international regime on access and benefit sharing”, (2010), Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/abs/abswg-09/information/abswg-09-inf-01-en.pdf>

UNEP/CBD/COP/7/INF/18 (2004) Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/information/cop-07-inf-18-en.pdf>

UNEP/CBD/SBSTTA/5/INF/10 (1999) Ιστότοπος: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-05/information/sbstta-05-inf-10-en.pdf>

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, “Article 12.1”, Ιστότοπος: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, “Article 13.1., Ιστότοπος: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Texts of the 1972 World Heritage Convention”, (2005 Edition), Ιστότοπος: [file:///C:/Users/katerina/Downloads/activity-562-4%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/katerina/Downloads/activity-562-4%20(2).pdf)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, “Article 1”, Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, “Article 2”, Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage – Rules of Procedure”, July 2015 Ιστότοπος: <http://docplayer.net/31933443-Basic-texts-of-the-1972-world-heritage-convention.html>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “The Criteria for Selection”, Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention”, Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “World Heritage List Statistics” Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage”, Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 2.1. - Definitions”, Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 1 – Purpose of the Convention”, Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 2.2., Ιστότοπος: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 2.3. Definitions”, Ιστότοπος: <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/31-simvaseis.html>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), “Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – Article 13 – Other measures for safeguarding”, Ιστότοπος: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, “Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage” (1972), Ιστότοπος: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

United Nations Environment Programme, “Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Principle 2”, Ιστότοπος: <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=97&articleid=1503>

United Nations General Assembly (1979), “UN Treaty No 17512”, Vol. 1125 – 1, UN Treaty Series, pp. 27, Ιστότοπος: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201125/volume-1125-I-17512-English.pdf>

United Nations, “World’s population increasingly urban with more than half living in urban areas, New York, (2014), Ιστότοπος: <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/world-urbanization-prospects-2014.html>

Vandana S., «Ο Νόμος του Σπόρου», Ιστότοπος: <http://www.biotechwatch.gr/>

Vocabulary.com Dictionary, “Culture”, Ιστότοπος: <https://www.vocabulary.com/dictionary/culture>

Wikipedia, “De Agri Cultura”, Ιστότοπος: https://en.wikipedia.org/wiki/De_Agri_Cultura

Wikipedia, “Nikolai Vavilov”, Ιστότοπος: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Vavilov

Wikipedia, “Sui generis”, Ιστότοπος: https://el.wikipedia.org/wiki/Sui_generis

WIPO – Administered Treaties, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/treaties/en/>

WIPO “What is Intellectual Property?”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/about-ip/en/>

WIPO, “IP Services”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/services/en/>

WIPO, “ASPI – Specialized Patent Information”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/aspi/en/>

WIPO, “Capacity Building”, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/cooperation/en/capacity_building/

WIPO, “Cooperation”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/cooperation/en/>

WIPO, “Key Issues, Gap Analyses and Consultations”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/igc/consultations.html>

WIPO, “Policy”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/policy/en/>

WIPO, “Technology and Innovation Support Centers”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tisc/en/>

WIPO, “The protection of Traditional Knowledge: Draft Articles”, Rev. 2 (April 26, 2013), Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_24/wipo_grtkf_ic_24_facilitators_document_rev_2.pdf

WIPO, “What is WIPO?”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/about-wipo/en/>

WIPO, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/933/wipo_pub_933.pdf

WIPO, Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, “The protection of Traditional Knowledge: Draft Articles”, Twenty Eighth Session, Geneva, July 7 to 9, (2014). Ιστότοπος: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_28/wipo_grtkf_ic_28_5.pdf

Withers L. A., “Biotechnology and Plant Genetic Resources Conservation”, Biodiversity International, Ιστότοπος: http://www.biodiversityinternational.org/fileadmin/biodiversity/publications/Web_version/174/ch15.htm#TopOfPage

World Intellectual Property Organization (WIPO), “Traditional Knowledge (TK)”, Ιστότοπος: <http://www.wipo.int/tk/en/tk/>

World Trade Organization (WTO), “Agreement on trade – related aspects of intellectual property rights” Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

World Trade Organization (WTO), “What is the WTO?”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm

World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 27 (1), Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27trips.pdfhttps://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 27. 3(b), Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27trips.pdfhttps://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

World Trade Organization, “Reviews, Article 27.3(b) and related issues – Background and the current situation”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_background_e.htm

World Trade Organization, (WTO), “Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights”, Article 28.1(a), Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27trips.pdfhttps://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

World Trade Organization, “ TRIPS – Standards concerning the availability, scope and use of Intellectual Property Rights”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_04b_e.htm#3

World Trade Organization, “TRIPS: Reviews, Article 27. 3(b) and related issues”. Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_background_e.htm

World Trade Organization, “WTO – WIPO cooperation agreement”, Ιστότοπος: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/wtowip_e.htm